

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

Міністерство освіти і науки України

Навчально-науковий інститут міжнародних відносин

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

ПАРХОМЧУК АНАСТАСІЯ ДМИТРІВНА

УДК 327(73:5-15:470:510):[351.746.1:620.9](043.3)

ДИСЕРТАЦІЯ

**ПОЛІТИКА США НА БЛИЗЬКОМУ СХОДІ ЗА ПРЕЗИДЕНТСТВА
ДОНАЛЬДА ТРАМПА**

*Спеціальність 291 – Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні
студії*

Галузь знань – 29 Міжнародні відносини

Подається на здобуття наукового ступеня доктора філософії

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей,
результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____ (Пархомчук А.Д.)

Науковий керівник: **Рижков Микола Миколайович**, доктор політичних наук,
професор

Київ – 2023

АНОТАЦІЯ

Пархомчук А.Д. Політика США на Близькому Сході за президентства Дональда Трампа. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 291 “Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії.” (29 – “Міжнародні відносини”). - Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, 2023.

В роботі визначаються особливості, основні пріоритети, механізми реалізації та результати політики США на Близькому Сході за адміністрації Дональда Трампа та надається оцінка її впливу на розвиток глобальних і регіональних міжнародно-політичних процесів. Визначено концептуально-теоретичні засади дослідження зовнішньої політики США, зокрема на Близькому Сході. Проаналізовано доктринальні засади політики США на Близькому Сході в контексті американських електоральних процесів. З’ясовано основні засоби реалізації геополітичних та геоекономічних інтересів США на Близькому Сході та надано оцінку ефективності цих засобів та ступені їх відповідності заявленій меті. Виявлені особливості та пріоритетні напрями політики США в регіоні за адміністрації Д.Трампа. Визначена специфіка позиції адміністрації Д.Трампа з основних регіональних проблем, зокрема протидії міжнародному тероризму, арабо-ізраїльському та палестино-ізраїльському врегулюванню, сирійській кризі, проблемі нерозповсюдження ЗМЗ. Встановлені особливості взаємодії США з іншими зовнірешіональними акторами у контексті суперництва за вплив в регіоні, з’ясовані характерні риси та особливості американо-китайських та американо-російських відносин на Близькому Сході та визначено їх вплив на політику США та розвиток регіональної геополітичної ситуації.

Об’єктом дослідження є зовнішня політика США як проекція назовні, в міжнародно-політичне середовище, владно-силового потенціалу цієї держави. Предметом дослідження є близькосхідна політика США за адміністрації Д.Трампа. Методологічна структура роботи передбачає аналіз політики США на Близькому

Сході на декількох рівнях: теоретико-концептуальному (аналіз ідейно-теоретичного фундаменту зовнішньої політики в контексті стратегічної культури США); доктринальному (аналіз зовнішньополітичних стратегій та доктрин як офіційно сформульованих універсальних керівних принципів зовнішньої політики США); на практико-політичному – як аналіз реалізації політики США на Близькому Сході за адміністрації Д.Трампа.

Зовнішня політика США в Близькосхідному регіоні розглядалася нами через призму системного підходу на основі рівневого аналізу.

У проведеному дослідженні доведено, що послаблення лідерських позицій США на світовій арені особливо помітно відобразилась в регіоні Близького Сходу, а вплив США як наддержави, здатної здійснювати монопольний контроль над розвитком подій і процесів у світі, помітно ослаб. Показано, що під час президентства Трампа Китай і росія скористалися вакуумом, який виник через стратегічну незацікавленість Трампа в регіоні, внаслідок чого зростає китайський та російський вплив на Близькому Сході, що стало наслідком його м'якої позиції щодо КНР та росії та невизначеності відносин з країнами регіону. Визначено, що близькосхідна політика адміністрації Д.Трампа характеризувалась непослідовністю та відсутністю чіткої стратегії, що призвело до складнощів у встановленні партнерства та відносин з країнами регіону. Узагальнені результати близькосхідної політики адміністрації Дональда Трампа для регіону і для світу в цілому як на основі порівняльного аналізу політики демократичних та республіканських адміністрацій США на Близькому Сході наприкінці ХХ - в ХХІ столітті, так і на основі критичного аналізу розгляду цієї проблеми в експертно-академічному співтоваристві. На основі компоративного аналізу визначено вплив динаміки американських електоральних процесів на політику США на Близькому Сході. Показана трансформація системи зовнішньополітичних пріоритетів адміністрації Трампа, доведено, що його політика в Близькосхідному регіоні характеризувалась зменшенням активності США і залученням до справ регіону з одночасним збереженням співпраці з традиційними союзниками (Ізраїлем), зміцненням відносин з авторитарними режимами

(Саудівська Аравія), збільшенням уваги до арабо-ізраїльського конфлікту, посиленням напруги з Іраном і продовженням боротьби з тероризмом. Узагальнено особливості політики адміністрації Д.Трампа на Близькому Сході, а саме - підтримка інтересів Ізраїлю в регіоні та розвиток відносин з авторитарними режимами на відміну від курсу Б.Обами. Визначені основні напрями політики адміністрації Д.Трампа щодо Ірану в загальному контексті близькосхідної політики США та динаміки американських електоральних процесів. Доведено, що втручання рф в справи близькосхідного регіону є важливим інструментом у відновленні її глобальних інтересів і статусу, а для КНР Близький Схід виступає в якості одного з найважливіших векторів реалізації статусу «відповідальної глобальної держави». Узагальнені основні негативні наслідки політики Д.Трампа для регіону і світу в цілому, а саме дестабілізація регіональної міжнародно-політичної ситуації внаслідок непередбачуваності та несистемності його політики; зниження підтримки демократії та прав людини в регіоні внаслідок опори на автократичні режими та авторитарних лідерів, які були пов'язані з порушеннями прав людини; нехтування міжнародними угодами і домовленостями, які вважалися ключовими для стабільності і безпеки на Близькому Сході; вихід США з ядерної угоди з Іраном призвів до погіршення відносин з Іраном та загострення ситуації на Близькому Сході, його зближення з рф; віддалення перспективи досягнення миру між палестинцями та Ізраїлем, зокрема через перенесення посольства США в Єрусалим; " Угода сторіччя" не вирішувала корінних проблем конфлікту, таких як проблема біженців, статус Єрусалиму і сектору Газа, та відкривала шлях до нових конфліктів; у своїй політиці в Сирії Трамп зосередився на боротьбі з ІДІЛ, залишаючи осторонь інші проблеми, такі як гуманітарна криза та військові дії турецької армії проти курдських сил. Визначено позитивні наслідки політики Трампа на Близькому Сході, а саме укладення Авраамових мирних угод між Ізраїлем та арабськими країнами, що позитивно вплинуло на стабільність регіону.

Ключові слова: США, Близький Схід, зовнішня політика, зовнішньополітична ідентичність, національні інтереси, держава, Росія, Китай, безпека, енергетична безпека, стратегічне партнерство, санкції.

ABSTRACT

Parkhomchuk A.D. US policy in the Middle East during the Donald Trump presidency.

– A qualification scientific thesis on manuscript rights.

Dissertation for the degree of Doctor of Philosophy in specialty 291 – “International relations, public communications and regional studies”. (29 – “International relations”). – Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, 2023.

The work identifies the features, main priorities, implementation mechanisms and results of the US policy in the Middle East under the administration of Donald Trump and provides an assessment of its impact on the development of global and regional international political processes. The conceptual and theoretical foundations of the study of US foreign policy, in particular in the Middle East, are defined. The doctrinal foundations of US policy in the Middle East are analyzed in the context of American electoral processes. The main means of realizing the geopolitical and geoeconomic interests of the United States in the Middle East are clarified, and an assessment of the effectiveness of these means and the degree of their compliance with the stated goal is given. The peculiarities and priority directions of the US policy in the region under the administration of D. Trump are revealed. The specificity of the position of the D. Trump administration on the main regional problems, including countering international terrorism, the Arab-Israeli and Palestinian-Israeli settlement, the Syrian crisis, the problem of non-proliferation of WMD, is determined. The peculiarities of the interaction of the USA with other extraregional actors in the context of competition for influence in the region are established, the characteristic features and peculiarities of American-Chinese and American-Russian relations in the Middle East are clarified, and their influence on the policy of the USA and the development of the regional geopolitical situation is determined.

The object of the research is the US foreign policy as a projection of the power potential of this state into the international political environment. The subject of the study is the Middle East policy of the USA under the administration of D. Trump. The methodological structure of the work provides for the analysis of US policy in the Middle East at several levels: theoretical and conceptual (analysis of the ideological and theoretical foundation of

foreign policy in the context of US strategic culture); doctrinal (analysis of foreign policy strategies and doctrines as officially formulated universal guiding principles of US foreign policy); on a practical-political level – as an analysis of the implementation of US policy in the Middle East under the administration of D. Trump.

US foreign policy in the Middle East region was considered by us through the prism of a systemic approach based on level analysis.

The conducted study proved that the weakening of the leadership positions of the USA on the world stage was particularly noticeably reflected in the Middle East region, and the influence of the USA as a superpower capable of exercising monopoly control over the development of events and processes in the world has noticeably weakened. It is shown that during Trump's presidency, China and Russia took advantage of the vacuum created by Trump's strategic disinterest in the region, resulting in growing Chinese and Russian influence in the Middle East, which was a consequence of his soft position on China and Russia and the uncertainty of relations with the countries region It was determined that the Middle East policy of the Trump administration was characterized by inconsistency and the lack of a clear strategy, which led to difficulties in establishing partnerships and relations with the countries of the region. The results of the Middle East policy of Donald Trump's administration for the region and the world as a whole are summarized both on the basis of a comparative analysis of the policies of the democratic and republican US administrations in the Middle East at the end of the 20th - in the 21st century, and on the basis of a critical analysis of the consideration of this problem in the expert-academic community. Based on the comparative analysis, the impact of the dynamics of the American electoral processes on the US policy in the Middle East is determined. The transformation of the system of foreign policy priorities of the Trump administration is shown, it is proved that his policy in the Middle East region was characterized by a decrease in US activity and involvement in the affairs of the region while simultaneously maintaining cooperation with traditional allies (Israel), strengthening relations with authoritarian regimes (Saudi Arabia), increasing attention to Arab - the Israeli conflict, increasing tension with Iran and continuing the fight against terrorism. The peculiarities of the policy of the Trump administration in the Middle East are summarized, namely, the

support of Israel's interests in the region and the development of relations with authoritarian regimes, in contrast to the course of B. Obama. The main directions of the Trump administration's policy towards Iran in the general context of the US Middle East policy and the dynamics of American electoral processes are defined. It has been proven that Russia's intervention in the affairs of the Middle Eastern region is an important tool in restoring its global interests and status, and for the People's Republic of China, the Middle East acts as one of the most important vectors for realizing the status of a "responsible global state". The main negative consequences of D. Trump's policy for the region and the world as a whole are summarized, namely the destabilization of the regional international political situation due to the unpredictability and unsystematic nature of his policy; declining support for democracy and human rights in the region due to reliance on autocratic regimes and authoritarian leaders who have been associated with human rights violations; to neglect of international agreements and arrangements, which were considered key for stability and security in the Middle East; the withdrawal of the US from the nuclear agreement with Iran led to the deterioration of relations with Iran and the worsening of the situation in the Middle East, its rapprochement with the Russian Federation; the remoteness of the prospect of achieving peace between the Palestinians and Israel, in particular due to the transfer of the US embassy to Jerusalem; The "Agreement of the Century" did not solve the root problems of the conflict, such as the problem of refugees, the status of Jerusalem and the Gaza Strip, and opened the way to new conflicts; In his Syria policy, Trump has focused on the fight against ISIS, neglecting other issues such as the humanitarian crisis and the Turkish military's military actions against Kurdish forces. The positive consequences of Trump's policy in the Middle East are identified, namely the conclusion of the Abrahamic peace agreements between Israel and the Arab countries, which had a positive effect on the stability of the region.

Keywords: USA, Middle East, foreign policy, foreign policy identity, national interests, state, Russia, China, security, energy security, strategic partnership, sanctions

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті у наукових фахових виданнях України:

1. Пархомчук А. (2023). Здобутки і прорахунки близькосхідної політики адміністрації Д. Трампа. *Регіональні студії*. N 34. С. 163-169. DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6170/2023.34.28>.
2. Пархомчук А., Коппель О. (2019). Геостратегічна трансформація Близького Сходу крізь призму інтересів України. *Регіональні студії*. Вип. 17. С. 61-66. DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6170/2019.17.12>.
3. Пархомчук А. (2021). Вплив політики США на структурні параметри Близькосхідної регіональної системи. *Політикус*. Вип. 1. С. 115-120. DOI <https://doi.org/10.24195/2414-9616.2021-1.17>.
4. Пархомчук, А. (2023). Близькосхідний вимір американо-китайських відносин за президентства Д. Трампа. *Moderní aspekty vědy: XXIX. Díl mezinárodní kolektivní monografie*. Mezinárodní Ekonomický Institut s.r.o.. Česká republika: Mezinárodní Ekonomický Institut s.r.o., str. 602

Праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

5. Пархомчук, А., Коппель, О. (2023). Проблеми арабо-ізраїльського врегулювання в політиці США за адміністрації Д. Трампа. *The I International Scientific and Practical Conference «Modern methods for the development of science»*, January 09–11, Haifa, Israel. 388 p.
6. Пархомчук, А., Коппель, О. (2018). Цивілізаційна парадигма формування зовнішньополітичної ідентичності України. *Science and society. Proceedings of the 5th International conference*. Accent Graphics Communications & Publishing. Hamilton, Canada. (June 15, 2018) 1528 p.
7. Пархомчук, А. (2019). Інформаційна стратегія США на Близькому Сході. *International relations, part “Political sciences”*. Вип. 21. Київ.

8. Пархомчук А. (2020). Зовнішні чинники трансформації близькосхідного регіону. *Міжнародна науково-практична конференція "Людське співтовариство: актуальні питання наукових досліджень"*. Дніпро.

9. Пархомчук А. (2020). Позиція адміністрації Д. Трампа з проблеми арабо-ізраїльського врегулювання. *Матеріали міжнародної науково-практичної конференції студентів, аспірантів та молодих вчених «Шевченківська весна»*. Київ. Частина II. С. 54-58. URL: <http://www.iir.edu.ua/uploads/files/ШВ-2020%20Ч2.pdf>

10. Пархомчук, А., Коппель, О., Пархомчук, О. (2021). Глобалізація як мегатренд світової політики. *Scientific Collection «InterConf»*, (93): with the Proceedings of the 3rd International Scientific and Practical Conference «Scientific Trends and Trends in The Context of Globalization» (December 21-22, 2021). Umeå, Sweden: Mondial. – 46 p.

Зміст

СПИСОК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ	12
ВСТУП.....	13
РОЗДІЛ 1. КОНЦЕПТУАЛЬНО-ТЕОРЕТИЧНА ТА ДЖЕРЕЛЬНО-ДОКУМЕНТАЛЬНА БАЗА ДОСЛІДЖЕННЯ.....	24
1.1 Концептуально-теоретичні підходи до формування та реалізації політики США на Близькому Сході	24
1.2 Трансформація місця та ролі Близькосхідного регіону в глобальній стратегії США.....	47
1.3 Інформаційно-аналітичне забезпечення близькосхідної політики США за адміністрації Д.Трампа	60
Висновки до розділу 1.....	68
РОЗДІЛ 2. ПРІОРИТЕТНІ НАПРЯМИ ТА МЕХАНІЗМИ РЕАЛІЗАЦІЇ ПОЛІТИКИ АДМІНІСТРАЦІЇ Д.ТРАМПА НА БЛИЗЬКОМУ СХОДІ.....	72
2.1 Трансформація системи двосторонніх відносин США з державами регіону.....	72
2.2 Відносини з Ізраїлем як пріоритет близькосхідної політики Трампа.....	93
2.3 Політика адміністрації Д.Трампа щодо Ірану в контексті близькосхідної політики США та динаміки американських електоральних процесів.....	108
Висновки до розділу 2.....	122
РОЗДІЛ 3. РЕГІОНАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ В БЛИЗЬКОСХІДНІЙ ПОЛІТИЦІ США ЗА АДМІНІСТРАЦІЇ Д.ТРАМПА.....	125
3.1 Боротьба з міжнародним тероризмом в близькосхідній політиці адміністрації Дональда Трампа.....	125

3.2 Проблема арабо-ізраїльського врегулювання та роль США в нормалізації відносин між Ізраїлем та арабськими країнами.....	138
3.3 Здобутки, прорахунки та наслідки близькосхідної політики адміністрації Д. Трампа.....	157
Висновки до розділу 3.....	168
РОЗДІЛ 4. ЗОВНІШНІ ФАКТОРИ ФОРМУВАННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЇ ПОЛІТИКИ АДМІНІСТРАЦІЇ Д.ТРАМПА НА БЛИЗЬКОМУ СХОДІ	175
4.1 Близькосхідний вимір американо-китайських відносин.....	175
4.2 Близькосхідна політика адміністрації Д.Трампа у контексті суперництва між США та РФ	187
Висновки до розділу 4.....	206
ВИСНОВКИ.....	211
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	222
ДОДАТОК.....	261

Список умовних скорочень

БНС – Багатонаціональні сили.

БААС – Партія арабського соціалістичного відродження.

ГА ООН – Генеральна Асамблея Організації Об’єднаних Націй.

ЗМІ – Засоби масової інформації.

КСА – Королівство Саудівська Аравія.

ЛАД – Ліга арабських держав.

МАГАТЕ – Міжнародна організація атомної енергії.

ОАЕ – Об’єднані Арабські Емірати.

ОВП – Організація Визволення Палестини

ОІК – Організація Ісламська Конференція.

ООН – Організація Об’єднаних Націй.

РБ ООН – Рада Безпеки ООН.

РСАДПЗ – Рада співробітництва арабських держав Перської затоки.

ЄС – Європейський Союз.

ІДІЛ (ISIS) – Ісламська держава Іраку та Ливанту.

BRI - Один Пояс-Один Шлях (Belt and Road Initiative)

USIA – Інформаційна агенція США.

MBS - Мохаммед бін Салман

MBN - Мохаммед бін Найєф

Вступ

Обґрунтування вибору теми дослідження. Близький Схід є одним з основних театрів світової політики, грає особливу роль в світовій економіці, геополітиці, цивілізаційній та релігійній картині світу. Він є місцем зародження цивілізації в Північній півкулі та батьківщиною і духовним центром трьох аврамістичних релігій – християнства, іудаїзму та ісламу, тут знаходяться і їх найсвятіші місця. Вплив в цьому регіоні став стратегічно важливим для великих держав починаючи з часів Віденської міжнародної системи, а в XX столітті з відкриттям величезних покладів нафти та газу економічна роль регіону зростає, він стає одним з центрів міжнародних політичних та економічних відносин. В Ялтинсько-Потсдамській системі він був ареною протистояння двох наддержав – США та СРСР. В сучасній міжнародній системі регіон не втрачає глобального значення, одночасно зростає і регіональна нестабільність. Вакуум, що залишився після закінчення блокового протистояння на Близькому Сході, заповнив ісламізм, що спричинило загострення старих та виникнення нових конфліктів. Намагання США здійснити демократизацію за західним зразком були відштовхнуті традиціоналістськими мусульманськими суспільствами та призвели до ще більшої радикалізації ісламістських ідей.

Близький Схід традиційно був тим регіоном, домінування в якому було запорукою глобального лідерства США. Після закінчення холодної війни і розпаду СРСР США затвердили себе в якості єдиної сили, здатної нести відповідальність за регіональну стабільність на Близькому Сході. Але поступово вплив США як наддержави, здатної здійснювати монопольний контроль над розвитком подій і процесів як у світі в цілому, так і на Близькому Сході зокрема, помітно ослаб. Послаблення лідерських позицій США на світовій арені особливо помітно відобразилась в регіоні Близького Сходу. Близький Схід довгий час був критично важливим для США, але наразі це починає змінюватись. Скорочення американської присутності в регіоні та переорієнтація зовнішньої політики США на протистояння з Китаєм тільки посилює ці тенденції.

Важливий вплив на еволюцію політики США на Близькому Сході чинила динаміка американських електоральних процесів. Протягом каденцій всіх

попередніх американських адміністрацій регіон залишався зоною життєво важливих інтересів США, що не дозволило і адміністрації Д.Трампа повністю упускати його з поля уваги. В той же час втрата США лідерських позицій на світовій арені особливо помітно відобразилась в регіоні Близького Сходу за президенства Д.Трампа. Китай, як і Росія, скористалися вакуумом, який виник через стратегічну незацікавленість Трампа в регіоні.

Дональд Трамп пішов з посади президента 20 січня 2021 року, маючи таку ж непослідовну спадщину на Близькому Сході, як і в багатьох інших сферах його президентства. Але він не полишає надії повернутись до Білого Дому, що додатково актуалізує дослідження зовнішньої політики його адміністрації, зокрема на Близькому Сході.

Таким чином, актуальність теми дослідження зумовлена наступними чинниками:

- важливим значенням близькосхідного регіону в міжнародних відносинах та світовій політиці, його особливою роллю та місцем в світовій економіці, геополітиці, цивілізаційній та релігійній картині світу;
- особливим місцем регіону в системі зовнішньополітичних пріоритетів США, оскільки домінування в ньому виступало запорукою їх глобального лідерства;
- на Близькому Сході особливо помітно відобразилось послаблення лідерських позицій США на світовій арені;
- зацікавленістю України у розбудові ефективних відносин як з США, так і з країнами Близького Сходу, важливістю аналізу політики адміністрації Д.Трампа на Близькому Сході з метою критичного використання як позитивних, так і негативних аспектів цього досвіду для розвитку співробітництва України з США та країнами регіону;
- недостатньою вивченістю цієї проблеми в міжнародно-політичній науці, зокрема в контексті можливого впливу електоральних процесів на зовнішню політику США і на американо-українські відносини.

Актуальність теми дослідження визначила і **наукову проблему**: визначення особливостей, основних пріоритетів, механізмів реалізації та результатів політики США на Близькому Сході за адміністрації Д.Трампа та оцінка її впливу на розвиток

глобальних і регіональних міжнародно-політичних процесів .

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, грантами. Дослідження виконано у рамках комплексної програми науково-дослідних робіт Київського національного університету імені Тараса Шевченка і науково-дослідних тем Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка «Асоціація як новий формат відносин України з Європейським Союзом: політичний, правовий, економічний та інформаційний аспекти» (номер державної реєстрації 16БФ048-01) та «Україна в процесі трансформації світового порядку» (номер державної реєстрації 16КФ048-05). У рамках зазначених тем дисертаційна робота відповідає напрямку наукової діяльності кафедри міжнародної інформації Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка «Встановлення наслідків реконфігурації співвідношення сил на трансформацію світового порядку».

В цьому контексті особливого значення набуває проблема визначення факторів та причин еволюції близькосхідної політики США, що й зумовило мету нашого дослідження – аналіз та оцінка результативності політики США на Близькому Сході за адміністрації Д.Трампа на підставі визначення її характерних рис, особливостей, пріоритетів, основних напрямів та механізмів реалізації.

Відповідно до мети визначені основні **завдання** роботи:

- визначити концептуально-теоретичні засади дослідження зовнішньої політики США, зокрема на Близькому Сході;
- проаналізувати доктринальні засади політики США на Близькому Сході в контексті американських електоральних процесів;
- виявити особливості та пріоритетні напрями політики США в регіоні за адміністрації Д.Трампа;
- визначити специфіку позиції адміністрації Д.Трампа з основних регіональних проблем, зокрема протидії міжнародному тероризму, арабо-ізраїльському та палестино-ізраїльському врегулюванню, сирійській кризі, проблемі нерозповсюдження ЗМЗ;
- з'ясувати основні засоби реалізації геополітичних та гео економічних інтересів

США на Близькому Сході та надати оцінку ефективності цих засобів та ступіні їх відповідності заявленій меті;

- встановити особливості взаємодії США з іншими зовнірешіональними акторами у контексті суперництва за вплив в регіоні, з'ясувати характерні риси та особливості американо-китайських та американо-російських відносин на Близькому Сході та визначити їх вплив на політику США та розвиток регіональної геополітичної ситуації;

- надати оцінку результативності політики США на Близькому Сході за адміністрації Д.Трампа та визначити її наслідки для регіональної та глобальної міжнародно-політичної ситуації.

З врахуванням мети та завдань дисертації **об'єктом** дослідження є зовнішня політика США як проекція назовні, в міжнародно-політичне середовище, владно-силового потенціалу цієї держави.

Предметом дослідження є близькосхідна політика США за адміністрації Д.Трампа.

Хронологічні рамки дослідження охоплюють період президентства Д.Трампа (січень 1917 – січень 2021 рр.). При висвітленні еволюції політики США на Близькому Сході авторка виходила за окреслені хронологічні межі, що надало змогу здійснити компаративний аналіз стратегій близькосхідної політики попередніх адміністрацій – Дж.Картера (1977-1981 рр.); Р. Рейгана (1981-1989 рр.); Буша-старшого (1989-1993 рр.) ; Б.Клінтона (1993-2001); Буша-молодшого (2001-2009 рр.); Б.Обами (2009-2017 рр.) та нинішньої адміністрації Дж.Байдена.

Методи дослідження. Методологічна структура роботи передбачає аналіз політики США на Близькому Сході на декількох рівнях: теоретико-концептуальному (аналіз ідейно-теоретичного фундаменту зовнішньої політики в контексті стратегічної культури США); доктринальному (аналіз зовнішньополітичних стратегій та доктрин як офіційно сформульованих універсальних керівних принципів зовнішньої політики США); на практико-політичному – як аналіз реалізації політики США на Близькому Сході за адміністрації Д.Трампа.

В основу роботи було покладено багаторівневу методологію аналізу, що передбачає філософський, загальнонауковий і конкретно-науковий рівні. Дослідження проведене з використанням сукупності як загальнонаукових, так і виключно політологічних методів аналізу. Авторкою були застосовані загальнонаукові та спеціальні методи пізнання, серед них історико-порівняльний, проблемно-хронологічний та ретроспективний.

Прагнення авторки поглибити концептуально-теоретичні підходи до дослідження специфіки, сутності та еволюції близькосхідної політики США, визначити базові теорії та концепції, що впливають на її формування та реалізацію зумовили вибір системного підходу в якості базового. Використання системного підходу дало авторці можливість довести, що еволюція міжнародної системи після завершення біполярного протистояння вивільнила системоутворюючий потенціал регіонального рівня міжнародних відносин. Регіональний рівень поступово зміцнюється як самостійний, самодостатній в усіх процесах, які пов'язані із глобальною сегментацією та розвитком регіональної взаємодії. На регіональному рівні формується динаміка регіональної інтеграції, структурування відносин між державами в різних функціональних сферах. Перенесення основної ваги в оформленні регіональних просторів на регіональний рівень зумовлює і трансформацію всіх регіональних процесів. Це призводить до якісних змін у регіональному просторі, до відтворення власної колективної ідентичності, що забезпечує їх цілісне сприйняття позарегіональними державами, зокрема США, потребу вибудовувати політику стосовно цих консолідованих просторів, яка нерідко заступає місце політики стосовно окремих держав регіону. В той же час визнання регіональної системи внутрішніми та зовнішніми акторами виступає інструментом консолідації регіонального простору. Колективно відтворене самоусвідомлення групою міжнародних акторів приналежності до однієї регіональної системи підкріплене визнанням цієї системи як простору взаємодії з боку позарегіональних держав. Тобто, існування регіональної системи забезпечується і самим фактом її сприйняття як міжнародного регіону. Системний підхід дав авторці можливість систематизувати основні процеси в Близькосхідній міжнародній системі, визначити

характер і зміст взаємодій між її елементами, закономірності та особливості взаємодії елементів системи та їхнього впливу на політику США. Дослідження зовнішніх факторів еволюції близькосхідної регіональної системи передбачає врахування таких факторів, як її особливої ролі та місця в глобальній міжнародній системі, в світовій економіці, геополітиці, цивілізаційній та релігійній картині світу; політики позарегіональних акторів; взаємовідносин країн регіону та позарегіональних сил; взаємовідносин країн регіону. Останні події поставили систему регіональних міжнародних відносин перед кардинальними змінами, що приводять до реструктуризації регіональних відносин, створення нового співвідношення сил та формування нових взаємозв'язків між державами регіону.

Зовнішня політика США в Близькосхідному регіоні розглядалася нами через призму системного підходу на основі рівневого аналізу. Метод рівнів аналізу був розроблений саме на основі системного підходу до дослідження міжнародних відносин. Вперше його було використано в праці К.Уолца «Людина, держава і війна» (1965 р.), значний внесок в його подальшу розробку внесли такі дослідники, як М.Каплан, Д.Сінгер, Б.Бузан, Дж.Розенау. Схема аналізу міжнародної системи складається з декількох рівнів: рівні осіб, що приймають рішення або рівні індивідів, фізичних осіб що приймають рішення як творці політики, що передбачає врахування їх характеристик (в нашому випадку мова йде про президента Д.Трампа в порівнянні з Дж.Картером, Р. Рейганом, Бушем-старшим, Б.Клінтоном, Бушем-молодшим, Б.Обамою та Дж.Байденом) ; рівні внутрішньополітичних факторів, або рівні держав; на рівні глобальної міжнародної системи. Використовувався компоративний аналіз політики американських адміністрацій на Близькому Сході наприкінці ХХ - в ХХІ столітті. Критичний підхід надав можливості визначити рівень відповідності їхньої реальної політики задекларованим цілям і принципам.

У теоретичному плані автор застосовує реалістичний підхід, що концентрує увагу на необхідності захисту США своїх національних інтересів. Конструктивістський підхід в рамках дослідження дозволив визначити вплив історичних подій на формування соціального контексту зовнішньої політики США та країн Близького Сходу.

Цивілізаційний підхід надав можливості визначити вплив традиційних цінностей на особливості зовнішньої політики країн Близького Сходу та проаналізувати характер соціокультурної взаємодії в рамках реалізації політики США в регіоні. Використання геополітичного підходу обумовлюється необхідністю визначення особливостей впливу на зовнішню політику США факторів залежності від внутрішнього та зовнішнього середовища.

Історико-порівняльний метод використано у формі аналізу генези відносин США з країнами Близькосхідного регіону. Компаративний аналіз був застосований для виявлення спільного та відмінного в позиціях держав регіону щодо США в цілях ідентифікації впливу наведеної диференціації на відносини з ними Вашингтону. Автором застосовується порівняльно-критичний аналіз, за допомогою якого були визначені перспективи подальшого розвитку відносин США з країнами Близькосхідного регіону.

Комплексне використання широкого спектру методологічних підходів забезпечило цілісне сприйняття об'єкту дослідження в усій системі його взаємозв'язків і взаємозалежностей та відповідний аналіз близькосхідної політики США .

Наукова новизна одержаних результатів визначається тим, що дисертаційна робота є оригінальним системним дослідженням характерних рис та особливостей політики США на Близькому Сході за адміністрації Д.Трампа та її впливу на розвиток глобальної та регіональної міжнародно-політичної ситуації, пріоритетів цієї політики, основних напрямів та механізмів її реалізації з оцінкою її результативності. У проведеному дослідженні:

Вперше:

- доведено, що послаблення лідерських позицій США на світовій арені особливо помітно відобразилась в регіоні Близького Сходу, а вплив США як наддержави, здатної здійснювати монопольний контроль над розвитком подій і процесів у світі, помітно ослаб;
- показано, що Китай і Росія скористалися вакуумом, який виник через стратегічну незацікавленість США в регіоні, внаслідок чого там зростає китайський та

російський вплив, що стало наслідком стратегії зменшення американської присутності в регіоні, розчаруванням політикою США з боку регіональних союзників;

- на основі компаративного аналізу визначено вплив динаміки американських електоральних процесів на політику США на Близькому Сході;

- показана трансформація системи зовнішньополітичних пріоритетів адміністрації Трампа, доведено, що його політика в близькосхідному регіоні характеризувалась зменшенням активності США і залучення до справ регіону з одночасним збереженням співпраці з традиційними союзниками (Ізраїлем), зміцненням відносин з авторитарними режимами (Саудівська Аравія), збільшенням уваги до арабо-ізраїльського конфлікту, посиленням напруги з Іраном і продовженням боротьби з тероризмом;

- визначено, що близькосхідна політика адміністрації Д.Трампа характеризувалась непослідовністю та відсутністю чіткої стратегії, що призвело до складнощів у встановленні партнерства та відносин з країнами регіону;

- узагальнені результати близькосхідної політики адміністрації Дональда Трампа для регіону і для світу в цілому як на основі порівняльного аналізу політики демократичних та республіканських адміністрацій США на Близькому Сході наприкінці ХХ - в ХХІ столітті, так і на основі критичного аналізу розгляду цієї проблеми в експертно-академічному співтоваристві.

Поглиблено:

- узагальнення особливостей політики адміністрації Д.Трампа на Близькому Сході, а саме - підтримка інтересів Ізраїлю в регіоні та розвиток відносин з авторитарними режимами на відміну від курсу Б.Обами;

- визначення основних напрямів політики адміністрації Д.Трампа щодо Ірану в загальному контексті близькосхідної політики США та динаміки американських електоральних процесів;

- розуміння, що президент Д.Трамп у своїй політиці віддавав перевагу гібридній стратегії з елементами скорочення, стримування, створення противаг навколо опонента; «зміни режиму» - повалення ворожого уряду; взаємного обміну

поступками; «замирення» - односторонніх поступок задля угамування агресивних намірів опонента; «віддаленого балансування» - для запобігання домінуванню іншої країни; «невтручання» як уникнення забов'язань.

Набуло подальшого розвитку:

- положення, що втручання РФ в справи близькосхідного регіону є важливим інструментом у відновленні її глобальних інтересів і статусу, а для КНР Близький Схід виступає в якості одного з найважливіших векторів реалізації статусу «глобальної відповідальної держави»;

- узагальнення основних негативних наслідків політики Д.Трампа для регіону і світу в цілому: дестабілізація регіональної міжнародно-політичної ситуації; зниження підтримки демократії та прав людини в регіоні внаслідок опори на автократичні режими та авторитарних лідерів, які були пов'язані з порушеннями прав людини; нехтування міжнародними угодами і домовленостями, які вважалися ключовими для стабільності і безпеки на Близькому Сході; вихід США з ядерної угоди з Іраном, що призвів до погіршення відносин з Іраном та загострення ситуації на Близькому Сході, його зближення з РФ; віддалення перспективи досягнення миру між палестинцями та Ізраїлем, зокрема через перенесення посольства США в Єрусалим; " Угода сторіччя" не вирішувала корінних проблем конфлікту, таких як проблема біженців, статус Єрусалиму і сектору Газа, та відкривала шлях до нових конфліктів; у своїй політиці в Сирії Трамп зосередився на боротьбі з ІДІЛ, залишаючи осторонь інші проблеми, такі як гуманітарна криза та військові дії турецької армії проти курдських сил;

- визначення позитивних наслідків політики Трампа на Близькому Сході, а саме укладення Авраамових мирних угод між Ізраїлем та арабськими країнами, що позитивно вплинуло на стабільність регіону.

Практичне значення отриманих результатів полягає у тому, що теоретичні висновки та узагальнення, представлені у дисертаційній роботі, можуть бути використані у подальших наукових дослідженнях зовнішньої політики США та країн Близького Сходу, враховані у практиці діяльності дипломатичних установ і

департаментів МЗС України, реалізації політики України щодо США та країн регіону, а також у діяльності урядових, політичних, науково-дослідницьких і громадських інституцій, які займаються питаннями зовнішньої політики, реформуванням базових стратегічних документів України у сфері зовнішньої політики, прогнозуванням американо-українських відносин в контексті електоральних процесів в США. Теоретичні узагальнення, матеріали та висновки дисертаційної роботи можуть доповнити зміст навчальних курсів політологічного характеру, зокрема, з теорії міжнародних відносин та зовнішньої політики, історії міжнародних відносин та світової політики, міжнародної інформації та комунікації, міжнародної інформаційної безпеки, інформаційного протиборства, національної безпеки, стратегічних комунікацій, технологій медіавпливу, інформаційних операцій в мережевих медіа та інших спеціальних дисциплін для студентів вищих навчальних закладів України.

Особистий внесок здобувача. Дисертація є самостійною науковою працею, в якій висвітлені власні ідеї і розробки автора, що дозволили вирішити поставлені завдання. Робота містить теоретичні та методичні положення і висновки, сформульовані дисертанткою особисто. Використані в дисертації ідеї, положення чи гіпотези інших авторів мають відповідні посилання і використані лише для підкріплення ідей здобувача. У статті “Геостратегічна трансформація Близького Сходу крізь призму інтересів України”, надрукованій у співавторстві з Коппель О.А., особистий внесок здобувачки складає 0,5 авторського аркуша.

Апробація матеріалів дисертації. Ключові положення наукового дослідження було апробовано на міжнародних науково-практичних, науково-теоретичних конференціях і круглих столах, зокрема: міжнародній науково-практичній конференції «Людське співтовариство: актуальні питання наукових досліджень» (6 грудня 2020 р., м. Дніпро); міжнародній науково-практичній конференції «Modern methods for the development of science» (09-11 січня 2023 р., м. Хайфа); міжнародній науково-практичній конференції «Scientific Trends and Trends in The Context of Globalization» (21-22 грудня 2021 р., м. Умеа); міжнародній науково-практичній конференції студентів, аспірантів і молодих вчених «Шевченківська весна» (10

квітня 2020 року, м. Київ). Наукові узагальнення та висновки дисертації обговорювалися на наукових семінарах, круглих столах і міжкафедральних засіданнях Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Структурна та обсяг дисертації. Дисертація складається зі вступу, чотирьох розділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Загальний обсяг дисертації – 267 сторінок, в тому числі основний текст – 237 сторінок, список використаних джерел складається з 396 найменувань і займає 30 сторінок.

Публікації. За результатами дослідження опубліковано 12 наукових робіт: 4 статті, які вийшли у наукових фахових виданнях України; 1 одноосібний розділ монографії в іноземному виданні; 7 праць, які додатково відображають наукові результати дисертації.

РОЗДІЛ 1. КОНЦЕПТУАЛЬНО-ТЕОРЕТИЧНА ТА ДЖЕРЕЛЬНО-ДОКУМЕНТАЛЬНА БАЗА ДОСЛІДЖЕННЯ

1.1 Концептуально-теоретичні підходи до формування та реалізації політики США на Близькому Сході

Метою даного параграфу є узагальнення концептуально-теоретичних підходів до формування та реалізації близькосхідної політики США в контексті об'єкту та предмету нашого дослідження – зовнішньої політики США, зокрема на Близькому Сході, на підставі чого з'ясувати, якими з них визначалась близькосхідна політика адміністрації Д.Трампа.

Існує багато різних концептуально-теоретичних підходів до дослідження політики США на Близькому Сході, оскільки це складний і мінливий регіон, який впливає на багато сфер глобальної політики. Зокрема, реалістичний підхід передбачає, що США діють на Близькому Сході, щоб захистити свої національні інтереси: забезпечити доступ до енергетичних ресурсів; протидіяти загрозі міжнародного тероризму; захистити своїх союзників, в першу чергу Ізраїль; протидіяти розповсюдженню ядерної зброї. Реалістичний підхід до дослідження політики США на Близькому Сході базується на ідеї, що країни діють відповідно до своїх національних інтересів, а не засновують свою зовнішню політику на ідеалах або моральних принципах. З цієї точки зору, США на Близькому Сході виступають як держава, яка прагне захищати свої національні інтереси і забезпечувати свою національну безпеку. З цією метою США здійснюють військові операції, сприяють формуванню союзів та партнерських відносин з країнами регіону, а також застосовують економічні санкції та інші інструменти зовнішньої політики.

Реалістичний підхід є досить популярним серед дослідників політики США на Близькому Сході, оскільки дозволяє краще зрозуміти мотивації дій США в регіоні та передбачити їхні наслідки. Однак, він також може бути підданий критиці за те, що він ігнорує моральні та етичні аспекти зовнішньої політики, які також можуть бути важливими. В цьому контексті важливо зазначити, що реалістичний підхід є одним з

основних підходів до дослідження політики США на Близькому Сході, особливо за часів адміністрації президента Дональда Трампа. Реалісти вважають, що державна політика залежить від національних інтересів і можливостей, а також від балансу сил в міжнародній системі. Деякі автори і експерти, що використовують реалістичний підхід у своїх дослідженнях, акцентують увагу на тому, що Д.Трамп намагався зменшити американську присутність на Близькому Сході, зосереджуючись на захисті національних інтересів і скороченні витрат. Вони вважають, що Д.Трамп зосереджувався на боротьбі з тероризмом, зокрема з ІДІЛ, і на забезпеченні безпеки США, і це відображалось у його підході до регіону в цілому і до окремих країн Близького Сходу. Так, за реалістичним підходом, відносини між США та Саудівською Аравією могли бути розглянуті як збалансовані, оскільки Саудівська Аравія має значний вплив на енергетичний ринок та збройні конфлікти на Близькому Сході. Також, Д.Трамп намагався зменшити американську присутність у регіоні, зокрема знизивши кількість військових в Афганістані та Іраку, проте, залишаючи там певну кількість військових для забезпечення стабільності та безпеки. Приходимо до висновку, що реалістичний підхід допомагає зрозуміти, як США діють у світі і як їхня політика на Близькому Сході відображає їхні національні інтереси.

Переходячи до аналізу робіт конкретних дослідників політики США на Близькому Сході за часів Д.Трампа, які спираються на реалістичну парадигму, потрібно перш за все згадати Джона Міршаймера - політолога, автора книги "The Great Delusion: Liberal Dreams and International Realities" (2018) [246], в якій він з реалістичних позицій аналізує недоліки ліберальної зовнішньої політики США та її наслідки для Близького Сходу та інших регіонів світу. Автор розглядає кризу ліберального порядку, який було створено після Другої світової війни та його вплив на міжнародну політику, аналізує різні виклики та проблеми, з якими зіткнувся ліберальний світовий порядок, включаючи проблеми на Близькому Сході. Міршаймер аргументує, що більшість проблем на Близькому Сході є результатом нестабільності та конфліктів, які мають свої корені в історичних, етнічних та релігійних розбіжностях. Він вважає, що втручання Заходу у ці конфлікти зазвичай

збільшує насилля та нестабільність, а не допомагає їх розв'язанню. Крім того, Міршаймер розглядає вплив ліберальних ідей на міжнародну політику та аргументує, що вони часто призводять до ілюзій та невірних рішень. Він стверджує, що реалістичний підхід до міжнародних відносин може допомогти зменшити конфлікти та зміцнити стабільність на Близькому Сході та в інших регіонах.

Інший дослідник - Стівен М. Уолт, автор книги "Пекло добрих намірів: зовнішньополітична еліта Америки та занепад переваги США" (2018) [295] досліджує американську зовнішню політику в широкому контексті, включаючи Близький Схід. У своїй книзі він критикує американський зовнішньополітичний елітарний клас за його недостатню увагу до зовнішньополітичних проблем, таких як корупція та авторитарні режими, що порушують регіональну стабільність і загрожують американським інтересам. Він критикує еліту зовнішньої політики США та її підхід до ведення зовнішньої політики на Близькому Сході та в інших регіонах, за недостатню увагу до проблем палестинсько-ізраїльського врегулювання і надмірну підтримку Саудівської Аравії.

Роналд Кребс і Рандал Швеллер є авторами спільної статті з характерною назвою "Кінець великої стратегії: Америка повинна думати дрібніше " (2020) [80], в якій критикують стратегію США на Близькому Сході та наголошують на необхідності більш обмеженої та реалістичної зовнішньої політики.

Ще один американський дослідник – Метью Кренінг, автор книги "Логіка американської ядерної стратегії: чому стратегічна перевага має значення " (2018) [158] аналізує стратегію США щодо ядерної зброї на Близькому Сході та в інших регіонах. Він зосереджується не стільки на політиці США на Близькому Сході, скільки на стратегії ядерної безпеки США, на теоретичних та концептуальних питаннях, пов'язаних з аналізом ядерної стратегії США.

П. Рамасамі - автор багатьох статей та декількох книг по політиці США на Близькому Сході. В них вона критикувала підхід Трампа до Близького Сходу, висловлювала свої сумніви щодо ефективності його дій. Вона вважає, що Трамп намагався здійснити політику "Америка понад усе ", яка передбачала зменшення військової присутності США за кордоном та зосередження зусиль на вирішенні

внутрішніх проблем країни, проте ця політика була негативно сприйнята багатьма країнами Близького Сходу, які сподівалися на більш активну підтримку з боку США у вирішенні складних конфліктів та проблем регіону. Вона також критикує Трампа за його ставлення до Ірану, яке, на її думку, спричинило загострення відносин між двома країнами та загострення ситуації на Близькому Сході загалом. Загалом, автор вважає, що політика Трампа на Близькому Сході була неефективною та негативно вплинула на ситуацію в регіоні. Вона закликає до більш активної ролі США у вирішенні проблем та конфліктів на Близькому Сході та підтримки демократичних рухів в країнах регіону. Зокрема, в статті, опублікованій ще в 2013 році [203] вона розглядає політичні наслідки конфлікту в Сирії та закликає до більш активних дій для забезпечення безпеки та стабільності.

В книзі, опублікованій в 2018 році "Кінець когнітивної імперії: наступ епохи епістемічного плюралізму" Сантоз де Соса аналізує глобалізацію та міжкультурні відносини в контексті змін в політичній, економічній та культурній сферах[37]. Загалом у своїх працях вона розглядає політику США на Близькому Сході як частину їх глобальної політики та аналізує її в контексті регіональних та глобальних міжнародних відносин. Вона закликає до більш активної ролі міжнародної спільноти у вирішенні конфліктів та проблем регіону.

Ліберальний підхід теж є одним з ключових концептуально-теоретичних підходів до вивчення зовнішньої політики США, включаючи Близький Схід. Дослідники-ліберали зосереджуються на ролі інституцій, законів, прав людини та економічного розвитку в політиці США на Близькому Сході. Вказаний підхід стверджує, що США діють на Близькому Сході, щоб захистити свої ідеологічні інтереси, зокрема, демократію, права людини та свободу. Ліберали також наголошують на важливості економічної інтеграції та співпраці між країнами регіону. За ліберальним підходом, США використовують свою владу та вплив на Близькому Сході, щоб сприяти демократичним змінам та розвитку громадянського суспільства в регіоні. США пропагують глобальні цінності, такі як демократія, права людини та свобода, та сприяють їхньому здійсненню на Близькому Сході шляхом допомоги встановленню демократичних урядів та розвитку економіки. Ліберальні дослідники також

звертають увагу на роль міжнародних організацій, таких як ООН та Європейський Союз, у співпраці з США на Близькому Сході. Ці організації допомагають у формуванні коаліцій та міжнародної підтримки для розв'язання конфліктів та підтримки демократичних змін у регіоні. Отже, в межах ліберального підходу вважається, що США повинні використовувати свою силу та вплив на Близькому Сході, щоб сприяти демократичним змінам та підтримувати глобальні цінності та міжнародні організації.

Серед найбільш яскравих представників вказаного підходу слід назвати перш за все Френсіса Фукуяму, починаючи з його статті " Кінець історії "[100] а потім монографії " Кінець історії та остання людина" (1992) [99] - книзі, в якій автор висловлює точку зору, що демократія та ринкова економіка стануть домінуючими формами управління в усьому світі. За цим підходом, США мають вести діалог з країнами Близького Сходу та підтримувати демократію та розвиток у цьому регіоні. В той же час, критики ліберального підходу стверджують, що цей підхід може не враховувати культурні, релігійні та цивілізаційні розбіжності.

В цьому плані на особливу увагу заслуговує конструктивістський підхід, який стверджує, що політика США на Близькому Сході визначається соціальними, культурними чинниками, факторами ідентичності, а не просто національними інтересами. Конструктивісти наголошують на важливості взаємодії та діалогу між культурами та релігіями, а також на розумінні інших культур. Конструктивістський підхід щодо політики США на Близькому Сході розглядає роль соціальних конструкцій, таких як ідеї, норми та вірування, у формуванні політики США. Конструктивісти вважають, що реальність не існує незалежно від того, як її сприймають люди, тому політичні процеси на Близькому Сході можна зрозуміти краще, якщо дослідники звернуть увагу на те, як вони сприймаються та інтерпретуються учасниками політичного процесу. У контексті політики США на Близькому Сході, конструктивісти звертають увагу на роль ідей, таких як демократія та права людини, у формуванні політики США в цьому регіоні. Вони аналізують, як США інтерпретують ці ідеї та як ці ідеї впливають на формування політики США на Близькому Сході. Наприклад, конструктивісти досліджують, як

США інтерпретують поняття "демократії" на Близькому Сході та як ця інтерпретація відображається в їх ставленні до авторитарних режимів або опозиційних рухів. Крім того, конструктивісти аналізують, як соціальні конструкції впливають на сприйняття політики США на Близькому Сході у самого населення регіону. Вони вважають, що таке сприйняття може вплинути на ефективність політики США на Близькому Сході, оскільки це може відображатися на готовності населення підтримувати або відкидати цю політику.

Отже, конструктивістський підхід до аналізу політики США на Близькому Сході зосереджується на ролі ідентичності, культури та символів у формуванні зовнішньої політики. Так, класик вказаного підходу Александр Вендт в своїй праці "Соціальна теорія міжнародної політики" (1999) [300] розглядає соціальні взаємодії та ідентичність у формуванні міжнародних відносин. В цьому контексті на увагу заслуговує точка зору Теда Хопфа, яку він висловив в статті "Соціальна конструкція міжнародної політики: ідентичності та зовнішня політика" (2002) [128] в якій автор досліджує зміну ідентичності СРСР/РФ та їх відносин зі світом в період з 1955 до 1999 року. В монографії Пітера Катценштайна "The Culture of National Security: Norms and Identity in World Politics" (1996) [220] аналізуються культурні фактори, які впливають на формування зовнішньої політики.

В контексті предмету нашого дослідження констатуємо, що у цих працях конструктивістський підхід зосереджується на тому, що зовнішня політика США на Близькому Сході формується або має формуватись під впливом культурних чинників та фактору ідентичності, а не тільки прагматичних інтересів, про що йдеться мова в працях представників реалістичної парадигми. Конструктивісти стверджують, що відносини між країнами Близького Сходу та США можуть бути покращені через підвищення взаєморозуміння та розвитку довіри. Однак, критики конструктивістського підходу зазначають, що цей підхід може не враховувати національні інтереси США.

Геополітичний підхід є одним з ключових концептуально-теоретичних підходів до дослідження політики США на Близькому Сході. Геополітика вивчає взаємовідносини між географією, національною безпекою та політичною владою, в

тому числі зовнішньою політикою країни. Цей підхід стверджує, що географія та геополітика грають ключову роль у визначенні зовнішньої політики країни та її національних інтересів. Геополітичний підхід постулює, що США діють на Близькому Сході з метою збереження свого геополітичного впливу та контролю над стратегічно важливими територіями. Відповідно до цього підходу, США відіграють ключову роль на Близькому Сході, оскільки вони мають великий вплив на розвиток ситуації в цьому регіоні завдяки своїй військовій та економічній потужності. У той же час, геополітика підкреслює, що вплив США на регіон не є безмежним, а обмежується географічними та культурними факторами. Геополітичний підхід розглядає Близький Схід як важливу геостратегічну територію, через яку проходять ключові маршрути енергетичних ресурсів, таких як нафта та газ. Тому, згідно з цим підходом, США прагнуть забезпечити свій доступ до цих ресурсів та зберігати свій геостратегічний вплив у регіоні.

У контексті геополітичного підходу, політика США на Близькому Сході пов'язана з їхніми національними інтересами та геостратегічним домінуванням в регіоні. Для досягнення цих цілей США використовують різні інструменти зовнішньої політики. Представників геополітичного підходу об'єднує зосередження в аналізі політики США на Близькому Сході на геополітичних та стратегічних інтересах США в регіоні. Класичним представником вказаного підходу є Збігнєв Бжезинський з його працею "Велика шахівниця: першість Америки та її геостратегічні імперативи"[40] - книзі, в якій автор досліджує геополітичні інтереси США в різних регіонах світу, включаючи Близький Схід.

Роберт Д. Каплан в праці "Помста географії: що карта говорить нам про майбутні конфлікти та боротьбу з долею "[144] (2013) висвітлює взаємозв'язок між географією, історією та геополітичними інтересами США. В цьому контексті згадаємо і працю Семюеля Гантінгтона "Зіткнення цивілізацій і перебудова світового порядку" "[131], в якій автор розглядає культурні та релігійні розбіжності між країнами світу та їх вплив на геополітичні конфлікти. У цих та інших працях геополітичний підхід зосереджується на стратегічних інтересах США на Близькому Сході, включаючи забезпечення доступу до нафти та газу, боротьбу з тероризмом та

захист від іранської та російської експансії. Геополітики стверджують, що США повинні зберігати свій стратегічний вплив в регіоні.

Що стосується дослідження міжнародних відносин в близькосхідному регіоні та їх впливу на формування та реалізацію близькосхідної політики США, зокрема за адміністрації Д.Трампа, то, як зазначає Ф.Холлідей в роботі “ Близький Схід в міжнародних відносинах. Влада, політика та ідеологія”, аналізуючі теоретичні аспекти міжнародних відносин на Близькому Сході в контексті тієї чи іншої міжнародно-політичної теорії, “критерії хорошої чи обґрунтованої теорії достатньо очевидні: вона має бути концептуально чіткою та строгою, історично обізнаною, здатною давати змістовний аналіз та дослідницьку програму та, де це доцільно, здатною займатися етичними питаннями.”[115, с.76]

Як зазначалося, теорія міжнародних відносин, як і будь-яка інша галузь суспільних наук, не спрямована на передбачення. Це дисципліна, яка займається поясненням історичних подій і процесів, а також теоретичним і порівняльним дослідженням концепцій, що лежать в основі нашого розуміння мегатрендів світової політики . Вона базується на наборі концепцій, які допомагають пояснити та зрозуміти відносини між державами та суспільствами. Міжнародно-політична теорія умовно поділяється на “аналітичну теорію” - набір концепцій, призначених для пояснення того, як “працюють” міжнародні відносини, і «нормативну» теорію, тобто концепції про норми та етичні питання в міжнародно-політичній сфері. “Аналітична теорія” стосується того, як держави взаємодіють одна з одною, як формується їхня зовнішня політика, а також досліджує роль глобальних структур і соціальних рухів у міжнародній сфері, зокрема в регіоні Близького Сходу. Такий підхід ставить перед дослідником виклик: з одного боку, як далеко ті чи інші концепції можуть прояснити наше розуміння подій на Близькому Сході; з іншого боку, дозволяє побачити, наскільки приклад Близького Сходу може підтвердити чи спростувати ту чи іншу міжнародно-політичну теорію. Міжнародно-політична теорія має відповідати вимогам та критеріям будь-якої соціальної науки, що стосується концептуальної точності, теоретичного діапазону та історичної чутливості. Але можна поставити питання і іншим чином: наскільки та чи інша теорія дозволяє нам адекватно

розуміти процеси, які відбуваються в близькосхідному регіоні. У цьому випадку якщо та чи інша теорія неспроможна пояснити регіональні процеси на Близькому Сході, вона не може використовуватися як загальна міжнародно-політична теорія. Вплив такого двостороннього виклику полягає в тому, щоб показати, як дослідження близькосхідних регіональних процесів та політики там зовнірешіональних держав може збагатити міжнародно-політичну науку і в теоретичному плані. Цікавими в цьому плані є дебати, які знайшли відображення в праці Джона Бейліса та Стіва Смітта “Глобалізація міжнародної політики: вступ до міжнародних відносин” [244] та низці праць, присвячених міжнародним відносинам на Близькому Сході [188].

Протягом останніх десятиліть у галузі міжнародних відносин відбулась низка дебатів щодо аналітичних рамок. Ці дебати різною мірою вплинули на дослідження Близького Сходу та створили масу літератури, яка намагається пояснити, за допомогою застосування теорії чи принаймні широкої аналітичної основи, практику країн Близького Сходу. Наше дослідження має на меті не тільки дослідити політику США на Близькому Сході, зокрема за адміністрації Д.Трампа, але й міжнародно-політичну історію регіону в зазначений період, поєднати це з низкою аналітичних питань, які впливають із сучасних дискусій у галузі міжнародних відносин. Концептуальним елементом такого дослідження є соціологічний підхід. Цей підхід спирається на роботи багатьох авторів у сфері міжнародних відносин в дослідженні інших міжнародно-політичних регіонів, зокрема Латиноамериканського, Азійсько-Тихоокеанського та Африканського [125]. Цей підхід, однак, далеко не єдиний можливий спосіб аналізу міжнародних відносин на Близькому Сході.

Окремо слід зупинитись на аналізі літератури, присвяченій регіональним міжнародним відносинам, що базуються на історичному підході. Частина досліджень є переважно наративною, тобто історією зовнішньої політики конкретної країни з фокусом на дипломатичній та державотворчій діяльності протягом визначеного періоду. Деякі історичні роботи також базуються на регіональному підході [115]. У цьому ключі слід згадати низку праць з історії Туреччини, Ірану, арабо-ізраїльського конфлікту , ірано-іракської війни та кувейтської кризи [124, 236, 380]. Вказані дослідження роблять спробу обійтися без

теоретичних узагальнень. Але не варто принижати значення такого роду робіт, оскільки кожна така історична робота стає основою, на якій може базуватися будь-яке інше, більш теоретичне чи порівняльне дослідження.

Частина досліджень пов'язана з теоретичними дебатами щодо ролі міжнародних систем і держав як їх елементів. Системний підхід використовується представниками всіх наукових шкіл дослідження міжнародних відносин, але до найбільш активних його прихильників віднесемо неореалістів. Теоретичною основою багатьох дискусій про системи та держави є те, що в теорії міжнародних відносин називається «реалізмом», підхід, який зосереджується на безпеці та максимізації влади. Реалізм розглядає держави як унітарних акторів, які прагнуть максимізувати свої переваги в конкурентній або «анархічній» системі, проводячи політику сили. Проте обмеження реалізму широко обговорювалися в літературі з міжнародних відносин: нехтування ідеологією та системами переконань, мінімізація внутрішніх факторів держав і суспільств, недостатня увага до економіки та, що особливо важливо для спотворення інформації щодо Близького Сходу, погляд на міждержавні відносини як на позачасові, повторювані моделі. Захисники реалізму можуть стверджувати, що, хоча він не може забезпечити адекватний опис відносин між розвиненими державами з більш відкритими суспільствами після 1945 року, він пропонує точний аналіз міжнародних відносин держав Близького Сходу. Таким чином, реалізм може мати свої обмеження у застосуванні до аналізу відносин між розвиненими демократичними державами, які довіряють одна одній і торгують одна з одною; однак, зіткнувшись з авторитарними державами, які не довіряють одна одній, і де постійно точиться війна, занепокоєння силою та безпекою може виявитися першочерговим. Проте критики зазначають, що обмежені можливості реалізму, насамперед наголос на унітарній державі, є найбільш очевидними саме в тих частинах світу, де держави та суспільства протягом тривалого часу були підпорядковані структурам глобальної влади. Тому можна стверджувати, що реалізм стає менш, а не більш актуальним, чим далі дослідники відходять від розвинутих країн Політичного Заходу.

Дискусійним залишається питання про те, наскільки близькосхідні держави самі контролюють свої власні міжнародні відносини. Значна частина ранньої літератури про міжнародні відносини на Близькому Сході зосереджувалися на системному підході: вони розглядали регіон у категоріях міжнародного контексту, чи то баланс сил у дев'ятнадцятому столітті чи занепад Османської імперії, колоніалізм, Перша та Друга світові війни або холодна війна. Тобто, Близькосхідна регіональна система аналізувалась як підсистема глобальної системи, яка володіла її системними якостями. Це стало передумовою, на якій базувалися дослідження політики тієї чи іншої зовнірешіональної держави щодо регіону – Великобританії, США, Росії або Франції. Ця література розглядає стосунки між державами як одне ціле, оцінюючи відносну важливість того, що називають «системними» та «підсистемними» факторами: таким чином вона розрізняє зовнішні впливи, загалом глобальні чи міжнародні системи, та внутрішні впливи – регіональні відносини. Якщо перші охоплюють імперське суперництво та суперництво великих держав у XIX та XX століттях, світові війни та холодну війну, то другі віддають перевагу таким питанням, як конфлікт між арабами та євреями, конкурентне суперництво самих арабських держав та відносини між Іраном, Туреччиною і арабським світом в цілому.

Отже, існує принаймні дві «реалістичні» точки зору: системна, або глобальна (макрівимір), і регіональна (мезорівень). Складність полягає в тому, щоб провести аналіз, який би ставився з належною увагою до цих двох вимірів, поєднуював глобальне та регіональне [180]. Однак навіть у межах такого підходу існують можливості для різниці в акцентах. Зовнішню політику впливової регіональної держави, такої як Сирія, Ірак, Іран, Саудівська Аравія чи Єгипет, можна розглядати в першу чергу з точки зору регіону Близького Сходу в цілому та регіональної мозаїки взаємопов'язаних конфліктів [188, с.26]. Зовнішня політика також може бути проаналізована з точки зору більш конкретного субрегіону, яких в арабському світі чотири: Машрик, або Схід; Єгипет і Судан; Аравійський півострів; північно-східна Африка відповідно. Як правило, більша держава може представляти свою політику в ширшому, регіональному, якщо не глобальному, плані, тоді як менша

держава, яка є об'єктом більшого впливу, може бачити речі в більш конкретних термінах. З позиції Лівану, Кувейту чи Ємену, регіональне, не кажучи вже про глобальне, здається досить далеким у порівнянні з постійною загрозою сусідів - Сирії, Іраку та Саудівської Аравії відповідно. Таким чином, реалізм, здавалося би, панівна парадигма, якої дотримується значна частина науковців та практиків, містить як більше концептуальної слабкості, так і аналітичної невизначеності, ніж здається на перший погляд.

В межах реалістичної парадигми увага була зосереджена на державах, які розумілися в реалістичних термінах, як моноліти, які намагаються максимізувати владу. Проте, якщо аналізувати міжнародні відносини на Близькому Сході в термінах концептуальних рамок, виведених із цього загального традиційного, реалістичного дослідження міжнародних відносин, можна також аналізувати регіон з точки зору того, як формується зовнішня політика («аналіз зовнішньої політики»). Нагадаємо про метод рівнів аналізу, про який ми згадували у вступі до нашої роботи, який починає використовуватись з 1960-х років, оскільки основні парадигми дослідження відрізняються тим, на якому рівні аналізу вони роблять акцент. Саме на основі системного підходу був розроблений метод рівнів аналізу. Вперше це поняття було використано в праці К.Уолца «Людина, держава і війна» (1965 р.). На підставі дослідження причин конфліктів він прийшов до висновку, що їх слід шукати в трьох сферах політичного, або на трьох рівнях: рівні осіб, що приймають рішення або рівні індивідів; рівні внутрішньополітичних факторів, або рівні держав; на рівні міждержавної системи. Головні причини потрібно шукати саме на останньому рівні, оскільки саме від її конфігурації та структури (біполярної, однополярної, мультиполярної) залежить поведінка держав на міжнародній арені. Значний внесок в розробку методу рівнів аналізу внесли такі дослідники, як М.Каплан, Д.Сінгер, Б.Бузан, Дж.Розенау. Метод рівнів аналізу ставить під сумнів тезу відносно того, що міжнародно-політичний аналіз повинен зосереджуватися на традиційному, «реалістичному» ядрі міжнародних відносин, а саме на державах. Тут «Єгипет», «Ізраїль», «Іран» не є політичними чи правовими акторами, а самі є об'єктами впливу різноманітних, часто конфліктуєчих внутрішніх і зовнішніх сил.

У відомому порівняльному дослідженні зовнішньої політики Близького Сходу (2002 р.) під редакцією Хіннебуша та Ехтешамі враховуються проблеми рівнів аналізу і показано, як зовнішній контекст і внутрішні фактори формують регіональні міжнародні відносини [196]. В праці їх попередників «Зовнішня політика арабських держав» під редакцією Корані та Десукі (1984) [188, с.28], виокремлено чотири компоненти зовнішньої політики як аналітичні вихідні точки та рівні аналізу: середовище, зовнішньополітична орієнтація, процес прийняття рішень, зовнішньополітична поведінка [388]. В обох цих працях зовнішню політику та регіональні відносини пояснював не унітарний державний актор, а ширший набір проблем. Таким чином унітарну державу було замінено розмаїттям сил у мінливій складності внутрішніх і зовнішніх контекстів. Одним із головних висновків аналізу зовнішньої політики є роль різних інституцій у державі чи бюрократії у формуванні політики, чи то під час криз, чи протягом тривалого періоду. Наскільки ця модель може бути застосована до авторитарних держав, залишається дискусійним.

Аналіз сучасних міжнародних відносин на Близькому Сході в межах реалістичної парадигми може бути дуже важливим в контексті визначення стратегії зовнірешіональних держав, зокрема США. У деяких питаннях, таких як нафтова політика країн-виробників і країн-споживачів, які контролюються державами на обох кінцях процесу, ця парадигма має переваги. Проте зосередження лише на державах, як на Близькому Сході, так і в інших місцях, ризикує ігнорувати інші процеси, на які звертають увагу аналіз зовнішньої політики та історична соціологія, споріднені, але різні підходи.

Складнощі аналізу міжнародних відносин Близькосхідного регіону спричинені тим фактом, що в таких радикально протилежних країнах, як Саудівська Аравія та Іран, взагалі не зовсім має сенс говорити про «державу». Політична полеміка може спотворити аналіз питання про роль держави на Близькому Сході, яка може бути перебільшена. На Близькому Сході, як і в інших місцях, прийнято стверджувати, що очевидно автономні сили контролюються державами. Це стосується арабського націоналізму, сіонізму, курдських партизанів, ісламського фундаменталізму, в якій

би країні він не діяв, «тероризму» — усіх у той чи інший час звинувачували в тому, що вони контролюються державами. На Близькому Сході не все, що називає себе «неурядовим», виправдовує цю назву. Тут рівні аналізу зовнішньої політики щодо внутрішнього контексту виявляються вкрай важливими. Дослідження рівнів прийняття зовнішньополітичних рішень на Близькому Сході може включати вплив різних політичних угруповань у державі (наприклад, Туреччина, Ізраїль, Бахрейн, Сирія), вплив етнічних і релігійних спільнот і соціальних класів на формування зовнішньої політики, а також вплив особистих, племінних і бюрократичні фракції. У відносно відкритих суспільствах, таких як Ізраїль чи Туреччина, зрозуміло, що різноманітність інституцій, тиску та точок зору сприяє формуванню зовнішньої політики. У більш закритих, але фракційних державах, особливо в тих, де через нафтові доходи межі між державними та приватними чи сімейними інтересами розмиті, часто важко сказати, де держава, як ініціатор зовнішньої політики, закінчується і починається приватна ініціатива: Саудівська Аравія є очевидним випадком, де важко оцінити межу між політикою саудівських міністерств та ініціативою окремих принців і бізнесменів. «Внутрішній контекст» або «середовище», завжди набагато більше, ніж внутрішнє функціонування держави.

Зовнішня політика в авторитарних державах також може залежати від громадської думки. Саддам Хусейн підрахував, коли він вторгся в Кувейт у 1990 році, що навіть ті іракці, які опонували йому в інших питаннях, ймовірно підтримають його в боротьбі проти монархічного режиму ас-Сабахів. Те, що реалістична арабська еліта, зокрема в Йорданії, можливо, і хотіла б зробити щодо визнання Ізраїлю та розвитку відносин з ним з 1970-х років, а можливо, і значно раніше, було обмежено ворожістю громадської думки до єврейської держави. Це, безумовно, вірно щодо Йорданії, Сирії, Єгипту та Ємену. З іншого боку, коли турецька держава почала розвивати свої відносини з Ізраїлем у 1990-х роках, вона знала, що може розраховувати на широкі антиарабські настрої в турецькому суспільстві на тій підставі, що «вони зрадили нас у Першій світовій війні».

Таким чином, метод рівнів аналізу забезпечує більш складну та досконалу пояснювальну систему та програму досліджень.

Центральним для четвертого основного підходу до міжнародних відносин, підходу цивілізаційного, є питання ідеології: воно стосується питання цінностей і уявлень тих, хто бере участь у розробці зовнішньої політики. Це загальне питання як у дослідженні міжнародних відносин, так і фактично в усіх соціальних науках. Соціологи протягом більш ніж століття заперечували «автономність» або незалежний вплив ідей, не розглядаючи їх як первинні, визначальні чи незалежні змінні. Близький Схід може бути не найлегшим прикладом для аналізу цього питання, але він, безумовно, є центральним для будь-якого його аналізу. Це стосується впливу ідей і переконань, а також балансу між «поясненням» з точки зору об'єктивних, «реальних» критеріїв та сутностей, і «розумінням» з точки зору сприйняття їх акторами у відповідних державах. Ця дискусія викликає потребу в запровадженні таких категорій, як «ідеалізм», «конструктивізм», навіть «орієнталізм». Існують, однак, різні варіанти підходу, який концентрує увагу на ідеях та цінностях. Аналіз ролі ідей і, зокрема, політичних ідеологій, вже давно присутній в дослідженнях Близького Сходу та його міжнародних відносин. Тут ідеї та цінності, однак, розумілися у зв'язку з інтересами тих держав, соціальних рухів і, раніше, класів, які їх артикулювали, а не як автономних культурних утворень[225]. Останні тенденції поширюються внаслідок незадоволення у вивченні Близького Сходу підходами зовнішніх, західних – “імперських” або «гегемоністських» дослідників, які знаходились під впливом європоцентризму. Крім того, з початку 1990-х років і низка американських авторів, зокрема С.Хантінгтон, наголошували на важливості врахування культурних відмінностей у формуванні відносин між державами та суспільствами. Усе це стосується Близького Сходу: справді, у контексті спрощених тверджень про мусульманський світ, культурні/цивілізаційні пояснення, здавалося, розглядають Близький Схід як взірць цього підходу. Це стосується авторів, які представляли свої відносини із зовнішнім світом як конфлікт між «Ісламом» і «Заходом». У дослідженні Близького Сходу особливо очевидні дві форми цього підходу до міжнародних відносин, заснованого на ідеології. Один полягає в тому, що наголошує на відмінностях регіонального та культурного характеру в аналізі самого Близького Сходу у протиставленні з західною -

«північною» або «гегемоністською» літературою з її наголосом на порядку та конформізмі [296]. Другий - «антигегемоністський» підхід підкреслює, що потрібно не просто дивитися на відмінностях соціального та політичного характеру чи відмінності інтересів (наприклад, щодо торгівлі чи нафти), а й знати, як близькосхідні держави та їхні народи розглядають міжнародні відносини, не в останню чергу, щоб пояснити, чому вони приймають те чи інше рішення. Дуже часто зовнішній аналіз ігнорує не лише історію та контекст, але й корені протесту та перспективи регіональних акторів. Як інакше, наприклад, пояснити широко поширене, якщо не цілком універсальне, відчуття в арабському світі, що Саддам Хусейн після його арешту в 2003 році стає «рамз аль-Араб» («моделлю арабів»). Цей підхід підкріплюється більш загальним, методологічно відмінним підходом, що називається конструктивізмом[99]. Як ми вже зазначали, конструктивізм стверджує, зокрема, що поведінка держави в міжнародній сфері базується на культурі в сенсі спільних ідей, норм і досвіду. Інакше було б, наприклад, досить важко зрозуміти, чому держави залишаються частиною тих чи інших організацій, в даному випадку, Ліги арабських держав, які мало що пропонують своїм членам з точки зору стратегічних чи економічних інтересів.

Без врахування таких факторів, як цінності та ідеологія неможливо пояснити жодне суспільство, політичну систему чи міжнародні відносини. Проте такий підхід, будь то у формі «негегемоністського» підходу чи конструктивізму, викликає певні труднощі. По-перше, щодо дихотомії Схід/Захід, в нашому випадку «Захід»/Близький Схід було б помилкою міняти зовнішній, нав'язаний набір категорій на той, що базується на простому розумінні, що у регіонального актора можуть бути свої власні ілюзії, власні спотворення історії та тексту, своя спотворена ворожнеча до інших народів регіону. Такий дискурс також не обов'язково є критерієм аналізу мотивів на Близькому Сході, не кажучи вже про претензії на історичну достовірність. Якщо реалізм ігнорує цінності та ідеї, конструктивізм ігнорує інтереси та матеріальні фактори. Якщо потрібно пояснити причини та хід подій і критично оцінити різні підходи до них, аргументи сторін конфлікту, аргументи зовнішніх спостерігачів і влади, ці аргументи повинні

відповідати критеріям достовірності і точності. Ірак, наприклад, стверджував, коли він вторгся в Кувейт у 1990 році, що він має на нього “історичні права”, закликав до народного повстання в цій країні і повалення “прозахідного монархічного режиму”. Інші держави виправдовують свої дії тим, що вони «захищають» іслам або діють в ім'я того, що доволіно сприймається ними як єдиний «справжній» іслам. Такі претензії необхідно враховувати, але ставитися до них обережно. Реалізм, на який спиралась адміністрація Д.Трампа, з його наголосом на державах та інтересах, представляв стійку альтернативу будь-якому аналізу, заснованому на ідеях і цінностях. Марксистський аналіз Близького Сходу, зі свого боку, має настільки ж постійні сумніви щодо претензій правителів і керуючих ними ідей і цінностей[112]. У той час, коли західні дослідники почали звертатися до більш уважного аналізу цінностей і дискурсів Близького Сходу, тобто в 1980-х і 1990-х роках, багато хто з арабських дослідників пішов у протилежному напрямку, ставлячи під сумнів твердження місцевих ідеологій та прояви авторитарних проєктів, яким служать такі ідеї. Таким чином, конструктивізм і критика «орієнталізму» зустрічають свого ворога не в реалізмі чи класовому аналізі (марксизмі), а в різкій критиці ідеології та її претензій з боку дослідників у самому регіоні. В арабському світі це такі дослідники, як Садік аль-Азм, Фуад Аджамі, Хішам Шарабі та Азіз аль-Азме, в Ірані - Ерванд Абрамیان, Реза Афшарі та Даріуш Шайєган[82, 212, 305, 307].

Існує ще одна складність із будь-яким «ідейним» підходом. Це часто починається з хибного посилення, що існують окремі «незахідні» голоси, до яких «Захід» повинен або не повинен прислухатися. Залишаючи осторонь той факт, що може бути багато «незахідних» голосів, необхідно поставити питання про те, з чого складається «незахідне». Те, що критично ставиться до Заходу, може взагалі не бути «незахідним». Часто помилково припускають, що різниця в позиції в міжнародній системі обов'язково ототожнюється з різницею в культурній/цивілізаційній ідентифікації. Ті, хто позбавлені прав, можуть вимагати, перш за все, рівності з тими, хто є сильнішим, але це ґрунтується на претензії на рівність, а не на культурі. Багато країн “Глобального Півдня”, колишнього “третього світу”, які протестують проти Заходу, роблять це не в ім'я інших цінностей, а в ім'я загальнолюдських

цінностей, які, як вони стверджують, невірно застосовуються: рівність націй, право на компенсацію за історичне пограбування чи несправедливість, самовизначення народів, невтручання у справи інших держав. Зокрема, арабська та мусульманська критика західної політики щодо Палестини базується не на різних цінностях, а на аргументі, що палестинці, як і інші народи, мають право на власну державу, як у Боснії, Чечні чи Кашмірі. Інший приклад - іранська, як і китайська, опозиція до західної критики порушення прав людини стверджує, що ця критика є втручанням у їхні внутрішні справи, а не ґрунтується на інших культурах чи цінностях. В наукових працях про Близький Схід, і зокрема про інтерпретації та реалії «ісламу» - «Іслам і капіталізм» Максима Родінсона, «Мусульманське королівство» Азіза аль-Азмеха, «Хомейнізм» Ерванда Абраміана, «Ісламський закон» Самі Зубайди, «Гнів до Бога» Маліва Рутвена, «Шіїтський рух в Іраку» Фалеха Джабара піддаються аналізу як сучасні реалії, так і умовності культури та влади[188, с.26].

Ще один підхід до аналізу міжнародних відносин на Близькому Сході — це підхід соціологічний. Подібно до реалізму, він надає першорядного значення «державі», хоча його концепція держави зовсім інша. Так само він має спільні риси з аналізом зовнішньої політики, зберігаючи концепцію держави як окремої інституційної категорії, а не суми безлічі рішень. У цій теорії аналіз зовнішньої політики часто стосується не стільки зменшення чи обмеження ролі держави, скільки розгляду держави як актора, який через свій вплив на суспільство створює контекст для формування зовнішньої політики та який реалізує цю політику. Завдяки аналізу внутрішніх факторів елементи, які часто представляють як окремі чи позачасові риси близькосхідної політики, будь то націоналізм чи релігійний фундаменталізм, можуть виявитися набагато тісніше сформованими та трансформованими через їх зв'язок із державою. Подібно до того, як більш гнучкий і специфічний погляд на історію зробив історичний аналіз ефективнішим, більш конкретний погляд на державу може, таким чином, призвести до визнання її більшого впливу. Такий підхід розглядає ключові компоненти політичного та соціального порядку, державу, ідеологію та суспільство, і зосереджується конкретно на тому, як створюються та підтримуються інститути політичної чи

соціальної/релігійної влади. Він намагається знайти їх в історичному та міжнародному контекстах, у яких вони виникли і з точки зору низки питань про те, як у будь-який час вони створюються та підтримуються. Тут немає місця для неісторичних істин реалізму чи позачасового звернення до «ісламу» чи «арабської ідентичності». Відправною точкою історичного сприйняття держави є дві центральні, тривалі категорії: сучасність і сила. Держава як інститут примусу, управління та виробництва існує тисячоліттями. Але сучасна держава лише в поверхневому сенсі є продовженням цих попередніх інститутів. Швидше, в Європі та на Близькому Сході це породження сучасності, економічних і соціальних змін, пов'язаних із трансформацією світу приблизно з 1648 року, і нової міждержавної системи, створеної як частина цього процесу. Походження цих держав та історично їх основна діяльність, попри всі претензії на релігійну чи народну легітимність, були пов'язані з насильством. Усі держави, незалежно від того, чи вони є ендогенними, сформованими через міждержавну конкуренцію, як у випадку Західної Європи, чи створені ззовні, завдячують своїм походженням силі. В більшій мірі це стосується Близького Сходу, але також і у випадку Європи протягом п'яти століть з 1500 року, причому деякі з актів цього насильства відбулися не так давно. Загалом історична соціологія зробила значний внесок у вивчення міжнародних відносин, насамперед у тому, як аналізувати державу: тут, як уже зазначалося, держава розглядається не як унітарне утворення, як це є у реалістів, а, конкретніше, як інститут примусу та привласнення, який діє на двох рівнях: на внутрішньому вимірі (державо-суспільство) та зовнішньому вимірі (державо-держава). Якщо держави, якими б вони не були керованими та легітимними, є центральними для аналізу регіону та міжнародних відносин загалом, то історична соціологія надає більш детальні засоби аналізу їх діяльності [313]. Найголовніше, що близькосхідні держави були засновані в сучасний час. Історична соціологія також має відношення до ряду інших питань, які домінують у вивченні арабо-ізраїльського конфлікту та його причин, ролі ідеології та релігії, транснаціональних акторів і рухів, ролі внутрішніх змін у суспільстві. Історична соціологія охоплює, але, мабуть, у більш систематичний спосіб, ті питання, які розглядають теорії, визначені вище, чи то системний підхід,

аналіз зовнішньої політики чи конструктивізм. Таким чином, «система» не є, як стверджує реалізм, позачасовим світом міждержавної анархії, а є результатом експансії сучасного капіталізму. У цій теорії зовнішня політика є продуктом не лише особистих і бюрократичних процесів у державі, але й інтересів і зіткнень як держави, так і класів. Ідеологія та норми є центральними, але не як конститутивна сфера політики, а радше як частина процесу легітимації та примусу.

Два очевидних питання до історичної соціології випливають із її акценту на державі. Одна стосується способів, якими вона у своїх аргументах щодо центральної ролі держави відрізняється від реалізму. Визначення категорії «держава» є дуже різним у кожній із двох теорій, як і питання, які ставляться щодо внутрішньої політики та транснаціональних зв'язків. Інше очевидне питання стосується відношення історичної соціології до марксизму. У деяких аспектах існує спільний теоретичний підхід щодо погляду на історію, клас і глобальний процес: зосередженість на історичному становленні, аналіз соціально-економічного контексту, дослідження відношення держав до соціальних сил, і, зокрема, ролі соціальних сил у опозиції до держави. Проте в кількох інших аспектах вони розходяться: історична соціологія дозволяє досліджувати, але не упереджує відносини між державами та ідеологіями, а також між державами та соціальними класами; вона надає більше автономії, ніж марксизм, ролі політичного конфлікту та війни; перш за все, і на відміну від марксизму, вона не робить заздалегідь визначеного висновку щодо напрямку історичних змін і не дає заздалегідь якийсь ідеальний результат своїм послідовникам, в ім'я якого можна судити про сьогодення та його реальні, хоча й обмежені можливості.

Отже, якщо історична соціологія може забезпечити теоретичну основу для розуміння Близького Сходу, будь-який такий порівняльний проект, заснований на широкій теорії влади та змін, має свої проблеми. Одна з них – це ризик надмірного узагальнення, питання про те, наскільки можливо говорити в сукупності про таке широке розмаїття держав і суспільств. Подібні питання виникають щодо інших регіонів, але за деякими показниками проблема є більшою щодо Близького Сходу. Поєднувати Ізраїль з Іраком, Сирією чи Іраном, говорити одночасно про великі

арабські країни з низьким рівнем доходу, такі як Єгипет чи Судан, і про Кувейт чи Катар, порівнювати Туреччину з Йорданією може на певному рівні здаватися абсурдним. Однак при більш ретельному дослідженні багато відмінностей в історії, місці розташування, природних багатствах, політиці всередині більшості держав Близького Сходу (за винятком Ізраїлю) є, можливо, меншими, ніж між країнами Африки, Латинської Америки чи Східної Азії. Найразючішою аномалією, звичайно, може бути Ізраїль, хоча й тут прослідковуються спільні риси. На додаток до цих спільних характеристик, усі держави Близького Сходу підпорядковуються спільному зовнішньому контексту з двох причин: по-перше, через їхню спільну історичну та сучасну належність до міжнародної системи, яка продовжує впливати на них після закінчення колоніалізму і холодної війни, двох глобальних процесів, кожен з яких залишив потужну спадщину, і за якими послідувала глобалізація; по-друге, тому що в результаті самої взаємодії одна з одною вони мають спільні проблеми, беруть участь в одних і тих самих конфліктах і, в певних аспектах, поділяють спільні характеристики. Політика арабського світу, зокрема, незалежно від природних чи історичних відмінностей, переплетена, не в останню чергу через подібності, створені через вплив прикладу, через особистий вплив і через гроші, а також через формування очікувань людей, еліт і спільної політичної мови. У цю регіональну систему втягнуті Туреччина, Іран, Ізраїль. Якщо взяти навіть найвіддаленішу державу, Афганістан, то вона посідає центральне місце в подіях 11 вересня 2001 року та ширшій кризі, пов'язаній з нею. Хоча довгий час він був досить відокремленим від регіону, але з кінця 1970-х років дедалі більше переплітався з ним: афганські війни 1970-х і 1980-х років підживлювалися арабським світом, а потім події, починаючи з 1990-х років, знову почали безпосередньо бути пов'язаними з Близьким Сходом.

Окрім стратегічної взаємодії, є два очевидні приклади, зокрема, спільної політичної культури регіону. По-перше, у політичних системах і формах легітимації: у міжвоєнний період для арабських держав стало звичайним мати королів, тому були створені численні монархії. У 1950-х роках у моді були радикальні військові режими. З кінця 1970-х років було відзначено більше

використання ісламських символів. У 1990-х роках президенти-республіканці готували своїх синів до приходу до влади. Лідер Талібану Мулла Омар прийняв ісламський монархічний титул «Командир віруючих», який також використовується в Марокко. Іншим прикладом є регіональні норми або відсутність норм. Це незначна повага до принципу невтручання у внутрішні справи інших держав регіону, що можна назвати «низьким виразом суверенітету», або, кажучи більш прямо, постійне втручання держав Близького Сходу у внутрішні справи одна одної. Це регіональна риса, в якій задіяний Ізраїль, з його роллю в Лівані, і Туреччина, з її вторгненням у північний Ірак. Поширення з Саудівської Аравії консервативної ісламської думки, починаючи з 1960-х років і далі, з різним ступенем участі «держави», є ще одним показником поширення регіональних норм.

Визнання цієї спільної культури не є питанням приписування близькосхідної політичної поведінки якомусь позачасовому «ісламському» чи «арабському» розуму або «правилам гри». Йдеться радше про те, як за сучасних політичних і соціальних умов держави, еліти, цілі політичні системи починають діяти загалом подібними способами, іншими словами, як вони формуються сучасністю та регіональним контекстом. Паралельний процес відбувався, наприклад, у Латинській Америці та Західній Європі: національні особливості залишаються, але сфери конвергенції багато в чому більші. Країни регіону поєднує географічне сусідство, етнічна та мовна спорідненість (за винятком Ірану, Туреччини та Ізраїлю), релігійна та культурна схожість, спільне історичне минуле, наявність спільних завдань, перш за все в галузі забезпечення безпеки. Таким чином, мова йде про регіональну взаємозалежність, спільну ідентичність та необхідність спільно підтримувати регіональний порядок.

Деякі дослідники аналізують роль держави в контексті дії довгострокових факторів, історії, географії чи релігії. Історичне становлення близькосхідних держав є невід'ємною частиною будь-якого розуміння міжнародних відносин у регіоні. Як може продемонструвати як історична соціологія, так і аналіз зовнішньої політики, рішення та можливості правителів значною мірою формуються історією та контекстом, у якому вони діють. Повинен бути критичний погляд на історію, і як на пояснення, і як на привід, внутрішній і міжнародний всупереч колоніальним

абстракціям дев'ятнадцятого століття про «арабів», «Схід», «Левант» і мусульманський «розум», різноманітні узагальнення, які існують і в наш час. Ніколи цей погляд на історію не був таким доречним, як перед обличчям заяв про культурне протистояння, яке вийшло на перший план у 1990-х роках, як на «Сході», так і на «Заході» і посилюється в сучасному дискурсі в контексті протистояння «Політичного Заходу» і «Глобального Півдня».

Таким чином, оскільки головним критерієм тлумачення понять «Близький» або «Середній» Схід протягом минулого століття були стратегічні інтереси позарегіональних держав, майже кожна з яких мала власний варіант сприйняття меж цього регіону, який тривалий час сприймався не стільки як об'єктивно існуючий політико-географічний регіон, а як інтелектуальна конструкція, яка в певний час за певних обставин означала простір на стику Європи, Азії та Африки, де реалізувалася їх політика. Можливість достатньо вільного трактування географічних меж регіону «Великого Близького Сходу», під яким авторкою розуміються не ідеологічні проекти США чи РФ, а регіональний простір Близького та Середнього Сходу і суміжних територій, об'єднаний спільними проблемами, визначалася і тими обставинами, що він ще знаходився у стадії формування. Але без чіткого визначення його меж неможливо досліджувати як еволюцію міжнародних відносин в цьому регіоні, так і політику зовнірешіональних держав, зокрема США. Необхідними умовами для цього є як врахування специфіки міжнародних зв'язків та зовнішньополітичної орієнтації країн регіону, так і економічних та політичних інтересів зовнірешіональних держав. За основу, крім географічних факторів, мають прийматися вся сукупність політичних, військово-політичних, економічних, культурних та релігійних проблем. Для сучасного періоду характерна інша структура взаємодії глобального та регіонального, адже світовий порядок сьогодення визначається не лише діям лідера (США), але навіть більшою мірою у взаємодії між численними регіональними системами. Як зауважує Г. Кіссінджер, зараз Близький Схід, виходячи за рамки Вестфальського порядку, перебуває в конфронтації, чимось подібній до передвестфальських релігійних воєн в Європі, в стані напруженості, безладу і насильства [19, с. 117-119]. До характерних ознак цього етапу розвитку Близькосхідної регіональної підсистеми

міжнародних відносин слід віднести нестабільність її геополітичного простору, детериторизацію, проявами якої стали «розмивання» державного суверенітету, перегляд кордонів, розпад державності на плеємінні і релігійні одиниці, формування складної і невизначеної конфігурації геополітичних сил [188, с.229-235], транснаціоналізація, «війни нового покоління» і формування квазідержавних утворень як наслідок дій транснаціональних акторів[131, 188], деструктивні наслідки демократизації [238].

Таким чином, дослідження політики США на Близькому Сході передбачає врахування таких факторів, як особливої ролі та місця регіону в глобальній міжнародній системі, в світовій економіці, геополітиці, цивілізаційній та релігійній картині світу; політики зовнірєгіональних акторів; взаємовідносин країн регіону та позарєгіональних сил; взаємовідносин країн регіону.

1.2 Трансформація місця та ролі близькосхідного регіону в глобальній стратегії США

Метою даного параграфу є визначення етапів трансформації місця та ролі Близькосхідного регіону в глобальній стратегії США та з'ясування на основі компаративного аналізу впливу динаміки американських електоральних процесів на політику США на Близькому Сході , на підставі чого авторка прагнула узагальнити особливості політики адміністрації Д.Трампа в цьому регіоні в контексті її новизни та послідовності. Спираючись на підходи, які домінують в американській науковій думці, щодо особливостей Близькосхідного регіону в контексті зовнішньої політики США, які було піддано науковому аналізу в попередньому параграфі, авторка здійснює ретроспективний та прогностичний аналіз політики Сполучених Штатів в цьому регіоні, що є необхідною умовою визначення трансформації його місця та ролі в глобальній стратегії США за адміністрації Дональда Трампа.

Сформулюємо попередньо гіпотезу, що політика США в Близькосхідному регіоні виступала в якості одного з системоутворюючих елементів міжнародних відносин в цій регіональній системі, а її (політики США) еволюція прямо впливала на зміни її

структурних параметрів, трансформуючи як відносини між самими елементами системи, так і відносини США з основними елементами регіональної системи, іншими міжнародними акторами. Для підтвердження чи спростування цієї гіпотези вважаємо за необхідне визначити підходи до розуміння американським політикумом меж Близькосхідного регіону та прослідкувати основні етапи трансформації вказаних підходів. Нагадаємо, що з XIX століття в Сполучених Штатах тривалий час дотримувалися традиційного поділу на три Сходи: Далекий (Far East) , Близький (Near East) та Середній (Middle East) [329, с. 16-17].

Наприкінці 1950-х років внаслідок змін в регіональній геополітичній ситуації, пов'язаних з результатами війни 1956 року на Близькому Сході, ліванської кризи (1957-1958 рр.) й революції в Іраку (1958 р.) керівництво США зіткнулось з проблемою необхідності уточнення меж регіону, зокрема під час ухвалення «доктрини Ейзенхауера» яка мала констатувати послаблення позицій в регіоні Великобританії та Франції і необхідність “заповнення вакууму” Сполученими Штатами. У випадку з «доктриною Ейзенхауера», США потребували найширшого визначення меж регіону для свободи дій у більшій кількості країн. Резолюція Конгресу про надання військової та економічної допомоги країнам в «регіоні Середнього Сходу» («the general area of the Middle East») пройшла з наступним визначенням державного секретаря Д.Ф.Даллеса: «територія, що простягається від та включає Лівію на заході та Пакистан на сході, Туреччину на півночі та Аравійський півострів на півдні», а також Судан та Ефіопію. Але вже у серпні 1958 р., Д.Ейзенхауер на спеціальній сесії Генеральної Асамблеї ООН під час виступу згадував лише про «Близький Схід» [329, с. 16]. В той же час Держдепартамент США пояснював, що «Близький Схід» та «Середній Схід» є взаємозамінними термінами для позначення території, що включає Єгипет, Сирію, Ізраїль, Йорданію, Ліван, Ірак, Саудівську Аравію та монархії Перської затоки. А в телеграмі Держдепартаменту Посольству США в Лівані від 6 січня 1964 року зазначалось, між іншим, що межі Середнього Сходу включають Іран, але виключають Лівію [329, с. 16].

Наступний етап формування регіональної підсистеми на Близькому та Середньому Сході як певної політико-географічної цільності з іманентними їй принципами

функціонування й взаємодії з зовнішнім світом та як органічної складової частини міжнародних відносин був пов'язаний з подіями 1960-х років, поштовхом до чого стало рішення Великої Британії щодо виводу своїх збройних сил з району Перської затоки і утворення там нових незалежних держав. В американській та західноєвропейській літературі знов розгорнулася дискусія стосовно уточнення меж регіону. Зокрема, в США передбачалось розширення сфери американського впливу в регіоні і відповідне розширення змісту терміну «Близький Схід».

Невизначеність щодо термінології спостерігається у Держдепартаменті Сполучених Штатів і до сьогодні. Відповідний територіальний підрозділ Держдепартаменту називається Бюро близькосхідних справ (Bureau of Near Eastern Affairs). До сфери відповідальності Бюро відносяться Марокко, Алжир, Туніс, Лівія, Єгипет, Ізраїль, Ліван, Сирія, Йорданія, Ірак, Іран, Саудівська Аравія, Кувейт, Бахрейн, Катар, Об'єднані Арабські Емірати, Оман та Ємен. Одночасно широко вживається й термін «Середній Схід» [95].

В умовах постбіполярності США обрали курс на здійснення широкомасштабної трансформації регіону Близького Сходу, що дало підстави говорити про реалізацію ідеї укрупнення геополітичних просторів. Американська Ініціатива Великого Близького (Середнього) Сходу (Greater Middle East Initiative, GMEI) почала розроблятися ще в 1996 році і передбачала створення єдиного геополітичного регіону із чотирьох субрегіонів – Центральної Азії в складі 5 країн, Закавказзя в складі 3 країн, Близького Сходу – арабські країни та Ізраїль і Західної Азії – Іран та Туреччина. Основними авторами цієї концепції стали відомі політики і урядовці США Г. Кіссінджер, Г. Допрет, Д. Рамсфельд, Д. Чейні, К. Райс, Р. Перл, П. Вулфовіц, М. Гроссман, які виходили з того, що західна демократія як універсальний засіб державного управління забезпечує модернізацію, процвітання, справедливість і діалог культур. Адміністрація Дж. Буша-молодшого намагалася органічно поєднати у своїй новій стратегії дві основні складові – боротьбу з міжнародним тероризмом і трансформацію регіону шляхом проведення комплексу соціально-економічних і політичних реформ, «реконструкції» регіону, яке б повністю відповідало національним інтересам США. Одним із інструментів, які були задіяні США для його

трансформації та модернізації, стала Американська Середньосхідна Партнерська Ініціатива (Middle East Partnership Initiative, MEPI), розроблена в 2002 р. за підтримки конгресу США, яка була спрямована на демократичну перебудову гіпотетичного суперрегіону «Великий Близький Схід і Північна Африка», що мало стати логічним продовженням «14 пунктів» президента В.Вільсона і Версальського мирного договору, що завершив Першу світову війну, а також ідей, висловлених в січні 1941 р. в заяві президента Сполучених Штатів Ф. Рузвельта перед членами Конгресу, яка отримала назву «Промова про «чотири свободи».

Адміністрацією США здійснювались декілька пріоритетних проектів щодо співпраці з країнами регіону, а саме широковідома концепція «Нового Близького Сходу», стратегія «Просування демократії» на Близькому Сході», глобальний проект «Ініціатива Великого Близького (Середнього) Сходу» (Greater Middle East Initiative). Проект був підготовлений навесні 2004 року, а в червні 2004 року оприлюднений Дж. Бушем на Стамбульському саміті НАТО. Чіткі його межі не були визначені, але об'єктом першочергової уваги мав стати регіон від Середземного моря до Індійського субконтиненту. Проект мав на меті повалення режимів, котрі вороже ставляться до США, включаючи Ірак, Іран, Сирію, можливо Лівію [149, с.17].

Як країни ЄС і Японія, так і більшість арабських країн виступили за його обмеження головним чином арабськими державами і проти включення до нього Афганістану, Ірану та Пакистану. На самміті вісімки на Сі-Айленді в штаті Джорджія в червні 2004 року як проект Дж. Буша, так і сама його назва «Великий Близький (Середній) Схід» (Greater Middle East) були змінені. Підсумковий план, затверджений саммітом, перетворився на Партнерство заради прогресу і загального майбутнього з розширеним регіоном Близького (Середнього) Сходу й Північної Африки (The Broader Middle East and North Africa).

Приходимо до проміжного висновку, що «Близький» або «Середній» Схід тривалий час сприймався не стільки як об'єктивно існуючий політико-географічний регіон, а як інтелектуальна конструкція, яка в певний час за певних обставин означала простір на стику Європи, Азії та Африки, де реалізувалася політика позарегіональних держав. Головним критерієм тлумачення цих понять протягом минулого століття були

стратегічні інтереси позарегіональних держав, тому майже кожна з яких, зокрема США, мала власний варіант сприйняття меж регіону. Більше того, США здійснювали спроби широкомасштабної трансформації регіону Близького і Середнього Сходу у відповідності з власними інтересами.

В той же час в сучасній міжнародній системі починають діяти ряд нових факторів. Перший з них пов'язаний з збільшенням значення мезорівня міжнародної системи, вивільненням системоутворюючого потенціалу регіонального рівня міжнародних відносин. Другий пов'язаний з трансформацією ролі окремих регіональних систем як в глобальній політиці, так і в ієрархії американських зовнішньополітичних пріоритетів.

Щодо першого фактору, то еволюція Близькосхідної регіональної системи після завершення біполярного протистояння стала проявом вивільнення системоутворюючого потенціалу регіонального рівня міжнародних відносин. Регіональний рівень поступово зміцнюється як самостійний, самодостатній в усіх процесах, які пов'язані із глобальною сегментацією та розвитком регіональної взаємодії. На регіональному рівні формується динаміка регіональної інтеграції, структурування відносин між державами в різних функціональних сферах. Перенесення основної ваги в оформленні регіонального простору на регіональний рівень зумовило і трансформацію всіх регіональних процесів. Це призвело до якісних змін у регіональному просторі, до відтворення власної колективної ідентичності, що забезпечило їх цілісне сприйняття позарегіональними державами, потребу вибудувати політику стосовно цього консолідованого простору, яка нерідко заступає місце політики стосовно окремих держав регіону. В той же час визнання регіональної системи внутрішніми та зовнішніми акторами виступає інструментом консолідації регіонального простору. Колективно відтворене самоусвідомлення групою міжнародних акторів приналежності до однієї регіональної системи підкріплене визнанням цієї системи як простору взаємодії з боку позарегіональних держав. Тобто, існування регіональної системи забезпечується і самим фактом її сприйняття як міжнародного регіону.

Щодо другого фактору, пов'язаного з трансформацією місця Близькосхідного регіону в системі зовнішньополітичних пріоритетів США, то його аналіз потребує більш детального дослідження. Нагадаємо в цьому контексті, що, як неодноразово зазначалось провідними політологами, ХХІ століття стало “азійським” з огляду на провідну роль в глобальній економіці та зростання політичної та економічної ваги регіональних держав у світових політичних процесах. Це стосується не тільки таких гравців, як КНР, яка перетворюється на “глобальну відповідальну державу” та Індії, але й таких країн Близькосхідного регіону, як Саудівська Аравія та монархії Перської затоки.

Трансформація місця та ролі Близькосхідного регіону в глобальній стратегії Сполучених Штатів є актуальною проблемою останніх років. Сполучені Штати історично проводили активну політику у регіоні Близького Сходу завдяки його енергетичним ресурсам і стратегічному розташуванню. Після завершення холодної війни увага міжнародників-політологів була звернута головним чином на події й процеси, що відбувалися в Центрально-Східній Європі й на Близькому Сході, де наслідки розпаду біполярної системи міжнародних відносин виявилися особливо драматично, саме там США прискореними темпами форсували створення однополярного світу, вдаючись при цьому до застосування сили. Однак згодом Сполучені Штати зміщують свою увагу на Азійсько-Тихоокеанський регіон, що призвело до переоцінки їхньої ролі на Близькому Сході, посиленню уваги до Азійсько-Тихоокеанського регіону за рахунок певного послаблення позицій в регіоні Близькосхідному. Вирішення найскладнішого для США завдання – збереження й зміцнення американських позицій у світі – не обмежувалося стратегічним стримуванням тільки лише Росії, як це було в умовах біполярної Ялтинсько-Потсдамської системи. В контексті курсу демократичної адміністрації Барака Обами на “повернення в Азію” важливе місце посідає Азійсько-Тихоокеанський регіон. На це у офіційного Вашингтона були вагомі підстави. По-перше, стрімке й важко стримуване зростання геоекономічного й геополітичного впливу КНР у світі, перетворення Китаю на головного суперника США, що змінив СРСР доби холодної війни. США були серйозно стурбовані утворенням потужного

китайського центру сили. По-друге, підвищений інтерес США до Східної Азії був обумовлений протистоянням Росії у її прагненні наростити свою могутність та здійснити „новий ривок до Тихого океану”. По-третє, ретельна увага США до регіону була зумовлена побоюваннями назавжди „втратити” свій стратегічний плацдарм на Корейському півострові й другого за значимістю стратегічного партнера в регіоні – Південну Корею.

Після розпаду Ялтинсько-Потсдамської системи за останні кілька десятиліть США були активно залучені до різних подій та конфліктів, які відбувалися на Близькому Сході. Наприклад, США були головними ініціаторами та учасниками коаліції, яка проводила війну в Перській затоці в 1990-1991 роках, війні в Афганістані, яка почалася в 2001 році та війні в Іраку в 2003 році. США брали участь у багатьох миротворчих операціях в регіоні, зокрема в Лівані, Ізраїлі, Палестині та Ємені. Крім того, США підтримували багато країн Близького Сходу, зокрема Ізраїль та Саудівську Аравію, як своїх союзників в регіоні. Загалом, США були дуже активними учасниками подій на Близькому Сході, тому їхній вплив на регіон був значний. Однак останнім часом США звертають увагу на інші регіони, зокрема на Азію, через що їхня увага до Близького Сходу почала зменшуватись і ця тенденція може зберігатись і в майбутньому.

Одним із головних факторів, який сприяв цій переоцінці, є зростання енергетичної незалежності Сполучених Штатів. За останні кілька десятиліть США значно збільшили своє виробництво нафти завдяки технології гідравлічного розриву порід (фрактурування) або "fracking". Ця технологія дозволяє видобувати нафту та газ зі скель, що раніше не були доступними для видобутку. Завдяки цьому, США збільшили своє виробництво нафти до рівня, що дозволяє їм більше не залежати від імпорту нафти з Близького Сходу. США тепер менше залежать від імпорту нафти з Близького Сходу завдяки власному збільшенню виробництва нафти та інших джерел енергії, таких як сланцевий газ, що зменшило їхній стратегічний інтерес до регіону. Крім того, США також збільшили свої закупівлі нафти з інших країн, таких як Канада, Мексика та Венесуела. Як видно з даних, наведених на офіційному сайті Агентства з інформації про енергетику США щодо імпорту нафти у 2020 році, вони

імпортували 6,2 мільйона барелів нафти на день, з яких близько 40% походило з Канади, 11% з Мексики та 9% з Саудівської Аравії [188]. Отже, хоча США все ще імпортують нафту з Близького Сходу, вони стали менше залежними від цього регіону завдяки збільшенню власного виробництва нафти та закупівлі нафти з інших регіонів. Крім того, Сполучені Штати були стурбовані зростанням Китаю та необхідністю збалансувати зростаючий вплив Китаю в Азіатсько-Тихоокеанському регіоні. Це призвело до зміщення фокусу Сполучених Штатів з Близького Сходу на Азію.

Економічне зростання КНР з початку 2000-х років призвело до збільшення її впливу на світовій арені. У зв'язку з цим, США дедалі більше почали звертати увагу на розвиток Китаю та його вплив в Азії. Зокрема, Сполучені Штати бачили, що Китай намагається збільшити свій вплив у Південно-Східній Азії та навколо Азійсько-Тихоокеанського регіону та сприймали це як загрозу своїм національним інтересам, особливо в зв'язку зі своєю стратегічною присутністю в регіоні.

У відповідь на це, США почали активніше займатися військовою, економічною та дипломатичною політикою в Азійсько-Тихоокеанському регіоні з метою збалансування впливу Китаю. Наприклад, Сполучені Штати підтримали економічні ініціативи, такі як Транс-Тихоокеанське партнерство (TPP), яке не включає Китай. Також США збільшили кількість військових навчань з країнами регіону, що відбуваються з метою демонстрації військової сили США в регіоні.

В контексті порівняльного аналізу пріоритетного місця окремих регіонів в глобальній стратегії США варто проаналізувати аналітичні статті, які досліджують вплив Китаю в Азійсько-Тихоокеанському регіоні та реакцію Сполучених Штатів на цей вплив. Так, зокрема, в статті 'Китай та виклик глобальному порядку' опублікованій в журналі "Brookings" в 2022 році, констатується зростаючий вплив Китаю в регіоні та надаються рекомендації, що Сполучені Штати повинні зосередитися на збалансуванні цього впливу, використовуючи різноманітні засоби та стратегії. [47]

В роботі "Перебалансування стратегії США в Азії та американсько-китайське суперництво в Південно-Китайському морі з точки зору наступального реалізму"

констатується, що Сполучені Штати розглядають збалансування впливу Китаю як одну з найбільш важливих складових своєї стратегії в Азійсько-Тихоокеанському регіоні. [16]

В дослідженні від 2023 року, опублікованому в журналі "The Economist" "Чому китайсько-американське змагання переходить у нову більш небезпечну фазу" піддано науковому аналізу проблему зростаючого впливу Китаю в Азійсько-Тихоокеанському регіоні та рекомендується Сполученим Штатам розвивати стратегію, яка забезпечує збалансований підхід до Китаю та інших країн регіону. [308]

Вже після завершення каденції Д.Трампа і приходу в Білий дім адміністрації Дж.Байдена в 2021 році в статті "The Challenge of China's Rise as a Naval Power", опублікованій в журналі "Naval War College Review" автори досліджують зростаючий вплив Китаю в морській сфері та рекомендують Сполученим Штатам зосередитися на збалансуванні цього впливу.

Але проблема для Сполучених Штатів полягала в тому, що в Близькосхідному регіоні теж посилювався вплив КНР, що буде піддано науковому аналізу в розділі четвертому нашого дослідження.

Незважаючи на зменшення ролі регіону в глобальній стратегії США, Близький Схід залишається важливим регіоном для Сполучених Штатів через його стратегічне розташування та триваючі конфлікти. Сполучені Штати брали участь у кількох конфліктах на Близькому Сході, включаючи війну в Іраку, війну в Афганістані та конфлікт у Сирії, у боротьбі з тероризмом у регіоні, зокрема через підтримку війни проти ІДІЛ.

З точки зору своєї глобальної стратегії, Сполучені Штати були зосереджені на збереженні своєї позиції глобальної наддержави. Це включало низку стратегій, включаючи просування демократії та прав людини, підтримку сильної військової присутності в усьому світі та сприяння вільній торгівлі та економічному зростанню. На Близькому Сході Сполучені Штати прагнули просувати демократію та права людини, але це часто ускладнювалося складними політичними та соціальними реаліями регіону. Загалом, трансформація місця та ролі регіону Близького Сходу в

глобальній стратегії Сполучених Штатів відображає ширшу зміну глобального балансу сил. Піднесення Китаю та інших держав, що розвиваються, призвело до переоцінки глобальних пріоритетів Сполучених Штатів. Проте Близький Схід залишився для них важливим регіоном, і Сполучені Штати продовжуватимуть брати участь у цьому регіоні в осяжному майбутньому.

Базова мета зовнішньої політики США в ХХІ ст. за адміністрацій-попередників адміністрації Д.Трампа залишалася двоєдиною: утвердження свободи в світовому вимірі та забезпечення якомога сприятливих умов для розвитку американської економіки. Демократи та республіканці, ізоляціоністи та інтервенціоністи, прагматики та ідеалісти в політичному спектрі США, за всіх розбіжностей між ними, в цілому сходилися в оцінках ситуації за межами своєї держави. Вони вважали, що мають беззастережне право самостійно визначати, яка саме держава може бути віднесена до категорії „ворогів”. Постулат щодо ролі Сполучених Штатів у світі як „носія свободи”, закладений відразу після Другої світової війни, мало в чому змінився, оскільки глобальне лідерство подавалося як обумовлене потребою світу лідерство США заради миру та безпеки. Відтак, політика була покликана забезпечити реалізацію цільової парадигми. [382 с. 238-278] Як зазначає українська дослідниця О.І.Брусилівська, дослідники зовнішньої політики США на Близькому Сході О. Хассан, М. Лінч, П. Ваїкара, О. Курандо [351; с.124-126], вивчаючи період правління попередника Трампа Б. Обама, приходять до висновку, що центральним принципом організації американської зовнішньої політики залишається забезпечення глобального лідерства США, а традиційно важливими для США регіонами є Великий Близький Схід, Південно-Східна Азія та Європа. У регіоні ВБС незмінними пріоритетами США залишалася іранська ядерна проблема, іракська демократія, арабсько-ізраїльські відносини. Однією з найбільш важливих для США арабських країн можна вважати Єгипет; в іракському вузлі найважливішими є Саудівська Аравія, Сирія, Іран. [351, с. 126].

Під час президентства Дональда Трампа політика США на Близькому Сході зазнала деяких змін у порівнянні з попередніми адміністраціями. Президентство Дональда Трампа, з точки зору Джеффри А. Енгеля, було незвичайним. У цьому й

полягала його мета: відірватися від втомленого й змученого, щоб «знову зробити Америку великою». Прислівник фрази – «знову» – особливо важливий для розуміння зовнішньої політики Трампа. Це слово є тимчасовим, розповідним і наказовим одночасно. Америка раніше була великою; це вже не так; його політика відновить країну на вершині глобальної влади, як це було за часів його молодості. "Кінець 40-х і 50-ті" були ідеальними, говорив Трамп у 2016 році, особливо для глобального становища країни. «Нас не штовхали, нас поважали всі, ми просто пережили війну, ми майже робили те, що мали робити». [382 с. 267]

Велич у формулюванні Трампа вимагала мислення «Америка перш за все», віддаючи пріоритет потребам країни, а не добробуту інших, будь то союзники, супротивники чи просто співучасники глобальної гри. Односторонність — або, принаймні, відсутність зовнішніх обмежень і меншої турботи про інших — таким чином лежала в її основі, ставлячи бачення Трампа в протиріччя з загальною тенденцією американської зовнішньої політики після Другої світової війни. «Настав час струсити іржу із зовнішньої політики Америки», – зазначав він. «Настав час запросити нові голоси та нові бачення». [382 с. 250]

Наголос Трампа на незалежності свідчать про його не зовсім вірне розуміння американської історії, а отже, справжньої природи її сили після 1945 року. Він ідеалізував необмежене лідерство та безпрецедентну владу, і таким чином послабив зв'язки країни з її традиційними глобальними партнерами. Сполучені Штати досягли найкращого успіху після Другої світової війни не тоді, коли вони діяли самі, а коли очолили широкі коаліції добровільних союзників і послідовників, особливо в ідеалізованих Трампом 1940-х і 1950-х роках. Таким чином, підхід Трампа до міжнародних альянсів і міжнародних організацій підірвав сам дух співпраці, який зробив Америку молодості Трампа наймогутнішою державою світу. Простіше кажучи, він хотів поласувати величиною, але не дотримався рецепту. [382 с. 255]

Протягом чотирьох років перебування на посаді Трамп керував величезною мережею міжнародних альянсів країни, хоча зрештою до кінця його єдиного терміну перелік міжнародних альянсів країни майже не змінилася. За деякими показниками

взаємодія Америки з її союзниками навіть посилилася. Більше американських військ було розміщено на території європейських союзників. Але важко сказати, що могло б статися, якби Трамп залишився на другий термін.

Перевернути корабель держави виявилось легше сказати, ніж зробити. Конституція надає президенту значну свободу дій у зовнішніх справах, даючи Трампу можливість змінювати курс країни у спосіб, який легко скасував його наступник Джо Байден, чиї власні корекції курсу унеможливили довгостроковий вплив Трампа на відносини Америки з зовнішнім світом. «Це повідомлення, яке я хочу, щоб світ почув сьогодні», — заявив президент Джо Байден невдовзі після того, як у перші дні свого перебування на посаді вдався до серії виконавчих дій, включаючи приєднання до багатьох міжнародних угод. «Америка повернулася», — сказав він, і висловив готовність відновити «м'язи демократичних альянсів, які атрофувалися за останні кілька років нехтування та, я б стверджував, зловживань». [382 с. 258]

Відповідно адміністрація президента Дж. Байдена сформувала нову політику у вирішенні питань з великою кількістю країн. Окремо підкреслювалося, що політика США за нинішньої адміністрації після 2021 р. відрізнятиметься від політики попередньої адміністрації Д. Трампа, що, поміж іншого, призвело до послаблення позицій США у ряді регіонів світу в контексті відносин зі значною кількістю країн. Відповідно перша промова до Конгресу президента Дж. Байдена включала в себе тезу, що США працюватимуть над відновленням своїх відносин з різними країнами в світлі послаблення американських позицій в ряді регіонів світу через несистемну та конфронтаційну політику попередньої адміністрації 2017-2021 рр. [336]. Американська зовнішня політика за адміністрації президента Дж. Байдена – в рамках заявленого оновленого підходу на протиположності несистемній і конфронтаційній лінії в зовнішній політиці попередньої адміністрації 2017-2021 рр. за президентства Д. Трампа – ґрунтується на пропонуванні мирних і дипломатичних методів для вирішення будь-якого питання, зокрема відносин з Іраном, замість застосування військової сили і конфронтаційних заходів. Відповідно відновлення ролі США як провідної сили не тільки у військовому, але і дипломатичному аспекті тільки

сприятиме відновленню позицій держави в регіоні та світі на засадах співпраці, діалогу і дипломатії з великою кількістю держав, що тільки укріпить домінуючу роль США у новому контексті міжнародної політики XXI ст.

Підсумовуючи, в основу зовнішньополітичного курсу адміністрації президента Дж. Байдена було покладено збереження ефективності американської зовнішньої політики в світі загалом і в регіоні Близького Сходу зокрема після несистемної та конфронтаційної політики адміністрації 2017-2021 рр., що загалом відзначилося напруженими стосунками США з ключовими партнерами та суттєвим трендом до ізоляціонізму США, а також відновлення впливовості міжнародної ролі США в такий спосіб, що відповідає довготривалим сталим національним інтересам США, що, зокрема, було наочно продемонстровано в поведінці США за нової адміністрації після 2021 р. щодо Ірану, що виявилось в тяжінні до свідомого надання переваги дипломатичному інструментарію розв'язання питань над іншими засобами, що потенційно могли би призвести до старту збройного конфлікту в регіоні Близького Сходу. Зовнішньополітичний курс адміністрації президента Дж. Байдена також спрямований на унеможливлення формування стійких альянсів авторитарних режимів, зокрема, в площині ІРІ-КНР і ІРІ-РФ, що завдають суттєвої шкоди інтересам США в регіоні Близького Сходу та в світі загалом.

Дж. Байден сформулював новий вектор зовнішньої політики США, що суттєво відрізняється від попередньої адміністрації за президентства Д. Трампа, включаючи перезавантаження ролі США на світовій арені на базі політики стримування, а не створення стану крайньої напруженості та ворожості – що в практичній площині за своїми фактичними результатами вела до того, що конкуренти США на світовій арені (в першу чергу, КНР, РФ) могли створювати альянси проти американських ініціатив і інтересів, особливо в регіоні Близького Сходу, який вважається одним зі стратегічних для національних інтересів США як в площині відстоювання позицій країн-партнерів та захисту Ізраїлю, так і забезпечення стабільності у міжнародних потоках енергоносіїв, що критично залежать від стабільності в Перській Затоці.

1.3 Інформаційно-аналітичне забезпечення близькосхідної політики США за адміністрації Д.Трампа

Джерельно-документальну базу дослідження політики США на Близькому Сході за адміністрації Д.Трампа становить комплекс матеріалів, який складають по-перше, офіційні публікації законодавчих органів США, зокрема протоколи засідань обох палат конгресу (Congressional Records) та слухання комісій та підкомісій, перш за все слухання з питань політики США, політики США на Близькому Сході, міжнародно-політичної ситуації на Близькому Сході в контексті її впливу на близькосхідну політику США, з окремих питань, пов'язаних з проблемою міжнародного тероризму, арабо-ізраїльським врегулюванням, сирійською та іранською проблемою.

По-друге, це урядові документи США, зокрема публікації держдепартаменту США. [29]. Так, наприклад, текст плану Трампа, який пропонує план врегулювання палестинсько-ізраїльського конфлікту, що стало одним з ключових питань політики Трампа на Близькому Сході (“угода століття”, «Middle East Peace Plan») можна знайти на офіційному сайті Білого дому [376.]

На офіційному сайті Білого дому також можна знайти ряд документів, пов'язаних з політикою адміністрації Трампа на Близькому Сході. Наприклад, Стратегія Національної Безпеки (National Security Strategy of the United States of America) - документ, який визначає основні національні інтереси та стратегічні пріоритети США, зокрема на Близькому Сході; Executive Order 13846: Reimposing Certain Sanctions with Respect to Iran - указ, який був виданий відповідно до виходу США з ядерної угоди з Іраном та повернення до санкцій проти Ірану; Joint Statement of the United States, the State of Israel, and the United Arab Emirates - документ, підписаний в рамках домовленостей між США, Ізраїлем та Об'єднаними Арабськими Еміратами про нормалізацію відносин між Ізраїлем та арабськими країнами; Executive Order 13769: Protecting the Nation from Foreign Terrorist Entry into the United States - указ про введення тимчасової заборони на в'їзд до США громадян деяких країн,

включаючи Іран, Ірак, Лівію, Сирію, Ємен та Сомалі, який викликав значну критику з боку міжнародної спільноти.

По-третє, це промови, інтерв'ю і заяви американських політиків, зокрема Д.Трампа, збірники виступів попередніх та наступного президентів, зокрема Дж.Буша, Б.Обами та Д.Байдена, виступи державних секретарів, інших представників американського політикуму.

По-четверте, це документи зовнішньополітичних відомств країн Близького Сходу, договори, угоди, декларації, комюніке, офіційні заяви представників правлячих кіл цих країн, зокрема МЗС Саудівської Аравії [248], офіційний сайт уряду Ізраїлю [30], офіційний сайт уряду Об'єднаних Арабських Еміратів[31], офіційний сайт уряду Судану[32].

По-п'яте, це документи зовнішньополітичних відомств інших країн, зокрема КНР та РФ. По шосте, матеріали і рішення міжнародних та регіональних організацій, зокрема Організації Об'єднаних Націй, документи Ліги Арабських Держав (ЛАД), Ради Співробітництва арабських держав Перської затоки (РСАДПЗ) [33; 234].

По-сьоме, це матеріали американської, західної та арабської преси. До арабських видань, які використовувались в роботі, відносяться "Al Jazeera" [85]; Arab News [95]; Gulf News [185]; The National [333].

Дев'ята група джерел - це дослідження та публікації науково-дослідних аналітичних центрів, що мають не тільки академічний, але й рекомендаційно-прикладний характер і справляють значний вплив на розробку та здійснення зовнішньої політики держав, зокрема США. Американські дослідницькі центри, які впливають на формування та стратегічне планування зовнішньої політики США як складову забезпечення їх національних інтересів здійснюють і аналіз та прогнозування близькосхідної політики США. До найбільш впливових з них відносяться Інститут аналізу зовнішньої політики, Американська Рада, Національна рада з розвідки, Американський центр стратегічних і міжнародних досліджень, корпорація RAND, центр Stratfor, дослідницький Центр імені Ніксона, Інститут прогресивної політики, Фондація "Спадщина", Фондація Карнегі, Національна демократична фундація, Центр американського прогресу, Американський інститут

підприємництва, Брукінгський інститут, державні дослідницькі структури Білого дому, управління політичного аналізу уряду США, структурні підрозділи Міністерства оборони та департаменту внутрішніх справ, дослідницька служба конгресу. Засновниками і керівниками таких аналітичних центрів традиційно виступають відомі американські політики і науковці, зокрема, З. Бзежинський, Г. Кіссінджер, М. Олбрайт, С. Телбот, Дж. Сорос, Дж. Фрідман, Дж. Най, У. Коен, Дж. Шлезінгер та інші. Це є свідченням тісних взаємозв'язків між аналітичними центрами і владою як характерної особливості політики США. Кожен президент США надавав перевагу тим аналітичним центрам, обрання яких визначалось перш за все партійними, але також і персональними уподобаннями, пріоритетами вибору того чи іншого дослідника, донорів і керівництва дослідницького центру. Так, один з попередніх президентів США Р. Рейган пріоритетними для міжнародної політики США вважав аналітичні розробки фундації "Спадщина", Б.Клінтон співпрацював з політологічною школою Брукінгського інституту, Дж. Буш-молодший переважно використовував наукові ідеї, положення, висновки і рекомендації Американського інституту підприємництва, Б. Обама підтримував зв'язок з Центром американського прогресу. Цей центр здійснював концептуальне забезпечення зовнішньої політики адміністрації Б. Обама, що простежувалося у його виступах у контексті відновлення провідної ролі та авторитету США в світі, зміцнення зв'язків як з країнами Політичного Заходу, так і Глобального Півдня, підтримання подальших змін в регіоні Близького Сходу, продовження глобальної політики захисту демократичних цінностей. Б. Обама підтримував "Арабську весну" - "хвилю змін" в країнах Північної Африки та Близького Сходу, зокрема, демократизацію Сирії шляхом негайного проведення демократичних реформ. На Близькому Сході стратегічні можливості США пов'язувалися з так званим "арабським пробудженням", зміною режимів і створенням урядів, які будуть дотримуватися законних методів управління і стануть для США більш стабільними і надійними партнерами. Також передбачалися заходи із забезпечення захисту Ізраїлю за допомогою як американської військової присутності, так і присутності військових сил союзників в регіоні і за його межами. Особливий акцент у виступах Б. Обама було зроблено на

виробленні єдиної позиції щодо ядерної програми Ірану, що пізніше було визнано важливим досягненням американської дипломатії, оскільки тиск на Іран та санкції, спрямовані на ізоляцію цієї країни, будуть спрямовані на те, щоб у будь-який спосіб не допустити отримання Іраном ядерної зброї. [137; 211; 301; 381].

За президентства Д.Трампа Фондація "Спадщина", Американський інститут підприємництва, Брукінгський інститут, Рада з міжнародних відносин, державні дослідницькі структури Білого дому, управління політичного аналізу уряду США, структурні підрозділи Міністерства оборони та департаменту внутрішніх справ, дослідницька служба конгресу залишались впливовими інституціями експертної думки. Однак і їх не могла не торкнутись криза американської політичної системи, символом якої став прихід до влади Д.Трампа. Новий американський лідер був не дуже добре обізнаним в питаннях зовнішньої політики. Як перший несистемний політик, він сприяв поляризації американського суспільства, що не змогло не знайти відображення в діяльності американського експертного середовища. Новий американський президент скептично ставився до налагодженої системи американського експертного співтовариства, вбачаючи в ньому "вашингтонське болото" як частину "вашингтонської культури", як зазначав в "Вашингтон пост" аналітик Д.Рогин [281]. До прихильників такого підходу, з точки зору Д.Рогина, відносились і зять президента Дж.Кушнер та ще один радник президента - С.Беннон [342]. Це багато в чому і визначало їх ставлення до системи аналітичного співтовариства. В цьому контексті твердження одного з співробітників адміністрації Трампа відносно "смерті аналітичних центрів" було звичайно перебільшенням, але прихід Трампа до влади мав значний вплив на їх діяльність. Відомо, що під час виборчої кампанії ставлення аналітичних центрів до Трампа було негативним, в зв'язку з чим Трамп та його прибічники шукали підтримку не в середовищі інтелектуалів, а у вихідців з близького до них бізнессередовища. Хоча Трамп пізніше залучав до роботи в Раді Національної Безпеки представників "мозкових центрів", його радники до них не належали [120]. Після приходу до влади адміністрації Трампа було порушено традиційне правило, коли співробітники попередньої демократичної адміністрації Б.Обами переходять на роботу в мозкові

центри, а колишні їх співробітники – до адміністрації Білого дому. Це призвело до певного збою, яким скористалась у власних інтересах Фундація "Спадщина", яка на протязі багатьох років була надійною інтелектуальною опорою республіканської адміністрації. Біля 70 аналітиків з цієї фундації, зокрема віце-президент фундації Д.Карафано, ввійшли до перехідної адміністрації, незважаючи на те, що під час виборчої кампанії вони теж ставились до Трампа досить скептично. [120]. Певний успіх Фундації "Спадщина" став лише окремим випадком, який не вплинув на загальне становище американського експертного середовища за президентства Д.Трампа. Поляризація американської політичної культури, яка була викликана радикалізмом нового президента, його відкритим тиском на політичних опонентів, активним використанням Twitter в якості де-факто власного ЗМІ відображались на позиції експертного товариства. Одним з викликів для нього стало активне використання президентом терміну *fake news* для небажаних або незручних для нього новин, в розповсюдженні яких він звинувачував ліберальні ЗМІ, зокрема CNN. Академічне і експертне співтовариство напряду в цьому не звинувачувались, але про них згадувалось в контексті того, що вони пагано роблять свою справу [340]. Як констатував Дрезнер, поляризація суспільства торкалась таких питань, як кліматичні зміни, відносини з Росією та Близький Схід [153]. В той час, як знані експерти почали втрачати свій вплив, його почати набувати такі постаті, як С.Беннон – ідеолог правого націоналізму, який на протязі довгого часу був радником президента і активно впливав на близькосхідну політику.

Новою рисою в роботі "мозкових центрів" за президентства Д.Трампа стало посилення їх співробітництва з корпораціями. Рівень такого співробітництва якісно відрізнявся від попередніх етапів тим, що якщо раніше корпорації фінансували дослідження з метою пошуку нових ідей, то за часів Трампа вони почали фінансувати проекти, які мали підтвердити попередньо висунуті ними тези. Так, наприклад, близький до Трампа мільярдер Ч.Кох замовив декільком центрам дослідження щодо необхідності скорочення американського військового втручання за межами США [170]. Ще однією новою рисою в діяльності "мозкових центрів" за адміністрації Д.Трампа стало фінансування з боку іноземних держав. За даними

доповіді, підготовленої Центром міжнародної політики, Брукінгський інститут ввійшов до трійки аналітичних центрів, які отримували кошти від урядів інших країн. Брукінгський інститут отримав більш ніж 27 млн доларів з 22 країн, більша частина яких - західні демократії, але серед найбільших спонсорів були Саудівська Аравія та Катар [153]. В зв'язку з цим автори доповіді запропонували, щоб "мозкові центри" щорічно друкували звіти і вказували спонсорів[170].

Прихід до влади Д.Трампа вніс певні корективи і в тематику досліджень "мозкових центрів". Під час його президентства конкретика аналітичних розробок дослідницьких центрів США у сфері забезпечення національних інтересів держави, зокрема в регіоні Близького Сходу, полягала у відповідності досліджуваних проблем національним інтересам держави у трьох їх вимірах – життєвому, головному та периферійному та в обов'язковому виокремленні і акцентуванні викликів, загроз і небезпек Сполученим Штатам від певної дії інших акторів міжнародних відносин[92; 145; 182; 223; 253; 365]. Тобто в американському специфічному вимірі аналітичні розробки були покликані бути інструментом забезпечення світового лідерства у цілісному розумінні зовнішньої політики держави. Наприклад, в дослідженні "Взаємовідносини Китаю та Ірану та політика США", опублікованому в липні 2021 року Центром зовнішньої політики Брукінгського інституту, увага зосереджується на взаєминах Китаю та Ірану, а також на ролі США в цьому контексті. Розглядалася взаємодія між Китаєм та Іраном та її вплив на політику США, розвиток китайсько-іранських відносин, зокрема їхній економічний та стратегічний аспекти, вплив китайської ініціативи "Один пояс, один шлях" на китайсько-іранські відносини. Дослідження також розглядало роль Ірану в китайській зовнішній політиці та відносини між Китаєм та США в контексті китайсько-іранських відносин. Автор робить висновки про те, що Китай має стратегічний інтерес у розвитку відносин з Іраном, але водночас намагається уникнути конфлікту з США. Були запропоновані рекомендації щодо того, як США можуть підійти до своєї політики відносно Китаю та Ірану в світлі змін у геополітичному середовищі [10].

За президентства Дж. Байдена було підготовлено декілька досліджень щодо політики попередньої адміністрації Д.Трампа [135;283;311]. Так, зокрема в дослідженні «Зовнішня політика Трампа краще ніж здається» йдеться мова щодо втручання Москви в американські вибори 2016 року та примирливого ставлення Трампа до політики РФ на Близькому Сході та дестабілізуючих дій Росії в Азії, до прагнення Путіна підірвати там позиції та вплив США. Цей наратив щодо політики РФ став притаманним для багатьох американських "мозкових центрів" за адміністрації Дж.Байдена. [150]

Таким чином, за президентства Д.Трампа американська експертно-аналітична система опинилась у стані кризи. Дослідники висловлюють побоювання, що ця криза може поглибитись в разі можливого обрання Трампа президентом на виборах 2024 року.

Десята група джерел - збірники виступів, статті, книги та мемуари політичних діячів, які виконували чи виконують функцію теоретиків та ідеологів при формулюванні основ політики США на Близькому Сході – Г. Кіссінджера, З. Бжезинського, Дж. Нойеса, а також політичних діячів країн Близького Сходу, представників інших країн, праці відомих зарубіжних і вітчизняних фахівців, які представляють різні академічні та університетські школи політології, де проблема досліджена за спеціалізованими аспектами міжнародних відносин.

Основні теоретико-методологічні принципи дослідження міжнародних відносин і зовнішньої політики США викладені в працях таких дослідників, як Х. Берман [103], Брусіловська [28], М.Дорошко [11], М. Ейзенштадт [155], М. Індик [186], П. Клаусон [127], О.А.Коппель [347], Д. Маковські [169; 170], М. Найтс [156], Д. Поллок [199], Б. Рубін [214; 215], С. Сімон [239], Р. Сетлофф [225; 226], Д. Шенкер [241], С. Коен [57], Е. Кордесмен [62], К. Поллак [198], М. Мазарр [172; 173], Ш. Зухур [324], Е. Зіссер [323], Б. Льюїс [164], Дж. Кепел [151], П. Клаусон [51], Піпченко А. [194,196], Річардс [223], Ржевська [361], М.М.Рижков [362], Б. Рубін [213.], Ю. Цирфа[365], Шевчук [397], Дж. Яфе [318.].

У докторській дисертації М. М. Рижкова "Доктринальний вимір стратегій зовнішньої політики США: від стримування до глобальної демократизації" та його

подальших наукових роботах комплексно досліджено т.з. “ великі стратегії” США, тобто взаємовідношення цілей та засобів зовнішньої політики – від стримування до глобальної демократизації, здійснено аналіз стратегічних планів та зазначених у них цілей зовнішньої політики держави, а також конкретних дій на світовій арені, концептуалізовано сучасний стан і тенденції зовнішньої політики США на різних рівнях міжнародної взаємодії, визначено наслідки їх політичного курсу для окремих держав, регіонів (зокрема, Близькосхідного) і світ-системи в цілому [362].

Основний зміст та аналіз суперечливих наслідків радикальних змін світової політичної системи досліджено у колективній монографії за редакцією Б. Парахонського "Близький Схід: міжнародна безпека, регіональні відносини та перспективи України", яка містить аналіз регіону Близького Сходу як вагомого чинника впливу на процеси міжнародної безпеки з погляду розвитку перспективних можливостей реалізації національних інтересів України, висвітлює близькосхідну політику США, проблему врегулювання регіональних конфліктів, протидію міжнародному тероризму [329].

Політика Трампа на Близькому Сході була предметом значної уваги з боку багатьох науковців. Серед них потрібно виокремити таких дослідників, як Подекс Е. «Близькосхідна спадщина Трампа» [197], Афтанділіан Г. «Головні повідомлення про Близький Схід» [6]. Ці дослідники аналізують різні аспекти політики Трампа на Близькому Сході і надають свої оцінки та рекомендації для майбутньої політики США в регіоні.

Адміністрації Трампа і особистості президента присвячені статті Т. Ча, Дж. Едвардса, М. Кларка та Е. Рікетса [351] та ін. Як вказує О.І.Брусилівська, при цьому підходи науковців були діаметрально протилежними: так, наприклад, К. Ярхі-Міло відстоює точку зору, що Трамп завдав непоправного удару репутації країни на міжнародній арені [360], а Д. Стоукс дійшов висновку, що політика Трампа повністю продовжує традиції його післявоєнних попередників [349]. Водночас слід зазначити такі праці, як «Росія та Близький Схід» Інституту національних безпекових досліджень (INSS) [216], Університету національної оборони «Друг для всіх – друг для нікого: аналіз російської стратегії на Близькому Сході» [140],

Інституту проблем безпеки «Повернення Росії на Близькій Схід: будівництво замків з піску» [90], Інституту досліджень національної безпеки «Росія в Сирії: між Іраном та Ізраїлем» [326], Інституту досліджень національної безпеки «Росія як стримуючий фактор ірано-ізраїльського протистояння в Сирії» [327], Інституту досліджень безпеки Європейського Союзу «Росія на Близькому Сході – від сплеску до трясовини?» [183], Центру досліджень нерозповсюдження Джеймса Мартіна «Рушії та характеристики посилення російського впливу в регіоні Мена. Наслідки діяльності Росії на Близькому Сході та в Північній Африці для стратегії та інтересів США» [81]. Дослідники висловлюють точку зору, що Д.Трампа у своїй політиці віддавав перевагу гібридній стратегії з елементами скорочення з метою зменшення витрат США у міжнародній сфері (рішення про вивід американських військ з Сирії в грудні 2018 року); стримування, створення противаг навколо опонента (Іран); «зміни режиму» - повалення ворожого уряду; взаємного обміну поступками; «замирення» - односторонніх поступок задля угамування агресивних намірів опонента; «віддаленого балансування» - для запобігання домінуванню іншої країни; «невтручання» як уникнення зобов'язань.

Висновки до розділу 1

На основі узагальнення концептуально-теоретичних підходів до формування та реалізації близькосхідної політики США з'ясовано, що близькосхідна політика адміністрації Д.Трампа спиралась на теоретичні засади школи політичного реалізму. Реалістичний підхід передбачає, що США діють відповідно до своїх національних інтересів, а не засновують свою зовнішню політику на ідеалах або моральних принципах. На Близькому Сході національні інтереси США полягали в забезпеченні доступу до енергетичних ресурсів, протидії загрозі міжнародного тероризму, захисті своїх союзників, в першу чергу Ізраїля, протидії розповсюдженню ядерної зброї. З цією метою США здійснюють військові операції, сприяють формуванню союзів та партнерських відносин з країнами регіону, а також застосовують економічні санкції та інші інструменти зовнішньої політики.

На відміну від реалістів, дослідники-ліберали зосереджуються на ролі інституцій, законів, прав людини та економічного розвитку в політиці США на Близькому Сході. Вказаний підхід стверджує, що США діють на Близькому Сході, щоб захистити свої ідеологічні інтереси, зокрема, демократію, права людини та свободу, наголошує на важливості економічної інтеграції та співпраці між країнами регіону. За ліберальним підходом, США використовують свою владу та вплив на Близькому Сході, щоб сприяти демократичним змінам та розвитку громадянського суспільства в регіоні, пропагують глобальні цінності, такі як демократія, права людини та свобода, та сприяють їхньому здійсненню шляхом допомоги встановленню демократичних урядів та розвитку економіки. Такий підхід чітко прослідковується в діяльності адміністрації Б.Обами.

На особливу увагу заслуговує і конструктивістський підхід, який стверджує, що політика США на Близькому Сході визначається соціальними, культурними чинниками, факторами ідентичності, а не просто національними інтересами. Конструктивісти наголошують на важливості взаємодії та діалогу між культурами та релігіями, а також на розумінні інших культур. Конструктивістський підхід щодо політики США на Близькому Сході розглядає роль соціальних конструкцій, таких як ідеї, норми та вірування, у формуванні політики США.

Геополітичний підхід, який постулює, що США діють на Близькому Сході з метою збереження свого геополітичного впливу та контролю над стратегічно важливими територіями. є одним з ключових концептуально-теоретичних підходів до дослідження політики США на Близькому Сході. Геополітичний підхід розглядає Близький Схід як важливу геостратегічну територію, через яку проходять ключові маршрути енергетичних ресурсів, таких як нафта та газ. Тому, згідно з цим підходом, США прагнуть забезпечити свій доступ до цих ресурсів та зберігати свій геостратегічний вплив у регіоні. У той же час, геополітика підкреслює, що вплив США на регіон не є безмежним, а обмежується географічними та культурними факторами.

Аналіз сучасних міжнародних відносин на Близькому Сході в контексті політики США здійснюється представниками всіх основних наукових шкіл дослідження

міжнародних відносин: політичного реалізму як стримуюче-балансуючого бачення міжнародно-політичної реальності; політичного ідеалізму як проекційно-перетворюючого бачення міжнародно-політичної реальності; модернізму, в якому міжнародно-політична реальність виступає як джерело політичних технологій; формалізму як формі комбінування уявлень про міжнародні відносини. В рамках теоретико-методологічної сфери міжнародно-політичної науки виокремлюються мікроформалізм «зовнішньої політики» як проекції назовні, в міжнародне середовище, владно-силового потенціалу США і як їх взаємодія з міжнародним середовищем; мезоформалізм міжнародної взаємодії, який передбачає дослідження форм взаємодії США з державами регіону та макроформалізм як найбільш цілісний погляд на глобальну міжнародно-політичну ситуацію.

Ретроспективний та прогностичний аналіз політики Сполучених Штатів на Близькому Сході виступає в якості необхідної умови визначення трансформації його місця за ролі в глобальній стратегії США. Авторка визначає основні етапи вказаної трансформації, на основі компаративного аналізу досліджує вплив динаміки американських електоральних процесів на політику США в регіоні, що дозволяє з'ясувати особливості політики адміністрації Д.Трампа на Близькому Сході в контексті її новизни та послідовності.

Трансформація місця та ролі близькосхідного регіону в глобальній стратегії Сполучених Штатів є актуальною проблемою останніх років. Сполучені Штати історично проводили активну політику у регіоні Близького Сходу завдяки його енергетичним ресурсам і стратегічному розташуванню. Після розпаду Ялтинсько-Потсдамської системи за останні кілька десятиліть США були активно залучені до різних подій та конфліктів, які відбувалися на Близькому Сході. Однак згодом Сполучені Штати зміщують свою увагу на інші регіони, що призвело до переоцінки їхньої ролі на Близькому Сході. В контексті курсу демократичної адміністрації Барака Обами на “повернення в Азію” відбувається зменшення американської присутності та стратегічного пріоритету Близького Сходу, важливе місце посідає Азіатсько-Тихоокеанський регіон. Але незважаючи на зменшення ролі Близького

Сходу в глобальній стратегії США, він залишається важливим для них через його стратегічне розташування та триваючі конфлікти.

З точки зору своєї глобальної стратегії, Сполучені Штати були зосереджені на збереженні своєї позиції глобальної наддержави. Це включало низку стратегій, включаючи просування демократії та прав людини, підтримку сильної військової присутності та сприяння вільній торгівлі та економічному зростанню. Загалом, трансформація місця та ролі регіону Близького Сходу в глобальній стратегії Сполучених Штатів відображає ширшу зміну глобального балансу сил. Піднесення Китаю та інших держав призвело до переоцінки глобальних пріоритетів Сполучених Штатів. Проте Близький Схід залишився для них важливим регіоном, і Сполучені Штати продовжуватимуть проводити там активну політику в осяжному майбутньому.

РОЗДІЛ 2. ПРІОРИТЕТНІ НАПРЯМИ ТА МЕХАНІЗМИ РЕАЛІЗАЦІЇ ПОЛІТИКИ АДМІНІСТРАЦІЇ Д.ТРАМПА НА БЛИЗЬКОМУ СХОДІ

2.1 Трансформація системи двосторонніх відносин США з державами регіону

Як зазначалось в попередньому розділі, під час президентства Дональда Трампа відбулись певні зміни в системі пріоритетів США в двосторонніх відносинах з країнами Близького Сходу у порівнянні з попередніми адміністраціями. З метою доведення чи спростування цієї тези і визначення причин та характеру цих змін вважаємо за необхідне здійснення як ретроспективного аналізу системи пріоритетів США в відносинах з країнами регіону, так і визначення того, які країни стали пріоритетними для Вашингтона в період адміністрації Джозефа Байдена. Метою даного параграфу є виявлення пріоритетних напрямів політики США в регіоні за адміністрації Д.Трампа на основі компаративного аналізу його політики з політикою його попередників та наступною адміністрацією Дж.Байдена.

Система зовнішньополітичних пріоритетів США по відношенню до суб'єктів міжнародних відносин на Близькому Сході визначалась з врахуванням як глобальних, так і регіональних та внутрішньополітичних факторів. В умовах Версальсько-Вашингтонської системи головні інтереси США полягали в захисті інтересів американських нафтових монополій, головними конкурентами Вашингтону виступали колоніальні держави – Великобританія та Франція. В умовах біполярної Ялтинсько-Потсдамської системи головними факторами глобального характеру був поділ регіону на дві сфери впливу і послаблення традиційних колоніальних держав, що стає особливо помітним після війни 1956 року на Близькому Сході та рішення Великобританії щодо виводу своїх збройних сил “на схід від Суєцу” в 1971 році. Додатковим фактором стає фактор внутрішній – як в контексті підтримки Ізраїлю як головного союзника на Близькому Сході, що пояснювалось в тому числі внутрішньополітичною ситуацією в США та діяльністю “єврейського лоббі” (традиційно більша підтримка Ізраїлю надавалась

республіканцями), так і трансформацією зовнішньої та внутрішньої політики окремих країн регіону внаслідок внутрішньополітичних змін. Конкретними прикладами вказаної трансформації можуть слугувати Єгипет та Іран. Після перемоги антимонархічної революції в Єгипті в 1952 році він стає союзником СРСР, але ця ситуація змінюється після Жовтневої війни на Близькому Сході 1973 року, коли Єгипет зближується зі США і підписує в 1979 році мирний договір з Ізраїлем. Щодо Ірану, то до перемоги ісламської революції в 1979 році він був головним, поруч з Ізраїлем, союзником США на Близькому Сході, одним з двох (поруч з Саудівською Аравією) гарантів безпеки Перської затоки та свободи судноплавства через Ормузьку протоку, а потім ці відносини трансформуються в відверто ворожі. Адміністрація Б.Обами в межах “політики демократизації”, на відміну від традиційної опори на “консервативні режими” підтримала події “Арабської весни”, але не змогла передбачити їх наслідки. Послаблення традиційних арабських політичних центрів сили внаслідок “Арабської весни” привело до посилення впливу інших держав, зокрема Саудівської Аравії та інших арабських монархій Перської затоки. Регіональні пріоритети США визначаються і місцем близькосхідних суб’єктів міжнародних відносин на геополітичній мапі регіону, ступенем їх політичного та економічного впливу. Зазначимо, що США традиційно мали кілька союзників на Близькому Сході, включаючи Ізраїль, Саудівську Аравію, Єгипет, Йорданію, Кувейт. Вони мають дуже близькі відносини з Ізраїлем, що засновані на взаємній підтримці та співпраці в галузі безпеки та військових технологій. Вашингтон підтримує Саудівську Аравію як стратегічного союзника на Близькому Сході з багатьма військовими базами та спільними управлінськими проектами, надає фінансову та військову допомогу Єгипту, а також співпрацює в боротьбі з тероризмом та в енергетичній сфері, підтримує Йорданію як союзника на Близькому Сході, надаючи фінансову допомогу та співпрацюючи в боротьбі з тероризмом. США мають добрі відносини з Кувейтом, який є стратегічним партнером в галузі безпеки та енергетики. Підтримка союзників США на Близькому Сході полягає в наданні фінансової та військової допомоги, співпраці в боротьбі з тероризмом та управлінських проектах, а також у забезпеченні енергетичної безпеки та

стабільності в регіоні.

Щодо специфіки позиції Трампа в розбудові системи двосторонніх відносин з країнами регіону, потрібно зазначити, що він явно мав пристрасть до автократичних лідерів на Близькому Сході та в інших країнах. Трамп захоплювався як їхньою силою, так і майже відсутністю обмежень у їхній політиці та діях. Його пошана до Володимира Путіна, Кім Чен Ина, монархів Саудівської Аравії та Перської затоки, Ердогану і єгипетського Сісі (призначеного Трампом своїм «улюбленим диктатором») [311 с. 296] різко контрастували зі зневагою чи байдужістю, яку він демонстрував до більшості демократичних лідерів, включаючи давніх союзників. Трамп шукав негайного результату від цих стосунків з автократами у формі публічних заяв, які він міг використовувати для просування своєї політики вдома, або оголошень про великі продажі зброї як блага для американських виробників. Багато з цих оборонних угод були сумнівними за своєю природою. Наприклад, він похвалявся тим, що Саудівська Аравія погодилася заплатити 1 мільярд доларів за отримання американської зброї; офіційні особи пізніше повідомили, що ця цифра насправді становила 500 мільйонів доларів.[311 с.34] Він використовував виконавчі повноваження, щоб просунути угоду з Саудівською Аравією на постачання зброї на 8,1 мільярда доларів, яка викликала серйозні зауваження.[311 с.54] Адміністрація США оголосила про дві великі угоди з Саудівською Аравією та Кувейтом лише за кілька тижнів до обрання Дж.Байдена президентом. Залишивши посаду, Трамп не мав щодо жодної з угод певності в прийнятті її сенатом. [311 с.40]

Перша закордонна поїздка Трампа була до Саудівської Аравії, де його метою було підняти рівень відносин до «стратегічного партнерства». У певному сенсі Трамп визнавав історичну основу американо-саудівських відносин: саудівська нафта в обмін на американську парасольку безпеки. Здавалося, Трамп однак не мав стратегічного плану для цієї поїздки, окрім перспективи швидкої угоди зі зброєю. Саудівська енергетика була набагато менш важливою для Сполучених Штатів, оскільки залежність США від іноземних вуглеводнів суттєво зменшилася. Трамп також не висловлював занепокоєння з приводу жахливого стану прав людини в Саудівській Аравії або її військової участі в Ємені. Відсутність стратегії з часом

призвела до того, що адміністрація закрила очі на репресивну тактику саудівського режиму, включаючи порушення прав людини вдома, війну в Ємені та жорстоке вбивство журналіста Джамалія Хашоггі.

Загалом результати роботи адміністрації Трампа щодо прав людини та демократизації були жахливими. Щодо окупованих палестинських територій адміністрація виробила правову позицію, яка фактично не засуджувала незаконності ізраїльських поселень, тим самим зневажаючи міжнародне право та попередню політику США. [311 с. 78] ООН висловила серйозну стурбованість щодо наслідків бачення Трампом захисту прав людини на окупованих територіях.

Очевидно, що Трамп дотримувався вибіркового підходу і до критики Ірану щодо порушення прав людини, зберігаючи мовчання щодо порушень у країнах, більш дружніх до Сполучених Штатів. [311 с.45] Для Трампа інвестиції в права людини та демократизацію коштують грошей, вимагають тривалих зусиль і будуть давати результати лише у віддаленому майбутньому. На відміну від своїх попередників, Трамп не розглядав права людини як моральну відповідальність чи важливу частину просування ліберального міжнародного порядку. [311 с.32]

Саудівська Аравія стала важливою для Сполучених Штатів після Другої світової війни, конфлікту, який підкреслив центральну роль, яку відіграватиме нафта в сучасній військовій стратегії та економічному розвитку. Відтоді світ пережив три періоди розподілу глобальної влади. Під час першого - холодної війни, у Саудівської Аравії не було іншого вибору, як підтримувати геополітичні цілі Сполучених Штатів. Звісно, вона не могла покладатися на безпеку та економічну допомогу з боку Радянського Союзу, який підтримував багатьох регіональних суперників Ер-Ріяду та сповідував революційну комуністичну ідеологію, що суперечить консервативній ісламській основі правління Саудівської Аравії. У той час рішення щодо видобутку нафти в Саудівській Аравії залишалися в руках американських нафтових компаній, які розвивали саудівську нафтову промисловість у 1950-х і 1960-х роках. Ер-Ріяд не мав повноважень мати справу з Москвою з питань нафти, навіть якби хотів. Сполучені Штати і Саудівську Аравію об'єднувала наявність спільних ворогів та взаємодоповнюючих економічних потреб, що зробило

їх партнерами за замовчуванням; спільні інтереси замінили спільні цінності. Єдиним винятком із їхньої спільності був арабо-ізраїльський конфлікт. Їхні розбіжності в цьому питанні призвели до найбільшої кризи в історії двосторонніх відносин - нафтового ембарго 1973-74 років, коли у відповідь на підтримку США Ізраїлю у війні Судного дня (жовтень 1973 р.) Саудівська Аравія та п'ять інших арабських країн на короткий час скоротили видобуток нафти і припинили її поставки до США. Порушення призвело до паніки закупівель, зростання цін на нафту в чотири рази та глибоких змін у співвідношенні сил на нафтовому ринку. Країни-виробники, такі як Саудівська Аравія, тепер вирішували питання, американські компанії, які керували саудівською нафтовою промисловістю, стали молодшими партнерами та постачальниками послуг для саудівського уряду. Політика Саудівської Аравії завдала прямої шкоди американській економіці і Вашингтон погрожував військовим втручанням. Кризу вдалося швидко врегулювати після того, як американська дипломатія припинила війну та очолила переговори, кульмінацією яких став єгипетсько-ізраїльський Вашингтонський мирний договір 1979 року. Спільні стратегічні цілі Вашингтона та Ер-Ріада під час холодної війни, зокрема мінімізація радянського впливу на Близькому Сході, допомогли залікувати розрив між двома столицями. У наступні роки, коли нафта ставала все більш актуальною проблемою для політиків США, підтримка хороших відносин із Саудівською Аравією ставала все більш важливою двопартійною метою. Співпраця зростала протягом 1980-х років, коли дві країни спільно допомагали афганцям та іноземним бойовикам, які протистояли радянській окупації Афганістану, і досягла свого піку під час війни в Перській затоці 1990-91 років, яка збіглася з закінченням холодної війни та продемонструвала важливість двосторонніх відносин для обох сторін.

Другий період американо-саудівський відносин був періодом однополярності США, який тривав від розпаду Радянського Союзу до 2010-х років. У цей період Сполучені Штати були головним пріоритетом для таких країн, як Саудівська Аравія, які прагнули до партнерства з єдиною глобальною державою. На цьому етапі сталася ще одна велика криза: напади 11 вересня, які були сплановані Усамою бен Ладеном, нащадком однієї з найбагатших сімей Саудівської Аравії, і вчинені 15

саудівцями (із загальної кількості 19 терористів). Оскільки «Аль-Каїда» націлилася на правлячу родину Саудівської Аравії, а також на Сполучені Штати, дві країни знову виявили, що спільний ворог може їх об'єднати. Під час наступної «війни з терором» за часів президентів США Джорджа Буша і Барака Обами підтримувалися тісні стосунки між розвідувальними службами США та Саудівської Аравії. Ер-Ріяд підтримував ініціативи США навіть тоді, коли королівство публічно сумнівалося в їх мудрості, особливо під час вторгнення в Ірак у 2003 році.

Правління президента Трампа припадає на третій період – період розподілу глобальної влади. Кінець холодної війни та поступовий занепад Pax Americana були відносно раптовими та включали низку драматичних подій. Кінець однополярного моменту, навпаки, відбувався поступово. Проте до 2020 року розтрата американських активів і довіри до політики США в Іраці та Афганістані, зростання дисфункції та поляризації в американській внутрішній політиці, піднесення Китаю та спроба Росії повернутися на Близький Схід в якості великої держави створили новий міжнародний і регіональний баланс сили. На відміну від двох попередніх періодів, у третьому відсутність спільного ворога не цементувала американо-саудівські відносини.

Відносини з Саудівською Аравією були важливою складовою політики Дональда Трампа на Близькому Сході. Трамп вважав Саудівську Аравію стратегічним партнером США, зокрема у зв'язку з нафтовою промисловістю та боротьбою з тероризмом. Однак, його підхід до цієї країни був досить суперечливим та був критикований з різних причин. Одним з найбільш скандальних епізодів було вбивство журналіста Джамалія Хашоггі в саудівському консульстві в Стамбулі у жовтні 2018 року. Трамп спочатку спробував зменшити значення цього вбивства, але пізніше погрожував Саудівській Аравії санкціями та іншими діями, які б відбилися на її економіці.

Загалом, політика Трампа щодо Саудівської Аравії може бути характеризувана як суперечлива, змінна та неоднозначна, і вона не завжди відповідала стратегічним інтересам США на Близькому Сході.

Нагадаємо, що складною та контроверсійною частиною зовнішньої політики президента Трампа на Близькому Сході стало зміцнення відносин з Ізраїлем та авторитарними режимами регіону, перш за все Саудівською Аравією та іншими монархіями Перської затоки. Д.Трамп розглядав Саудівську Аравію та її лідера наслідного принца Саудівської Аравії Мохаммеда бін Салмана (відомого як MBS) як важливого партнера США. Трамп вважав, що це сприятиме стабільності в регіоні та зменшить вплив Ірану, який визначався ним як головний ворог США на Близькому Сході. Для Трампа, як і для багатьох шоуменів, ворогом всього є складність і бюрократична тяганина, а рішенням для всього є зрізання кутів. Він вважав найкращим рішенням обходити або ігнорувати труднощі, просто “рухатись по прямій лінії до бачення, яке, якщо воно досить сміливе або досить грандіозне, продасться”. У цій формулі завжди є ряд посередників, які пообіцяють допомогти вам зрізати кути, а також партнери, які з радістю підтримають вашу грандіозність. Таким посередником для Трампа став наслідний принц Саудівської Аравії, тридцятиоднорічний Мохаммед бін Салман Аль Сауд (MBS). Консенсус у королівській родині Саудівської Аравії щодо необхідності модернізації ставав міцнішим. MBS характеризували як говіркового, відкритого і експансивного, чарівника і міжнародного гравця, спритного продавця, а не мовчазного вельможу. Він захопив економічний портфель і планував, цілком у трампівському стилі, перевершити Дубай і диверсифікувати економіку. Раніше керівництво Саудівської Аравії відзначалося віком, традиціоналізмом, відносною анонімністю та ретельним консенсусним мисленням. Члени королівської родини Саудівської Аравії, з іншого боку, часто відзначалися надмірностями і прагненням до насолод сучасністю. MBS намагався налагодити зв'язок із іншими саудівськими королівськими особами і заручитись їхньою підтримкою. Логіка Трампа, очевидно, зводилась до простої формули - ворог мого ворога – мій друг. Якщо у Трампа і була одна постійна точка відліку на Близькому Сході, то це було те, що Іран був “поганим хлопцем”. Тому всі, хто виступав проти Ірану, були “досить хорошими хлопцями”.

Після перемоги Трампа на виборах MBS звернулася до зятя Трампа Д.Кушнера. У сум'ятті, пов'язаному з приходом Трампа, одразу не було призначено нікого з

солідним зовнішньополітичним статусом і міжнародною мережею зв'язків – навіть новопризначений державним секретарем Рекс Тіллерсон не мав справжнього досвіду у зовнішній політиці. Для спантеличених міністрів закордонних справ інших країн здавалося логічним бачити в зяті обраного президента фігуру стабільності. Що б не сталося, він буде поруч. І для певних режимів, особливо для саудівців, орієнтованих на родину, Кушнер, зять, був набагато більш обнадійливим, ніж інший політик. Він був на своїй роботі не через свої ідеї.

З-поміж багатьох невдач Трампа йому безсумнівно можна закидати відсутність професійних знань щодо деталей зовнішньої політики та відносин. Це давало можливість деяким країнам регіону підняти на новий рівень відносини зі Сполученими Штатами. Тут не було особливої дорожньої карти, лише чистий опортунізм, нова трансакційна відкритість. Або, навіть більше, шанс використати силу чарівності та зваблення, на які Трамп відгукувався з таким же ентузіазмом, як і на пропозиції нових вигідних угод. Це була реальна політика в стилі Кіссінджера. Сам Кіссінджер, давно знайомий із Трампом у нью-йоркському соціальному світі, а тепер взявши Кушнера під свою опіку, успішно діяв, допомагаючи організовувати зустрічі з китайцями та росіянами. Більшість звичайних партнерів Америки і навіть багато антагоністів були збентежені, якщо не нажахані. Проте дехто побачив можливість. Росіяни побачили вільний прохід до України та Грузії, а також скасування санкцій в обмін на відмову від Ірану та Сирії. На початку переходу високопоставлений чиновник турецького уряду в справжньому збентеженні звернувся до відомого бізнесмена США, щоб запитати, чи збільшиться вплив Туреччини, якщо вона буде чинити тиск на військову присутність США в Туреччині, чи краще запропонувати новому президенту привабливий готельний сайт на Босфорі. [311 с. 100]

Між родиною Трампів і MBS відбувалось поступове зближення. Як і все керівництво Саудівської Аравії, MBS не отримав освіти за межами Саудівської Аравії. MBS і Трамп були майже в рівних умовах. Мало знаючи, їм було на диво комфортно одне з одним. Коли MBS запропонував себе Кушнеру як “свого хлопця в

Королівстві Саудівській Аравії”, це було «наче зустріти когось приємного в перший день навчання в інтернаті», - сказав друг Кушнера. [311 с. 105]

Відкинувши в дуже швидкому порядку попередні напрацювання творців близькосхідної політики США, а насправді, можливо, навіть про них не знаючи, Трамп уявляв Близький Схід таким чином: в основному є чотири гравці (або, принаймні, ми можемо забути всіх інших) — Ізраїль, Єгипет, Саудівська Аравія та Іран. Перших трьох можна об'єднати проти четвертого. А Єгипет і Саудівська Аравія, враховуючи те, чого вони прагнуть щодо Ірану — і все інше, що не заважає інтересам Сполучених Штатів — тиснутимуть на палестинців, щоб вони уклали угоду з Ізраїлем. Тому не дивно, що першою країною, яку відвідав Д.Трамп в якості президента, стала Саудівська Аравія.

Перша проблема, з якою зіткнулась нова адміністрація Трампа, полягала в тому, що попередня адміністрація розбудовувала довгі та добре відточені стосунки з суперником MBS, наслідним принцем Мохаммедом бін Найефом (MBN). Ключові співробітники державного департаменту були стурбовані тим, що зближення Кушнера та MBS зашкодять відносинам з MBN. І, звичайно, так і сталося. Чинovníки дердепу обережно висловлювали припущення, що MBS маніпулює Кушнером. План Кушнера/МБС був простим: якщо ви дасте нам те, що ми хочемо, ми дамо вам те, чого хочете ви. Після запевнень MBS, що він повідомить справді гарні новини, його запросили відвідати Білий дім у березні 2015 р. Саудівці прибули з великою делегацією, але в Білому домі їх прийняло лише вузьке оточення президента. MBS очевидно використовував Трампа як частину своєї власної гри за владу в королівстві. І Білий дім Трампа, який постійно заперечував, що це так, дозволив йому це зробити. Натомість MBS запропонував низку угод, які мали бути укладені під час запланованого президентського візиту до Саудівської Аравії – першою поїздкою Трампа за кордон.

Поїздка була запланована з 19 по 27 травня. Президент і його зять були впевнені, що стали на шлях до миру на Близькому Сході, і в цьому вони, доречі, були дуже схожі на низку попередніх адміністрацій. Трамп надав високу оцінку на адресу

Кушнера: «Джаред повністю залучив арабів на наш бік. Це буде красиво». [311 с.111]

На порожніх дорогах Ер-Ріада президентський кортеж супроводжували білборди із зображеннями Трампа та короля Саудівської Аравії (вісімдесятидворічного батька МБС) із написом “Разом ми переможемо”. Частково ентузіазм президента, здавалося, був породжений або, можливо, спричинений значним перебільшенням того, про що насправді було домовлено під час переговорів напередодні поїздки. За кілька днів до свого від’їзду він розповідав людям, що саудівці збираються фінансувати абсолютно нову військову присутність у королівстві, витіснивши та навіть замінивши командний штаб США в Катарі. І станеться «найбільший прорив в ізраїльсько-палестинських переговорах за всю історію». Це змінить гру, такого ще не було». [311 с.110]

Саудівці планували купити американської зброї на 110 мільярдів доларів, а загалом на 350 мільярдів доларів протягом наступних десяти років. «Сотні мільярдів доларів інвестицій у Сполучені Штати і робочі місця, робочі місця, робочі місця», — заявив президент [311 с. 140] Крім того, американці та саудівці будуть разом «припиняти фінансування тероризму та розвивати співпрацю в галузі оборони». І вони планували створити центр в Ер-Ріаді по боротьбі з екстремізмом. І якщо це був не зовсім мир на Близькому Сході, президент, за словами держсекретаря, «збирається поговорити з Нетаньяху про подальший процес. Він збирається говорити з президентом Аббасом про те, що, на його думку, є необхідним для успіху палестинців». [311 с. 136]

Джаред Кушнер і Іванка перевозилися на золотих візках для гольфу, а керівництво Саудівської Аравії влаштувало вечірку на честь Трампа вартістю 75 мільйонів доларів, на якій Трампу запропонували сісти на стілець, схожий на трон. Президента привітав король Саудівської Аравії, на фотографії він навіть вклонився, що викликало гнів правовірних. Представники п'ятидесяти арабських і мусульманських країн були запрошені Саудівською Аравією. Президент зателефонував додому, щоб розповісти своїм друзям, наскільки це було природно і легко, і як незрозуміло і підозріло вів свою політику в регіоні Б. Обама . «Була

невелика напруга, але напруги з нашою адміністрацією не буде», — запевнив президент Трамп Хамада бін Іса Аль Халіфа, короля Бахреїну. [311 с. 120]

Лідер Єгипту Абдель Фаттах аль-Сісі сказав Д.Трампу: «Ви унікальна особистість, яка здатна зробити неможливе». Трамп відповів Сісі: «Люблю твої туфлі. Хлопчику, ці черевики...» [311 с.32] Це була драматична зміна ставлення до зовнішньої політики, і її наслідки були майже миттєвими. Президент, проігнорувавши, якщо не знехтувавши зовнішньополітичними порадами, схвалив план Саудівської Аравії щодо тиску на Катар. Трампа запевнили, що Катар надає фінансову підтримку терористичним групам. За кілька тижнів після поїздки Мохаммед бін Салман (MBS), затримавши Мохаммеда бін Найєфа (MBN) глибокої ночі, змусив його відмовитися від титулу кронпринца. Трамп казав друзям, що це вигадали вони з Джаредом: «Ми поставили нашу людину на вершину!» [311 с.40]

З Ер-Ріяда президентська група вирушила до Єрусалиму, де президент зустрівся з Нетаньяху, а у Віфлеємі — з Аббасом, висловлюючи все більшу впевненість, що «Трамп укладе мир». Потім він вирушив до Риму на зустріч з папою. Потім поїхав до Брюсселю, де він провів межу між зовнішньою політикою, заснованою на західному альянсі, яка міцно трималася після Другої світової війни, і новим гаслом «Америка понад усе». На думку Трампа, все це мало бути тим, що формувало президентство. Він не міг повірити, що його драматичні досягнення не набувають більшого значення. Одним із недоліків Трампа — постійним як у виборчій кампанії так і на посаді президента — було його нечітке розуміння причинно-наслідкових зв'язків. До цього часу будь-які проблеми, які він міг спричинити в минулому, були надійно витіснені новими подіями, що давало йому впевненість, що одну погану історію завжди можна замінити кращою, більш драматичною. Він завжди міг змінити розмову. Поїздка до Саудівської Аравії та його смілива кампанія, спрямована на зміну старого світового порядку, мали досягти саме цього. Але президент продовжував відчувати себе в пастці, відчуваючи недовіру з боку професіоналів.

Найбільш відомий приклад критики Трампа – оцінка наслідків зміцнення відносин з Саудівською Аравією. Зокрема це збільшення обсягу продажу озброєнь

цій країні, оскільки в 2017 році під час візиту президента Трампа до Саудівської Аравії була підписана угода про продаж великої кількості американської зброї, включаючи бойові літаки, кораблі, системи ППО та боєприпаси на загальну суму близько \$110 мільярдів дол., яку Трамп назвав "величезним успіхом" для США, що призведе до створення "тисяч нових робочих місць в Америці". [246] Це була одна з найбільших угод в історії США. Проте, угода була зустрінута критикою, оскільки Саудівська Аравія вела війну в Ємені, яка призвела до гуманітарної катастрофи та порушень прав людини. Угода викликала обурення і серед частини американських законодавців та правозахисників, які стверджували, що Саудівська Аравія використовує американську зброю у війні в Ємені та порушує права людини в своїй країні. Але Д.Трамп підтримував Саудівську Аравію під час втручання її військ у Ємені, незважаючи на критику за такі дії з боку громадськості та політичних опонентів.

Після того, як за наказом Мухаммеда бін Салмана було жорстоко вбито журналіста Джамалю Хашоггі у саудівському консульстві в Стамбулі, Трамп висловив незадоволення, але не зробив суттєвих кроків щодо погіршення відносин з цією країною.

Як зазначали критики політики Д.Трампа, зміцнення відносин з авторитарними режимами могло порушувати демократичні цінності та породжувати етичні питання щодо зовнішньої політики США.

Тим часом і у саудівців з'являються свої претензії до США. Вони вважали, що Б.Обама, Д.Трамп, Дж.Байден - станні три президенти - проводили кампанію, виходячи з того, що Сполученим Штатам потрібно витратити менше часу та зусиль на Близький Схід. Це не втішає саудівський режим, який бачить Іран, який розширив свій вплив в Іраку, Лівані, Сирії та Ємені, як серйозну регіональну загрозу. Заявленою метою Сполучених Штатів, зосереджених на регіоні Перської затоки протягом останніх 70 років, був захист вільного потоку нафти. Але коли у вересні 2019 року Іран здійснив ракетну та безпілотну атаку на нафтові об'єкти Саудівської Аравії — це був найсерйозніший напад на вільний потік нафти з тих пір, як іракський диктатор Саддам Хусейн підпалив нафтові родовища Кувейту в 1991

році — адміністрація Трампа нічого не зробила, незважаючи на тісні стосунки, які вона підтримувала з Ер-Ріядом. Все це свідчило про те, що Королівство більше не є автоматичним партнером Сполучених Штатів, затишні стратегічні відносини попередніх епох не повернуться. Але більш обмежена співпраця можлива, навіть якщо внутрішня політика обох сторін продовжуватиме створювати труднощі.

За президентства Байдена США призупинили продаж зброї Саудівській Аравії і були взяті на увагу звіти про порушення прав людини в країні. Адміністрація Байдена прагнула згуртувати міжнародні коаліції проти Росії та Китаю, але Саудівська Аравія не розглядала жодну з цих великих держав як ворогів. Китай є найбільшим нафтовим клієнтом і торговим партнером КСА. Торгівля між Саудівською Аравією та Китаєм зросла з менш ніж 500 мільйонів доларів у 1990 році до 87 мільярдів доларів у 2021 році. [246] Того ж року вартість експорту Саудівської Аравії до Китаю, переважно нафти та нафтопродуктів, була більш ніж утричі більша, ніж експорт Саудівської Аравії до США та майже вдвічі більше до Індії та Японії, другої та третьої за величиною експортних цілей Саудівської Аравії [247]. Росія стає необхідним (хоча часом і складним) партнером Саудівської Аравії в управлінні світовим ринком нафти. Країни ОПЕК+ видобувають приблизно 40 мільйонів барелів нафти на день. На Саудівську Аравію та Росію разом припадає більше половини цієї кількості. Рішення ОПЕК+ можуть вплинути на ринок лише в тому випадку, якщо Москва і Ер-Ріяд будуть на одній хвилі [248]. Хоча Саудівська Аравія завжди віддавала перевагу вищим цінам на нафту, ніж того хотіли б президенти США, королівство час від часу погоджувалося на прохання Вашингтона збільшити пропозицію та отримати більше нафти на ринку, як правило, напередодні виборів у США. Але в жовтні 2022 року благання Вашингтона залишилися непочутими. З точки зору Ер-Ріяда, королівство має використати свій останній шанс заробити до кінця нафтової ери. Це припущення, яке лежить в основі амбітного плану реструктуризації економіки «Візія 2030» наслідного принца — створити більш диверсифіковану економіку Саудівської Аравії перед переходом на альтернативне паливо та іншими технологічними змінами. Наслідному принцу потрібні всі важелі впливу, які він може отримати, щоб інвестувати в ненафтові

сектори саудівської економіки та захистити своє населення від болісних наслідків необхідних реформ, таких як скорочення значних субсидій на комунальні послуги, включно з водопостачанням та електроенергією, а також запровадження 15-відсоткового податку на додану вартість із споживчих покупок. Це пояснює, чому нафтова політика Саудівської Аравії спрямована на підтримку цін на рівні, який може фінансувати амбітні плани наслідного принца і все ще підтримувати стабільний рівень глобального попиту. Ці вимоги не завжди збігаються з виборчим календарем Сполучених Штатів. З меншим збігом між великою стратегією Вашингтона та зовнішньополітичними проблемами Ер-Ріяда, керівництво Саудівської Аравії менш імовірно, ніж у минулому, робитиме президентам США будь-які виборчі послуги, коли мова йде про нафту.

Беремо до уваги, що як майже будь-яке важливе питання в американській політиці, питання відносин США з Саудівською Аравією є інтенсивно поляризованим за партійними лініями в Сполучених Штатах, не в меншій мірі тому, що самі саудівці чітко дали зрозуміти, що вони віддають перевагу республіканцям. Якщо важливі зміни, що впливають на двосторонні відносини з боку Саудівської Аравії, стосуються політичної економії, то внутрішньоамериканські зміни стосуються партійної політики. Америко-саудівські зв'язки, як і багато інших питань, опинилися у вирі партійної поляризації в політиці США. У минулому відносини з Саудівською Аравією не мали підтримки серед широкої громадськості, але все почало змінюватися під час правління президента США Дональда Трампа. Коли він був у Білому домі, він хотів мати добрі стосунки з Саудівською Аравією. Трамп не приховував своєї прихильності до наслідного принца. Саудівська Аравія стала першою іноземною державою, яку він відвідав. Він акцентував увагу на продажі зброї, про які домовився з королівством. Здійснюючи ризикований крок, Трамп публічно натякнув на підтримку наслідного принца, оскільки принц переміг свого двоюрідного брата Мохаммеда бін Найефа, головного переговорника попередніх адміністрацій США, щоб усунути його від влади в 2017 році. Історично президенти США не брали публічної участі, навіть опосередковано, у палацовій політиці. Трамп поставив під сумнів причетність наслідного принца до вбивства

Хашоггі, незважаючи на вагомі докази того, що злочин було здійснено за його наказом. «Цілком можливо, що наслідний принц знав про цю трагічну подію — можливо, він знав, а може, й ні!» — сказав Трамп.

Під час кампанії з висунення в президенти від Демократичної партії в 2020 році Байден назвав Саудівську Аравію «ізгоєм». Це була вражаюча жорстка риторика колишнього віце-президента США та сенатора, який десятиліттями мав справу з Саудівською Аравією і завжди був надійним індикатором загальноприйнятої думки щодо зовнішньої політики всередині Демократичної партії. Коли адміністрація Байдена прийшла до влади, вона застосувала на практиці зневагу до Саудівської Аравії, яку президент висловлював під час кампанії. Байден відмовився говорити з наслідним принцом і дозволив оприлюднити звіт ЦРУ, який вважав його відповідальним за смерть Хашоггі. Вашингтон обмежив свою підтримку військових зусиль Саудівської Аравії в Ємені та вилучив зенітні ракети Patriot з королівства, навіть коли Саудівська Аравія зіткнулася з ракетними атаками з боку хуситів у Ємені. За президентства Байдена, США призупинили продаж зброї Саудівській Аравії і були взяті на увагу звіти про порушення прав людини в країні.

Війна в Україні та подальше зростання цін на нафту змусили адміністрацію переглянути свої рішення. Ізоляція саудівців була можливою під час падіння світового попиту на нафту під час пандемії COVID-19. Але коли Сполучені Штати спробували припинити експорт російської нафти, коли світова економіка та попит на нафту почали відновлюватися, Вашингтону знадобилася Саудівська Аравія. Ер-Ріяд був одним із небагатьох акторів, які могли негайно накачати більше нафти. Проте поїздка Байдена до Саудівської Аравії виявилась малорезультативною. Саудівці були обурені твердженням США, що Байден приїхав не для зустрічі з наслідним принцом, а для участі в багатосторонній зустрічі з головами держав-членів Ради співробітництва арабських держав Перської затоки (РСАДПЗ). Обидві сторони публічно сварилися з приводу того, чи порушував Байден справу Хашоггі під час приватної розмови з наслідним принцем (Байден сказав, що так, а саудівці сказали, що ні). Зустріч, яка мала на меті покращити стосунки, лише ще більше розбурхала їх. Байден невміло впорався з цими відносинами, але саудівці навряд чи

безвинні. Вбивство Хашоггі було, звичайно, непростимим злочином. І Саудівська Аравія занадто публічно сприйняла Трампа, починаючи від пишного прийому на початку його президентства і закінчуючи участю в бізнесі його та його родини після його поразки у 2020 році. Зрештою, Трамп навіть не взявся захищати королівство, коли Іран атакував нафтові об'єкти Саудівської Аравії у 2019 році. Незважаючи на це, керівництво Саудівської Аравії, схоже, дійшло висновку, що воно не може отримати розуміння від демократів і може лише сподіватися, що республіканці повернуться до влади. Коли Саудівська Аравія відхилила прохання адміністрації Байдена відкласти скорочення видобутку в ОПЕК+ до проміжних виборів, це зміцнило відчуття, що Ер-Ріяд не хотів робити демократам жодних послуг. Відносини Сполучених Штатів з іноземними державами не можуть підтримуватися лише однією стороною. Така поляризація становить найбільшу загрозу для відносин США та Саудівської Аравії. Нагадаємо, що у жовтні 2022 року Саудівська Аравія оголосила, що ОПЕК+ - група країн-експортерів нафти, суттєво скоротить цільові показники видобутку нафти (на два мільйони барелів на день). Будучи найбільшим у світі експортером нафти, саудівці завжди брали на себе лідерство в зусиллях групи керувати світовим ринком нафти. Цей крок мав негайний, хоча й відносно скромний вплив на ціни на нафту, які зросли з мінімуму за рік, що становив близько 76 доларів за барель до оголошення, до діапазону приблизно від 82 до 91 долара до середини листопада 2022 р. Шок, який відчули американці, був більше геополітичним, ніж економічним: адміністрація Байдена попросила Саудівську Аравію відкласти скорочення. Але Ер-Ріяд все одно пішов вперед, поставившись до Вашингтону зневажливо. Взаємні звинувачення між Вашингтоном і Ер-Ріядом поставили під сумнів майбутнє двосторонніх відносин. У відповідь на рішення ОПЕК+ адміністрація Байдена оголосила, що вона переоцінить свої відносини з Саудівською Аравією та що скорочення «збільшать доходи Росії та притуплять ефективність санкцій», запроваджених у відповідь на вторгнення Росії в Україну. Роберт Менендес, сенатор-демократ від Нью-Джерсі, пообіцяв заблокувати продаж зброї Саудівській Аравії. Декілька членів Конгресу представили законопроект, який зобов'язує вивести американські війська з королівства. Ер-Ріяд відмовився

відступити, заявивши, що рішення ОПЕК+ було одностраним і засноване на «чисто економічних причинах» [205]. За останні місяці настрої обох сторін охололи, і здається малоімовірним, що обіцяна адміністрацією Байдена переоцінка зв'язків із Саудівською Аравією призведе до серйозних змін. Відносини США і Саудівської Аравії переживали і гірші кризи. А в листопаді 2022 року адміністрація Байдена надала суверенний імунітет наслідному принцу Саудівської Аравії Мохаммеду бін Салману на основі його посади прем'єр-міністра Саудівської Аравії у цивільній справі в США, порушеній проти нього нареченою Джамалі Хашоггі, журналіста, убитого руками саудівських оперативників. Імунітет є одним із ознак того, що відносини між США та Саудівською Аравією не розриваються. Але халепа ОПЕК+ і її наслідки сигналізують про початок нового етапу у відносинах. Вперше з середини двадцятого століття, коли почалися відносини, Ер-Ріяд не погоджується з великою стратегією Вашингтона.

Дослідники американо-саудівських відносин, як правило, зосереджуються на окремих особах та їхніх планах. Мохаммед бін Салман є свавільним і авторитарним, він прагне реформувати економіку Саудівської Аравії та підвищити роль своєї країни як незалежного глобального гравця. Президент США Джо Байден, навпаки, має більш обережний стиль і хоче зробити демократію центром своєї зовнішньої політики, згуртовуючи світ проти Росії та Китаю. Цей розрив між характерами та цілями двох політичних лідерів, безсумнівно, важливий у формуванні відносин між їхніми країнами. Але, як підкреслює Г.Гауз, конфлікт ОПЕК+ вказує на три важливі зміни у двосторонніх відносинах, які виходять за межі особистостей і матимуть довготриваліші наслідки, ніж дії та реакція тих, хто приймає рішення [243]. По-перше, глобальний баланс сил змінився. Відносний вплив Вашингтона слабшає в міру того, як міжнародний порядок стає багатополярним, що дозволяє регіональним центрам сили, таким як Саудівська Аравія, зменшувати свою залежність лише від однієї великої держави. По-друге, оскільки зміна клімату відштовхує світ від викопного палива, Саудівська Аравія перебуває під тиском, щоб заробити на своїх нафтових запасах, поки вона ще може – відчуття терміновості, яке забарвлює її підхід до видобутку та ціноутворення. По-

третє, як майже будь-яке важливе питання в американській політиці, питання відносин США з Саудівською Аравією стало інтенсивно поляризованим за партійними лініями в Сполучених Штатах, не в меншій мірі тому, що самі саудівці чітко дали зрозуміти, що вони віддають перевагу республіканцям. Партнерства, заснованого на співпадінні головних цілей, яке протягом десятиліть визначало американсько-саудівські відносини, більше не існує. Але перспективи співпраці щодо відносно вузького кола регіональних та економічних питань залишаються хорошими, якщо обидві сторони розуміють ці зміни, щоб вони могли досягти більш реалістичного набору взаємних очікувань.

З усіх цих причин, коли досліджується геополітичний ландшафт, картина, яку бачать саудівські лідери, помітно відрізняється від тієї, яку бачать їхні американські колеги. Для вашингтонських еліт, які звикли до майже гарантованої саудівської підтримки Сполучених Штатів, ця нова реальність є шоком, тому деякі політики історично відреагували на рішення ОПЕК+. Ці реакції стосуються не лише цін на нафту напередодні проміжних виборів. Раніше між Саудівською Аравією та Сполученими Штатами теж було багато розбіжностей щодо цін на нафту. Цього разу відмінність полягає в геополітичному контексті, особливо війні в Україні, яку адміністрація Байдена визначила як історичну точку перелому, яка визначатиме майбутнє світового порядку. Але для Саудівської Аравії, як і для багатьох інших країн, включаючи Індію та Іран, це просто регіональна війна.

Для тих, хто вважає, що зовнішня політика США має надавати перевагу правам людини та уникати використання викопного палива, ускладнення відносин між США та Саудівською Аравією не становлять жодних проблем. Але навіть адміністрація Байдена, яка з початку дистанціювалася від Ер-Ріяда, швидко прийшла до висновку щодо необхідності робочих відносин із найбільшим у світі експортером нафти. Незалежно від того, наскільки Сполучені Штати прагнуть перейти на чисту енергію, нафта буде потрібна під час переходу. Незалежно від того, наскільки сильно американці хочуть відійти від Близького Сходу, у Вашингтона є геополітичні зобов'язання в регіоні, які залучають Сполучені Штати назад: не дати Ірану отримати ядерну зброю, запобігти відродженню джихадізму,

підтримувати регіональну стабільність для зменшення кількості біженців, тиск на Європу та підтримання відносин з Ізраїлем. Якщо нафта та Близький Схід залишаються навіть менш важливими для інтересів США, необхідні робочі відносини з Саудівською Аравією.

У своїй статті в журналі «Форін аферз» “Царство і влада. Як врятувати американсько-саудівські відносини” в січні 2023 року Г.Гауз зазначає, що першим кроком у підтримці таких стосунків є усвідомлення того, як вони змінилися. Часи, коли Саудівська Аравія автоматично ставала на бік Сполучених Штатів у великих стратегічних питаннях, минули; для Саудівської Аравії Китай і Росія зараз важливіші, ніж будь-коли. Це не означає, що Ер-Ріяд працюватиме проти Сполучених Штатів на глобальному рівні. Це просто означає, що Вашингтон та Ер-Ріяд розглядатимуть питання кожен окремо. Це вимагатиме від Сполучених Штатів відкритого та консультативного підходу, підтримки каналів зв’язку, щоб переконати саудівців у спільних інтересах у глобальних питаннях. Тримати Ер-Ріяд на відстані витягнутої руки – це не спосіб тримати його на боці Вашингтона [243]. У важливих питаннях Близького Сходу Вашингтон і Ер-Ріяд не так вже й далекі один від одного. Традиційний камінь спотикання, тісні відносини США та Ізраїлю, більше не є перешкодою завдяки потеплінню саудівсько-ізраїльських відносин. Саудівці все більше готові співпрацювати з Ізраїлем, навіть якщо вони ще не готові слідувати за Бахрейном, Марокко, Суданом і Об’єднаними Арабськими Еміратами до так званих Авраамських угод часів Трампа, завдяки яким ці країни нормалізували свої відносини з Ізраїлем. Іншим моментом напруженості з Ер-Ріядом, який здається менш помітним, є спроба Вашингтона обмежити ядерну діяльність Ірану за допомогою дипломатії, яка, як боялися саудівці, призведе до поступок Ірану та зміцнить регіональний вплив Тегерана. Схоже, що спроби відновити ядерну угоду з Іраном, з якої Трамп вийшов у 2018 році, зазнають невдачі. Вашингтону неминуче доведеться знайти нову політику, щоб стримати або запобігти Ірану отримати ядерну зброю, а також обмежити або згорнути вплив Ірану в регіоні. Саудівська Аравія має такий же інтерес. Додаткові фактори в це питання були внесені нормалізацією відносин між Іраном та Саудівською Аравією, чого вдалось

досягнута завдяки посередницьким зусиллям Пекіну та приєднанням КСА до БРІКС.

Незважаючи на те, що сьогодні тероризм не стоїть на першому місці в порядку денному, Сполучені Штати все ще зацікавлені в запобіганні відродженню салафітського джихадізму, екстремізму, що підживлюється революційною та насильницькою інтерпретацією ісламу. Коли Саудівська Аравія заохочує більш толерантну та відкритую інтерпретацію ісламу, це підриває привабливість салафітського джихадізму.

Незважаючи на розбіжності щодо цін на нафту, економічні інтереси двох країн все ще багато в чому збігаються. Вони зацікавлені в збереженні домінування долара США. Ер-Ріяд встановлює ціни на свою нафту в доларах, що зміцнює роль долара як світової резервної валюти, оскільки споживачі нафти повинні мати під рукою долари, щоб фінансувати свої енергетичні потреби. Недружні виробники нафти, такі як Іран, Венесуела та Росія, іноді наполягають на проведенні операцій в альтернативних валютах. Саудівська Аравія завжди опиралася таким спробам, тому що все, що шкодить центральній ролі долара, знижує вартість деномінованих у доларах активів Саудівської Аравії, що є значною, враховуючи обсяг фінансових активів Саудівської Аравії на американських ринках, включаючи значну частку державного боргу США та інвестиції в компаніях США.

Нарешті, в інтересах як Сполучених Штатів, так і Саудівської Аравії продовжувати співпрацю у військових і розвідувальних питаннях. Для Саудівської Аравії ані Китай, ані Росія не можуть забезпечити такий рівень співпраці в галузі безпеки, який можуть Сполучені Штати. Тільки Вашингтон може спроектувати значну військову силу у регіоні Перської затоки, як це було продемонстровано під час війни в Перській затоці 1990-91 років. І Сполучені Штати теж виграють від співпраці. Закупівля зброї Саудівською Аравією зменшує собівартість виробництва зброї в США та з'єднує збройні сили двох держав, сприяючи довгостроковому партнерству. З ймовірним провалом ядерних переговорів з Тегераном шанс на конфронтацію між США та Іраном зростає. Співпраця США з Саудівською Аравією за непередбачених обставин підвищує військову ефективність Об'єднаних сил

РСАДПЗ у регіоні, тим самим стримуючи Іран. Мало що можна зробити, щоб змінити глобальний баланс сил або послабити тиск, який відчуває Ер-Ріяд. Але і Сполучені Штати, і Саудівська Аравія можуть зміцнити двосторонні зв'язки, якщо кожна сторона перегляне своє ставлення до внутрішньої політики іншої. Саудівці повинні відкинути марну віру в те, що одна з політичних партій Сполучених Штатів проти них, а інша – за них. Зусилля вплинути на політику США на користь однієї партії в довгостроковій перспективі неминуче зазнають невдачі, оскільки в двопартійній системі в кінцевому підсумку завжди рано чи пізно приходиться до влади інша партія. Ер-Ріяду потрібно докласти серйозних зусиль, щоб переконати демократичний істеблішмент Вашингтона, що він прагне добрих відносин зі Сполученими Штатами, а не лише з республіканцями. Для початку це означає протистояти закликам Трампа допомогти у його поверненні в 2024 році, або через непряму фінансову підтримку, або через політичні кроки, спрямовані на послаблення адміністрації Байдена. Це також означає, що Саудівська Аравія повинна виступити перед критиками королівства - демократами у Вашингтоні. Можливо, їхня думка не зміниться, але їх побоювання щодо втручання Саудівської Аравії у внутрішню політику США можна розвіяти. З боку США демократи повинні прийняти той факт, що наслідний принц, швидше за все, стане наступним королем Саудівської Аравії і правитиме тривалий час. Немає сенсу намагатися його ізолювати або працювати навколо нього. Це може бути неприємним для захисників прав людини, але якщо американські дипломати та офіційні особи можуть мати справу з президентом Китаю Сі Цзіньпіном, представниками Ісламської Республіки Іран та багатьох інших урядів, які порушують права людини і своїх громадян, вони точно можуть мати справу з наслідним принцем.

Справді, у новій глобальній конфігурації Вашингтону доведеться частіше зустрічатися з Ер-Ріядом, переконуючи королівство дивитися на речі по-своєму. Держсекретар США Ентоні Блінкен відвідав Саудівську Аравію лише один раз, під час поїздки Байдена до королівства в липні 2022 року. Саудівсько-американський стратегічний діалог не проводився два роки. Елементи продовження співпраці між Сполученими Штатами та Саудівською Аравією все ще існують. Але дві країни

повинні відкласти свої нереалістичні мрії про зміну внутрішньої політики або щодо можливостей впливу на внутрішню політику іншої країни. Обидві сторони повинні навчитися мати справу з іншою стороною, незважаючи на те, що вона не така, як вони хочуть.

2. 2 Відносини з Ізраїлем як пріоритет близькосхідної політики Трампа

Традиційно одним з пріоритетних напрямів близькосхідної політики США був розвиток відносин з головним союзником в регіоні - Ізраїлем, з прагненням до балансування цього напрямку з розвитком відносин з арабськими країнами. Як і кожен з його попередників, президент Д.Трамп під час передвиборчої компанії висловлювався за рішучу підтримку безпеки та добробуту Ізраїлю, що надалі мало знайти відображення у щедрій допомозі у сфері безпеки та політичній підтримці на міжнародних форумах, таких як ООН. Трамп, як і його попередники, не піддавав ревізії американсько-ізраїльські відносини стосовно того, чи справді Ізраїль потребує допомоги США у сфері безпеки з огляду на його економічну потужність, чи Ізраїль слід звільнити від критики щодо ставлення до палестинців на окупованих територіях. Однак, на відміну від своїх попередників, Трамп перевів підтримку Ізраїлю на інший, більш високий рівень, який характеризувався відсутністю розбіжностей між їхніми позиціями, критики та розбіжностей у поглядах. Державний секретар М. Помпео написав у Twitter: «У Америки немає більшого друга, ніж Ізраїль та ізраїльський народ». [311 с.45]

Призначенці Трампа, які формулювали та реалізовували політику США щодо Ізраїлю, зіграли величезну роль у визначенні підходу Трампа. Зять Трампа Джаред Кушнер і Девід Фрідман, призначений Трампом на посаду посла США в Ізраїлі, були правими проізраїльськими політичними активістами. Менш ніж за тиждень до виборів 2016 року Д.Фрідман і юрист корпорації Трампа Джейсон Грінблатт (пізніше призначений учасником переговорів на Близькому Сході) опублікували документ із визначенням позиції щодо Ізраїлю, який передвіщав багато дій адміністрації. Діючи від імені президента, який мало звертав уваги на деталі будь-якого питання, ці непохитно проізраїльські діячі змогли спрямувати американську

політику на безпрецедентно односторонню в тій частині, яка була пов'язана з палестино-ізраїльським конфліктом. Політика Трампа викликала значну підтримку та заохочення з боку ключових сегментів його політичної бази, особливо проізраїльської спільноти євангельських християн і більшості тих, хто був на правому крилі американської єврейської громади. [311 с.18]

Трамп розбудував свій бізнес у Нью-Йорку, найбільшому єврейському місті світу. За спогадами, батько Трампа був відкритим антисемітом, що, можливо, пояснювалось тим, що у поділі нерухомості в Нью-Йорку між євреями та неєвреями Трампи явно програвали. Трамп навчився з повагою ставитись до «жорстких євреїв» (одна з його похвал), з якими його пов'язував спільний бізнес - мільярдерів Карла Ікана, Айка Перлмуттера, який купив і продав Marvel Comics; Рональда Перельмана, голову правління Revlon, Стівена Рота і Шелдона Адельсона. Його донька Іванка Трамп, де-факто перша леді, стала першою людиною в Білому домі, сповідуючою іудаїзм через своє навернення перед шлюбом з Кушнером.

Під час передвиборчої кампанії Трампа постійно поширювалися його нестандартні вислови з єврейського питання, починаючи від двозначної поваги до Девіда Дьюка і закінчуючи явним акцентуванням на історію Голокосту. У якийсь момент на початку кампанії зять Трампа, якому кинули виклик його власний персонал у New York Observer і який прагнув підтримати свого тестя, написав пристрасний пост на захист Трампа в спробі довести, що він ніколи не був антисемітом. За його зусилля Джареда докоряли члени його власної родини, які, здавалося, були стурбовані як напрямком трампізму, так і опортунізмом Джареда Кушнера.

Щодо самого Кушнера, то у минулому він відкидав усі прохання підтримати традиційні єврейські організації, нащадок мільярдера відмовлявся робити внески. Тому ніхто не був більше спантеличений раптовим підвищенням Джареда Кушнера на його новій посаді «великого захисника Ізраїлю», ніж єврейські організації США. [311 с.36]. Але вирішальним фактором стало те, що Кушнер виховувався як ортодоксальний єврей. Його найближчими помічниками в Білому домі стали Аві Берковіц і Джош Раффел, теж ортодоксальні євреї. У п'ятницю після обіду всі

справи Кушнера в Білому домі припинялися до заходу сонця на святкування суботи. Коли після перемоги на виборах ведучий Fox News Такер Карлсон із лукавою жартівливістю приватно зазначив президенту, що, ненавмисно віддавши “ізраїльський портфель” своєму зятю, який, за словами Трампа, встановить мир на Близькому Сході, він насправді не зробив Кушнеру жодної послуги, Трамп відповів «я знаю», дуже насолоджуючись жартом. «Генрі Кіссінджер каже, що Джаред стане новим Генрі Кіссінджером», — неодноразово казав Трамп, що можна було розцінити і як комбінований комплімент і як образу. Нетаньяху був давнім другом сім’ї Кушнерів, восени 2015 ізраїльський прем’єр-міністр приїхав до Нью-Йорка, щоб зустрітися з Трампом і Кушнером.

Той факт, що Д.Трамп значною мірою «змарнував» свої перші сто днів, спонукав його до дій. «Великі справи, нам потрібні великі речі», — часто говорив він. "Це не велике. Мені потрібно велике. Принесіть мені велике. Ви хоч знаєте, що таке велике?"[311 с.50]. Щодо Єрусалиму, то однією з ключових рекомендацій Трампу було визнання Єрусалиму столицею Ізраїлю, а також надання Ізраїлю контролю над всім містом. Нагадаємо, що у 1980 році Ізраїль прийняв закон, яким проголосив Єрусалим своєю незалежною і неподільною столицею. На цей крок реагувала Резолюція 478, прийнята Генеральною Асамблеєю ООН 20 серпня 1980 року, в якій цей закон було визнано недійсним та містився заклик до всіх держав відкликати свої посольства з Єрусалиму. В резолюції підтверджено, що ООН відкидає закони та рішення, що були прийняті Ізраїлем та мають на меті зміну статусу міста Єрусалим. Ізраїль повинен відмовитися від будь-яких заходів, спрямованих на зміну статусу міста Єрусалим. Держави повинні перенести свої дипломатичні місії з Єрусалиму в інші міста, доки не буде досягнута мирна угода між Ізраїлем та палестинцями. В резолюції також закликалися всі держави, які знаходяться у дипломатичних відносинах з Ізраїлем, перенести свої посольства з Єрусалиму в Тель-Авів, щоб уникнути сприяння визнанню Єрусалиму столицею Ізраїлю [204]. Проти резолюції проголосували США, жодна держава, крім США, не має свого посольства або консульства в Єрусалимі, але деякі держави мають консульські представництва або інші офіси в місті.

Пізніше ООН продовжувала вимагати від Ізраїлю припинити будівництво поселень на окупованих територіях, зберегти статус-кво відносно міста Єрусалим та розпочати переговори про створення Палестинської держави. Однак на даний момент розміщення посольств в Єрусалимі є питанням добровільного вибору кожної держави, а не визнанням міста столицею Ізраїлю.

В грудні 2017 року, президент США Дональд Трамп оголосив про визнання Єрусалиму столицею Ізраїлю та наказав перенести американське посольство з Тель-Авіву до Єрусалиму. Це було однією з обіцянок Трампа під час його виборчої кампанії, і це рішення стало джерелом суперечок та реакції в усьому світі. Ізраїль стверджує, що Єрусалим - його вічна та неподільна столиця, але більшість країн світу не визнає його статусу. Через це, питання щодо статусу Єрусалиму викликає напруження та конфлікти в регіоні. Перенесення посольства США до Єрусалиму було розглянуто як підтримка Ізраїлю з боку США, а також як наруга над правами палестинців, які також претендують на Єрусалим як свою столицю.

Слід зазначити, що рішення про визнання Єрусалиму столицею Ізраїлю було прийняте адміністрацією Трампа ще до презентування плану миру. Загалом можна сказати, що це рішення було дуже контроверсійним і привело до загострення конфлікту між Ізраїлем та палестинською владою. Крім того, це рішення було критиковано багатьма країнами світу, які вважали його порушенням міжнародного права та загрозою для миру та стабільності в регіоні.

Визнання Єрусалиму столицею Ізраїлю і перенесення посольства США до цього міста викликало гостру реакцію палестинської влади, яка вважала це порушенням міжнародного права і серйозною образою. Палестинська влада оголосила про скасування усіх контактів з адміністрацією Трампа та відмову від подальших переговорів щодо миру. У грудні 2017 року після оголошення про перенесення посольства США до Єрусалиму, в Палестині почалися масові протести та страйки. Палестинці вийшли на вулиці, щоб висловити своє невдоволення таким рішенням і вимагати повернення своїх прав на визнання Єрусалиму як столиці Палестини.

Ізраїль привітав рішення адміністрації Трампа про визнання Єрусалиму столицею країни і перенесення посольства США до цього міста. Більшість ізраїльських

політиків вважали це історичним кроком і визнанням права Ізраїлю на свою столицю. Президент Ізраїлю Рувен Рівлін заявив, що це є доказом тісного партнерства між США та Ізраїлем. Прем'єр-міністр Ізраїлю Нетаньяху охарактеризував це рішення як історичний момент для Ізраїлю. У грудні 2017 року, незабаром після оголошення рішення США, Нетаньяху заявив: "Сьогодні наша нація, що протягом 70 років звертається до столиці Ізраїлю, отримала від Сполучених Штатів визнання визначальної ваги". Визнання Єрусалиму столицею Ізраїлю Трампом Нетаньяху назвав "сміливим" і "правильним рішенням". Він підкреслив, що Єрусалим є душою Ізраїлю і його столицею впродовж тисячоліть, і визнання його як столиці Ізраїлю є правильним і справедливим рішенням. Нетаньяху висловив подяку президентові Трампу за його підтримку Ізраїлю та за виконання обіцянки перемістити посольство США в Єрусалим, яке нарешті відбулося в травні 2018 року. Він також висловив надію на те, що інші країни приєднаються до США у визнанні Єрусалиму як столиці Ізраїлю. В своїй промові на конференції в Мюнхені в лютому 2018 року Нетаньяху знов підкреслював, що Єрусалим є душою Ізраїлю. В заявах, опублікованих на офіційних сайтах прем'єр-міністра Ізраїлю та уряду Ізраїлю Нетаньяху висловлював свою підтримку рішенням США щодо Єрусалиму. Зокрема, про його позицію йде мова в статті "Нетаньяху вітає «сміливе» визнання Дональдом Трампом Єрусалиму столицею Ізраїлю" [322].

Проте деякі ізраїльські політики висловлювали незадоволення, що США не визнали весь Єрусалим як столицю Ізраїлю, а лише залишили за собою право на перенесення посольства до Західного Єрусалиму, що не включає Старе Місто та інші райони. Крім того, вони висловлювали надію, що перенесення посольства США до Єрусалиму могло би підштовхнути більшість країн світу до визнання Єрусалиму як столиці Ізраїлю, що б могло би мати додаткові переваги для країни.

Визнання Єрусалиму столицею Ізраїлю та перенесення посольства США до цього міста викликало суперечливу реакцію і в самому Ізраїлі. Деякі ізраїльтяни, зокрема арабські громадяни, висловлювали своє обурення і протести проти рішення адміністрації Трампа, оскільки воно могло б підштовхнути до більшого насильства та конфлікту в регіоні. Відомий історик і філософ Ювал Ной Харарі зазначив, що

урегулювання конфлікту на Близькому Сході можливе тільки за умови компромісів та дотримання міжнародного права. Щодо визнання Трампом Єрусалиму столицею Ізраїлю, то Ювал Ной Харарі стверджував, що це може стати перешкодою на шляху до миру на Близькому Сході та призвести до подальшого загострення конфлікту. Він закликав до того, щоб всі сторони конфлікту виявляли розуміння, терпимість та готовність до компромісів, щоб знайти мирне вирішення конфлікту.

Проголошення Єрусалиму столицею Ізраїлю та перенесення посольства США до цього міста було супроводжено різними реакціями у багатьох країнах світу, від тих, хто підтримував таке рішення, до тих, хто його засуджував. Більшість країн арабського та мусульманського світу засудили цей крок, вважаючи його незаконним та провокаційним. Вони заявили, що це порушує міжнародне право та загрожує перспективі врегулювання палестинсько-ізраїльського конфлікту, може призвести до посилення загрози насильства та терористичних актів. Йорданське Хашимітське королівство, яке мало довгу і суперечливу історію відносин з палестинцями, а також було однією з шести країн, які контролюють святе місце Храму Гробу Господнього в Єрусалимі, засудило проголошення Єрусалиму столицею Ізраїлю та перенесення посольства США до цього міста. Король Йорданії Абдалла II, прямий нащадок пророка Мухаммеда, виступив зі зверненням до президента Трампа щодо проголошення Єрусалиму столицею Ізраїлю та перенесення посольства США до цього міста 6 грудня 2017 року, опублікованим на офіційному сайті королівства Йорданія 6 грудня 2017 року, у якому засудив його рішення та закликав до збереження статусу-кво міста, який був встановлений резолюціями ООН, наполягаючи на необхідності врегулювання палестинсько-ізраїльського конфлікту на основі двох держав зі столицями в Східному Єрусалимі та західному Тель-Авіві. Він заявив, що таке рішення загрожує безпеці, стабільності та миру в регіоні, а також може підірвати роль США в мирному процесі на Близькому Сході. The New York Times опублікувало статтю про звернення короля Йорданії Абдалла II до президента США Дональда Трампа з приводу його рішення про визнання Єрусалиму столицею Ізраїлю 6 грудня 2017 року, в якій наведено витяги з звернення короля, в якому він заявив, що таке рішення може призвести до наслідків, які будуть

незворотні для миру та стабільності в регіоні. [70]. Арабське міжнародне медіа-видання “Al Jazeera” також опублікувало 6 грудня 2017 року статтю про звернення короля Йорданії Абдалла II до президента США Дональда Трампа з приводу його рішення про визнання Єрусалиму столицею Ізраїлю, в якій було наведено витяги з звернення короля із закликом до Трампа відмовитися від свого рішення та запропоновано взаємодію США з арабським світом у пошуку миру та стабільності в регіоні, відновлення переговорів між Палестиною та Ізраїлем як альтернативний шлях до миру та стабільності в регіоні.[120]. Звернення короля було згадано в статтях на таких сайтах, як CNN, The Washington Post, NBC News та багатьох інших. Вони також надали докладний аналіз реакцій інших країн на це звернення та на проголошення президентом Трампом Єрусалиму столицею Ізраїлю. Звернення короля Йорданії Абдалли II до президента США Дональда Трампа було опубліковано в багатьох арабських виданнях, зокрема Arab News (Саудівська Аравія) Gulf News та The National (Об'єднані Арабські Емірати).[22, 112, 159, 262]. Уряд Йорданії також висловив своє незадоволення та засудження цього рішення і закликав до активізації міжнародних зусиль по врегулюванню конфлікту на Близькому Сході, зокрема, шляхом утворення незалежної палестинської держави зі столицею в Східному Єрусалимі. Отже, Йорданія вважала, що проголошення Єрусалиму столицею Ізраїлю порушує міжнародне право та загрожує миру та стабільності в регіоні, тому вона засудила це рішення та закликала до врегулювання палестино-ізраїльського конфлікту шляхом діалогу та переговорів між сторонами.

Уряд Єгипту теж віднісся до рішення США щодо визнання Єрусалиму столицею Ізраїлю досить критично. У грудні 2017 року, після проголошення президентом США Дональдом Трампом, що Єрусалим є столицею Ізраїлю та переміщення посольства США з Тель-Авіва до Єрусалиму, Єгипет виступив проти цього рішення та заявив, що воно може погіршити вже напружену ситуацію на Близькому Сході. Президент Єгипту Абдель-Фаттах ас-Сисі відзначив, що Єгипет підтримує палестинський народ у його боротьбі за створення незалежної держави зі столицею в Східному Єрусалимі. Крім того, Єгипет виступає за врегулювання конфлікту між Ізраїлем та Палестиною шляхом діалогу та переговорів.

Сирія теж гостро засудила проголошення США Єрусалем столицею Ізраїлю. Вона наголошує, що столицею Палестини має бути Східний Єрусалим, а рішення про майбутні кордони між Ізраїлем та Палестиною має бути прийняте у взаємодії зі всіма сторонами конфлікту. У своїй заяві Сирія також закликала міжнародне співтовариство виступити проти проголошення Єрусалиму столицею Ізраїлю та "відстоювати законні права палестинського народу". Відносини між Сирією та Ізраїлем залишалися напруженими через те, що Ізраїль у 1967 році захопив Голанські висоти та анексував їх у 1981 році. Також Сирія підтримує боротьбу палестинців за право на створення незалежної держави, яка має свою столицю у Східному Єрусалимі. Міністерство закордонних справ Сирії засудило рішення США проголосити Єрусалим столицею Ізраїлю і заявило, що це рішення є порушенням міжнародного права. У заяві, опублікованій на офіційному сайті МЗС Сирії, говорилося, що це рішення є "небезпечним кроком, який загрожує стабільності та миру в регіоні". МЗС Сирії закликав міжнародну спільноту діяти швидко, щоб запобігти подальшим наслідкам цього рішення [259].

Саудівська Аравія у заяві, опублікованій на сайті Міністерства закордонних справ Саудівської Аравії, визнала рішення США "великою помилкою", "недоречним" та таким, що "суперечить міжнародному праву". У той же час король Саудівської Аравії Салман бін Абдулазіз Аль Сауд заявив, що він домовився з президентом Трампом про те, що США будуть продовжувати підтримувати взаємну співпрацю з Саудівською Аравією та іншими країнами регіону з метою боротьби з тероризмом та підтримки безпеки в регіоні. Отже, Саудівська Аравія виступила проти рішення Трампа підтримати проголошення Єрусалиму столицею Ізраїлю, але продовжила співпрацю з США. На сайті Агентства новин Саудівської Аравії (Saudi Press Agency) було опубліковано статтю від 6 грудня 2017 року, де наведено заяву МЗС Саудівської Аравії про проголошення Єрусалиму столицею Ізраїлю. В заяві, зокрема, вказується, що це рішення США є "великою помилкою" та що воно загрожує мирному процесу в регіоні. Агентство новин Саудівської Аравії було одним з перших саудівських джерел, яке оприлюднило повідомлення про визнання Єрусалиму столицею Ізраїлю. У повідомленні від 6 грудня 2017 року, в якому

згадується зустріч міністра закордонних справ Саудівської Аравії з американським держсекретарем Рексом Тіллерсоном, йдеться про "позицію Саудівської Аравії, що підтримує утворення палестинської держави зі столицею відповідно до параметрів, визначених міжнародними угодами та рішеннями, які передбачають відновлення прав палестинського народу та надання йому його прав на самовизначення". Однак в повідомленні не було жодної прямої згадки про Єрусалим або проголошення його столицею. 6 грудня 2017 року на сайті Агентства новин Саудівської Аравії було опубліковано повідомлення про телефонну розмову між королем Саудівської Аравії Салманом бен Абдель-Азіз Аль Саудом і президентом США Трампом за ініціативою саудівської сторони, в якій сторони обговорювали ситуацію з Єрусалимом. Зауважимо, що це повідомлення було опубліковано за день до того, як Трамп урочисто оголосив про визнання Єрусалиму столицею Ізраїлю 6 грудня 2017 року. Пізніше, 20 грудня 2017 року, Саудівська Аравія висловила своє обурення у зв'язку з рішенням США визнати Єрусалим столицею Ізраїлю. Офіційну заяву від королівства випустило Міністерство закордонних справ Саудівської Аравії, у якому відзначалося, що таке рішення є "неприйнятним" та може завдати шкоди миру та стабільності в регіоні. Міністр закордонних справ Саудівської Аравії Адель аль-Джубейр висловив своє невдоволення та засудив проголошення Єрусалиму столицею Ізраїлю. Він заявив, що таке рішення може підірвати мир в регіоні та зашкодити переговорному процесу між Ізраїлем та Палестинською автономією.[176]

У інших країн Перської затоки-членів РСАДПЗ (Кувейт, ОАЕ, Катар, Бахрейн та Оман) позиція з цього питання дещо різнилась. Наприклад, Кувейт, який є одним з активних учасників арабської ініціативи з миру на Близькому Сході, виступає проти будь-якого визнання Єрусалиму столицею Ізраїлю. У той же час ОАЕ та Бахрейн уклали мирну угоду з Ізраїлем у 2020 році, а Оман та Катар підтримують відносини з Ізраїлем, але не визнають його влади над Єрусалимом. Вони зазвичай дотримуються офіційної позиції Ліги арабських держав, яка вважає Єрусалим за столицю майбутньої держави Палестина. [125; 160; 187; 227].

Цілком зрозуміло, що Іран відреагував на проголошення Єрусалиму столицею Ізраїлю різко негативно. Глава Іранської республіки Хасан Роухані назвав рішення

Трампа "безглуздим і несуразним" і закликав мусульманський світ до активізації уваги до цієї проблеми. МЗС Ірану засуджувало проголошення Єрусалиму столицею Ізраїлю, називаючи це "провокацією" і "злочином". У заяві, опублікованій на сайті МЗС Ірану, наголошувалося на тому, що Іран продовжуватиме підтримувати права палестинського народу на землю та створення держави зі столицею в Єрусалімі. [135; 136]

Після визнання Єрусалиму столицею Ізраїлю президентом Трампом, Ірак висловив свій рішучий протест, заявивши, що це є незаконною дією, що порушує міжнародне право. Уряд Іраку виразив своє рішуче ставлення до підтримки права палестинського народу на створення незалежної держави зі столицею в Єрусалімі. Президент Іраку Фуад Масум заявив, що рішення президента Трампа суперечить резолюції ООН та принципу міжнародного права, і закликав міжнародне співтовариство взяти на себе відповідальність за забезпечення безпеки палестинського народу та захист його прав. У своєму зверненні до держав світу, прем'єр-міністр Іраку Хайдер аль-Абаді заявив, що рішення США протирічить резолюції ООН та що його країна буде продовжувати підтримувати палестинські права та боротися за створення незалежної палестинської держави зі столицею в Єрусалімі. [263; 289]

Туреччина також визнала проголошення Єрусалиму столицею Ізраїлю незаконним і засудила цей крок. Президент Туреччини Реджеп Таїп Ердоган висловив своє засудження щодо цього кроку і закликав до визнання Східного Єрусалиму столицею незалежної Палестини. У своїй заяві, опублікованій 6 грудня 2017 року, міністерство закордонних справ Туреччини назвало проголошення Єрусалиму столицею "порушенням міжнародного права" та закликала міжнародну спільноту "діяти відповідно до своїх зобов'язань". [5]

Україна закликала до поваги до міжнародних норм та резолюцій ООН, не визнала одностороннє проголошення Єрусалиму столицею Ізраїлю та підтримала мирне врегулювання конфлікту відповідно до міжнародного права. Україна підтримує міжнародний правовий режим стосовно Єрусалиму і визнає його статус окремого об'єкту міжнародного права. У той же час, Україна підтримує ізраїльсько-

палестинський мирний процес і вважає, що питання щодо статусу Єрусалиму має бути вирішене у рамках мирного діалогу між Ізраїлем і Палестинською Автономією. У грудні 2017 року, після рішення США про визнання Єрусалиму столицею Ізраїлю, Міністерство закордонних справ України випустило заяву, в якій висловило серйозну стурбованість щодо подальшого загострення ситуації в регіоні та закликала до збереження статусу-кво Єрусалиму і вирішення питань щодо його статусу шляхом переговорів та узгодження з усіма сторонами конфлікту.[343] Після рішення США про перенесення свого посольства до Єрусалиму у травні 2018 року, Міністерство закордонних справ України видало заяву, у якій висловило стурбованість щодо ситуації в Палестині та закликала до міркувань щодо дій, які можуть загострити конфлікт у регіоні. [350; 373] Президент України Володимир Зеленський у грудні 2019 року заявив, що Україна не планує переміщувати своє посольство з Тель-Авіва до Єрусалиму, так як це не сприятиме вирішенню конфлікту.

Позиція Росії з цього питання доволі складна і містить кілька аспектів. З одного боку, Росія підтримує ідею створення незалежної Палестинської держави зі столицею в Східному Єрусалимі і визнає право палестинців на вільне самовизначення. З іншого боку, Росія не визнає Єрусалим столицею будь-якої держави і підтримує рішення ООН про необхідність вирішення статусу міста шляхом переговорів між ізраїльтянами та палестинцями. У грудні 2017 року МЗС Росії опублікувало заяву, в якій перенесення посольства США в Єрусалим визнавалось "порушенням міжнародного права, що призведе до подальшого загострення відносин в регіоні". Також у заяві було наголошено на необхідності поважати "права палестинського народу на утворення держави зі столицею в Східному Єрусалимі".

Позиція Китаю щодо проголошення Єрусалиму столицею Ізраїлю формується в загальному контексті двосторонніх відносин між Китаєм та Ізраїлем. Китай визнав Ізраїль у 1950 році, і з того часу країни розвивають економічні, технічні та культурні зв'язки. Китай був однією з країн, які підтримали резолюцію Генеральної Асамблеї ООН щодо Єрусалиму в грудні 2017 року. Резолюція закликала до відновлення

переговорного процесу між Ізраїлем та Палестинською автономією з метою досягнення мирного вирішення конфлікту. Після проголошення Єрусалиму столицею Ізраїлю Китай закликав сторони до терпимості та стриманості, висловив підтримку рішенню ООН щодо Єрусалиму, яке передбачає статус міста як міжнародної території. Отже, позиція Китаю полягає в тому, що він підтримує рішення ООН та закликає сторони до мирного вирішення конфлікту. Офіційна позиція Китаю по проголошенню Єрусалиму столицею Ізраїлю полягає в тому, що Китай підтримує створення незалежної Палестинської держави зі столицею в Східному Єрусалімі, а також вважає, що вирішення питання статусу Єрусалиму має бути здійснене на основі міжнародного права та узгоджене між сторонами конфлікту. Китай підтвердив підтримку рішень ООН, в тому числі Резолюції ООН 478, прийнятої Генеральною Асамблеєю ООН 20 серпня 1980 року.[92; 299]

Індія офіційно визнала Західний Єрусалим столицею Ізраїлю в 2017 році, проте в той же час вона відмовилася визнати східний сектор Єрусалиму як столицю Ізраїлю, підтримуючи позицію ООН з цього питання. Уряд Індії випустив офіційну заяву після голосування в ООН з приводу статусу Єрусалиму в 2017 році, де він підтверджував свою підтримку позиції ООН [231].

Уряд Пакистану у грудні 2017 року уряд засудив рішення США визнати Єрусалим столицею Ізраїлю і заявив, що це рішення загрожує миру та стабільності в регіоні. Президент Пакистану Мамнун Хусейн заявив, що Пакистан підтримує палестинський народ у його боротьбі за визнання прав на національну самовизначеність та державність. [191; 192]

Деякі країни ЄС, такі як Франція, Великобританія та Німеччина, також засудили це рішення та закликали до поваги до міжнародного права та резолюцій ООН. Вони вважали, що питання статусу Єрусалиму повинне бути вирішене шляхом переговорів між Ізраїлем та палестинцями. Так, після рішення США про визнання Єрусалиму столицею Ізраїлю, Великобританія, Франція та Німеччина заявили, що їх посольства залишається в Тель-Авіві, але вони визнають право Ізраїлю на вибір своєї столиці. В той же час Великобританія закликала до повторного запуску

мирного процесу, який включає у себе угоду про статус Єрусалиму як спільного міста для Ізраїлю та Палестини. [285]

З іншого боку, деякі країни, перш за все країни Латинської Америки, вітали рішення адміністрації Трампа. Наприклад, Гватемала, Гондурас, Палау, Науру та Мікронезія висловили свою підтримку відкриттю посольства США в Єрусалимі. Гватемала першою після США оголосила про перенесення свого посольства до Єрусалиму.

Таким чином, визнання Єрусалиму столицею Ізраїлю було політичним рішенням адміністрації Трампа, яке було спрямоване перш за все на “внутрішню аудиторію”, на залучення підтримки виборців Трампа та його партії, які є прихильниками Ізраїлю. Це рішення мало негативні наслідки для міжнародних відносин і політичної ситуації в регіоні. Наприклад, більшість арабських країн висловили своє незадоволення визнанням Єрусалиму столицею Ізраїлю, були організовані акції протесту в різних країнах світу. [301]

Більшість країн світу не підтримали визнання Єрусалиму столицею Ізраїлю Трампом через декілька причин. По-перше, країни, які не підтримали рішення Трампа, вважали, що визнання Єрусалиму столицею Ізраїлю може загострити палестино-ізраїльський конфлікт та ускладнити мирний процес. По-друге, вони висловлювали точку зору, що питання статусу Єрусалиму має бути вирішене в рамках міжнародних переговорів, а не шляхом одностороннього рішення. По-третє, це рішення було сприйняте як прояв недружнього ставлення до арабського світу та викликало незадоволення серед них. І нарешті, це рішення розглядалось як порушення норм міжнародного права, резолюцій ООН. Такі дії можуть викликати протистояння та ескалацію конфлікту в регіоні.

В той же час, з точки зору деяких дослідників, визнання Єрусалиму столицею Ізраїлю Д.Трампом мало певні позитивні аспекти для близькосхідної політики США і для регіональних міжнародних відносин. Рішення Трампа дозволило зміцнити відносини між США та Ізраїлем, що може позитивно позначитися на зовнішній політиці США в регіоні. Визнання Єрусалиму столицею Ізраїлю Трампом могло сприяти зміцненню міжнародної підтримки Ізраїлю та підтримці його прав на

територію. Воно могло створити додаткові можливості для мирного врегулювання конфлікту між Ізраїлем та Палестинською автономією, залучаючи більше сторін до міжнародних переговорів та зближення позицій. Проте, слід зазначити, що ці позитивні аспекти досить обмежені порівняно з негативними наслідками. До них слід віднести перш за все загострення конфлікту між Ізраїлем та Палестинською автономією. Рішення Трампа стало приводом для масових протестів і насильства в регіоні. Рішення Трампа про визнання Єрусаліму столицею Ізраїлю дало підстави для погіршення відносин між Ізраїлем та Палестинською автономією, що стало перешкодою мирному врегулюванню конфлікту та іміджу США як посередника. Рішення Трампа також призвело до подальшої радикалізації та загострення відносин між мусульманським світом та Заходом, стало приводом для зростання терористичних загроз та небезпек в регіоні. Більшість країн світу не визнають Єрусалім столицею Ізраїлю, оскільки це порушує міжнародне право та призводить до дискримінації палестинців. Рішення Трампа не сприяло дотриманню норм міжнародного права та міжнародних відносин.

Характерно, що Генрі Киссинджер не зробив публічних висловлювань щодо визнання Трампом Єрусаліму столицею Ізраїлю. Однак в кількох виступах він висловлював своє ставлення до конфлікту між Ізраїлем та палестинцями. У 2018 році в інтерв'ю Bloomberg TV Киссинджер висловив переконання, що рішення щодо Єрусаліму має бути прийняте в контексті мирного врегулювання конфлікту в регіоні. Він також зауважив, що "багато залежить від того, які варіанти будуть запропоновані Палестинською стороною і як Ізраїль на них відповість". У 2020 році, в інтерв'ю "Deutsche Welle", Киссинджер також висловив погляд, що мирне врегулювання конфлікту потребує "гнучкості" з обох сторін та більш широкого контексту, який враховує геополітичні інтереси різних країн у регіоні. Узагалі, можна сказати, що позиція Генрі Киссинджера зводилася до того, що він підтримував мирне врегулювання конфлікту між Ізраїлем і Палестинською територією, але зауважив, що визнання Єрусаліму столицею Ізраїлю Трампом не є єдиним вирішальним фактором у цьому процесі.

Демократ Дж. Байден неодноразово висловлював свої погляди на питання статусу Єрусалиму та конфлікту між Ізраїлем та Палестинською автономією протягом своєї кар'єри. Ще у 2008 році, коли він був кандидатом на посаду віце-президента США, Байден заявив, що Єрусалим повинен залишатися "неподільним містом з двома народами та двома державами". У той же час він підтримував право Ізраїлю на існування як держави та на захист від терористичних нападів. У 2010 році, коли Байден був віце-президентом, він заявив про підтримку визнання Єрусалиму столицею Ізраїлю, але також висловив думку, що це питання має бути вирішене в контексті мирного врегулювання конфлікту з Палестинською автономією. В своїй передвиборчій програмі під час президентської кампанії 2020 року Байден заявляв про свою підтримку концепції двох держав, за якою Єрусалим має бути спільною ізраїльсько-палестинською столицею. Після вступу на посаду президента США в січні 2021 року, Джо Байден підтвердив, що не має наміру скасовувати рішення про визнання Єрусалиму столицею Ізраїлю, прийняте його попередником Дональдом Трампом. Однак, в той же час, він підтвердив традиційну для демократів позицію "двосторонності" та сбалансованості американського підходу до палестинсько-ізраїльського конфлікту і підтримку "концепції двох держав" щодо створення держави Палестини, поруч з якою буде існувати й ізраїльська держава. Джо Байден також заявляв, що співпрацюватиме з обома сторонами конфлікту для пошуку мирного рішення та розвитку взаємовигідних відносин між США, Ізраїлем та Палестинською автономією.

Таким чином, Ізраїль є одним з найбільш важливих союзників США на Близькому Сході, що стало особливо помітним за республіканської адміністрації Д.Трампа. Для підтримки американо-ізраїльського союзу США вживають такі заходи, як надання великої фінансової допомоги Ізраїлю та надання військової допомоги, надають Ізраїлю доступ до своїх озброєнь і технологій. США надають підтримку Ізраїлю в ООН, часто використовують своє право вето в Раді Безпеки ООН, щоб підтримати Ізраїль та забезпечити його безпеку. США підтримують Ізраїль в дипломатичних зусиллях та сприяють його співпраці з іншими країнами.

2.3 Політика адміністрації Д.Трампа щодо Ірану в контексті близькосхідної політики США та динаміки американських електоральних процесів

Метою даного параграфу є визначення особливостей, основних напрямів та наслідків політики адміністрації Д.Трампа щодо Ірану в загальному контексті близькосхідної політики США та динаміки американських електоральних процесів. Зазначимо, що в політиці США щодо Ірану чітко виокремлюються два етапи. Перший – до повалення шахського режиму та проголошення ІРІ – характеризувався високим рівнем співробітництва, Вашингтон розглядав Іран в якості головного, нарівні з Ізраїлем, союзника в регіоні. Іран виконував функцію “американського жандарма” в регіоні Перської затоки в рамках американської “політики двосторонньої опори” (“two pillars policy”) разом з Саудівською Аравією. Нагадаємо, що ядерна програма Ірану була створена в 1957 році як результат укладання угоди про ядерну співпрацю з США в рамках програми «Атом заради миру» (*Atoms for Peace program*). Дослідницький реактор, розташований у Тегеранському центрі ядерних досліджень, був побудований у партнерстві з США та заповнювався наданим ними ядерним матеріалом. В 1970 році Іран ратифікував Договір про нерозповсюдження ядерної зброї (ДНЯЗ), тим самим добровільно обмеживши свою ядерну програму лише мирними цілями застосування ядерної технології та добровільно поставивши свою ядерну програму під контроль МАГАТЕ.

Другий етап політики США щодо Ірану пов’язаний з поваленням шахського режиму 11 лютого 1979 року і проведенням ІРІ політики, яку кожна послідовна адміністрація США вважала ворожою для своїх інтересів в регіоні Близького Сходу та за його межами. В квітні 1980 р. США розірвали дипломатичні відносини з Іраном після захоплення 4 листопада 1979 року американського посольства в Тегерані разом з дипломатичний корпусом і невдалої спроби американських військових врятувати заручників під час операції «Орлиний кіготь» («*Eagle Claw*»). Співробітників посольства (60 американських дипломатів) було звільнено через 444 дні лише 20 січня 1981 року, однак дипломатичні відносини залишаються

розірваними, державою-захисником інтересів США в Ірані виступає Швейцарія. З цього періоду політика США щодо Ірану коливалася між спробами зближення до ворожнечі з ризиком переходу в гарячу війну.

Зусилля демократичної адміністрації Картера (1977-1981 рр.) по звільненню заручників були завершені лише через кілька хвилин після інавгурації президента-республіканця Рональда Рейгана 20 січня 1981 р. Адміністрація Р. Рейгана (1981-1989 рр.) включила Іран до списку країн-агресорів та терористів, визнала його “державою-спонсором тероризму”. В період ірано-іракської війни (1980-1988) військово-морські сили США здійснили кілька сутичок з іранськими військово-морськими силами, захищаючи нафтові вантажі, що йшли через Перську затоку, одночасно стало відомо, що Сполучені Штати таємно поставляли озброєння обом ворогуючим сторонам (Ірангейт). В квітні 1988 року Іран втратив близько чверті своїх великих військово-морських кораблів у бою з ВМС США (операція «Богомол» («*Praying Mantis*»)). Надалі розвиток збройного протистояння США з Іраном в Перській затоці набуває ще більш драматичного характеру, 3 липня 1988 р. війська США помилково збили рейс 655 *Iran Air* над Перською затокою, загинуло 290 осіб, які перебували на борту.

Наступна, республіканська адміністрація Буша-старшого (1989-1993 рр.) спрямувала зусилля в бік покращення відносин з Іраном, але це не призвело до прориву в американо-іранських відносинах, передусім внаслідок підтримки іранською стороною збройних формувань, що виступали проти врегулювання арабо-ізраїльського конфлікту, що було ключовим пріоритетом для адміністрації Буша-старшого.

Демократична адміністрація Б.Клінтона (1993-2001) проводила політику “подвійного стримування” Ірану та Іраку, що за своєю суттю являло спробу ізолювати обидві країни та тримати їх слабкими одночасно, особливо в регіоні Перської затоки, не полишаючи надій на нормалізацію відносин з Іраном. У рамках цієї політики в 1995-1996 рр. адміністрація Клінтона та конгрес заборонили торгівлю та інвестиції США з Іраном. [291] Після обрання поміркованого Мохаммада Хатамі президентом у травні 1997 р. США запропонували проведення

прямого американо-іранського діалогу. В червні 1998 р. держсекретар Мадлен Олбрайт закликала до взаємних заходів зміцнення довіри, які могли б привести до формування дорожньої карти нормалізації американо-іранських відносин. Але Хатамі під тиском прихильників жорсткої лінії відмовився вступати в прямі переговори з Вашингтоном.

Прихід до влади республіканської адміністрації Буша-молодшого (2001-2009 рр.) ознаменувався більш жорсткою позицією США щодо Ірану, який в Посланні президента до нації в січні 2002 року визначався як частина «Вісі зла», відхилила пропозицію Ірану від травня 2003 р. щодо угоди з ключових питань, що становлять взаємний інтерес [178]. В той же час Вашингтон заручився дипломатичною допомогою Ірану в спробах стабілізувати Афганістан після режиму талібів та Ірак після режиму Хусейна. По мірі розвитку ядерної програми ІРІ адміністрація Буша-молодшого співпрацювала з низкою європейських країн з метою переконати Іран погодитися на її обмеження.

Демократична адміністрація Б.Обами (2009-2017 рр.) взяла курс на тиск, залучення та СВПД [84]. З точки зору Ротхкопф Д., Б. Обама вважав, що існує можливість переконати Іран обмежити свою ядерну програму за допомогою дипломатії, що сприяло би потенційному покращенню американо-іранських відносин [212]. Зокрема, стратегія «двох напрямків» Б.Обами передбачала посилення економічного тиску, про що свідчили санкції проти ІРІ [291] в поєднанні з пропозиціями їх послаблення, якщо Іран погодиться на обмеження своєї ядерної програми [10]. Міжнародні санкції, запроваджені проти Ірану протягом 2010-2013 рр. отримали міжнародну підтримку та спричинили значні ускладнення економічного характеру. Як зазначає Яаханбеглоу Р. в роботі «Адміністрація Обама та Іран: в бік конструктивного діалогу» адміністрація Обама дотримувалася стратегії «конструктивної взаємодії» з Іраном, основна мета якої полягала в застосуванні дипломатичного, а не військового впливу з метою пом'якшення загроз в площині розвитку ядерної програми Ірану [138]. В контексті «двовекторної політики» Б. Обама співпраця з Іраном охоплювала широкий спектр питань, включаючи Спільний всеосяжний план дій (JCPOA) 2015 року, яка була однією з

основних елементів цієї стратегії, встановивши обмеження на розвиток ядерної програми Ірану в обмін на послаблення певних економічних санкцій [132]. Проте, важливо відзначити, що ця співпраця виходила за межі ядерної проблематики. Відносини між США та Іраном також охоплювали питання регіональної стабільності, боротьби з тероризмом та захисту прав людини. Зокрема, Сполучені Штати та Іран співпрацювали у боротьбі з терористичною організацією ІДІЛ в Іраку, спільними зусиллями ставлячи завдання забезпечення безпеки та стабільності у регіоні.

Політика адміністрації Б. Обама зазнала значної критики як в самих Сполучених Штатах, так і за їх межами. Особливо складним питанням стала ядерна угода, офіційно відома як Спільний всеосяжний план дій (JCPOA), яка була укладена Сполученими Штатами, Іраном, Великобританією, Францією, Німеччиною, Росією та Китаєм в 2015 році. Угода мала на меті обмеження ядерної програми Ірану в обмін на скасування економічних санкцій. Це дало Ірану можливості для більш активної участі в міжнародній торгівлі та міжнародному русі капіталу (в першу чергу, в формі закордонних інвестицій), а також створило кращі передумови для взаємодії Ірану з комплексом світової економіки. Як зазначають такі дослідники, як А.Аль-Бараснех, Д. Кхатіб та інші, ця угода стала ключовим результатом політики адміністрації Б. Обама та мала ряд важливих наслідків, зокрема в реалізації ядерної програми Ірану шляхом встановлення обмежень та контролю над його ядерними діями, що призвело до зниження загрози застосування ядерної зброї та забезпечило більшу прозорість та передбачуваність в діях іранського уряду. Вона відкрила перспективи покращення двосторонніх відносин між США та Іраном, створила простір для діалогу та взаємодії, сприяла регіональній стабільності на Близькому Сході [13]. В той же час угода викликала зауваження в правлячих колах США. Значна частина сенату США виступила проти, але сенат не зміг зібрати голосів, необхідних для її блокування. Критики зауважували, що після певного періоду Іран може відновити ядерну діяльність. Зауваження викликали спірні питання міжнародної інспекції та перевірки програми і відсутність будь-яких угод щодо

стримування ракетної програми Ірану, якого справедливо звинувачували у підтримці тероризму та агресивних діях у таких країнах, як Сирія та Ємен.

Як зазначають американські дослідники, жодне інше питання на Близькому Сході не викликало такої уваги Д. Трампа, як ядерна угода з Іраном. Ще задовго до виборів 2016 року Трамп виступив проти угоди та пообіцяв вивести з неї Сполучені Штати. Мотиви, якими пояснюється непохитний спротив Трампа JCPOA тоді були не зовсім зрозумілими. Звісно, він чітко виступав проти будь-яких угод, укладених попередниками, особливо Бараком Обамою. Він також враховував опозицію республіканців до угоди, що спонукало його бути рішучішим у своїх поглядах. Під час передвиборчої кампанії він назвав угоду JCPOA “найгіршою можливою угодою”, яка “сприяє тільки одній (іранській) стороні” та заявив про намір переглянути її або вийти з даної угоди [270].

Потрібно зауважити, що його позиція по JCPOA формувалась в контексті загальної близькосхідної політики, ключовими пунктами якої виступала проізраїльська спрямованість та опора на авторитарні режими, зокрема Саудівську Аравію - традиційних опонентів режиму ІРІ. Це зближувало його політику з політикою прем'єр-міністра Ізраїлю Б.Нетаньяху, що стало додатковою перевагою для того, що Д.Трамп хотів досягти в ізраїльсько-палестинському врегулюванні. Тому, як припускає С. Адебар, незважаючи на всю свою риторику, він наврядчи розумів недоліки угоди, які б він хотів виправити, просто пообіцявши, що він виведе з неї Сполучені Штати і домовиться про кращу угоду [4]. Він виконав цю обіцянку в травні 2018 року, коли Сполучені Штати офіційно вийшли з JCPOA [148]. Однак він не запропонував кращої угоди. У період між 2015 роком, коли її було узгоджено, і 2018 роком, коли Трамп вивів з неї Сполучені Штати, JCPOA працював, як передбачалося його творцями [19]. Отже, критика JCPOA з боку правлячих кіл США та частини наукового співтовариства свідчила про те, що дебати стосовно двовекторної політики адміністрації Б. Обами мали глибокі корені та відображали різні погляди на найбільш ефективний підхід до взаємодії з Іраном. При цьому, адміністрація президента Д. Трампа вибрала інший курс, намагаючись артикулювати більш жорстку позицію та переглянути підходи до угоди JCPOA

[153]. У травні 2018 року Дональд Трамп оголосив, що Сполучені Штати відновлять економічні санкції проти Ірану. Трамп стверджував, що угода JCPOA недостатньо зробила для того, щоб Іран не отримав ядерну зброю, і що вона надала Ірану надто великі фінансові переваги [29]. Інші країни, які підписали JCPOA, включаючи Великобританію, Францію, Німеччину, Росію та Китай, розкритикували рішення США вийти з угоди та висловили свою готовність дотримуватись її. Прихильники JCPOA наголошували на важливості міжнародного консенсусу для ефективного стримування ядерних амбіцій Ірану, акцентуючи увагу на широкий склад її учасників «P5+1» (США, Франція, Німеччина, Великобританія, Китай, Росія та Європейський Союз).

Отже, республіканська адміністрація Трампа різко змінила політику США, застосувала «максимальний тиск» шляхом запровадження санкцій на економіку Ірану (пакет санкцій CAATSA) в серпні 2017 року та 8 травня 2018 р. вийшла з ядерної угоди [303]. Запроваджений комплекс заходів був покликаний, по-перше, змусити ІРІ переглянути СВПД; по-друге, обмежити фінансову спроможність Ірану за рахунок скорочення його прибутків, що могли би бути використані для розвитку стратегічних можливостей і втручання у внутрішні справи інших країн регіону.

Незважаючи на те, що формальних умов для виходу США з даної угоди не було, в ухваленні даного рішення американською стороною відіграли роль ряд факторів, зокрема системно-структурні вади угоди JCPOA, про які згадувалось вище. Адміністрація президента Д. Трампа акцентувала на тому, що процедури перевірки в рамках угоди JCPOA не були достатніми для повноцінного підтвердження відповідності курсу дій Ірану в розрізі його ядерної програми, угода JCPOA не зачіпала іранської програми балістичних ракет, яка становила серйозну загрозу безпеці як безпосередньо регіону, так за його межами. Мова йшла про деструктивні дії Ірану на Близькому Сході, в т.ч. його підтримка таких проксі-сил як Хезболла (Ліван), і його опосередкована, але активна залученість у війнах у Сирії та Ємені. Вашингтон наполягав на тому, що угода не вирішила існуючих проблем, Іран отримав переваги в результаті скасування санкцій, що надало іранському уряду

більше ресурсів для розбудови програми балістичних ракет і фінансування гібридних конфліктів в регіоні.

Адміністрація Трампа не приховувала свого справжнього інтересу до Ірану, намагаючись переконати, що не існувало жодних шляхів досягнення нової або переглянутої старої угоди з Іраном, і мовчазно сприяючи зміні режиму в Тегерані. 21 травня 2018 року, лише через два тижні після виходу США з угоди, державний секретар М.Помпео виступив із великою промовою, у якій перерахував дванадцять вимог, які Іран має виконати перед тим, як Сполучені Штати розглянуть нову угоду. Серед умов у списку Помпео були повний облік попередніх військових аспектів програми Ірану; повне припинення збагачення урану та зобов'язання ніколи не переробляти плутоній; припинення передачі балістичних ракет Іраном; надання дозволу на роззброєння, демобілізацію та реінтеграцію іракських шиїтських ополчень; припинення військової підтримки єменських хуситів ; виведення з Сирії всіх підпорядкованих їй сил; припинення загрозової поведінки щодо своїх сусідів. Пізніше М.Помпео додав покращення прав людини як тринадцяту вимогу. Ці вимоги накладали на Іран зобов'язання радикально змінити свою політику [282]. Одночасно Трамп збільшив військову присутність США в регіоні та провів кілька військових операцій, спрямованих проти бойовиків, яких він називав терористами.

Адміністрація Трампа почала відновлювати санкції проти ІРІ і намагалася створити «санкційну стіну», щоб утримати бізнес від торгівлі з Іраном [311, с. 12]. Додатковою мотивацією запровадження санкцій могли бути спроби розпалити заворушення в Ірані внаслідок погіршення економічної ситуації.

Відновлені Трампом санкції включали не тільки санкції проти іранської нафтової промисловості та банківського сектору, також він вводить санкції проти іранської революційної гвардії (корпусу вартових ісламської революції, КВІР), які визнавалися терористичною організацією в США. Крім того, було введено санкції проти іранських чиновників та підприємств, які брали участь у виробництві ракет та бойових літаків. Санкції адміністрації Трампа проти Ірану були найсуворішими за останні десятиліття [230]. Основні причини санкцій були пов'язані з ядерною програмою Ірану, його ракетною програмою, підтримкою тероризму та іншими

питаннями. Економіка Ірану зазнала значного впливу повторних санкцій, що призвело до значної девальвації його національної валюти, активізації інфляційних та інших кризових процесів в соціально-економічному полі, суттєвому обмеженню доступу іранського бізнесу до міжнародного фінансового сектору, а також різкому скороченню потоку прямих іноземних інвестицій до ІРІ. В результаті Іран поступово почав порушувати встановлені в рамках угоди JCPOA обмеження щодо його ядерної програми, підвищуючи рівень напруженості в регіоні та зумовлюючи посилення вимог провідних країн та міжнародних організацій щодо розробки та укладання нової угоди в даному полі.

Адміністрація президента Д. Трампа відновила та розширила санкції проти Ірану після виходу з угоди JCPOA, включаючи першочергові заходи, які вплинули на фінансовий і паливно-енергетичний сектор ІРІ, основу для іранської національної економіки та джерело фінансування деструктивних дій іранського уряду в площині ядерної програми, програми балістичних ракет ІРІ, а також підтримки гібридних конфліктів в регіоні. Дані санкції було повторно запроваджено з метою тиску на Іран в рамках задачі старту нових переговорів, які б вирішували питання іранської ракетної та ядерної програм, а також іранських деструктивних дій на Близькому Сході та зокрема Перській затоці. Дані заходи в рамках поновлення американських економічних санкцій щодо Ірану стосувалися ключових секторів національної економіки, як в розрізі фінансового сектору (міжнародні фінанси, прямі іноземні інвестиції, банкінг), так і реального сектору іранської економіки (паливно-енергетичний комплекс, судноплавство, авіаційна галузь, автомобільна промисловість). Санкції також ввели обмеження на операції з використанням іранського ріалу, а також суттєвого обмеження доступу до глобальної фінансової системи для Ірану. В результаті експорт нафти з Ірану значно скоротився, стан національної економіки ІРІ суттєво погіршився, зокрема, в розрізі інфляційних процесів всередині країни, що негативно впливало на стан ділової та споживчої активності в ІРІ на коротко- та довгостроковому горизонті часу. Відповідно це мало суттєво вплинути як на спроможність іранського уряду до фінансування

ядерної та ракетної програми, так і посилити протестні настрої всередині іранського суспільства на соціально-економічному ґрунті.

До основних наслідків відновлення санкційного режиму слід віднести скорочення експорту нафти з Ірану. Падіння валютних надходжень не тільки тиснуло на бюджет Ірану, але і призвело до посиленого вичерпання золотовалютних резервів центрального банку, обмежило здатність іранського уряду на належному рівні фінансувати державні послуги та соціальні програми всередині країни, що викликало невдоволення іранського населення. ВВП Ірану зазнав суттєвого скорочення через санкції, при цьому оцінки економічних втрат за 2018-2019 рр. оцінювалися до 10% ВВП [181]. До негативних наслідків призвели і обмеження для іранського фінансового сектору, обмеження роботи іранського центрального банку та фінансових установ в частині відрізання доступу ІРІ до глобальної фінансової системи шляхом покарання іноземних банків, які вели бізнес з іранськими фінансовими установами, включаючи Центральний банк Ірану [62].

Отже, одним з перших кроків Д.Трампа було повернення до санкцій проти Ірану, які були скасовані після укладення ядерної угоди 2015 року. Трамп намагався активувати положення JCPOA про «повернення», які мали б відновити багатосторонні санкції проти Ірану, але він не знайшов підтримки ані серед перших підписантів JCPOA, ані в Раді Безпеки ООН. Інші сторони угоди JCPOA – зокрема, ЄС, КНР і РФ – продовжували підтримувати дану угоду, критикували рішення США щодо виходу та відновлення санкцій і намагалися зберегти дану угоду в життєздатному стані [311 с.76].

Рішення американської адміністрації стало підґрунтям для заяв іранської сторони про відновлення ядерної програми. Незважаючи на те, що президент Ірану Х. Рухані сказав, що угода JCPOA може і надалі діяти вже без участі США, при цьому іранська сторона також заявила про наказ ядерному агентству Ірану підготуватися до відновлення збагачення урану в промислових масштабах в разі провалу угоди JCPOA. Зауважимо, що в рамках іранського політикуму тогочасний президент Х. Рухані розцінювався як державний діяч, який дотримувався поміркованих позицій.

Відповідно посилювалися і санкції ООН у 2020 р., що було вмотивовано прагненнями стримати розбудову іранської ракетної програми. Щоденний експорт нафти з Ірану на початку 2020 року становив лише 3 відсотки від рівня 2018 року, місцева валюта втратила 85 відсотків своєї вартості по відношенню до долара, а вартість споживчих товарів зростає вдвічі. [181]

Стратегія “максимального тиску” Трампа щодо Ірану давала свої результати, але не ті, на які розраховувала американська адміністрація. Здатність Ірану демонструвати свою владу, можливо, була дещо обмежена, але справжній ефект масових санкцій полягав у тому, що іранський народ зіткнувся з серйозними труднощами, що посилювало антиамериканські та антизахідні настрої та сприяло зближенню Ірану. Політика Трампа щодо Ірану зазнала поразки в усіх аспектах, за винятком ускладнення для його наступника боротьби з ядерною програмою Ірану та іншими діями. Тим часом Іран відновив частину своєї ядерної діяльності, включаючи збагачення урану до 20-відсоткової концентрації, що значно перевищує 3,67 відсотка, узгодженого згідно з первісною угодою (але все ще набагато нижче 90-відсоткового рівня, необхідного для ядерної зброї) [311 с.58].

Як вважають багато дослідників, зокрема С.Вакиль та Н.Квуальям, Трамп не зміг домовитися про кращу угоду з Іраном і не зміг змусити Іран капітулювати перед його вимогами [294]. Натомість Трамп залишив вакуум, у якому процвітала невизначеність і зростала напруженість, створюючи набагато вищі ставки та ймовірнішу перспективу конфлікту. Єдиний аргумент на користь Трампа було наведено одним із його призначенців: «Хоча Трамп не розв’язав іранську ядерну проблему, Обама також цього не зробив» [311 с.69].

Ефективність будь-якого зовнішньополітичного рішення слід оцінювати, враховуючи три рівня: рівень планування прийняття того чи іншого рішення включно з мотивацією та очікуваними результатами; рівень реалізації вказаного рішення; наслідки реалізації та відповідність очікуваним результатам. Щодо наслідків виходу США з ядерної угоди, то як справедливо зауважує З.Беаучамп, рішення Трампа інтенсифікувало дії іранського уряду в розрізі ядерної та ракетної програми, зруйнувало внутрішньоіранську лінію на реформування політичної

систем и, сприяло зближенню Ірану з КНР та РФ, що мало негативні наслідки для України в ході російсько-української війни, на відміну від прогнозованих США результатів, що закладалися в основу політики адміністрації Д.Трампа стосовно ІРІ [28]. Слід зазначити, що політика Трампа щодо Ірану характеризувалась суперечливістю та непослідовністю. Так, Трамп публічно підтримав співпрацю з лідерами ІРІ в рамках лінії на покращення відносин США та Ірану, що було сформульовано держсекретарем Майком Помпео у його промові від 21 травня 2018 р. Але іранські лідери на чолі з президентом Х. Рухані наголошували, що не матимуть намірів вести переговори з адміністрацією Д. Трампа, доки не буде пом'якшено санкційний режим, який було посилено після виходу США з ядерної угоди.

Отже, у період знаходження у влади адміністрації президента Д. Трампа ймовірність прямої конфронтації між США та Іраном різко зростає. Ескалація напруженості між двома країнами була викликана низкою факторів, зокрема виходом США з угоди JCPOA 2018 р.; визначенням КВІР (корпусу Вартових Ісламської Революції) як терористичної організації у 2019 р., що позначило частину уряду іншої країни як терористичну організацію. Дане рішення було прийнято у світлі підтримки та фінансування з боку КВІР ряду терористичних груп в регіоні, в т.ч. Хезболли (Ліван) та ХАМАСУ (сектор Газа) [150].

Іран в рамках свого гібридного підходу поступово почав порушувати умови угоди JCPOA – після того, як США вийшли з даної угоди і відновили санкції. Це, зокрема, включало інтенсивне відновлення дій іранського уряду зі збагачення урану, що порушило питання про ядерну програму Ірану та її реальні цілі [85].

Додатково в рамках гібридного підходу, що застосовував іранський уряд в межах загострення двосторонніх відносин, ІРІ було вжито асиметричні агресивні дії, зокрема, атаковано кілька нафтових танкерів в Оманській затоці (ОАЕ), ключовому транспортно-логістичному коридору світового значення для міжнародного паливно-енергетичного трафіку в травні-червні 2019 р., хоча іранська сторона категорично заперечувала свою причетність до даних дій [330]. Атаки в Оманській затоці мали великий вплив на судноплавство в даному районі, оскільки вони викликали

занепокоєння щодо безпеки і спричинили зростання витрат на страхування суден, що оперують в даному районі [186]. Військове протистояння між США та Іраном негативно позначилось на стабільності регіону Близького Сходу та світового енергетичного ринку. З метою скорочення ризику ймовірності збройного конфлікту між США та Іраном у врегулюванні іранського питання була задіяна ООН з комплексними ініціативами по підтриманню миру в даному регіоні. Зокрема, в період з 2017-2021 рр. ООН намагалася вирішувати та полегшувати збройні конфлікти на Близькому Сході за допомогою комплексу ініціатив, що включали безпековий, дипломатичний та гуманітарний напрямки. Незважаючи на те, що окремі ініціативи були успішними, загальний ефект був несуттєвим через тривалі гібридні конфлікти на тлі соціально-економічних, культурних та релігійних протиріч в регіоні [287].

У 2020 році, після того, як Іран збив український літак, в якому загинули 176 людей, більшість з яких були громадянами Канади та України, Трамп ввів додаткові санкції проти Ірану. Санкції мали серйозний економічний та політичний вплив на Іран, що спричинило значні труднощі для економіки та населення країни. Зокрема, заборона на імпорт іранської нафти спричинила значні труднощі для економіки країни, що призвело до зменшення виробництва та зниження доходів населення. Проте, багато експертів критикували санкції за те, що вони не допомогли вирішити проблеми, які вони мали на меті вирішити. Наприклад, вони не змусили Іран зупинити свою ядерну програму, а навпаки, можливо, збільшили інтерес Ірану до її розвитку. Крім того, санкції також призвели до загострення геополітичної ситуації на Близькому Сході та погіршили відносини між США та Іраном. Вони не допомогли вирішити проблеми, які вони мали на меті вирішити, тобто змінити поведінку Ірана.

В цьому контексті одним із важливих політичних питань було питання щодо можливих умов використання США військової сили проти Ірану, зокрема для повалення іранського режиму. Кожна адміністрація заявляла, що Сполучені Штати не прагнуть змінити режим в Ірані, хоча підтримують прагнення до його демократизації. Представники адміністрації Д. Трампа також неодноразово

заявляли, що головна мета політики США полягає в тому, щоб змінити лінію поведінки іранського уряду та запобігти набуттю Іраном ядерної зброї, а не зміна режиму. Однак періодично відбувалися публічні заяви окремих представників адміністрації Д. Трампа, що можуть бути оцінені як такі, що закликали до зміни режиму в Ірані. Так, під час слухань двох комітетів конгресу в червні 2017 р. держсекретар Тіллерсон заявив, що адміністрація підтримує “філософію зміни режиму” для Ірану і що адміністрація “працюватиме в напрямку підтримки цих елементів всередині Ірану, що призведе до мирного переходу цього уряду” [98 с. 767–785, с. 770 – 773]. Під час візиту Д. Трампа в Саудівську Аравію в промові 21 травня 2017 р. він заявив, що його адміністрація сподівалася, що уряд Ірану зміниться на такий, який адміністрація вважає “справедливим” [7]. Президент Д. Трамп також оприлюднив заяви про підтримку протестів в Ірані в грудні 2017 р. – січні 2018 р. в соціальній мережі Twitter та в інших форматах. Проте він неодноразово виключав політику зміни режиму, зокрема під час свого візиту до Японії в травні 2019 р. президент Д. Трамп заявив, що “керівництво США не мають за мету зміну режиму” [98].

В той же час адміністрація Д. Трампа у 2019 і 2020 роках здійснила ряд військових акцій проти Ірану. 3 січня 2020 року внаслідок удару США загинув командувач Корпусу вартових Ісламської революції Сулеймані. Адміністрація Трампа також завдала кількох ударів проти підтримуваних Іраном військових угруповань в Іраку, які атакували США і спричинили загибель американських військових. У листопаді 2020 р. в Ірані було вбито провідного іранського вченого з проблематики ядерного озброєння Мохсена Фахрізаде, нібито ізраїльськими агентами, що могло бути альтернативою військовим діям Ізраїлю чи США проти Ірану.

Адміністрація Д. Трампа у листопаді 2019 р. зібрала коаліцію держав Перської затоки та інших союзників для проведення операцій з забезпечення безпеки на морі в Перській затоці (Міжнародна коаліція з безпеки на морі (International Maritime Security Construct, IMSC) для стримування Ірану. Адміністрація Д. Трампа також публічно підтримала серію ударів Ізраїлю по іранській інфраструктурі та

інфраструктурі Хезболли. До того ж, військово-морські сили США провели операції з перекриття поставок іранської зброї повстанцям-хуситам у Ємені.

Протягом своєї каденції адміністрація президента Д. Трампа отримала багато критики за свою політику стосовно ІРІ. Основними були наступні зауваження: рішення вийти з угоди JCPOA спричинило посилення нестабільності на Близькому Сході, посилило екстремістські групи в ІРІ та поза її межами; зросла загроза збройного протистояння між США та Іраном, ряд агресивних дій як іранської, так і американської сторони могли спричинити ескалацію конфлікту; стратегія “максимального тиску” негативно вплинула на населення Ірану, при цьому не досягнувши заявлених цілей з примусу іранського уряду до перегляду ядерної програми на умовах, які були більш вигідними для США; політика адміністрації Трампа не мала чітко вираженої стратегії та довгострокового вектору щодо ІРІ, їй бракувало послідовності та узгодженості з іншими блоками зовнішньої політики США, особливо в її довгостроковому аспекті. Зокрема, розрізнені елементи політики тогочасної адміністрації щодо ІРІ часто виявлялися непослідовними або суперечливими, що викликало занепокоєння щодо загальних цілей і ефективності адміністрації у відносинах з Іраном [72].

Підсумовуючи, екстремістський підхід у зовнішньо-політичному курсі адміністрації президента Д. Тампа та вихід з угоди JCPOA 2018 р. як її основний результат з подальшою інтенсифікацією конфліктності у відносинах США-ІРІ мала відчутний вплив в розрізі відновлення іранської ядерної програми, дестабілізації регіону Близького Сходу, посилення антиамериканської та антизахідної спрямованості іранської зовнішньої політики, зближенню ІРІ тз КНР та РФ [193].

Демократична адміністрація Дж.Байдена (січень 2021 – по сьогодні) в рамках заявленого оновленого підходу на противагу “несистемній і конфронтаційній лінії” в зовнішній політиці попередньої адміністрації Д. Трампа висловила прагнення щодо відновлення ядерних переговорів [232]. Під час виборчої кампанії на той момент кандидат в президенти Дж. Байден сформулював думку про те, що політика “максимального тиску” не принесла успіху, і що в разі обрання президентом він повернеться до підходу адміністрації Б. Обама щодо Ірану, включаючи відновлення

участі США в іранській ядерній угоді [175]. В першій промові до Конгресу президент Дж. Байден заявив, що США працюватимуть над відновленням своїх відносин з різними країнами в світлі послаблення американських позицій в ряді регіонів світу через несистемну та конфронтаційну політику попередньої адміністрації [265], будуть унеможлиблювати формування стійких альянсів авторитарних режимів, зокрема, в площині ІРІ-КНР і ІРІ-РФ [3].

Президент Дж. Байден сформулював новий вектор зовнішньої політики США, що суттєво відрізняється від попередньої адміністрації Д. Трампа, включаючи перезавантаження ролі США на світовій арені на базі політики стримування, а не створення стану крайньої напруженості та ворожості – що в практичній площині за своїми фактичними результатами вела до того, що конкуренти США на світовій арені (в першу чергу, КНР та РФ) могли створювати альянси проти американських ініціатив і інтересів, особливо в регіоні Близького Сходу.

Висновки до розділу 2

В процесі трансформації близькосхідної політики США відбувались неодноразові зміни в системі їх зовнішньополітичних пріоритетів по відношенню до суб'єктів міжнародних відносин на Близькому Сході. Вона визначалась з врахуванням як глобальних, так і регіональних та внутрішньополітичних факторів - місцем близькосхідних суб'єктів міжнародних відносин на геополітичній мапі регіону, ступенем їх політичного та економічного впливу. Адміністрація Б.Обами в межах “політики демократизації”, на відміну від традиційної опори на “консервативні режими” підтримала події “Арабської весни”, але не змогла передбачити їх наслідки. Послаблення традиційних арабських політичних центрів сили внаслідок “Арабської весни” привело до посилення впливу інших держав, зокрема Саудівської Аравії та інших арабських монархій Перської затоки.

Після “Арабської весни” відбулись зміни в системі пріоритетів США в двосторонніх відносинах з країнами Близького Сходу. Система пріоритетів адміністрації Д.Трампа формувалась під впливом значних регіональних трансформацій, спричинених «Арабською весною». На відміну від своїх

попередників, Трамп перевів підтримку Ізраїлю на інший, більш високий рівень. Послаблення внаслідок подій “Арабської весни” таких традиційних центрів сили арабського світу як Єгипет, Сирія та Ірак сприяло посиленню позиції інших регіональних лідерів Близького Сходу, перш за все Королівства Саудівська Аравія (КСА) та інших монархій Перської затоки. Внаслідок «Арабської весни» у регіоні Близького Сходу утворився вакуум лідерства, ефективно заповнений Саудівською Аравією, яка залишилась одним з ключових центрів прийняття регіональних рішень.

Під час президентства Дональда Трампа політика США на Близькому Сході зазнала деяких змін у порівнянні з попередніми адміністраціями. Президенти США у своїй практиці поєднують елементи кількох стратегій. Так, президент Д.Трамп у своїй політиці віддавав перевагу гібридній стратегії з елементами скорочення з метою зменшення витрат США у міжнародній сфері, в тому числі на Близькому Сході; стримування, створення противаг навколо опонента; «зміни режиму» - повалення ворожого уряду; взаємного обміну поступками; «замирення» - односторонніх поступок задля угамування агресивних намірів опонента; «віддаленого балансування» - для запобігання домінуванню іншої країни; «невтручання» як уникнення зобов'язань. В межах “стратегії скорочення” Д.Трамп зосередився на розвитку національних інтересів і скороченні витрат США у міжнародній сфері, намагаючись зменшити американську присутність на Близькому Сході, зокрема знизивши кількість військових в Сирії та Іраку, проте, залишаючи там певну кількість військових для забезпечення стабільності та безпеки. В межах “стратегії стримування”, яка передбачала створення геополітичних противаг навколо опонента та “стратегії віддаленого балансування” – запобігання домінуванню будь-якої іншої країни розбудовувались відносини США з ІРІ та зовнірешіональними державами, які прагнули посилити свої позиції на Близькому Сході – КНР та РФ. Стратегія “причетності як торгування”, яка передбачала взаємний обмін поступками, використовувалась як у розбудові відносин з авторитарними режимами в близькосхідному регіоні, зокрема з Саудівською Аравією, так і у його посередництві у нормалізації відносин між арабськими країнами та Ізраїлем (Авраамові угоди). Щодо позиції адміністрації Трампа з

проблеми палестино-ізраїльського врегулювання, то план Трампа з самого початку був приречений на невдачу внаслідок неспівпадіння позиції сторін та явній односторонній підтримці Ізраїлю з боку США і тому включав до себе елементи скорочення (урізання фінансової допомоги Палестинській автономії) та невтручання. На відміну від попередньої адміністрації Б.Обами, за президентства Д.Трампа менш активно використовувались стратегії “причетності як інтеграції”, тобто заохочення лібералізації режимів регіону та “стратегії замирення” – односторонніх поступок задля угамування агресивних намірів опонента. Елементи стратегії “зміну режиму” використовувались в політиці адміністрації Трампа щодо Ірану. Він зосередився на боротьбі з тероризмом, зокрема з ІДІЛ, і на забезпеченні безпеки США, і це відображалось у його підході до регіону в цілому і до окремих країн Близького Сходу.

РОЗДІЛ 3. РЕГІОНАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ В ПОЛІТИЦІ США ЗА АДМІНІСТРАЦІЇ Д.ТРАМПА

3.1 Боротьба з міжнародним тероризмом в близькосхідній політиці адміністрації Дональда Трампа

На початку свого президентства Трамп заявив, що його адміністрація буде зосереджуватися на боротьбі з тероризмом і на підтримці безпеки Ізраїлю. За часів його президентства боротьба з міжнародним тероризмом була одним з головних напрямів його політики. В галузі внутрішньої політики він спрямував увагу на внутрішній безпеці та зовнішньому контролю над імміграцією, що мало вплив на боротьбу з міжнародним тероризмом та спричинило обговорення та критику. Він вживає ряд заходів та дій у цьому напрямку боротьби з міжнародним тероризмом, зокрема закриття деяких програм для біженців та обмеження кількості біженців, яких США приймали, стверджуючи, що це необхідно для забезпечення національної безпеки. Були здійснені зміни в імміграційній політиці, зокрема введені обмеження для громадян кількох мусульманських країн та запропонована політика "нульової толерантності" стосовно незаконного перетину кордону. Так, одним з перших кроків Трампа було введення тимчасової заборони на в'їзд мусульман з семи країн на територію США. Ця заборона була критикована як дискримінаційна і неефективна в боротьбі з тероризмом, згодом була змінена і розширена, але її конституційність залишалася під сумнівом. Одночасно відбулося збільшення оборонного бюджету з метою підвищення військової готовності та здатності протистояти загрозам тероризму. Трамп підписував закони та укази, спрямовані на посилення антитерористичних заходів та співпрацю з іншими країнами у сфері боротьби з тероризмом.

Проблема протидії тероризму була значним чином пов'язана з його близькосхідної політикою. До її ключових напрямів слід віднести загострення боротьби з Ісламською державою (ІД, ІДІЛ, ISIS); збереження та посилення санкцій проти Ірану; підтримку антитерористичних операцій на Близькому Сході. Д.Трамп

вивів США з ядерної угоди з Іраном та встановив жорсткі санкції проти цієї країни, які мали вплинути на її підтримку деяких терористичних груп у регіоні. Під час його президентства було проведено декілька операцій для придушення впливу Ісламської держави в Сирії та Іраку, досягнуто певних успіхів у знищенні терористичних угруповань. Політика Дональда Трампа по відношенню до ІДІЛ була спрямована на придушення та послаблення цього терористичного угруповання. Основні аспекти його підходу включали відправку додаткових військ в регіон для підтримки антитерористичних операцій та підвищення військової діяльності проти ІДІЛ, проведення військових операцій в Сирії та Іраку з метою її остаточного знищення. Це призвело до значних перемог над ІДІЛ в її ключових опорних пунктах, таких як Ракка та Мосул. Ці успіхи зміцнили позиції антитерористичних сил у регіоні. Територія, яку контролювала ISIS, значно зменшилася, що обмежило її здатність до розгортання терористичних актів. Він акцентував увагу на зміцненні співпраці з регіональними союзниками, зокрема з іракськими військами та курдськими силами, які грали важливу роль у боротьбі проти Ісламської держави. Трамп намагався обмежити потоки фінансування, що діставалися до ІДІЛ шляхом спрямованих санкцій і та зміцнення контролю над транспортними маршрутами для контрабанди нафти та інших ресурсів.

Хоча під час свого президентства Дональд Трамп не публікував конкретних документованих "планів" щодо боротьби з Ісламською Державою (ISIS), але його адміністрація здійснила ряд конкретних стратегічних кроків та політичних рішень у цьому напрямку. Вони включали зосередження на військовій боротьбі, американська армія активно брала участь у військових операціях проти ISIS, спрямованих на звільнення від терористичного контролю територій у Сирії та Іраку. Була проведена операція, відома як "Операція Осколки каменя" (Operation Inherent Resolve). Ця операція була зорієнтована на боротьбу з Ісламською Державою (ISIS) та включала в себе такі конкретні кроки, як звільнення міста Ракка в Сирії від контролю ISIS восени 2017 року, звільнення Мосулу в Іраку - другого за розміром міста, яке контролювала ІДІЛ. Звільнення Мосулу від контролю Ісламської Держави (ISIS) відбулося в 2016-2017 роках. Під керівництвом США була

сформована міжнародна коаліція, яка включала військові сили різних країн, зокрема Іраку та країн, що беруть участь у коаліції для боротьби з ISIS. Війська Іраку грали ключову роль у цій операції, проводячи наступ і ведучи бої за Мосул. Бої за Мосул були важкими і тривалими, оскільки ISIS встановила там міцну оборону, використовуючи пастки та підземні тунелі. Міжнародна коаліція забезпечувала підтримку у вигляді повітряних ударів на позиціях ISIS для допомоги іракським силам на землі. В результаті цієї операції в липні 2017 року Мосул був повністю звільнений від контролю ISIS. Це була важлива перемога у боротьбі з терористичною організацією та поверненні контролю над великим містом в Іраку.

Ще одним важливим аспектом політики Трампа стало збільшення співпраці з регіональними та міжнародними союзниками у боротьбі з Ісламською Державою (ISIS). Трамп продовжив співпрацю США з іншими країнами, які входили до міжнародної коаліції боротьби з ISIS. Здійснювався обмін інформацією з союзниками, співпраця у сфері розвідувальної діяльності та обмін інформацією про дії терористів між країнами, що сприяло вдосконаленню антитерористичних операцій. Ці заходи співпраці спрямовувалися на створення єдиної фронтальної лінії в боротьбі з ISIS та спільні зусилля для операцій проти цієї терористичної організації в різних регіонах. В рамках цих операцій американські збройні сили надавали підтримку та навіть наносили повітряні удари по позиціях ISIS та їхніх командних пунктах. Це допомагало військам на землі здійснювати наступ та знищувати цілі. Поза військовими діями проводилися дипломатичні зусилля для об'єднання міжнародної спільноти у боротьбі з тероризмом та розв'язанням конфліктів, пов'язаних з ним. Ці заходи співпраці та підтримки були спрямовані на забезпечення ефективних антитерористичних операцій та зниження загрози від тероризму.

Співпраця з місцевими союзниками в боротьбі з Ісламською Державою (ISIS) за часів Дональда Трампа була важливою складовою стратегії боротьби з цією терористичною організацією. США надавали гуманітарну допомогу для підтримки місцевого населення, яке страждало внаслідок конфлікту з ISIS. Місцеві союзники співпрацювали з американськими службами розвідки для збору і обміну

інформацією про діяльність терористів. Спільно з місцевими союзниками, зокрема іракськими збройними силами та курдами, розроблялися дипломатичні стратегії для розв'язання конфліктів та забезпечення миру та стабільності після звільнення територій від ISIS.

Щодо змін у відношенні до ISIS порівняно з іншими президентами США, слід зауважити, що антитерористична політика Д.Трампа була спрямована на знищення загрози, яку становила Ісламська Держава. Відносини до ISIS за часів Трампа були в основному визначені ворожнечею і активними антитерористичними діями, які мали на меті придушення, ослаблення та знищення цієї терористичної організації. Загалом, президент Трамп своїми рішучими діями сприяв придушенню впливу Ісламської Держави, зменшенню територіального контролю і підтримці місцевих союзників у боротьбі з терористами. Ці заходи сприяли зниженню загрози, яку представляла ISIS, у порівнянні з попередніми адміністраціями. У 2019 році ця терористична організація втратила свої останні великі території у Іраку та Сирії. Під час антитерористичних операцій були нейтралізовані і вбиті кілька високопоставлених лідерів ISIS, включаючи Абу Бакра аль-Багдаді, лідера організації. Були здійснені дії для придушення фінансування ISIS, зокрема зупинка контрабанди нафти та зменшення фінансових потоків.

Важливо відзначити, що боротьба з тероризмом є складною і тривалою задачею, і не всі аспекти цієї боротьби можуть бути виміряні в чітких успіхах або поразках. Також слід враховувати, що після звільнення територій від контролю ISIS залишилися виклики в плані урегулювання сирійського конфлікту та запобігання можливому відновленню діяльності терористичних груп [311 с.36]. В той же час критики Трампа вказували, що він діяв так, наче стверджувати першість Америки на Близькому Сході, не беручи на себе жодних витрат чи відповідальності, було рівносильно тому, щоб бути головним зовнішнім актором [313 с.30]. Державний секретар М.Помпео виступав за сміливе американське лідерство, але також наголошував на необхідності реалізувати перш за все власні безпекові інтереси [313 с.34]. Але Трамп був не єдиним, хто хотів повернути американські війська додому після їх тривалих зобов'язань на Близькому Сході; це також було одним із

пріоритетів президента Обама. Трамп вважав, що війни на Близькому Сході були надто дорогими, але він погано розумів стратегічний контекст, чому війська були там взагалі. Таким чином, його підхід не містив розрахунку витрат і вигод: він просто хотів повернути їх додому [313 с.35].

У 2017 році адміністрація Трампа висунула пропозицію щодо створення Близькосхідного стратегічного альянсу із базою в Ер-Ріяді, який отримав назву «Арабське НАТО», покликаною протистояти Ірану та іншим загрозам регіональній безпеці та обмежити роль Росії та Китаю у регіоні. [313 с. 40] Ця ініціатива ні до чого не призвела, оскільки розбіжності між потенційними членами та конкуруючими планами, запропонованими Росією та Іраном, призвели до глухого кута в питанні архітектури регіональної безпеки.

Трамп характеризував американські військові дії проти ІДІЛ у Сирії як велике досягнення та символ військової першості США [313 с.48]. Його твердження про те, що ІДІЛ зазнала поразки, спонукало його наказати вивести війська США з Сирії 19 грудня 2018 року. Багато хто сприйняв це як сигнал для президента Туреччини Ердогана, який скористався оголошенням, щоб посилити наступ Туреччини на курдів у північній Сирії. Проте генерали Трампа (багато з яких не підтримували вихід) зупинилися і Сполучені Штати повністю не вивели свої війська [313 с.42].

Нагадаємо, що сирійська криза стала однією з найбільш складних геополітичних проблем у світі в останні десятиліття, на яку мали реагувати і формулювати власну позицію три американських адміністрації – Б.Обама, Д.Трампа і Дж.Байдена.

У 2016 році до влади в США прийшов Дональд Трамп, який під час виборчої кампанії обіцяв припинити участь США в кількох конфліктах у світі, включаючи Сирію, зосередившись на внутрішніх проблемах своєї країни. Про це, зокрема, він говорив в своїх виступах в квітні 2016 року [75; 293]. Ситуація в Сирії стала складною геополітичною проблемою для Трампа та його адміністрації. Це пояснювалось цілим комплексом причин. По-перше, в Сирії діяли різні збройні формування та міжнародні групи з різними інтересами та цілями. США підтримували курдські сили та інші групи, які боролися проти сирійського уряду та ІДІЛ, тоді як Росія підтримувала уряд Башара Асада. Це призвело до складнощів у

формуванні союзів та визначенні ворогів США в регіоні. Росія мала довготривалі історичні зв'язки з Сирією, ще з часів президенства батька Башара Асада Хафеза Асада, і тому її інтереси в регіоні були для неї дуже важливими. Крім того, Сирія була стратегічно важливим регіоном для Росії, оскільки дозволяла їй зберігати вплив в Середземному морі та була важливим перехрестям для енергетичних та інших транспортних маршрутів. США також мали великий інтерес в Сирії, оскільки бачили її як ключ до боротьби з тероризмом та відстоюванням своїх геополітичних інтересів у регіоні.

Формулюючи свою політику щодо сирійської кризи, Д.Трампа виходив з того, що вона є складовою частиною боротьби США проти міжнародного тероризму і частиною протистояння з РФ та КНР. Оскільки він розглядав війну в Сирії як частину своєї стратегії боротьби з тероризмом, він намагався вплинути на хід подій та забезпечити перемогу.

Політика Трампа щодо сирійської кризи стала складовою частиною американсько-російського суперництва на Близькому Сході. Протистояння США з Росією в Сирії за часів Трампа мало кілька цілей. По-перше, США прагнули забезпечити свої інтереси в регіоні й зберегти контроль над ситуацією в Сирії. По-друге, США було важливо продемонструвати свою силу та вплив у регіоні перед своїми союзниками. Під час президентства Трампа були введені нові санкції проти Росії, були прийняті рішення про продовження військової підтримки курдських сил, які озброювалися США. Усе це відображало зусилля США зміцнити свої позиції в регіоні та запобігти російському впливу.

США в якості своїх союзників розглядали курдські сили. Курдські бійці стали ключовими союзниками США в боротьбі проти ІДІЛ в Сирії. Вони створили власні військові формування, такі як Сирійські демократичні сили (SDF, СДС), які здійснювали спільні операції з американською армією проти ІДІЛ. Ізраїль теж виступив союзником США в боротьбі з тероризмом і мав спільні інтереси у забезпеченні стабільності на Близькому Сході. Ізраїль здійснював повітряні удари на території Сирії проти іранських військових цілей, які вони вважали загрозою своїй національній безпеці. Саудівська Аравія та Об'єднані Арабські Емірати стали

союзниками США в регіоні і надавали фінансову підтримку групам повстанців, які боролися проти уряду Сирії. На зовнішньому рівні США очолювали міжнародну коаліцію з країн, які брали участь у боротьбі з ІДІЛ у Сирії, серед яких були Великобританія, Франція, Німеччина, Канада та інші.

Проте слід зазначити, що союзники США в Сирії мали свої власні інтереси, які не завжди збігалися з інтересами США, і відносини між ними були складними. Наприклад, Туреччина розглядала курдські силові структури як терористичну організацію та здійснювала операції в північній Сирії, які були спрямовані на їх послаблення. Туреччина вважала, що підтримка США курдських силових формувань є загрозою її національній безпеці, тому вона здійснювала операції, які можуть вплинути на діяльність курдських силових формувань та спричинити напруження у відносинах між США та Туреччиною. США розглядали курдські сили як важливого союзника у боротьбі проти ІДІЛ.

Росія в конфлікті в Сирії мала декілька союзників. Одним з них був уряд Сирії під керівництвом президента Башара Асада, який запросив російську армію в країну для підтримки у боротьбі з повстанцями та терористичними групами. Союзником Росії була ІРІ, яка також підтримувала уряд Б.Асада та здійснювала військову допомогу у боротьбі з повстанцями та терористичними групами. Союзником Росії в конфлікті в Сирії був Китай, який надавав політичну підтримку Росії в міжнародних організаціях, зокрема в ООН, використовуючи право вето, та підтримував її військову діяльність в регіоні. Загалом, Росія в конфлікті в Сирії залучила до себе різні країни та групи, які мали власні інтереси в регіоні та були спроможні допомогти РФ досягнути своїх цілей.

У США та РФ були наявні як протиріччя, так і спільні інтереси в сирійському конфлікті. До спільних інтересів слід віднести боротьбу з міжнародним тероризмом, оскільки обидві країни прагнули боротися проти тероризму і ІДІЛ в Сирії, хоча з різними підходами. До спільних інтересів слід віднести і збереження територіальної цілісності Сирії. США та Росія прагнули не допустити розповсюдження ядерної зброї в регіоні, включаючи Іран. Щодо розбіжностей, то США прагнули здійснити зміну режиму Асада, тоді як Росія підтримувала його у

владі. Нарешті, найголовніше протиріччя полягало в тому, що США та Росія прагнули збільшити свій вплив на Близькому Сході, що призводило до конкуренції між ними.

Таким чином, протистояння між США і Росією в Сирії за часів Трампа було одним з ключових факторів, що впливав на динаміку сирійської кризи. Головними причинами цього протистояння були розбіжності відносно майбутнього Сирії, зокрема щодо залишення Башара Асада на посаді президента, та відмінності геостратегічних інтересів кожної з країн у регіоні. США підтримували опозицію проти Асада та намагалися знайти шляхи до його зміни на посаді президента, підтримували курдських бойовиків в боротьбі проти ІДІЛ, а також вводили санкції проти Росії через її підтримку Асада. Росія ж підтримувала Б.Асада як легітимного лідера країни та висувала ініціативи щодо політичного вирішення конфлікту.

Протистояння США і Росії в Сирії супроводжувалося ризиком війни між цими країнами. Наприклад, у квітні 2018 року США, Великобританія та Франція здійснили ракетний удар по позиціях Асада, що могло призвести до збройного конфлікту між цими країнами.

З іншого боку, у США і Росії були спільні інтереси в Сирії. Наприклад, обидві країни були зацікавлені в боротьбі з тероризмом та зменшенні кількості жертв війни. Також вони співпрацювали в рамках Астанинського процесу - ініціативи Росії, Туреччини та Ірану, започаткованого в 2017 році з метою забезпечення мирного врегулювання конфлікту в Сирії [307]. В рамках цього процесу проводилися переговори за участю представників уряду Сирії та представників опозиції. Хоча США не були членом Астанинського процесу, але вони взаємодіяли з Росією в рамках процесу щодо досягнення спільної мети - мирного врегулювання конфлікту. Американські дипломати зустрічалися з представниками РФ та інших країн в рамках процесу, щоб обговорити співпрацю та можливості зменшення насильства в Сирії. Одним з ключових моментів співпраці між США та Росією в рамках Астанинського процесу була спільна діяльність для запобігання ескалації насильства в різних регіонах Сирії. Наприклад, США та Росія підписали угоду про створення зон деескалації, які мали на меті зменшити насильство в Сирії. [279]

Однак, співпраця між США і Росією в рамках Астанинського процесу була складною через різні погляди на долю сирійського лідера Башара Асада та підтримку різних сторін конфлікту в Сирії. Обидві країни мали різні думки щодо того, які силові групи в Сирії вважаються терористичними, а які ні [162].

Обіцянки Трампа щодо припинення участі США в Сирії, які він висловлював і в ході своєї передвиборчої кампанії, були виконані неповністю [69]. Він продовжував здійснювати військові дії в Сирії, зберігав американський військовий контингент з метою боротьби з тероризмом і здійснював різні військові операції в країні, такі, як напад на авіабазу сирійського уряду в 2017 році. 7 квітня 2017 року Трамп наказав атакувати авіабазу сирійського уряду, що було відповіддю на хімічну атаку в провінції Ідліб. Американські військові випустили 59 крилатих ракет Tomahawk по авіабазі Шайрат в Сирії, де, на думку американських військових, зберігалася хімічна зброя, якою були вбиті сирійські цивільні [254]. Хоча офіційною причиною для нападу на авіабазу Шайрат було те, що вважалося, що ця авіабаза використовувалася сирійським урядом для зберігання хімічної зброї, якою були вбиті сирійські цивільні, однак існували також твердження про те, що причиною для цього нападу стали суперечки між США та Росією, яка підтримувала сирійський уряд у боротьбі з повстанцями [111]. Напад спричинив напруження відносин між США та Росією, яка вважала це агресією проти сирійського уряду та порушенням міжнародного права. Однак, США стверджували, що це було необхідно для того, щоб запобігти подібним нападам у майбутньому та захистити цивільне населення Сирії [292].

27 жовтня 2019 року американські військові здійснили в Сирії операцію проти лідера терористичної організації ІДІЛ Абу Бакра аль-Багдаді. Він був одним з найбільш розшукуваних терористів світу та був відповідальним за вчинення багатьох жорстоких терористичних актів. Американські військові знищили терориста в Ідлібі, на півночі Сирії. Метою вбивства лідера ІДІЛ Абу Бакра аль-Багдаді з точки зору Дональда Трампа було позбавлення ІДІЛ голови та знищення цієї терористичної організації. Трамп заявив, що це була велика перемога США та міжнародного співтовариства у боротьбі з тероризмом. Під час прес-конференції 27

жовтня 2019 року він заявив, що "аль-Багдаді був пожежею, що вже давно палала, але ми здійснили викрадення з боєм, забрали його з його нори, і тепер він мертвий". Він також наголосив, що це була "неймовірна перемога" та "важлива подія для цілого світу". Як зазначив президент США, Аль-Багдаді керував ІДІЛ і був відповідальним за безліч жорстоких терактів, злочинів проти людяності та вбивств невинних людей у різних країнах світу. Вбивство лідера організації, на думку Трампа, зменшувало загрозу тероризму та підтримує безпеку світу. Також вбивство Абу Бакра аль-Багдаді має бути сприйнято як сигнал для інших терористичних організацій, що США готові реагувати на терористичні загрози та захищати свої інтереси. Загалом, метою було показати сильну волю та придушити тероризм в світі.

Президент США Дональд Трамп у своєму зверненні до нації повідомив про смерть аль-Багдаді та висловив вдячність американським військовим за проведення успішної операції. В результаті операції було знищено також багато інших терористів ІДІЛ, які перебували в будівлі разом з лідером організації.

Про вбивство Абу Бакра аль-Багдаді також повідомило спеціальне командування США, яке займається операціями проти тероризму, чия заява була оприлюднена на сайті Пентагону. У своїй заяві вони наголосили, що ця операція була проведена з метою позбавити ІДІЛ голови та знищити цю терористичну організацію.

Щодо змін у військовій присутності США в Сирії, варто відзначити, що інформація є обмеженою і не повністю відкритою для публічного доступу. Для отримання інформації про ліквідацію баз та зміни у кількості військовій присутності США в Сирії під час адміністрації Трампа автор звертався до офіційних джерел новин або заяв уряду США того періоду. У 2019 році США ліквідували деякі військові бази в Сирії, зокрема, відкликали свої війська з району кордону між Сирією та Туреччиною. Одною з найвідоміших баз, з якої були виведені війська США, була військова база Ель-Танфа, що знаходиться на півдні Сирії біля кордону з Іраком та Йорданією. Вона використовувалася Сполученими Штатами для тренування та підтримки сил опозиції для боротьби з Ісламською державою. Проте, в 2019 році адміністрація Трампа оголосила про відкликання американських військ з цієї бази, що свідчило про зменшення військової присутності США в цьому регіоні.

Окрім бази Ель-Танфа, в 2019 році США заявили про вивід військ з міста Манбідж в провінції Алеппо. Ця база використовувалася американськими силами для підтримки Сирійських демократичних сил (SDF, СДС) у боротьбі з Ісламською державою. Після відкликання військ з Манбіджу, контроль над базою був переданий місцевим силам. Кількість американських збройних сил на військовій базі в місті Ракка, яка була колишньою "столицею" Ісламської держави, також була скорочена. Адміністрація Трампа офіційно заявила про зменшення військової присутності в цьому регіоні, хоча конкретні деталі про зміни в Ракка не були повністю розкриті. У 2019 році США заявили про закриття військової бази в місті Кобані, розташованому на півночі Сирії. Ця база також використовувалася для підтримки СДС у боротьбі з Ісламською державою. Проте, важливо відзначити, що впродовж адміністрації Трампа не всі військові бази були ліквідовані або зменшені. У певних випадках змінювалось розміщення військ або їхній обсяг, в залежності від стратегічних потреб та політичних рішень адміністрації.

Отже, протягом перебування у владі Трамп продовжував зменшувати військову присутність США в Сирії, заявляючи, що США повинні зосередитися на своїх проблемах в домашній політиці. Так, у березні 2019 року Трамп оголосив, що США забезпечать повне виведення військ з Сирії, але пізніше змінив свою позицію та заявив, що США залишаться в Сирії для боротьби з тероризмом [229]. Незважаючи на передвиборчі обіцянки, Д.Трамп проводив повільне зменшення військового контингенту США в Сирії, але не виводив американські війська повністю, залишаючись у країні для боротьби з тероризмом. Хоча під час свого президентства Трамп неодноразово заявляв, що бажає вивести американські війська з країни, ця обіцянка так і не була повністю виконана [307].

За часів Дж.Байдена присутність військ США у Сирії продовжувала скорочуватись. Під час своєї виборчої кампанії та після обрання на пост президента, Байден висловлював намір зменшити військову присутність США в регіоні Близького Сходу, зокрема в Сирії. Так, У 2020 році, під час своєї кампанії, Байден заявив про намір вивести більшість американського військового контингенту з

Сирії і зосередитися на боротьбі з ісламським тероризмом за межами Близького Сходу.

Компоративний аналіз політики адміністрацій Б.Обами, Д.Трампа та Дж.Байдена щодо Сирії свідчить, що вона була досить різною за своїми підходами та стратегією. Під час свого президентства Б.Обама прагнув до відсторонення від влади Башара Асада та підтримував опозицію проти нього. Водночас, Трамп підходив до цієї проблеми інакше, заявляючи, що США не мають зацікавленості у відстороненні Асада з посади та зосереджувався на боротьбі з терористами в регіоні. В контексті співпраці зі збройними опозиційними групами, під час свого президентства Обама надавав допомогу збройним опозиційним групам в Сирії в боротьбі проти Асада. Трамп же більш уважно ставився до вибору, кому надавати допомогу, та зменшив фінансування в цьому напрямку. Щодо боротьби з ІДІЛ, то Обама та Трамп мали спільні погляди щодо необхідності боротьби з цією терористичною організацією. Проте, Трамп активно займався боротьбою з ІДІЛ в Сирії, використовуючи авіаудари та підтримуючи курдські сили, тоді як Обама більше концентрувався на боротьбі з ІДІЛ в Іраку та не дуже активно діяв в Сирії. В відносинах з Росією Обама був досить критично налаштований до неї та часто вживав механізм санкцій. Трамп же був більш сприйнятливим до співпраці з Росією, проте, незважаючи на це, відносини між країнами в Сирії були досить складними. Політика Трампа щодо відносин з Росією в Сирії була відмінною від політики Обами. Трамп намагався зменшити напругу між США та Росією в Сирії та сприяти співпраці між країнами. Він також заявляв про намір зменшити військову присутність США в Сирії та перекласти більшу частину відповідальності за боротьбу з тероризмом на місцеві сили [185].

Однак, відносини між США та Росією в Сирії за часів Трампа також були складними через протистояння інтересів обох країн. Росія підтримувала уряд Сирії та проводила військові операції в регіоні з метою збереження своїх інтересів. США ж підтримували опозицію та здійснювали військову діяльність проти терористичних груп, зокрема ІДІЛ [168]. Хоча політика Трампа була більш сприйнятною до

співпраці з Росією в Сирії, певне неспівпадіння а інколи і протистояння інтересів обох країн не дозволило досягти повної співпраці та зменшити напругу в регіоні.

Якщо ж порівнювати політику Байдена і Трампа по відношенню до конфлікту в Сирії, можна зазначити, що їх політика в певних аспектах відрізняється, хоча в багатьох аспектах збігається [206]. Обидва президенти підтримували курдські сили в боротьбі з ІДІЛ, але Байден підтримує їх більше, ніж Трамп. Трамп офіційно декларував зменшення військової присутності в Сирії, тоді як Байден, як і Обама, підтримував більшу військову присутність [87; 241]. Обидва президенти взаємодіяли з Росією в рамках Астанинського процесу, але Трамп був прихильником більшої співпраці з Росією, тоді як Байден був більш налаштований проти неї. Трамп підтримував опозицію проти Асада, тоді як Байден заявляє, що головною метою США в Сирії є боротьба з тероризмом. Байден обіцяв збільшити гуманітарну допомогу для Сирії, тоді як Трамп був менш схильним до цього [33].

Отже, можна констатувати, що політика Байдена в Сирії більше схожа на політику Обами, а політика Трампа була більш спрямована на зменшення військової присутності та співпрацю з РФ.

Таким чином приходимо до висновку, що політика Трампа щодо сирійської кризи була досить суперечливою та непередбачуваною. Його рішення про скорочення військової присутності та зменшення кількості військових поставок до Сирії можна розглядати як спробу зменшити втрати та зосередитися на внутрішніх проблемах США [58]. Проте, це мало негативні наслідки для регіону та міжнародної системи, зокрема призвело до збільшення впливу Росії, КНР та ІРІ в регіоні, зниження ролі США в регіоні Близького Сходу та в світі в цілому. З іншого боку, його політика часто супроводжувалась суперечливими висловлюваннями та діями, що створювало нестабільність та невпевність у регіоні. Рішення Трампа дозволили турецькій армії увійти на північ Сирії, що призвело до етнічних чисток та переслідувань курдів. Рішення про скорочення військової присутності розглядалось сирійською опозицією як зрада союзників та підтримка диктаторського режиму Асада.

Важливими рішеннями Трампа в Сирії були звільнення від посади радника з питань національної безпеки Майкла Флінна та наказ про ракетний удар по сирійській авіабазі після хімічного нападу в Кхан-Шейхуні. Обидва рішення свідчили про непередбачуваність та брак послідовності в зовнішній політиці. Загалом, політика Трампа в Сирії була хаотичною та непередбачуваною, але деякі його рішення, такі як скорочення там американської присутності, можуть бути розглянуті як спроба зменшити втрати та зосередитися на внутрішніх проблемах США. Проте важливо враховувати багато інших факторів. Наприклад, складна ситуація в Сирії, де різні сторони конфлікту мають різні інтереси та підтримку з боку зовнішніх сил, зумовила складність та неоднозначність американської політики. Також важливо враховувати геополітичні та економічні інтереси США в регіоні, а також взаємовідносини з Росією, КНР, Саудівською Аравією та іншими країнами. Отже, політика Трампа в сирійському конфлікті стала складовою частиною його загальної політики "Америка на першому місці", яка була спрямована на захист національних інтересів США та зменшення залучення військових ресурсів в зовнішніх конфліктах.

Дональд Трамп був президентом США на тому етапі їх історії, коли жодна іноземна терористична атака не була успішно здійснена на американській території. Адміністрація Трампа також не починала нових війн. Знакові військові досягнення Трампа включали удари по цілях у Сирії у 2017 та 2018 роках у відповідь на використання Сирією хімічної зброї, у 2019 році вбивство лідера ІДІЛ Абу Бакра аль-Багдаді та вбивство іранського генерала Касема Сулеймані у 2020 році. Фактично ІДІЛ зазнала деградації та втратила свою територіальну базу в Сирії/Іраку, але була далека від поразки. Загалом, під час президентства Трампа було досягнуто певних успіхів у боротьбі з Ісламською Державою, але питання тероризму залишалося актуальним і після завершення його каденції.

3.2 Проблема арабо-ізраїльського врегулювання та роль США в нормалізації відносин між Ізраїлем та арабськими країнами

Особливе місце серед актуальних міжнародно-політичних проблем з другої половини ХХ століття і до сьогодні займає проблема арабо-ізраїльського врегулювання. Конфлікти, зокрема арабо-ізраїльський, які концентруються на регіонально-локальному рівні, постійно являли собою загрозу як регіональному порядку, так і міжнародному миру і безпеці, що актуалізувало проблему їх політичного врегулювання, зокрема в період перебування у влади адміністрації Д.Трампа.

Недостатня ефективність переговорного процесу в колишніх форматах свідчила про необхідність розробки нових, нестандартних підходів до вирішення гострих проблем. До їх числа належали статус Єрусалиму (нагадаємо, що в 2017 році президент США Д. Трамп визнав Єрусалим столицею Ізраїлю і розпорядився перенести туди посольство США, що було піддано аналізу в попередньому розділі); повернення палестинських біженців; єврейські поселення на палестинських територіях і головна проблема – створення палестинської держави.

Проблема арабо-ізраїльського врегулювання постійно знаходилась в центрі уваги американської дипломатії. США неодноразово виступали посередником в нормалізації відносин Ізраїлю з арабськими країнами, зокрема з Єгиптом та Йорданією, які стали першими арабськими країнами, що підписали мирний договір з Ізраїлем, відповідно Єгипет в 1979 р. за демократичної адміністрації Картера та Йорданія в 1993 році за демократичної адміністрації Б.Клінтона.

Нова американська республіканська адміністрація Д.Трампа теоретично могла усвідомлювати можливість реалізації декількох сценаріїв формування нового регіонального порядку та арабо-ізраїльського врегулювання в цьому контексті. Перший сценарій передбачав більш активне втручання США у арабо-ізраїльське врегулювання і побудову регіонального порядку, що унеможливило подальший розподіл сфер впливу в регіоні між вже залученими і новими зовнірешіональними гравцями (КНР, РФ) внаслідок появи вакууму влади через зменшення американської присутності та стратегічного пріоритету Близького Сходу. Другий сценарій передбачав посилення ролі регіональних держав в формуванні нового регіонального порядку і активну боротьбу між ними, зокрема по лінії суніто-шиїтського

протистояння. Іран стає одним з ключових регіональних гравців, що передбачає конфронтацію з іншими потужними регіональними гравцями, зокрема Ізраїлем, Саудівською Аравією, ОАЕ, Єгиптом, Катаром та іншими. Туреччина та Іран перетворюються на активних учасників більшості регіональних конфліктів, що, в свою чергу, дозволить їм впливати на подальший розвиток подій на Близькому Сході. Третій сценарій, який і розпочав реалізовуватись адміністрацією Д.Трампа, був спрямований на мінімізацію значення палестинської проблеми для арабських країн та переформатування конфронтаційних блоків на користь Ізраїлю шляхом посередництва США між арабськими країнами та Ізраїлем. Цей сценарій починає реалізовуватись поетапно, починаючи з проголошення американського плану арабо-ізраїльського врегулювання - "Плану Трампа" (т.з. «угода століття»), реакція на який призвела до поляризації арабських країн, які умовно поділилися від тих, хто його жорстко відкинув, до тих, хто його підтримав або підтримав з певними зауваженнями . Американський сценарій передбачав, що в існуючих реаліях Ізраїль мав більше не розглядатися арабськими державами як головна загроза власній безпеці. Тепер ізраїльська сторона могла виступати одним з головних союзників проти Ірану, який почав формувати власну ситуативну коаліцію. Серед нових потенційних партнерів Ізраїлю називали Саудівську Аравію та інші монархії Перської затоки. Таким чином, в майбутньому значна частина уваги основних гравців не тільки в регіоні, але і на міжнародній арені, мала переключитися з палестино-ізраїльського конфлікту на протистояння арабських держав в коаліції з Ізраїлем проти Ірану і його союзників.

Відповідно до стратегії "скорочення" та політики Трампа з підтримки інтересів Ізраїлю в регіоні у 2018 році його адміністрація скасувала понад 200 мільйонів доларів допомоги Палестині, включаючи фінансування ООН та різних гуманітарних організацій. В той же час на кінець 2018 року президент США Дональд Трамп запропонував провести економічний саміт в Багдаді з метою привернення інвестицій у Палестину та інші країни Близького Сходу. Президент Трамп виступив з цією пропозицією на конференції з безпеки в Мюнхені, де він заявив: "Ми повинні зробити щось з економічної точки зору, щоб покращити ситуацію в регіоні, оскільки

це дійсно допоможе зменшити напругу та конфлікти". Він зазначив, що цей саміт може стати "початком нової ери для Близького Сходу" і допомогти створити "економічний мир" в регіоні. Хоча саміт у Багдаді не відбувся, але пропозиція Трампа змусила багатьох експертів зосередитися на економічних перспективах для Близького Сходу і можливостей співпраці між Ізраїлем та арабськими країнами регіону. В 2019 році адміністрація Трампа прийняла закон під назвою "Протидія бойкоту, дискримінації та санкціям проти Ізраїлю" (англ. "The Combating BDS Act of 2019"). Закон передбачав санкції проти компаній, які підтримують бойкот Ізраїлю, а також проти держав, які приймають подібні закони [59]. Цей закон став причиною обурення у деяких груп, які підтримують права палестинців та бойкот Ізраїлю як засіб тиску на уряд цієї країни. За словами активістів, закон є порушенням свободи слова та прав на мирні протести. Однак, підтримувачі закону стверджували, що він не втручається у свободу слова, а лише захищає права Ізраїлю на економічну безпеку та протидію дискримінації [201].

У березні 2019 року адміністрація Трампа визнала суверенітет Ізраїлю над Голанськими висотами, територією, яка була захоплена Ізраїлем у Сирії під час шестиденної війни в 1967 році. Це рішення було засуджено багатьма країнами, включаючи країни Європейського Союзу, як порушення міжнародного права.

У січні 2020 року довгоочікуваний мирний план Трампа на Близькому Сході (Peace to Prosperity: A Vision to Improve the Lives of the Palestinian and Israeli People), нарешті був оприлюднений. 28 січня 2020 року Д. Трамп під час спільного виступу з ізраїльським прем'єр-міністром Біньяміном Нетаньяху без участі представників Палестини представив план мирного врегулювання палестино-ізраїльського конфлікту, розроблений радником президента США Д. Кушнером, який проголосили "угодою століття", яка владнає війну на Близькому Сході, може стати "останньою історичною можливістю" для палестинців створити власну державу[362].

Він виявився односторонньою пропозицією, спрямованою на забезпечення інтересів Ізраїлю на окупованих територіях за рахунок палестинців [313 с. 112]. Нагадаємо, що цей план, розроблений у тісній співпраці з ізраїльським урядом, але

практично без участі палестинців, з'явився після низки рішень американської адміністрації: закриття офісу Організації Визволення Палестини (ОВП) у Вашингтоні; закриття американського консульства в Єрусалимі; скорочення допомоги палестинській владі та агентству ООН, яке відповідає за палестинських біженців; перенесення посольства США до Єрусалиму, що супроводжувалося заявою Трампа про те, що Єрусалим «поза столом переговорів» [313 с. 120].

Кушнер та його колеги стверджували, що для виходу з давнього глухого кута необхідне нове мислення, і вони покладали відповідальність за попередні невдачі безпосередньо на палестинців. На їхню думку, палестинці були винні в тому, що відмовилися прийняти або вести переговори про мир, тому настав час для нової парадигми. Вони вважали свою точку зору підтвердженою, коли палестинці категорично відхилили рішення США в грудні 2017 року перенести посольство до Єрусалиму. У той час президент Палестини Махмуд Аббас заявив на засіданні Центрального комітету ОВП: «Ми не погодимося, щоб США були посередником після того, що вони зробили з нами, віруючого не можна вжалити двічі в одне й те саме місце. Угода століття - це ляпас століття» [1; 313 с.122].

План передбачав встановлення миру, створення спільного комітету США та Ізраїлю для визначення кордонів майбутньої Палестинської держави, побудову тунелю між Західним берегом та сектором Газа, вжиття заходів для боротьби з тероризмом на палестинських територіях.

План пропонував визнання Ізраїлем Палестини як держави, однак палестинці мають при цьому досягти ряду критеріїв: викорінення тероризму й так званої відплати за вбивство, встановлення свободи слова, проведення політичних реформ і боротьбу з бідністю. Важливою умовою реалізації цієї угоди є роззброєння організації ХАМАС, яка контролює сектор Газа. Також мало бути розпущене угруповання "Ісламський джихад".

План передбачав включення до складу Палестини всієї Західної частини Йорданського узбережжя. В той же час єврейське населення, яке становило там приблизно 10%, при цьому може залишитися. Інша частина Палестини буде розташована у секторі Газа. Ця територія також повністю має перейти під контроль

палестинців. Із територіями на Західному березі річки Йордан вона має бути з'єднана тунелем або естакадою над ізраїльськими територіями. Контроль над сектором Газа дає Палестині вихід до моря, однак Трамп зазначив, що будівництво порту та навіть аеропорту там можливе лише через 5 років після укладення мирної угоди. До цього моменту Ізраїль дозволить Палестині користуватися двома своїми портами у містах Ашдода та Хайфа. За втрату територій на Західному березі річки Йордан Трамп пропонував передати палестинцям кілька зон у пустелі Негев на півдні Ізраїлю. У цих зонах планувалося збудувати високотехнологічну промислову зону та нові поселення, а також здійснити їх сільськогосподарське освоєння. Палестинці отримають близько 70% територій Західного берегу річки Йордан, що навіть менше, ніж раніше пропонували президенти Білл Клінтон та Барак Обама. Водночас, міжнародна спільнота визнає суверенітет Ізраїлю над цим регіоном. Фактично, ці території Палестини стануть анклавом, з усіх боків оточеним Ізраїлем, оскільки єдиним можливим кордоном з іншими країнами може бути долина річки Йордан, однак Д. Трамп також вважав, що вона має бути ізраїльською через "особливе значення" для безпеки єврейської держави.

Ще одним суперечливим питанням, вирішеним на користь Ізраїлю став Єрусалим[368]. Трамп запропонував світові визнати, що це місто є єдиною та неподільною столицею єврейської держави, за винятком деяких східних частин, які будуть вважатися столицею Палестини. Натомість Палестина може збудувати собі нову столицю у східному передмісті Єрусалима та назвати її Аль-Кудом. Також Трамп запевнив, що араби отримають вільний доступ до усіх священних місць на території Єрусалима. На практиці це повністю задовольняло інтереси Ізраїля, тоді як палестинці завжди вимагали поділу міста навпіл із доступом до священних місць та визнання Єрусалима столицею обох країн.

Новоствореній державі Палестина буде заборонено мати власну армію. Її військовий захист візьме на себе Ізраїль. Єдиним завданням палестинських сил безпеки буде охорона правопорядку та боротьба з тероризмом. Водночас, Ізраїль матиме право блокувати постачання зброї до Палестини морем, а також зможе навіть ветувати міжнародні угоди, якщо вбачатиме в них загрозу своїй країні. Для

компенсації за низку територіальних та культурних втрат Трамп обіцяв Палестині 50 мільярдів доларів інвестицій.

Таким чином, приходимо до висновку, що план Д.Трампа був проізраїльським та майже не враховував інтересів Палестини, окрім формального визнання цієї держави, не вирішував основних проблем палестино-ізраїльського врегулювання. План Трампа був сумішшю видавання бажаного за дійсне на підтримку правих ізраїльських уподобань і відкритої упередженості щодо палестинців. Наприклад, Трамп запропонував палестинцям створити державу приблизно на 18 відсотках території Палестини. Усім ізраїльським поселенням і поселенцям буде дозволено залишитися на місці, на додаток до цього Ізраїлю буде дозволено анексувати 30 відсотків Західного берега, передаючи в якості еквіваленту Палестині 16 відсотків території всередині Ізраїлю. Столиця Палестини буде в селищі Абу-Діс, а не в Єрусалимі, що суперечило давньому погляду палестинців на Єрусалим як на свою столицю. Можливо, найбільш образливим було те, що Ізраїль контролюватиме рішення щодо того, коли палестинці виконають умови плану щодо своєї державності. Як і слід було очікувати, палестинці категорично відкинули план [246].

Візит Дональда Трампа на Близький Схід у лютому 2020 року мав велике символічне значення, оскільки він став офіційним представленням "Процесу миру від Трампа". Під час візиту Трамп провів зустрічі з лідерами Ізраїлю та Палестини, а також кількома іншими країнами регіону, включаючи Єгипет, Йорданію, Саудівську Аравію та Об'єднані Арабські Емірати.

Президент Трамп зустрівся з прем'єр-міністром Ізраїлю та главою Палестинської автономії для обговорення можливостей врегулювання конфлікту. Під час візиту Трамп висловлював підтримку ізраїльському уряду та заявляв, що його план для врегулювання конфлікту є "найреалістичнішим шляхом до миру та процвітання". Також він закликав палестинців до прийняття плану та відмови від насильства.

Підтримку візиту Дональда Трампа на Близький Схід у лютому 2020 року висловлювали кілька країн регіону, зокрема Ізраїль та Саудівська Аравія. Міністр закордонних справ Саудівської Аравії Фейсал бін Фархан Аль Сауд висловлював надію на успіх візиту та підтримку плану Трампа для врегулювання конфлікту: "Ми

вітаємо будь-які зусилля, спрямовані на досягнення миру та стабільності в регіоні"[322]. Президент Ізраїлю Реувен Рівлін заявив, що "ізраїльтяни мають глибоку повагу до президента Трампа та його відданості розв'язанню конфлікту"[322]. Проте цей візит також став приводом для протестів та критики з боку палестинців і деяких інших країн регіону, які вважали, що план Трампа несправедливий та не дозволить досягнути миру. Негативно до візиту Дональда Трампа на Близький Схід у лютому 2020 року віднеслися Іран і Палестина. Президент Палестинської автономії Махмуд Аббас висловив засудження візиту Трампа, називаючи його "зрадником" та "ворогом миру та стабільності". Аббас також відмовився зустрітися з Трампом під час його візиту [1].

Достатньо критично був налаштований Єгипет, який висловив обурення поїздкою Трампа до святині Хірам у місті Мекка, що належить Саудівській Аравії [21].

Іран віднісся до плану Трампа та його візиту на Близький Схід у лютому 2020 року різко негативно, закликавши до збройного опору проти плану та визначаючи його як позорну та зрадницьку ініціативу. У своїй промові до народу після візиту лідер Ірану аятолла Алі Хаменеї заявив: "Палестинська земля не може бути продана або куплена, і вся палестинська нація повинна висловити свою єдність та виступити проти цього плану". Він назвав план Трампа "позорною та зрадницькою ініціативою" і закликав до збройного опору проти нього. У своєму Twitter-акаунті міністр закордонних справ Ірану Джавад Заріф критикував план Трампа та його візит до регіону, заявивши: "Мир і стабільність на Близькому Сході не можуть бути досягнуті за допомогою підкупу та зрадницьких та антиправових планів, які порушують права палестинців та ігнорують ісламську святиню". Деякі ісламістські організації також висловили негативне ставлення до візиту Трампа. Наприклад, Хасан Насралла, голова Ліванської Хезболли, заявив, що візит Трампа на Близький Схід є "фінальним ударом по Палестині та єдності мусульманського світу". "ХАМАС" засудила візит Трампа, заявивши, що він підтримує "ізраїльську окупацію Палестини та грубо порушує права палестинців на самовизначення та незалежність"[27].

Отже, візит Трампа мав скоріше символічне значення, ніж реальну можливість досягнення миру на Близькому Сході. Але вдалося реалізувати головну ціль – розкол арабських країн. Оцінюючи реакцію на “план Трампа”, потрібно виокремити декілька підходів. Перший – різко негативний, з боку палестинців, ІРІ, ісламістських організацій. Палестинський лідер Махмуд Аббас заявив: "Ми відкидаємо цей план в його загальності і на всіх рівнях - політичному, правовому та міжнародному"[1]. Лідер Ірану Хасан Роухані заявив, що "цей план не має майбутнього для палестинців та регіону" [116].

Другий підхід – поміркований, який передбачав визнання як позитивних, так і негативних аспектів плану, представлений значною частиною арабських країн, ООН, ЄС. Генеральний секретар ООН Антоніу Гутерреш заявив, що "для будь-якого мирного плану необхідно мати підтримку обох сторін та відповідати міжнародним нормам та резолюціям Ради Безпеки ООН". Європейський Союз у заяві підкреслив, що "цей план вимагає серйозного перегляду, враховуючи підхід ЄС до двостороннього розмежування на основі добровільності та підтримки всіх сторін"[183].

До країн, які частково підтримали "Процес миру" від Трампа, потрібно віднести країни Перської затоки, включаючи Саудівську Аравію та Об'єднані Арабські Емірати, які привітали план Трампа, заявивши, що він є "важливим кроком для досягнення миру та стабільності в регіоні". [Єгипетський президент Абдель Фаттах ас-Сісі заявив, що план "відкриває нові можливості для врегулювання конфлікту".

Суперечливою була позиція Росії. Російський президент Володимир Путін заявив, що план є серйозною спробою знайти вихід зі складної ситуації і закликав до діалогу між Ізраїлем та Палестиною.

Кілька країн Європейського Союзу, включаючи Великобританію, Польщу та Угорщину, висловили свою підтримку плану Трампа. Бразильський президент Жаїр Болсонару заявив, що "цей історичний крок зміцнює перспективи миру в регіоні та заслуговує підтримки всіх нас". Індійський прем'єр-міністр Нарендра Моді висловив підтримку плану Трампа, назвавши його "важливим кроком для врегулювання довгострокової проблеми". Ці заяви свідчать про те, що "Процес миру від Трампа"

знайшов підтримку у різних країнах світу, які сподіваються на досягнення миру та стабільності в регіоні.

Нарешті, третя група – це країни, які беззаперечно підтримали план. Ізраїльський прем'єр-міністр Біньямін Нетаньяху назвав план "історичним кроком" і заявив, що "Ізраїль погоджується на переговори про розширення своїх меж та надання палестинцям державної автономії" [133].

Але поступово вже завмираючий мирний процес завмер повністю, оскільки навіть ізраїльський уряд, головний бенефіціар його положень, не міг вирішити, чи план Трампа зайшов достатньо далеко, щоб задовольнити вимоги поселенців і правих членів уряду Нетаньяху. Вони заперечували ідею про те, що Ізраїлю буде дозволено анексувати «тільки» 30 відсотків Західного берега, і вони виступали проти підтримки планом утворення палестинської держави. Під час підготовки до липня, коли анексія була б дозволена за планом Трампа, міжнародний тиск проти перспективи анексії посилювався. У безпрецедентній статті в ізраїльській газеті посол Об'єднаних Арабських Еміратів (ОАЕ) у Сполучених Штатах Юсеф Аль Отайба попередив Ізраїль, що він може досягти або анексії, або нормалізації відносин з арабами, але не обох цілей одразу [313, с.123].

Усвідомлюючи, що перспективи успіху його мирного плану швидко зникають, адміністрація Трампа почала переглядати умови нормалізації ізраїльсько-арабських відносин і продемонструвати ефективність Трампа як учасника зовнішньополітичного процесу. Цього вдалося досягнути завдяки "Авраамським мирним угодам" (Abraham Accords). Це назва комплексу угод, які були укладені в 2020 році між Ізраїлем та кількома арабськими країнами, зокрема Об'єднаними Арабськими Еміратами, Бахрейном та Суданом. Ці угоди передбачали нормалізацію дипломатичних та економічних відносин між Ізраїлем та цими країнами.

Політика Трампа щодо палестино-ізраїльського конфлікту посилювала поляризацію американської політики щодо цього питання. Джо Байден, який тоді вже був кандидатом у президенти, висловив думку, що план Трампа "не допоможе забезпечити мир у регіоні та не вирішить конфлікту". В той же час деякі демократи приєдналися до позиції Трампа та більшості республіканців у підтримці політики

Трампа щодо Ізраїлю, тоді як прогресивні демократи все більше виступали проти дій адміністрації. Дебати щодо підтримки Ізраїлю з боку США також активно точилися в конгресі та в законодавчих органах деяких штатів [313 с. 25].

Спадщина Трампа щодо ізраїльсько-палестинського конфлікту залишатиметься позитивною для його найпалкіших американських прихильників та ізраїльського правого крила, але майже всі міжнародні гравці сприйматимуть її як таку, що не сприяла перспективам миру. Справжньою метою Трампа не могла бути дієва мирна ініціатива, оскільки навіть випадкові спостерігачі за історією конфлікту сказали б йому, що цей план був абсолютно неможливим для палестинців. Швидше, він і його радники прагнули докорінно змінити вихідну точку будь-яких майбутніх мирних переговорів. [313 с.26] Керуючись ідеологічно орієнтованими радниками, Трамп намагався «бити в дзвони, що Байден не може зняти», самовдоволено резюмував посол Трампа в Ізраїлі і, можливо, передчасно: «Немає повернення до того, що ми змогли зробити... Я, відверто кажучи, десь між залежністю та сп'янінням від того, що я зміг зробити, і від того, скільки радості це мені приносить Ми кардинально змінили наратив». [313 с.27]

Зміна наративів призвела до прориву в відносинах між Ізраїлем та арабськими країнами, який розпочався 13 серпня 2020 року після заяви Ізраїлю щодо припинення політики поширення свого суверенітету на палестинські території і про прагнення сконцентруватись на розширенні зв'язків з арабським і ісламським світом з метою нормалізації відносин з арабськими странами. Одночасно ОАЕ та Ізраїль оголосили про намір встановити дипломатичні відносини. Була оприлюднена Спільна заява США, Ізраїлю та ОАЕ щодо повної нормалізації відносин між ОАЕ та Ізраїлем як найбільш динамічними суспільствами на Близькому Сході. Обидві країни висловили прагнення стати прикладом, моделлю та каталізатором трансформації близькосхідного регіону за рахунок активізації дипломатичної, торгівельної та безпекової співпраці та налагодження тісних взаємовідносин між людьми. Держава Ізраїль та Об'єднані Арабські Емірати, відомі своїми сильними та інноваційними економіками, зберігають свої природні синергії як лідери в галузі технологій та інновацій. Все це мало стати основою для реалізації Стратегічної

програми для Близького Сходу (Strategic Agenda for the Middle East) [127]. Текст угоди про нормалізацію відносин між Ізраїлем та Об'єднаними Арабськими Еміратами був опублікований на офіційному сайті Білого дому 13 серпня 2020 року в розділі "Joint Statement of the United States, the State of Israel, and the United Arab Emirates" і на офіційних сайтах урядів Ізраїлю та Об'єднаних Арабських Еміратів [353; 354].

Після цього 15 вересня 2020 року у Білому домі відбулося підписання Договору про мир, дипломатичні відносини та повну нормалізацію між Ізраїлем та Об'єднаними Арабськими Еміратами. Договір підписали міністр закордонних справ та міжнародного співробітництва ОАЕ Абдулла бін Заїд Аль Нагаян та прем'єр-міністр Ізраїлю Беньямін Нетаньяху у присутності президента США Дональда Трампа. Інша, більш вживана назва цього документу - Авраамові мирні угоди (Abraham Accords).

Визначимо декілька причин, що зумовили укладення угоди, включаючи зміну підходу до регіону з боку США та бажання ОАЕ поліпшити свої відносини з Ізраїлем. Для Трампа угода була великим досягненням його зовнішньої політики. Він заявив, що вона відкриває двері до подальшої нормалізації відносин між Ізраїлем та арабськими країнами, робить можливим зміцнення миру на Близькому Сході.

Авраамові угоди посилюють так звану «вісь поміркованості», до якої включають ОАЕ, КСА, АРС та Йорданію, на противагу «вісі радикалізму», до якої відносять ІРІ, Туреччину та Катар, деякі ісламістські організації, з можливістю подальшого формування стратегічного близькосхідного альянсу між Ізраїлем та поміркованими сунітськими державами. Щодо арабо-ізраїльського та палестино-ізраїльського врегулювання, вони стали свідченням того, що для поміркованих арабських монархій стримування іранської загрози важливіше, ніж палестинське питання, втіленням формули «мир в обмін на мир», яка не вимагає територіальних поступок з ізраїльської сторони. Саме тому Ізраїль в подальшому прагнув розширити коло арабських країн, які готові нормалізувати з ним відносини, перш за все шляхом залучення Саудівської Аравії.

Підписуючи угоди, арабські країни враховували два важливих стратегічних фактора. По-перше, дві країни Перської затоки, які нормалізували відносини з Ізраїлем — ОАЕ та Бахрейн — дедалі більше побоювалися, що “уход” США з регіону послабить американську “парасольку безпеки”, на яку вони покладалися. Вони вважали, що Ізраїль може виявитися більш надійним партнером у сфері безпеки. Крім того, кожен із нормалізаторів, крім Бахрейну, отримав від Вашингтона відчутну вигоду за те, що вивів із тіні свої відносини з Ізраїлем.

Угода з ОАЕ стала першою угодою між Ізраїлем та арабською країною за 26 років. У рамках угоди Держава Ізраїль припинила плани на анексію певних частин Західного берега Йордану, а ОАЕ визнали державність Ізраїлю та уклали домовленість про нормалізацію дипломатичних, економічних та культурних відносин між країнами.

Угода між Ізраїлем та Об'єднаними Арабськими Еміратами передбачала нормалізацію відносин між країнами, встановлення повних дипломатичних відносин, включаючи відкриття посольств та консульств; розвиток співпраці в галузі економіки, туризму, науки та медицини; співпрацю в боротьбі зі спільними викликами, такими як пандемія COVID-19, зміна клімату та тероризм; зупинення планів анексії певних територій на Західному березі Йордану Ізраїлем.

У рамках угоди Ізраїль та ОАЕ домовилися про встановлення повноцінних дипломатичних відносин, включаючи відкриття посольств та початок співпраці в галузі економіки, науки та технологій. ОАЕ оголосили не тільки про встановлення дипломатичних зв'язків з Ізраїлем, але й про посилення двостороннього співробітництва у багатьох сферах, включаючи безпекову.

За посередництва США у вересні 2020 року в Вашингтоні угоди про нормалізацію відносин з Ізраїлем крім Об'єднаних Арабських Еміратів підписало за аналогією і Королівство Бахрейн [127]. Як зазначалось раніше, церемонія підписання угод відбулася у Білому домі у присутності президента США Дональда Трампа, який назвав це пробудженням нового Близького Сходу після десятиліть розколу та конфліктів. Згідно з договорами, Ізраїль має утриматися від проголошення свого суверенітету над частиною територій Західного берега річки Йордан, які палестинці

хочуть бачити частиною своєї майбутньої держави. Угода з Бахрейном передбачала встановлення повноцінних дипломатичних відносин, відкриття посольств та співпрацю в різних галузях, включаючи туризм, технології та безпеку. До них в жовтні 2020 року приєднався і Судан (угоди були оголошені разом як "Авраамові угоди" за ім'ям Авраама - спільного предка арабів і євреїв). Угода з Суданом, яку називають "Угода Маджлису", передбачала відкриття повноцінного посольства в Хартумі, а також розширення співпраці між країнами в галузі економіки, технологій та безпеки. Пізніше це ж саме зробили Марокко [17; 280].

Угода між США, Ізраїлем та Бахрейном про нормалізацію відносин, яка була підписана 15 вересня 2020 року в Вашингтоні, містила аналогічні пункти з угодою з ОАЕ, а також передбачала співпрацю в галузі культури та спорту [286]. Основні зобов'язання, які були взяті сторонами, включали визнання Бахрейном держави Ізраїль і встановлення повноцінних дипломатичних відносин з нею. Ізраїль і Бахрейн взаємно відкривають свої посольства і розпочинають взаємні відносини в галузі туризму, торгівлі та інвестицій. Сторони зобов'язуються співпрацювати в боротьбі з тероризмом, екстремізмом та іншими загрозами для міжнародної безпеки. Бахрейн зобов'язується не здійснювати бойкот Ізраїлю і не ставити перешкоди ізраїльським товарам, послугам та інвестиціям на своїй території. Сторони зобов'язуються залучати інші країни регіону до нормалізації відносин з Ізраїлем. Вона стала другою угодою про нормалізацію відносин між Ізраїлем та арабською країною за два місяці.

Угода між США, Ізраїлем та Суданом, відома як "Угода про мир, нормалізацію відносин і співпрацю між Суданом, Державою Ізраїль та Сполученими Штатами Америки" була підписана 23 жовтня 2020 року у Вашингтоні за участю президента США Дональда Трампа, прем'єр-міністра Ізраїлю Беньяміна Нетаньяху та члена Ради переходу Судану Абдулли Фаттаха аль-Бурані. Її текст був опублікований на офіційному сайті Білого дому, а також на сайтах урядів США, Ізраїлю та Судану [305; 353; 355]. Вона включала наступні пункти: Судан визнає державу Ізраїль і встановлює повноцінні дипломатичні відносини з нею. США і Ізраїль зобов'язуються підтримувати економічну та гуманітарну допомогу Судану та

сприяти його міжнародній інтеграції. США зобов'язуються скасувати Судану частину боргу та підтримати його у відновленні економіки та міжнародних фінансових відносин. Судан зобов'язується співпрацювати з США та іншими країнами у боротьбі з тероризмом та підтримувати мир і стабільність на Близькому Сході. Судан зобов'язується сприяти миру в регіоні, включаючи підписання угоди з Ізраїлем. Вона передбачала зняття країною санкцій проти Ізраїлю та нормалізацію відносин у багатьох сферах, включаючи економіку та безпеку, фінансову підтримку від США для Судану.

В рамках своєї гібридної стратегії з використанням елементів “причетності як торгування” (взаємного обміну поступками) та “замирення” Сполучені Штати заплатили високу ціну, щоб стимулювати арабські країни до укладання цих угод про нормалізацію, і єдиною помітною вигодою для Вашингтону була можливість додаткових продажів зброї ОАЕ та Марокко. Трамп пообіцяв продати ОАЕ передові винищувачі та ударні безпілотники; пообіцяв виключити Судан зі списку держав-спонсорів тероризму та надати йому “суверенний імунітет” щодо майбутнього тероризму, що походить із території Судану; визнав претензії Марокко на суверенітет над спірною територією Західної Сахари, виступаючи проти майже одностайного міжнародного консенсусу проти такого кроку. Коментуючи ці дії США, відомий американський консервативний журнал зазначив: «Вашингтон посилює репресії в Бахрейнї, гарантує агресію з боку ОАЕ, приносить в жертву сахарський народ [Західної Сахари], підриває реформи в Судані і навіть відмовляється від правосуддя для американців, які постраждали від Судану»[313 с. 24].

Таким чином, під час президенства Трампа були укладені декілька угод про нормалізацію відносин Ізраїлю з арабськими країнами регіону, що було визнано як значимий крок у забезпеченні миру та стабільності на Близькому Сході. Вони мали сприяти покращенню відносин між країнами регіону та мали привести до збільшення економічного розвитку. Адміністрація США підтримала стратегію Трампа щодо миру на Близькому Сході та створення регіонального консенсусу щодо більш жорсткого підходу до Ірану.

Ці угоди стали одним з найважливіших досягнень адміністрації Трампа, відкриваючи нову сторінку в історії відносин між Ізраїлем та арабським світом, передбачаючи встановлення повноцінних дипломатичних відносин між трьома державами, відкриття взаємних посольств та початок співпраці в таких сферах, як технології, наука, туризм, охорона здоров'я та енергетика [286]. Загалом, Авраамові мирні угоди відкривали нові перспективи для відносин між Ізраїлем та арабським світом, змінили характер міжнародних відносин на Близькому Сході, але вони також стали об'єктом суперечок і критики з боку деяких держав і організацій. Вони були високо оцінені США, Ізраїлем та деякими арабськими державами. Проте інші арабські країни, такі як Палестина та Ємен, засудили цю угоду, вважаючи її зрадницькою. Крім того, деякі ісламські країни, зокрема Іран та Туреччина, також виступили з її критикою і погрожували вжити заходи відповідно до своїх інтересів.

Хоча багато американських політиків і політичних аналітиків вітали встановлення відносин між Ізраїлем та арабськими державами, палестинці відреагували різкою критикою, стверджуючи, що ОАЕ та інші залишили їх.

Думки науковців про ці угоди розходяться. Деякі експерти та науковці вважають "Авраамові угоди" історичними та позитивними для регіону, оскільки вони сприяють нормалізації відносин між Ізраїлем та країнами Близького Сходу, що раніше були ворогами. За словами підписантів угод, вони мають сприяти зміцненню економіки, безпеки та стабільності в регіоні.

Інші науковці стверджували, що ці угоди можуть мати негативний вплив на забезпечення прав палестинців, оскільки вони не передбачають укладання окремої угоди між Ізраїлем та Палестинською автономією. Висловлювались сумніви щодо того, наскільки ефективними будуть ці угоди в зміцненні миру та стабільності в регіоні. Як свідчив подальший розвиток подій, реалізація положень Авраамових угод зіткнулась зі значними труднощами, а КНР вдалося вдало виступити посередником в нормалізації відносин між Саудівською Аравією та ІРІ, що стало значним успіхом китайської дипломатії [89].

До критиків угод віднесемо Надіма Шадмана, професора політичних наук в університеті Тель-Авіва, Решада Яккупа, завідувача кафедри політичних наук університету Ахмета Ясаві у Казахстані, Нурін Халіса, професора політичних наук університету Саламанки в Іспанії, Ашкара Хассона, ізраїльського адвоката і експерта з міжнародного права, Саїда Нематі, іранського експерт з міжнародних відносин. Професор Надім Шадман з університету Тель-Авіва стверджує, що угоди можуть мати негативний вплив на палестинців, оскільки йдеться про зміцнення зв'язків між Ізраїлем та ОАЕ без вирішення конфлікту на Близькому Сході. Він також вважає, що угоди можуть вплинути на іранську геополітику, змінивши баланс сил в регіоні [127].

Професор Нурін Халіса висловлювалась про те, що Авраамові угоди можуть мати негативний вплив на палестинський народ і підірвати шанси на досягнення мирного врегулювання конфлікту на Близькому Сході. Вона зазначила, що угоди не вирішують ключових питань, таких як статус і майбутнє палестинських територій, і можуть зміцнити ізраїльську окупацію цих територій. Водночас, вона також відзначила, що угоди можуть мати позитивний вплив на економічний розвиток регіону [101].

Авраамові угоди аналізуються в працях Денніза Розза, Азріаль Бермант, Амоса Ядліна та інших. Позитивна оцінка угод міститься в роботах Азіза Альгхашіана, саудівського дослідника, який стверджує, що угоди відкривають нові можливості для Ізраїлю в торгівлі та інвестиціях, а також демонструють зростання значення регіону. Він висловився про угоди як про "дійсно історичні досягнення, які можуть допомогти вирішити деякі з найбільш складних проблем в регіоні". Деніел Шапіро висловлював свою позитивну оцінку Авраамових угод та їхньому впливу на Ізраїль. В одному зі своїх інтерв'ю він зазначив: "Авраамові угоди можуть бути дуже вигідними для Ізраїлю. Ці угоди відкривають нові можливості для Ізраїлю в сферах економіки, технологій, туризму та безпеки. Крім того, вони можуть допомогти зменшити ізоляцію Ізраїлю на міжнародній арені та збільшити кількість країн, які підтримують його позиції" [17]. Стів Холланд, кореспондент Reuters вважає, що угоди "передбачають повну нормалізацію відносин між Ізраїлем та

арабським світом, що є гігантським кроком вперед у дипломатії та безпеці в регіоні"[125; 126]. Англійський дослідник Крістіан Улрічсен зазначив, що угоди "відкривають нові можливості для економічного співробітництва та миру в регіоні". Він з одного боку констатує, що угоди мають величезне значення для регіону та підвищують шанси на досягнення миру. В той же час в статті "Країни Затоки в міжнародній політичній економіці "[286] висловлює свої застереження щодо угоди між ОАЕ та Ізраїлем, стверджуючи, що вона не вирішує головних проблем на Близькому Сході, таких як конфлікт з Палестинською автономією. В статті "Угода Ізраїлю та ОАЕ не принесе миру, але продовжить війну в Лівії" Д.Пак, засновник консалтингової компанії Libya-Analysis і автор книги «Лівія та глобальний безлад» стверджує, що угода між ОАЕ та Ізраїлем не забезпечить миру на Близькому Сході та не змінить динаміку конфлікту з Лівією [189]. В роботі "Коли справа стосується України, передбачувані злочини Трампа виходять за рамки " Д. Пайпс аналізує угоди між Ізраїлем та країнами Перської затоки, стверджуючи, що вони не вирішують головних проблем Близького Сходу та не принесуть істотних змін в регіоні [190]. В статті "Угода між ОАЕ та Ізраїлем стосується не лише Ірану. Є ще Туреччина" Х.Баркей аналізує позицію Ірану щодо угод між ОАЕ, Бахрейном та Ізраїлем, стверджуючи, що вони не тільки слугують як засіб боротьби з Іраном, але і мають великі наслідки для мирного процесу на Близькому Сході [24].

В статті "Мирний план Трампа на Близькому Сході в роботі. Що думає регіон?" на сайті Carnegie представлені відгуки експертів щодо політики адміністрації Дональда Трампа на Близькому Сході. У своєму коментарі Амос Ядлін стверджує, що адміністрація Трампа зробила багато важливих кроків, що підтримали Ізраїль та зашкодили Ірану. Він називає переміщення американського посольства до Єрусалиму "сміливим кроком", а також схвально оцінює рішення Трампа щодо відмови від ядерної угоди з Іраном. Проте Ядлін висловлює свої сумніви щодо підходу Трампа до вирішення конфлікту між Палестинською автономією та Ізраїлем. Він вважає, що підтримка Трампом Ізраїлю без будь-яких пропозицій щодо вирішення питання палестинської державності може призвести до подальшого ескалації конфлікту. Крім того, Ядлін стверджує, що адміністрація Трампа

недостатньо впливала на вирішення інших регіональних проблем, таких як сирійська криза та громадянська війна в Йемені. Він вказує, що політика Трампа щодо Сирії дозволила Росії та Ірану збільшити свій вплив в регіоні [119].

В статті "Політика Трампа на Близькому Сході: Іран" в Baker Institute Джо Барнс стверджує, що політика адміністрації президента Трампа на Близькому Сході допомогла Ірану зміцнити свої військові та політичні позиції на Близькому Сході. Зокрема, Барнс вважає, що зняття санкцій проти Ірану, виконання угоди з терористичною групою Талібан та зменшення присутності США в регіоні дозволили Ірану зміцнити свої зв'язки зі шіїтськими групами в Іраку та Ємені. Автор статті також зазначає, що політика Трампа на Близькому Сході призвела до загострення конфлікту між Іраном та Ізраїлем, а також до погіршення відносин між Саудівською Аравією та Катаром. В цілому, Джо Барнс вважає, що політика Трампа на Близькому Сході була неефективною та призвела до зміцнення впливу Ірану в регіоні. Барнс говорить про зростаючий вплив Ірану на регіон, особливо після виходу США з ядерної угоди з Іраном. Він наголошує, що іранська стратегія полягає в підтримці терористичних груп в Лівані, Сирії та Ємені, а також в допомозі іракським шіїтам у збройних конфліктах в Іраку. Барнс закликає до більш активної ролі США в контролі над іранською агресією на Близькому Сході [25].

Інший дослідник, Сеан Федеріко, вважає, що угоди є історичним кроком до миру та стабільності в регіоні. В статті в CNN він підтримав ці угоди, стверджуючи, що вони можуть сприяти миру та стабільності в регіоні Близького Сходу. У своїх статтях він також звертав увагу на важливість розвитку економічних відносин між Ізраїлем та арабськими державами, що може мати позитивний вплив на життя людей в цьому регіоні [88].

Девид Кляйн, відомий експерт з міжнародних відносин, зазначив, що угоди є прикладом конструктивного підходу до вирішення конфліктів у регіоні та кроком до покращення відносин між різними країнами [155].

Отже, ці угоди дійсно були визнані багатьма аналітиками як важливі з точки зору стабілізації ситуації на Близькому Сході та зміцнення регіональної безпеки. Також вони могли мати позитивний вплив на економічне та технологічне співробітництво

між Ізраїлем та арабськими країнами. Але варто зазначити, що укладення цих угод мало і негативні наслідки. Наприклад, угоди про нормалізацію відносин між Ізраїлем та арабськими країнами також мали політичний контекст, пов'язаний з протистоянням з Іраном та його впливом на регіоні. Крім того, деякі експерти справедливо вважали, що угоди можуть призвести до подальшого погіршення відносин між Ізраїлем та палестинцями, оскільки вони не передбачали вирішення палестинської проблеми. Крім того, деякі кроки, здійснені адміністрацією Трампа, такі як перенесення посольства США в Єрусалим та прийняття закону "Протидія бойкоту, дискримінації та санкцій проти Ізраїлю", призвели до різкої реакції та осуду з боку палестинської влади та інших країн регіону.

Приходимо до висновку, що адміністрації Трампа не вдалося досягти довгострокового прориву у врегулюванні арабо-ізраїльського конфлікту, хоча були досягнуті обмежені успіхи в сфері нормалізації відносин між Ізраїлем та країнами арабського світу. Для досягнення довгострокового миру у регіоні потрібно було продовжувати пошук компромісних рішень, які б враховали інтереси всіх сторін конфлікту.

3.3. Здобутки, прорахунки та наслідки близькосхідної політики адміністрації

Д. Трампа

Мета розділу полягає у визначенні здобутків і прорахунків та узагальненні результатів близькосхідної політики адміністрації Дональда Трампа для регіону і для світу в цілому як на основі порівняльного аналізу політики демократичних та республіканських адміністрацій США на Близькому Сході в XXI столітті, так і на основі критичного аналізу розгляду цієї проблеми в експертно-академічному співтоваристві.

Результати політики Трампа на Близькому Сході аналізуються такими дослідниками, як М. Вольф [313], Б. Вудворд [312], Амос Ядлін, колишній начальник розвідки Ізраїлю та директор Інституту національної безпеки в Тель-Авіві [316], С. Уолт [295], та ін.

На особливу увагу заслуговують роботи Е. Подех "Близькосхідна політика Трампа: добра, погана та жахлива" [197], Д. Томпсон "Близькосхідна політика Трампа" [268], Г. Афтанділян "Змішані повідомлення Трампа до Близького Сходу" [6]. Ці та інші дослідники аналізують різні аспекти політики Трампа на Близькому Сході, такі, як його відносини з Іраном, підхід до розв'язання конфлікту між Ізраїлем та палестинцями, війну в Сирії та інші питання. Вони надають свої оцінки та рекомендації для майбутньої політики США в регіоні. Більшість досліджень близькосхідної політики адміністрації Д.Трампа наразі націлені на вивчення її наслідків як для Сполучених Штатів, так і для розвитку регіону, здійснюють порівняльний аналіз політики американських адміністрацій на Близькому Сході в ХХІ столітті.

Як зазначається в роботі "Шум і ярість", фундаментальним моментом, який враховувався Трампом при формуванні його близькосхідної політики, було те, що останні три адміністрації помилялися на Близькому Сході. Неможливо було переоцінити, скільки презирства команда Трампа відчувала до традиційного мислення, яке стало таким неправильним. Отже, новий принцип роботи був простим: робити протилежне тому, що робили б вони. Їхня поведінка, їхнє самолюбство, їхні ідеї — у певному сенсі навіть їхнє походження, освіта та клас — усе було підозрілим. Стара зовнішня політика базувалася на ідеї нюансів: стикаючись із нескінченно складною багатосторонньою алгеброю загроз, інтересів, стимулів, угод і відносин, що постійно розвиваються, вони намагалися досягти збалансованого майбутнього. На практиці нова зовнішня політика, ефективна доктрина Трампа, полягала в тому, щоб звести дошку до трьох елементів: повноваження, з якими ми можемо працювати, повноваження, з якими ми не можемо працювати, і ті, у кого немає достатньої влади, якими ми можемо функціонально знехтувати або пожертвувати. Це були речі холодної війни. І справді, на думку Трампа, саме під час холодної війни час обставини дали Сполученим Штатам найбільшу глобальну перевагу. Це було тоді, коли Америка була великою [313 с.230].

Заяви та дії Трампа щодо Близького Сходу відображали прагнення змінити політику його попередників. За президентів Джорджа Буша та Барака Обама Близький Схід ставив перед США значно більше проблем, ніж надавав можливостей для їх вирішення в інтересах США. Після 11 вересня участь США в регіоні стала сильно милітаризованою завдяки тривалим війнам і розширеному розгортанню військ в Афганістані та Іраку. Ізраїльсько-палестинський мирний процес так і не відновився після другої інтифади, незважаючи на серйозні переговорні зусилля ізраїльтян і палестинців у 2008 році та держсекретаря Джона Керрі в 2013-2014 роках. Арабські повстання в 2011 році («Арабська весна») не виправдали надії на демократію, а навпаки викликали безліч криз і війн у Сирії, Іраку, Лівії та Ємені. У геополітичному вакуумі, створеному цими кризами, процвітали транснаціональні терористичні групи, особливо Аль-Каїда та Ісламська держава (ІДІЛ). Ядерна програма Ірану була обмежена у 2015 році ядерною угодою, яка різко критикувалася республіканцями та багатьма демократами як недостатня як за змістом, так і за обсягом.

Протягом кількох десятиліть Близький Схід також ставав все більш дисфункціональним у внутрішньому плані. Слабкі чи неспроможні держави, корупція та клановий капіталізм, збільшення розриву між багатими та бідними, неконтрольоване зростання населення, відсутність продовольчої безпеки, відсутність можливостей працевлаштування, затяжні конфлікти, посилення авторитаризму та порушення прав людини – усі ці фактори ускладнювали формування та реалізацію близькосхідної політики США.

Трамп успадкував безлад. За винятком Тунісу, Арабська весна 2011 року не змогла змінити політику авторитаризму в регіоні. У Єгипті після короткого правління «Братів-мусульман» єгипетські військові влаштували «державний переворот» у 2013 році та призначили ще одного генерала президентом. Почалися широкі репресії як проти «Братів-мусульман», так і проти лівих сил. У Лівії, Сирії та Ємені спалахнули громадянські війни, які призвели до серйозних гуманітарних криз і значних потоків біженців і внутрішньо переміщених осіб. Після десятиліть закликів до демократії та свободи в регіоні Сполучені Штати мало що

запропонували, щоб допомогти новонародженим демократам упоратися з могутніми автократами. Стратегія США по зменшенню військової присутності в регіоні сприяла розчаруванню їх політикою з боку регіональних акторів та їх руху в бік Пекіну та Москви.

Є певний сенс, у якому схильність і марносластво Трампа насправді відображали нову близькосхідну реальність. Відкриття нафти/газу в Сполучених Штатах різко зменшили залежність США від поставок з Близького Сходу. Викопне паливо в регіоні залишалося важливим для союзників США, але це означало, що Трамп міг спробувати отримати більшу ціну за роль США як гаранта безпеки експорту нафти та газу.

Таким чином, розрив Трампа з довгостроковою політикою США на Близькому Сході міг би мати сенс, якби він зосередився на першопричинах і керувався глибоким почуттям мети та стратегії. У відповідь на десятиліття підтримки США автократів, які підтримували американські цілі в регіоні, Трамп міг би переорієнтувати американську політику на підтримку свободи та демократії, традиційних республіканських (і американських) цінностей. Однак цього не відбулось. Трамп розпочав низку окремих дій, які не досягли заявленої мети.

За роки президенства не було сформульовано “доктрину Трампа”, незважаючи на припущення про протилежне, яке висловлювали деякі його урядовці, зокрема державний секретар М. Помпео. Версія Трампа «Америка понад усе» спонукала аналітиків визначити стратегію його адміністрації як «першість без мети» [313 с. 210]. Як і в інших аспектах своєї зовнішньої політики, Трамп непослідовно використовував трибуну, щоб оголосити про домінування Америки в близькосхідному регіоні, з якого він радше хотів піти. У Трампа не було чіткого стратегічного бачення чи розуміння американських національних інтересів. Він більше дбав про свій імідж, про зміцнення своєї політичної бази та збільшення перспектив свого переобрання. Хоча деякі з його радників мали порядок денний, для президента це було «Трамп понад усе», а не «Америка понад усе». Практично всі його політичні дії та заяви можна пояснити лише в цьому контексті.

В той же час потрібно враховувати і протилежну точку зору. Так, зокрема, Джек Томпсон виділяє кілька позитивних аспектів політики Трампа на Близькому Сході, зокрема: укладення мирних угод між Ізраїлем та кількома арабськими країнами, що позитивно вплинуло на стабільність регіону; збільшення тиску на Іран, зокрема шляхом виведення США з ядерної угоди з Іраном; зниження кількості американського контингенту на Близькому Сході, що зменшує ймовірність війни [268].

Р. Фрідман також наголошує на негативних аспектах політики Трампа на Близькому Сході, серед яких віддалення перспективи досягнення миру між палестинцями та Ізраїлем, зокрема через перенесення посольства США в Єрусалим; зниження підтримки демократії та прав людини в регіоні; непередбачуваність та несистемність політики Трампа на Близькому Сході, що могло призвести до дестабілізації ситуації. У цілому, Р.Фрідман визнає, що політика Трампа на Близькому Сході мала як негативні, так і позитивні наслідки, але при цьому наголошує, що деякі з його рішень можуть мати віддалені наслідки, особливо у зв'язку з відносинами між Ізраїлем та Палестиною.

В роботі Е. Подеха аналізується кілька ключових аспектів політики адміністрації Трампа на Близькому Сході як з точки зору її здобутків, так і прорахунків, таких як план миру на Близькому Сході, відносини з Саудівською Аравією та Іраном, боротьба з тероризмом та інші. Авторка відзначає, що політика Трампа на Близькому Сході була успішною у деяких аспектах, наприклад, у відносинах з ізраїльським урядом, який отримав значну підтримку від адміністрації Трампа. Також було досягнуто деяких успіхів у боротьбі з тероризмом та забезпеченні безпеки на Близькому Сході. Однак, автор також відзначає кілька негативних аспектів політики Трампа на Близькому Сході. Зокрема, відносини з Іраном та Саудівською Аравією були досить складними, а план миру на Близькому Сході, запропонований адміністрацією Трампа, було справедливо піддано критиці за те, що він не враховував інтереси палестинської сторони. [197]

В статті Г.Афтанділіана [6] розглядається політика адміністрації Трампа на Близькому Сході та її наслідки. Афтанділіан Г. стверджує, що під час президентства

Трампа Сполучені Штати відмовилися від традиційного підходу до регіону та стали набагато більш “нахабними та безпосередніми” у своїх діях. Автор вважає, що серед негативних аспектів політики Трампа на Близькому Сході можна виділити відкриту підтримку США саудівського режиму, який має погану репутацію у світі з приводу порушення прав людини та військових конфліктів у регіоні; скасування ядерної угоди з Іраном, яке призвело до загострення ситуації та збільшення впливу Ірану в регіоні; прийняття рішення про переміщення посольства США до Єрусалиму, що спричинило великий резонанс у арабському світі та хвилю насильства на палестинських територіях.

Однак автор також відзначає деякі позитивні аспекти політики Трампа, зокрема, укладання декількох мирних угод між Ізраїлем та арабськими країнами, зміцнення відносин з Ізраїлем. М.Хейтем стверджує, що загалом політика адміністрації Трампа на Близькому Сході мала змішанні результати та не допомогла вирішити складні проблеми регіону.

Стаття Р. Соліча "Ризикована війна в Близькому Сході" розглядає негативний вплив політики адміністрації Трампа на міжнародну репутацію США [247]. Автор вказує на те, що Трамп підтримував авторитарних лідерів, які були пов'язані з порушеннями прав людини та проявляв неповагу до міжнародних угод і домовленостей, які вважалися ключовими для стабільності і безпеки на Близькому Сході. Зокрема, відмова США від ядерної угоди з Іраном та перенесення посольства в Єрусалим були рішеннями, які порушили баланс сил на Близькому Сході та стабільність у регіоні. Автор підкреслює, що політика Трампа в регіоні спричинила значний розлад і підірвала довіру до США.

Після своєї поразки на президентських виборах 3 листопада 2020 року Трамп витратив майже весь свій час на заперечення результатів виборів і планування способів їх скасування. Однак його адміністрація, особливо державний секретар М.Помпео, наповнила цей період низкою рішень і дій, спрямованих на покращення його власних політичних повноважень і ускладнення політики майбутньої адміністрації Байдена. Адміністрація вирішила визнати хуситів в Ємені терористичною організацією з 19 січня 2021 року, за день до інавгурації Байдена.

Під час громадянської війни в Ємені адміністрація надавала підтримку Саудівській Аравії і ця акція проти хуситів була “прощальним подарунком” для саудівців, які надалі зіткнулися з тиском з боку Байдена, який наполягав на припиненні саудівського втручання у Ємені та покращенні стану дотримання прав людини. Багато американських і міжнародних правозахисних організацій критикували адміністрацію Трампа за ці дії, стверджуючи, що це погіршить і без того жахливу гуманітарну кризу в Ємені.

Під час міжправління між адміністраціями Помпео відвідав поселення на Західному березі річки Йордан і територію Голанських висот, на яку претендує Ізраїль, що стало першим подібним офіційним візитом держсекретаря. Візит Помпео підкреслив підтримку адміністрацією ізраїльських поселень і невизнання порушення Ізраїлем міжнародного права [313 с. 51]. Після завершення свого візиту Помпео оголосив, що продукти, вироблені в поселеннях, можуть мати напис «Зроблено в Ізраїлі». Після візиту Помпео США запровадили санкції проти семи компаній і двох осіб, залучених до доставки сталі до або із Ірану [313 с. 54]. Не надавши жодних доказів, Помпео також оголосив Іран новою «базою» Аль-Каїда, звинувачення, яке заперечується експертами з боротьби з тероризмом [313 с. 55]. Нарешті, Помпео додав прощальний удар проти союзника США та члена НАТО Туреччини, критикуючи Туреччину за закупівлю нею систем озброєння в Росії та за те, що вона фінансує сирійських солдат, які воюють в Лівії [313 с. 56]. Підхід Дональда Трампа до Близького Сходу коливався між емоційними, неінформованими, байдужими та імпульсивними заявами та діями, з одного боку, та постійними зусиллями підірвати політику, яка визначала американські інтереси та ґрунтувалася на десятиліттях американської дипломатії в регіоні, з іншого [313 с. 66].

Тим не менш, його послужний список не позбавлений певних досягнень. Трамп може похвалитися досягненням угод про нормалізацію відносин між Ізраїлем та ОАЕ, Бахрейном, Суданом і Марокко, хоча вони й вибудовувались за зачиненими дверима багато років. Угоди про нормалізацію та кілька окремих дій, таких, як перенесення американського посольства в Єрусалим, виявилися дуже популярним

серед його політичної бази, але він не зміг просунути перспективи ізраїльсько-палестинського миру.

Трамп також може похвалитися тим, що не почав війни під час свого перебування на посаді, а також продовжив процес виведення американських військ із зон давніх конфліктів на Близькому Сході. Звісно, Трамп не був пацифістом – про що свідчили ракетні удари по Сирії та резонансні вбивства. Але він виявився не дуже схильним до ризику, навіть у відповідь на прохання деяких радників про більш активні військові заходи проти Ірану.

Захисники Трампа навіть висловлювали припущення, що його руйнівний характер насправді сприяв довгостроковим інтересам США на Близькому Сході [313 с. 69]. «Трамп був руйнівником, і його політика, заснована на його гетеродоксальних поглядах, започаткувала серію давно назрілих виправлень. Багато з цих необхідних коригувань були неправильно представлені або неправильно зрозумілі в сучасних запеклих партійних дебатах. Але зміни, ініційовані Трампом, допоможуть гарантувати, що міжнародний порядок буде сприятливим для інтересів і цінностей США та інших вільних і відкритих суспільств» [313 с. 70]. Ця точка зору ґрунтується на оцінці, що «однополярний момент» Америки у світових справах закінчився разом із так званим ліберальним міжнародним порядком, який виник після Другої світової війни. Нові держави, такі як Китай і Росія, не зацікавлені в дотриманні норм ліберального інтернаціоналізму, в той же час глобалізація виявилася химерою. Натомість, згідно з цією точкою зору, світова політика характеризується конкуренцією між державами та порушеннями з боку недержавних акторів. На Близькому Сході це означало сприяння сильним союзникам (незалежно від характеру правлячих режимів та їхніх дій) і відмову від спроб вирішувати за них, як слід керувати державою або як ставитися до власних громадян. Трамп вважав, що Америка не повинна витратити ресурси на роль «глобального поліцейського» і таким чином відступив від давно встановлених норм, таких як просування миру, стабільності, прав людини та демократії.

Стверджувалось, що політика Трампа привела Ізраїль, Саудівську Аравію та деякі інші арабські держави до ефективного альянсу для проведення кампанії,

спрямованої на дестабілізацію Ірану та зміни політики, якщо не зміни режиму. Трамп вважав, що Іран відмовиться від своїх ядерних амбіцій лише під тиском економічних санкцій. Однак цей підхід “примусової дипломатії” нічого не запропонував іранцям за їхню поступливість, і, таким чином, Трамп залишив свій пост, коли Іран розширив збагачення урану та перезапустив елементи своєї ядерної програми, яка була зупинена, коли JCPOA був чинним. Трамп довів спроможність покарати Ісламську Республіку Іран та її народ, але був не в змозі ефективно боротися з її ядерними амбіціями, ракетною програмою, підтримкою тероризму чи зловмисною діяльністю в регіоні.

Приходимо до висновку, що всупереч поглядам своїх захисників, Трамп залишив позаду більш небезпечний Близький Схід, у набагато гіршому стані, ніж той, який він успадкував. Без чіткої стратегії (Трамп віддавав перевагу «гібридній стратегії») він нічого не зробив для вирішення глибоких проблем і тріщин в арабських суспільствах, які виявилися потужним живильним середовищем для радикалізму. Вихваляння Трампа тим, що він «переміг» ІДІЛ не мало сенсу, оскільки рух і його ідеологічна/релігійна привабливість пережили військові втрати в Сирії, але продовжували діяти в інших місцях.

Трамп також нічого не зробив для сприяння перспективі ізраїльсько-палестинського миру. Його так зване бачення миру та його одностороння підтримка позицій правлячої коаліції Ізраїлю суперечили іміджу Сполучених Штатів як чесного посередника в переговорах. Його підтримка ізраїльської поселенської діяльності та повзуча анексія Ізраїлем окупованих територій ускладнила для самих сторін і зовнішніх гравців відновлення навіть перспективи серйозних переговорів.

З багатьма проблемами вдома — COVID, економіка, расові відносини, імміграція, деградація інфраструктури та посилення політичної поляризації — і зовнішньою політикою, яка, здавалося, віддавала перевагу негайному задоволенню від Twitter над аргументованим аналізом і судженнями, а також його захоплення автократами серед традиційних союзників, спадщина Дональда Трампа закінчилася порожнім, безцільним твердженням американської першості, але малоімовірним тривалим позитивним ефектом.

Порівнюючи політику Д.Трампа і попередніх американських адміністрацій, зокрема Б.Обами, приходимо до висновку, що політика Обами і Трампа на Близькому Сході була різною за багатьма параметрами. Деякі з основних відмінностей між їх підходами полягають у зміні акцентів та підходів до рішення проблем регіону.

Під час свого президентства, Обама намагався віддалити США від мілітаризованого підходу до рішення проблем на Близькому Сході, зосереджуючись на дипломатичних та економічних заходах. Він намагався відкрити нові канали спілкування з Іраном, підписав ядерну угоду з цією країною, спробував запровадити мирний процес в Сирії. Також Обама допомагав боротися проти терористичних організацій, таких як Ісламська держава (ІДІЛ) в Іраку та Сирії.

З іншого боку, Трамп характеризувався більш мілітаризованим підходом до Близького Сходу. Він намагався ефективно використовувати військову присутність США у регіоні, провівши повітряні наступи проти ІДІЛ в Сирії та Іраку. Також, Трамп був більш схильним до співпраці з авторитарними режимами, такими як Саудівська Аравія, до якої він здійснив свій перший зарубіжний візит як президент. Трамп також відкрив посольство США в Єрусалимі та зняв обмеження на розвиток ізраїльських поселень в окупованій Палестині. Однак, Трамп також продовжував зберігати деякі з обмежень щодо Сирії, Ірану та офіційного визнання Держави Палестина.

Під час свого президентства Обама приділяв значну увагу співпраці зі своїми союзниками в регіоні та веденню переговорів з Іраном, які завершилися укладенням Ядерної угоди в 2015 році. Обама також вивів контингент США з Іраку та скоротив чисельність американських військ в Афганістані. Його адміністрація робила акцент на дипломатію та розвиток демократії в регіоні.

У свою чергу, Трамп виступав за сильніший тиск на Іран. Він також збільшив продаж зброї союзникам в регіоні, зокрема, Саудівській Аравії, та заявляв про продовження боротьби з тероризмом .

Отже, можна сказати, що Обама та Трамп мали різні підходи до політики на Близькому Сході, зокрема, у сфері дипломатії, військової присутності та відносин з

Іраном та Ізраїлем. З точки зору автора монографії про політику Трампа “Вогонь та ярость”, “глобальне ліберальне лідерство було майже паралізоване обранням Дональда Трампа — власне, самим існуванням Дональда Трампа. Але це був перевернутий всесвіт на Близькому Сході. Жорстокість Обами, гіперраціоналізація та мікроменеджмент, яким передував моральний мілітаризм Буша та подальші зриви, яким передувало укладення угод Клінтона... відкрили шлях для трампівської версії *realpolitik*. Він не володів терпінням з відчуттям зв’язаних рук у порядку після холодної війни, відчуттям, що шахова дошка зафіксована на місці, що поступовий рух є найкращим сценарієм, а альтернативою – лише війна. Його погляд був набагато простішим: хто має владу? Дай мені його номер” [313 с.116].

Під час свого президентства Дональд Трамп був налаштований на зменшення присутності США в Близькосхідному регіоні, зосереджуючись на внутрішніх проблемах і зменшенні витрат на зовнішню політику. Однак, водночас, Трамп продовжував підтримувати режими, які він вважав своїми союзниками, зокрема уряди Саудівської Аравії та Ізраїлю. Також він прагнув зміцнити військову присутність США в Сирії, в боротьбі проти терористичних груп, таких як ІДІЛ.

Також загострилися відносини з деякими традиційними союзниками США внаслідок заяв Д.Трампа про необхідність збільшення витрат цих країн на оборону.

Суттєво відрізняється і політика США на Близькому Сході за адміністрацій Трампа та наступного президента - Байдена, хоча і при збереженні певних спільних рис. Про це, зокрема, йдеться в статті "Політика Трампа та Байдена щодо Близького Сходу має деякі подібності та деякі серйозні відмінності" [117] на порталі *Voice of America*, яка порівнює підходи Трампа і Байдена до Ірану, Сирії, Саудівської Аравії та Ізраїлю. Стаття закінчується висновком, що хоча є деякі схожості у підходах, Байден ймовірно став більш прозорим та передбачуваним у своїй політиці.

В статті на порталі *Atlantic Council* "Політика Байдена щодо Близького Сходу: поки що поєднання наступності та змін" [233] порівнюються перші кроки Байдена на Близькому Сході з політикою Трампа. Стаття зазначає, що Байден прагне повернутись до дипломатичних зусиль у відносинах з Іраном та робити більше, щоб допомогти гуманітарній ситуації в Ємені. Автори статті також зазначають, що

Байден більш прозорий щодо своїх планів на Близькому Сході, ніж був у свій час Трамп[230].

Ключові відмінності в політиці адміністрацій Д.Трампа і Дж. Байдена на Близькому Сході можна узагальнити за наступними напрямками:

Іранська ядерна угода: Д.Трамп вийшов з угоди про ядерну програму Ірану, яку укладено за участю Б.Обами, і запровадив суворі санкції проти Ірану. Байден обіцяв повернути США до угоди, якщо Іран дотримуватиметься умов угоди, хоча до сьогодні це ще не було зроблено.

Війна в Ємені: Трамп підтримував Саудівську Аравію у її війні в Ємені, продавав їй зброю та не ставив питання про можливе порушення прав людини в цій країні. Байден заявив, що США не будуть продавати зброю Саудівській Аравії, доки та не здійснить реформи щодо прав людини.

Конфлікт між Ізраїлем та Палестиною: Д. Трамп підтримував Ізраїль і його рішення щодо переміщення посольства США в Єрусалим, визнавши Єрусалим столицею Ізраїлю. Байден заявив, що буде підтримувати двохдержавне рішення конфлікту, яке передбачає створення незалежної держави Палестина.

Сирійська криза: Трамп вважав, що США мають вивести свої війська з Сирії та підтримував домовленості про припинення вогню. Байден продовжує військову присутність США в Сирії та підтримує більш жорсткі санкції проти уряду Сирії.

Висновки до розділу 3

Політика Д. Трампа в Близькосхідному регіоні характеризувалась зменшенням активності і залучення до справ регіону з одночасним збереженням співпраці з традиційними союзниками (Ізраїлем), зміцненням відносин з авторитарними режимами (Саудівська Аравія), збільшенням уваги до арабо-ізраїльського конфлікту, посиленням напруги з Іраном і продовженням боротьби з тероризмом.

Спробуємо узагальнити головні зміни в близькосхідній політиці США за адміністрації Д.Трампа. По-перше, це зменшення залученості США до справ регіону. За адміністрації Д.Трампа США скоротили свої військові зусилля на Близькому Сході та зменшили кількість військових операцій. Трамп обіцяв

припинити "безкінечні війни" та зробити США менш залежними від нафти з Близького Сходу. Трамп прагнув згорнути військові зобов'язання США в регіоні, зокрема після успіхів міжнародної коаліції в боротьбі з ІДІЛ, але він залишив посаду із збройними силами США хоча й у зменшеній кількості у тих самих місцях, де вони були у 2016 році. По-друге, це зміцнення відносин з Ізраїлем. Трамп і його радники вважали Ізраїль єдиним надійним союзником у регіоні, і тому адміністрація сформувала політику США в безпрецедентному ступені відповідно до інтересів правлячої партії Ізраїлю. Альянс США та Ізраїлю процвітає, і було досягнуто прогресу в ізраїльсько-арабських державних відносинах; але глибинний ізраїльсько-палестинський конфлікт загострювався. По-третє, це збільшення уваги до палестинсько-ізраїльського конфлікту. Трамп був першим президентом США, хто визнав Єрусалим столицею Ізраїлю та переніс посольство США з Тель-Авіва до Єрусалиму. Він також представив "Східний план" для врегулювання конфлікту між Ізраїлем та Палестинською Автономією. По четверте, це підвищення напруги з Іраном. Ще одна сфера, де Трамп погрожував діяти, але де йому не вдалося досягти політичного успіху – це Іран. США розглядали ІРІ через призму безпеки регіону та країн-партнерів, зокрема безпеки стратегічного партнера - Ізраїлю. Іншим критично важливим питанням в полі американської політики щодо ІРІ було забезпечення стабільності міжнародних енергетичних потоків. Завдяки курсу іранського уряду на домінування в регіоні, зокрема, в рамках гібридного підходу він ефективно посилював та розширював свій вплив, що охоплював реалізацію ядерної та ракетної програми, а також підтримку терористичних груп в інших державах регіону у внутрішніх і зовнішніх збройних конфліктах. Це зробило Іран центром уваги адміністрацій США за президентства Д.Картера, Р.Рейгана, Дж.Буша старшого, Б.Клінтона, Дж.Буша молодшого, Б. Обами, Д. Трампа, Дж. Байдена, оскільки США мали ряд геополітичних, енергетичних, економічних, політичних, безпекових інтересів, які ставили Іран в центр американської політики на регіональному та глобальному рівні.

Ядерна програма Ірану та регіональний вплив були головними проблемами політики щодо ІРІ адміністрації президента Д.Трампа. Політика адміністрації

Д.Трампа характеризувалася несистемністю, але мала єдиний вектор, в який вкладався вихід США з угоди JCPOA 2018 р. з подальшим запровадженням економічних санкцій, а також рядом нестандартних дій, зокрема, визнання КВІР – органу державної влади в ІРІ – терористичною організацією. Після виходу США з угоди JCPOA 2018 р., що була мотивована адміністрацією президента Д. Трампа системно-структурними вадами даної угоди, що унеможливлювала дієве застосування механізмів моніторингу та контролю іранської ядерної програми, а також тривалими деструктивними діями Ірану в регіоні Близького Сходу в рамках його гібридного підходу, тогочасною адміністрацією було запроваджено політику «максимального тиску», в рамках якої було введено ряд економічних санкцій з метою руйнації економічного потенціалу Ірану та тиску на іранський уряд для укладання нової ядерної угоди. Адміністрація президента Д. Трампа системно виступала за нову переглянута та більш всеосяжну угоду, яка б стосувалася не тільки ядерної програми ІРІ, але і іранської програми балістичних ракет, підтримки терористичних груп в ряді країн регіону Близького Сходу, що здійснювалося іранським урядом в рамках його гібридного підходу до регіональної політики. Однак під час президентства Д. Трампа дані зусилля не мали успіху. Політика щодо ІРІ за президентства Д. Трампа характеризувалася конфронтаційністю і відкритим тиском, що потенційно могло перерости в збройний конфлікт між США та Іраном. Підсумовуючи, підхід адміністрації Д. Трампа до Ірану характеризувався загостренням конфронтації, ростом ризику збройного конфлікту, економічним тиском і акцентом на стримуванні впливу Ірану в регіоні Близького Сходу.

Адміністрація Байдена намагалася розв'язати дані питання за рахунок багатостороннього залучення інших країн та дипломатичних зусиль, що ґрунтуються на м'якому тиску на ІРІ – на противагу несистемному та конфронтаційному стилю зовнішньої політики за попередньої адміністрації 2017-2021 рр. за президентства Д. Трампа.

В Ірані ядерна програма значно просунулася після того, як Трамп вийшов із СВПД, незважаючи на те, що масштабні санкції, запроваджені США проти Ірану,

завдали серйозних економічних збитків населенню країни. Однак масштабні економічні санкції, запроваджені адміністрацією, не змінили політику Ірану.

По п'яте, це зміцнення відносин з авторитарними режимами на Близькому Сході, зокрема з Саудівською Аравією. Д.Трамп розглядав Саудівську Аравію та її лідера Мухаммеда бін Салмана як важливого партнера США. Він також не застосовував санкції проти Єгипту, Саудівської Аравії та інших авторитарних режимів. Трамп вважав, що зміцнення відносин з авторитарними режимами сприятиме стабільності в регіоні та зменшить вплив Ірану, який визначався ним як головний ворог США на Близькому Сході. Д.Трамп підтримував Саудівську Аравію під час втручання її військ у Ємені, незважаючи на критику за такі дії з боку громадськості та політичних опонентів. Найбільш відомий приклад зміцнення відносин з Саудівською Аравією – це продаж США великої кількості озброєнь цій країні, включаючи угоду на поставку боєприпасів на \$110 мільярдів у 2017 році, під час візиту президента Трампа до Саудівської Аравії, яку Трамп назвав "величезним успіхом" США і проголосив, що вона призведе до створення "тисяч нових робочих місць в Америці". Це була одна з найбільших угод про продаж озброєнь в історії США.

Загалом, зміцнення відносин з авторитарними режимами на Близькому Сході було складною та контроверсійною частиною зовнішньої політики президента Трампа, викликаною послабленням традиційних арабських політичних центрів внаслідок «Арабської весни». Як і у випадку його захоплення могутніми автократами в інших країнах світу, Трамп висловлював особливу прихильність до сильних особистостей Близького Сходу – королів, принців і авторитарних лідерів. Вони радо сприймали його небажання критикувати їхні дії та його висловлювання проти спільного ворога, Ірану. Його підхід до Ізраїлю значною мірою був результатом його погляду на Ізраїль крізь призму внутрішньої політики та його перспектив переобрання.

Основною увагу Трамп приділяв спробам посередництва в угодах, які, з його точки зору, мали сприяти величчю Америки і його особисто, не звертаючи особливої уваги на їхній вплив на регіональну стабільність чи повагу до прав людини. Адміністрація збільшила продаж зброї Саудівській Аравії, частково для того, щоб

вигідні угоди сприяли зв'язкам з громадськістю, а також як аргумент для забезпечення нормалізаційних угод між Ізраїлем і кількома арабськими державами. Хоча він забезпечив значне збільшення американського експорту зброї, практично всі операції з продажу зброї за часів адміністрації Трампа не мали стратегічного сенсу. Важливість безпеки або її відсутність, здається, була набагато менш важливою для Трампа, ніж мільярди доларів продажів, які він зміг забезпечити.

Політика Трампа віддзеркалювала його особливий тип транзакційності, який керувався забезпеченням короткострокових перемог (часто заснованих на сумнівних цілях) за рахунок довгострокової стратегії. Наприклад, президент зневажав десятиліттями американської політики та міжнародного права, щоб визнати анексію спірної території в тривалих конфліктах. Трамп визнав суверенітет Ізраїлю над Голанськими висотами, територією, захопленою у Сирії в 1967 році. Держдепартамент вирішив, що ізраїльські поселення на окупованих територіях не є «незаконними». У грудні 2017 року Трамп оголосив, що перенесе американське посольство з Тель-Авіва до Єрусалиму, оголосив Єрусалим столицею Ізраїлю та сказав, що проблема Єрусалиму «не розглядається», ігноруючи попередні домовленості між Ізраїлем і Організацією Визволення Палестини щодо того, що статус Єрусалиму буде предметом переговорів і домовленостей. За односторонні поступки Трампа щодо Єрусалиму США нічого не отримали від Ізраїлю взамін.

Група непрофесійних, недосвідчених та ідеологічно керованих радників сформулювала політику Трампа щодо Ізраїлю та мирного процесу. Кожен увійшов до адміністрації з сильними правими поглядами щодо політики Ізраїлю на окупованих територіях. Один із них, зять Трампа Джаред Кушнер, мав давню сімейну дружбу з прем'єр-міністром Біньяміном Нетаньяху. Зміна радників Трампа з національної безпеки не надто допомогла, оскільки вони виявилися неспроможними дисциплінувати дії або мислення президента, включно з його відомим незацікавленням у розвідці й політичних брифінгах, і тому бачили свою роль у тому, щоб просто приборкати найгірші інстинкти президента. Дійсно, саме цей очевидний підхід найкраще характеризує політику Трампа на Близькому Сході: робити сміливі або підбурливі оголошення в Twitter, ухвалювати політичні рішення

імпульсивно, ігнорувати європейських союзників, пестити автократів Близького Сходу, продавати зброю, захочувати анексіоністську програму Ізраїлю, апелювати до внутрішньої політичної бази та безцільно блукати крізь чотири роки зовнішньополітичного хаосу.

Таким чином, спадщина Трампа на Близькому Сході може розглядатися як серія тактичних маневрів без основної стратегії. Незважаючи на амбіції та мотивацію Трампа, його політику на Близькому Сході найкраще можна охарактеризувати як тактичні маневри та стратегічну неузгодженість. Він рекламував свою майстерність укладення угод, але більшість угод, які він пропагував, або ніколи не реалізувалися, або передбачали односторонні поступки без помітної віддачі для Сполучених Штатів. Трамп відмовився від ортодоксальності на Близькому Сході, обираючи політичні шляхи, які здебільшого ускладнювали, а не сприяли інтересам США.

Дії та твіти Трампа залишили Близький Схід у гіршому стані, ніж той, який він успадкував, оскільки неортодоксальність його політики створила велику невизначеність.

Політика адміністрації Д. Трампа на Близькому Сході характеризувалась зменшенням залучення до справ регіону з одночасним збереженням співпраці з традиційними союзниками (Ізраїлем), зміцненням відносин з авторитарними режимами (Саудівська Аравія), збільшенням уваги до арабо-ізраїльського конфлікту, посиленням напруги з Іраном і продовженням боротьби з тероризмом.

Ця політика стала предметом критичного аналізу з боку багатьох експертів. Основні негативні аспекти цієї політики зводяться до наступного: непередбачуваність та несистемність політики Трампа на Близькому Сході призводила до дестабілізації регіональної міжнародно-політичної ситуації; зниження підтримки демократії та прав людини, підтримка автократичних режимів, зокрема Саудівської Аравії, та авторитарних лідерів, які були пов'язані з порушеннями прав людини; нехтування міжнародними угодами і домовленостями, які вважалися ключовими для стабільності і безпеки на Близькому Сході; вихід США з ядерної угоди з Іраном призвів до погіршення відносин з Іраном та загострення ситуації на Близькому Сході; віддалення перспективи досягнення миру

між палестинцями та Ізраїлем, зокрема через перенесення посольства США в Єрусалим; " Угода сторіччя" не вирішувала корінних проблем конфлікту, таких як проблема біженців, статус Єрусалиму і сектору Газа та відкривала шлях до нових конфліктів; у своїй політиці в Сирії Трамп зосередився на боротьбі з ІДІЛ, залишаючи осторонь інші проблеми, такі як гуманітарна криза та військові дії турецької армії проти курдських сил. Введення заборони на в'їзд до США громадян кількох країн Близького Сходу було сприйнято як дискримінація мусульман та призвело до більшої напруженості у відносинах між США та цими країнами. Зниження кількості прийому біженців до США з країн Близького Сходу було сприйнято як несправедлива та нетолерантна політика.

До позитивних, але одночасно і суперечливих аспектів політики Трампа на Близькому Сході слід віднести укладення Авраамових мирних угод між Ізраїлем та арабськими країнами, що позитивно вплинуло на стабільність регіону. Д.Трамп продовжив процес виведення американських військ із зон давніх конфліктів на Близькому Сході, знизив кількість американського контингенту, вважаючи, що Америка не повинна витратити ресурси на роль «глобального поліцейського».

Всупереч поглядам своїх захисників, Трамп залишив позаду більш небезпечний Близький Схід, ніж той, який він успадкував.

РОЗДІЛ 4. ЗОВНІШНІ ФАКТОРИ ФОРМУВАННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЇ ПОЛІТИКИ АДМІНІСТРАЦІЇ Д.ТРАМПА НА БЛИЗЬКОМУ СХОДІ.

4.1 Близькосхідний вимір американо-китайських відносин

Близькосхідний регіон являє собою один з центрів міжнародної політики та економічних відносин, де стикаються інтереси провідних держав світу, зокрема США та КНР і РФ. Його особливе місце в міжнародних відносинах визначається факторами геополітичного, гео економічного та геокультурного характеру, перш за все енергетичною, стратегічною, безпековою та культурно-релігійною цінністю. Близький Схід грає важливу роль в системі глобальної енергетичної безпеки. Таким чином, важливість дослідження суперництва зовнірегіональних держав на Близькому Сході зумовлена особливим місцем регіону в міжнародних відносинах, в зовнішній політиці глобальних акторів, зокрема США та КНР, зростанням значення КНР в сучасній системі міжнародних відносин в контексті набуття нею статусу «глобальної відповідальної держави», оскільки Близький Схід виступає в якості одного з найважливіших векторів реалізації цього статусу, а «повернення» РФ на Близький Схід розглядалось в якості важливого інструменту відновлення її глобальних інтересів і статусу.

Мета розділу полягає у з'ясуванні характерних рис та особливостей американо-китайських та американо-російських відносин на Близькому Сході за адміністрації Д.Трампа та визначенні їх впливу на політику США та розвиток регіональної геополітичної ситуації. Визначено та проаналізовано, як ці проблеми трактуються в експертно-академічному співтоваристві.

Політика США в Близькосхідному регіоні виступала в якості одного з системоутворюючих елементів міжнародних відносин в цій регіональній системі, а її еволюція прямо впливала на зміни її структурних параметрів, трансформуючи як відносини між самими елементами системи, так і відносини США з основними елементами регіональної системи, іншими міжнародними акторами, зокрема, такими глобальними гравцями, як КНР та РФ.

Особливістю політики КНР стало те, що вона перестала реалізовувати свої цілі за рахунок воєнної політики, як це було за часів Мао Цзедуна. Найважливішого значення набула економічна взаємодія і створення нових зовнішньополітичних концепцій, які надавали б змогу проводити експансію невійськовими засобами: концепції «мирного піднесення»; «глобальної відповідальності»; «наукового розвитку»; «комплексної державної могутності»; «гармонічного світу» (у відповідності з цією концепцією безпека КНР розглядалася як баланс інтересів різних міжнародних акторів та їх взаємозалежності; концепції «багатополярності», сутність якої полягала в визнанні об'єктивних закономірностей розвитку декількох «центрів сили» і необхідності підтримання між ними мирного співіснування і взаємовигідного співробітництва. В основі нового курсу КНР була ідея «комплексної державної могутності», яка полягала в тому, що в сучасних умовах державна потуга визначається не тільки військовим потенціалом, але виваженою зовнішньою політикою, рівнем соціально-економічного розвитку, економічним потенціалом держави. Важливим аспектом став принципово новий курс КНР на розвиток економічного співробітництва – «політика відкритості».

Базуючись на універсальному характері вказаних доктрин, КНР адаптує їх елементи під специфіку окремих регіонів, зокрема Близького Сходу, де політика підпорядковується перш за все інтересам економічного характеру, а також глобальній геополітичній стратегії. Потреба в диверсифікації джерел ресурсів, перш за все енергоносіїв, здійснювала вплив на географію інтересів китайської дипломатії і виступала найважливішою детермінантою зовнішньої політики КНР, що призвело до посилення значення регіону в системі її зовнішньополітичних пріоритетів.

Реалізація гео економічних та геополітичних інтересів Китаю на Близькому Сході спрямована на здобуття світової та регіональної могутності переважно економічним шляхом, збільшення його конкурентоспроможності, конвертацію економічної потужності КНР у політичний вплив. Інтереси КНР визначали її конкретні зовнішньополітичні цілі, які полягали в наступному: забезпечення поставок енергоносіїв; безпека шляхів їх транспортування; економічні, торгові інтереси,

зокрема експорт китайських товарів та послуг, робочої сили: забезпечення політичної стабільності, недопущення політичної дестабілізації регіону.

Основними засобами реалізації вказаних зовнішньополітичних цілей виступали встановлення системи «дружніх відносин» та «стратегічного партнерства» з провідними державами регіону; диверсифікація системи партнерства з країнами регіону; «неприєднання» до різних угруповань країн в межах регіону, політика «балансування та вибіркової підтримки сторін»; недопущення військового «переділу впливу» в межах регіону; розробка механізмів багатосторонньої та двосторонньої взаємодії; інвестування розвитку інфраструктури регіону; співробітництво в галузі моделей модернізації і розвитку, експорт «китайської моделі розвитку»; «ісламська дипломатія»; створення альтернативи посиленню позицій інших зовнірешіональних акторів, перш за все США, зокрема на основі використання можливостей китайської економіки; самоідентифікація в якості лідера країн Глобального Півдня.

Для реалізації своїх інтересів на Близькому Сході Китай використовував відповідний інструментарій, який включав до себе економічні, політичні, військово-політичні, культурні та інші методи впливу.

Китай, на відміну від Сполучених Штатів, не визначав загальний напрям геополітичних процесів на Близькому Сході. Політика США виступала в якості одного з головних зовнішньополітичних чинників формування і реалізації зовнішньополітичної стратегії КНР в цьому регіоні, а енергетична безпека Китаю багато в чому залежала і буде залежати як від рівня співробітництва і взаєморозуміння з країнами регіону, так і з Сполученими Штатами.

Формування системи геополітичних та гео економічних інтересів Китаю на Близькому Сході обумовлено такими взаємопов'язаними факторами, як економічне та політичне значення регіону, оскільки там знаходяться джерела енергоресурсів та маршрути їх транспортування, важливі для стабільного розвитку Китаю, цей регіон є важливим ринком сбути китайської продукції. Саме тому активізація дипломатичних, енергетичних і економічних інтересів КНР в цьому регіоні стала однією з найбільш помітних міжнародно-політичних тенденцій XXI століття. Враховуючи прагматизм зовнішньої політики КНР, прагнення до системного

забезпечення своїх інтересів в більш широкому просторі знайшло відображення в підході Китаю до визначення меж близькосхідного регіону в контексті Західної Азії та Північної Африки. Як в Міністерстві закордонних справ КНР, так і в міністерстві комерції цими проблемами опікуються Департаменти Західної Азії та Африки.

Політика Д.Трампа "Америка на першому місці" базувалась на політичних принципах, які відображали бажання США зосередитися на своїх національних інтересах та зміцненні позицій країни на світовій арені. Її сутність полягала в тому, що США повинні бути на першому місці в усіх аспектах своєї діяльності, включаючи політику, економіку та оборону. Це означало, що США повинні зосередитися на забезпеченні своєї економіки, національної безпеки та геополітичної позиції, щоб зміцнити свою глобальну роль та вплив.

Як зазначається в роботі "Шум і ярость", Китай, як і Росія, скористалися вакуумом, який виник через стратегічну незацікавленість Трампа в регіоні. Китай зосередився насамперед на зміцненні економічних зв'язків у рамках своєї ініціативи "Один пояс, один шлях" (Belt and Road Initiative, BRI) і забезпеченні постачання енергоносіїв. Китай та Іран почали працювати над "партнерством у сфері економіки та безпеки". Станом на середину 2019 року Китай мав тринадцять угод про партнерство різного рівня з країнами Близького Сходу [311 с.24]. Китай також розпочав деякі менш масштабні військові дії, такі як підтримання бази в Джібуті, а також операції з боротьби з піратством і захисту безпеки на морі в Аравійському морі та Аденській затоці [311 с. 46].

Отже, за часів президентства Дональда Трампа відносини між США та Китаєм в близькосхідному регіоні були напруженими і багатогранними. Китай активно працював над розширенням своїх позицій на Близькому Сході, зосередився на розвитку співпраці з країнами, що експортують нафту, зокрема з Саудівською Аравією та ОАЕ. Китай акцентував увагу на розвитку інфраструктури на Близькому Сході, включаючи будівництво мостів, тунелів та інших проєктів. Увага КНР до розвитку інфраструктури на Близькому Сході підтверджується результатами досліджень, проведених відомими науковцями. КНР використовувала торговельну війну між США та Китаєм для того, щоб збільшити свою присутність на ринках

країн Близького Сходу, що стало можливим завдяки розвитку інфраструктури у цьому регіоні. Згідно з іншими дослідженнями, опублікованим у журналі *Adastra* [367], торговельна війна між США та Китаєм привела до збільшення обсягів торгівлі між Китаєм та країнами регіону.

Китай мав інтерес у розширенні своєї геополітичної впливовості на Близькому Сході, особливо через його стратегічне місцезнаходження на морських та сухопутних шляхах. Ініціатива "Один пояс, один шлях" (Belt and Road Initiative, BRI) є масштабним проектом Китаю, спрямованим на створення мережі транспортної, енергетичної та інформаційної інфраструктури, яка пов'язуватиме Китай з різними країнами та регіонами світу, зокрема з Близьким Сходом. Ініціатива, оголошена у 2013 році, охоплює більше 60 країн, які знаходяться в Євразії та Африці, більше 60% населення світу та понад 30% світового ВВП. Близькосхідний регіон грає важливу роль у китайській ініціативі, оскільки він знаходиться на транспортних шляхах між Китаєм та Європою. Зокрема, країни Перської затоки, такі як Саудівська Аравія, ОАЕ, Іран та Кувейт, є важливими партнерами Китаю в реалізації проекту. Ці країни мають великі запаси нафти та газу, що робить їх привабливими для Китаю в контексті забезпечення енергетичної безпеки. Крім того, близькосхідний регіон має потужний потенціал для розвитку транспортної інфраструктури, зокрема портів, що дасть можливість Китаю отримати доступ до світових ринків через Перську затоку. Проекти BRI, які пов'язані з Близьким Сходом, включають будівництво нових портів, залізничних та автомобільних шляхів, аеропортів та інших об'єктів транспортної інфраструктури, а також співпрацю в галузі енергетики та інформаційних технологій. У цілому, ініціатива BRI дає можливість Китаю зміцнювати свої політичні та економічні зв'язки з державами регіону.

Щодо позиції США, то під час президентства Дональда Трампа вони висловлювали певні зауваження та критику китайської ініціативи "Один пояс, один шлях". Д.Трамп називав її "пасткою для боржників" та стверджував, що Китай використовує цю ініціативу для зміцнення своїх геополітичних позицій. У 2018 році під час саміту Азіатсько-Тихоокеанського економічного співробітництва Д.Трамп

заявив, що США не підтримають "неправильну" торгівельну політику, яку здійснює Китай через ініціативу "Один пояс, один шлях". Він закликав країни регіону до підтримки інфраструктурних проєктів, які були більш "чесними" та "транспарентними". Проте в той же час він заявив, що він і Президент Китаю Сі Цзіньпін відкрили новий етап відносин між США і Китаєм і досягли домовленостей з торгівельних питань [370].

Варто відзначити, що під час свого перебування на посаді президента США Трамп зосереджувався на зниженні впливу Китаю в світі, зокрема в близькосхідному регіоні, тому його погляди на ініціативу "Один пояс, один шлях" були спрямовані на досягнення цих стратегічних цілей.

Під час президентства Д.Трампа США проводили політику відкритої конфронтації з Китаєм, зокрема на Близькому Сході. Д.Трамп ввів мита на китайські товари та санкції проти китайських компаній, які, як він вважав, порушували американську інтелектуальну власність. Китай відреагував відповідними заходами, що призвело до торговельної війни між двома країнами. Цей конфлікт суттєво позначився на торгівельних зв'язках між Китаєм та країнами Близького Сходу. Були введені санкції проти Китаю, які могли стати причиною зменшення торгівлі між Китаєм та країнами Близького Сходу.

Дослідження щодо впливу санкцій, які були введені президентом Трампом на торгівлю між Китаєм та країнами Близького Сходу, були проведені багатьма науковцями та дослідницькими організаціями. Один з прикладів - дослідження, проведене Малкаві у своїй статті в журналі «The conversation». Малкаві зазначає, що зменшення китайського експорту на Близький Схід після введення тарифів США відбувається через зменшення попиту на китайські товари в цьому регіоні. Санкції, які були введені президентом Д.Трампом проти Китаю, позначилися на торгівельних зв'язках між Китаєм та країнами Близького Сходу. Зменшення інвестиційної активності Китаю на Близькому Сході призвело до перенесення китайських інвестицій до інших регіонів, наприклад, до Європи та Африки [171].

Серед інших досліджень впливу санкцій США на торгівлю між Китаєм та країнами Близького Сходу, слід згадати статтю у журналі "World Development"

"Перенаправлення торгівлі та початок торговельної війни: докази торговельного конфлікту США та Китаю" [396].

В той же час констатуємо наявність певного рівня співробітництва та співпадіння інтересів США та КНР на Близькому Сході, зокрема в питанні боротьби з міжнародним тероризмом. Китай був зацікавлений у зменшенні загрози тероризму на Близькому Сході, особливо через свою власну боротьбу з уйгурськими сепаратистами в Сінцзяні. Китай зазвичай віддає перевагу стабільним режимам на Близькому Сході, навіть якщо вони не демократичні. Д. Трамп теж головну увагу приділяв розвитку відносин з авторитарними режимами регіону, відмовившись від політики попередніх адміністрацій на підтримку демократії та прав людини у регіоні.

Китай був однією з країн, які підписали Спільний комплексний план дій (JCPOA) з Іраном в 2015 році, який давав ІРІ послаблення санкцій в обмін на обмеження її ядерної програми. JCPOA був угодою між Іраном, США, Великою Британією, Францією, Німеччиною, Росією та Китаєм, яка мала на меті обмежити ядерну програму Ірану в обмін на зняття економічних санкцій. Проте, в травні 2018 року, адміністрація Д.Трампа односторонньо вийшла з JCPOA та ввела нові санкції проти Ірану. Китай продовжив підтримувати угоду та відмовився виконувати нові санкції США проти Ірану, заявляючи, що вони суперечать міжнародному праву.

Позиція Трампа щодо Китаю та іранської ядерної програми полягала в тому, що він критикував Китай за підтримку Ірану та заперечував ефективність спільного плану дій, заявляючи, що він не забезпечує достатньої гарантії того, що Іран не розробляє ядерну зброю. Д.Трамп заявив, що хоче досягти нової угоди з Іраном, яка була би більш жорсткою та включала би більш широкий спектр питань, включаючи регіональну стабільність та права людини. Відносини між США та Іраном погіршилися після виходу США з угоди, і в 2020 році США знову наклали санкції на Іран, в той же час Китай продовжував співпрацювати з Іраном в енергетичній сфері.

В статті "Прагматичне партнерство: чому Китай та Іран намагаються співпрацювати" опублікованій в 2020 році Геранмає досліджує позицію Китаю

щодо Спільного комплексного плану дій (JCPOA) з Іраном. Автор звертає увагу на те, що Китай є однією з країн, які залишилися вірними JCPOA, попри те, що США вийшли з угоди. В статті розглядається економічний аспект відносин між Китаєм та Іраном, а також роль Китаю в наданні допомоги Ірану в його ядерній програмі. Автор вважає, що Китай має прагматичний підхід до своїх відносин з Іраном і використовує їх для зміцнення своїх геополітичних позицій у регіоні [105].

В статті " Ірано-китайська угода відкриває серйозні геополітичні зміни " розглядається позиція Китаю щодо іранської ядерної угоди, зокрема в контексті відносин між Китаєм та США. Зазначається, що Китай вважає Іран стратегічним партнером у Перській затоці, який є важливим джерелом енергії та геополітичної впливовості. Однак, Китай також розуміє важливість співпраці зі США та іншими західними країнами. Після виходу США з іранської ядерної угоди в 2018 році Китай продовжив співпрацювати з Іраном, але також взяв на себе роль посередника між Іраном та іншими державами, які залишилися в угоді. Крім того, Китай вважає, що США повинні повернутися до угоди та зняти санкції проти Ірану. У цілому, стаття вказує на те, що Китай продовжує займати збалансовану позицію щодо іранської ядерної угоди, прагнучи зберегти співпрацю з Іраном, але не втратити важливих партнерів на Заході [15]. В дослідженні "Китайсько-іранські відносини: нові виклики для Сполучених Штатів Америки на Близькому Сході", опублікованому в липні 2023 році, розглядаються взаємини між Китаєм та Іраном, а також роль США в цьому контексті. Зазначається, що відносини між Китаєм та Іраном стали ще більш тісними після того, як США вийшли з JCPOA та ввели санкції проти Ірану. Китай підтримує Іран в економічній та політичній сферах та допомагає Ірану уникнути дії санкцій. У свою чергу, Іран став важливим партнером для Китаю в регіоні. Автори дослідження обговорюють наслідки, які можуть мати тісні відносини між Китаєм та Іраном для США. Прогнозується, що Китай може використовувати свої економічні та політичні зв'язки з Іраном, щоб отримати переваги в конкуренції з США. Автори також розглядають питання того, як США повинні реагувати на тісні відносини між Китаєм та Іраном, та пропонують кілька рекомендацій, включаючи зміцнення союзництва з країнами регіону та

використання дипломатичних засобів для зменшення впливу Китаю та Ірану в регіоні. Але в 2020 році США знову наклали санкції на Іран, в той же час Китай продовжує співпрацювати з Іраном в енергетичній сфері, що може стати проблемою для відновлення співпраці між США та Іраном [325].

Питання, пов'язані з політикою адміністрації Трампа на Близькому Сході в трикутнику США-КНР-Іран розглядаються в декількох дослідженнях. Зокрема, в статті «Іранська стратегія Трампа допомагає Китаю», опублікованій у 2017 році в журналі «The Atlantic», аналізуються економічні, стратегічні та ядерні аспекти відносин між Китаєм та Іраном. Китай вважає Іран стратегічним партнером, який є важливим джерелом енергії та геополітичної впливовості. Однак, Китай також розуміє важливість співпраці зі США та іншими західними країнами [180]. В статті «Що таке ядерна угода з Іраном», опублікованій в липні 2019 року в журналі «Council on foreign relations», основна увага зосереджується на підході Китаю до JCPOA та взаєминах з Іраном [205]. Ще одна стаття " Ядерна угода з Іраном", опублікована у серпні 2021 року в журналі «The National Interest», розглядає позицію Китаю щодо JCPOA та можливі наслідки зняття санкцій [314].

Особливий інтерес для нашого дослідження являє собою стаття "Китай, Близький Схід і зміна світового порядку – приклад Ірану", опублікована у вересні 2019 року, яка зосереджується на геополітичних та економічних наслідках партнерства між Іраном та Китаєм [20].

Важливим питанням американо-китайських відносин на Близькому Сході за часів президентства Дональда Трампа стала сирійська криза, хоча відносини між Китаєм та США з сирійської проблеми не були пріоритетними для американської зовнішньої політики. Китайський уряд виступав за мирне вирішення конфлікту в Сирії та відмову від використання сили як засобу розв'язання конфлікту. Китай пропонував докладати більше дипломатичних зусиль, зокрема, застосування діалогу та переговорів між сторонами конфлікту, але на практиці стояв на боці РФ, підтримуючи уряд Асада. Про це йдеться мова в статті Дена Хеменвея “Китайська стратегічна взаємодія з Сирією Асада” , яку було опубліковано в “SyriaSource” [121]

та стаття Семі Акіла та Карама Шаар «Червоний дракон у країні жасмину: огляд ролі Китаю в сирійському конфлікті» в журналі “Operations & policy center” [11].

У свою чергу, Дональд Трамп вважав, що військове втручання є необхідним для розв'язання конфлікту в Сирії. Він наказав проводити військові операції проти Сирії у відповідь на хімічну атаку, що була здійснена проти мирних жителів. Позиція Трампа в сирійській кризі піддана аналізу в попередньому підрозділі, але нагадаємо в цьому контексті статтю «Розробка та руйнування стратегії щодо Сирії за Трампа» [243] та статтю «Дональд Трамп планує вивести американські війська з Сирії» [73].

Трамп ввів санкції проти Сирії та її партнерів, щоб покласти кінець їх діям, які він вважав агресивними [68].

Отже, різниця між підходами Китаю та США полягала у тому, що Китай виступав за мирне вирішення конфлікту та відмовлявся від використання сили, що на практиці відповідало інтересам РФ та Асада, тоді як Трамп вважав, що військове втручання є необхідним для розв'язання конфлікту. Мали місце і окремі інциденти, які відображали напруженість у відносинах між Китаєм та США. Наприклад, у грудні 2019 року американське військове судно затримало китайський танкер, який перевозив нафту з Ірану до Сирії. Також, Трамп вважав Китай одним з головних постачальників зброї уряду Асада, що сприяло ескалації конфлікту. Щодо підтримки КНР уряду Асада, про це свідчить той факт, що у 2020 році Китай та Сирія уклали договір про співпрацю щодо боротьби з COVID-19. Китай надав Сирії гуманітарну допомогу, включаючи медичні засоби і обладнання, та висловив готовність надалі співпрацювати з Сирією у здійсненні заходів щодо боротьби з пандемією. Але загалом КНР з своїх відносин з Сирією значною мірою враховувала інтереси та позицію США, її політика будувалась в основному з врахуванням американських інтересів. Відносини між Китаєм та Сирією за часів Д.Трампа були в основному визначені інтересами США та головними напрямками американської зовнішньої політики, а не безпосередніми взаєминами між Китаєм та Сирією.

Китай зазвичай виявляв обережність у висловлюваннях щодо арабо-ізраїльського конфлікту і утримувався від зайняття сторони в конфлікті. Китай неодноразово

декларував, що він підтримує принцип територіальної цілісності держав і невтручання у внутрішні справи інших країн, ідею двох держав - Ізраїлю і Палестини і виступає за мирний діалог між ними, в той же час вважає, що рішення про врегулювання конфлікту повинні прийматися відповідними сторонами на основі міжнародного права і резолюцій ООН.

Позиції Трампа та Китаю з приводу арабо-ізраїльського конфлікту можна розглядати як неспівпадаючі з декількох причин. Д.Трамп акцентував увагу на підтримці Ізраїлю та його права на існування, у той час як Китай робив акцент на підтримку Палестини та її права на створення власної держави. Д.Трамп розглядав Ізраїль як стратегічного союзника на Близькому Сході, що допомагало зберігати вплив США в регіоні. Китай же розглядав Палестину як можливого партнера у своїй ініціативі "Один пояс, один шлях", яка має на меті розширити китайський вплив у різних частинах світу. Отже, можемо констатувати, що США та Китай мали неспівпадаючі позиції з приводу арабо-ізраїльського конфлікту, що ґрунтуються на різних політичних та геополітичних інтересах.

Таким чином, приходимо до висновків, що відносини між Китаєм та США в період президенства Д.Трампа були складними та напруженими. Обидві країни мали різні погляди на багато питань, включаючи міжнародну безпеку, торгівлю та права людини, регіональні конфлікти, зокрема арабо-ізраїльський конфлікт та сирійську кризу, з проблеми ядерної угоди з Іраном. Проте, Китай та США також співпрацювали у деяких сферах, таких як підтримання регіональної безпеки та боротьба з міжнародним тероризмом. Крім того, їхні відносини мали вплив на багато глобальних питань, включаючи ситуацію з Іраном та ядерною угодою. Ключовими питаннями американо-китайських відносин виступали проблеми регіональної безпеки: боротьба з міжнародним тероризмом, арабо-ізраїльського врегулювання, сирійська та іранська проблема.

Для реалізації своїх інтересів Китай використовував відповідний інструментарій, який включав до себе економічні, політичні, військово-політичні, культурні та інші методи впливу. Якщо раніше пріоритетними формами співробітництва були економічна, перш за все енергетична, торговельна і військова сфери, більша увага

починає приділятися політичному і соціокультурному напрямом співробітництва. Засобом забезпечення зовнішньополітичних та зовнішньоекономічних інтересів КНР в регіоні є створення альтернативи впливу інших зовнірешіональних акторів, зокрема США, на основі використання можливостей китайської економіки.

Оскільки близькосхідний регіон являє собою головне джерело енергоресурсів для КНР, а США посідають особливе місце на цьому ринку, цей фактор і в подальшому за адміністрації Байдена відігравав особливу роль в китайсько-американських відносинах. США спробували зберегти там свою роль, зокрема завдяки контролю над джерелами енергоносіїв та шляхами їх транспортування, здійснювали тиск на країни регіону, які прагнули до активізації співробітництва з Китаєм. Таким чином політика США виступала в якості важливого зовнішнього чинника формування і реалізації там зовнішньополітичної стратегії КНР, а енергетична безпека Китаю багато в чому залежала від рівня співробітництва і взаєморозуміння між КНР та Сполученими Штатами.

4.2. Близькосхідна політика Д.Трампа у контексті суперництва США та РФ

Політика США на Близькому Сході за адміністрації Д.Трампа формувалась та реалізувалась під впливом суперництва з Росією, яке проявлялося в багатьох аспектах. Близький та Середній Схід традиційно належав до сфери радянських військово-стратегічних, економічних, політичних, ідеологічних та інших інтересів. З точки зору пріоритетності найбільш важливими інтересами СРСР були політико-стратегічні, а саме важливість цього регіону для його безпеки, збереження стабільності на південних кордонах, використання його як арени радянсько-американського протиборства. Радянська наддержава проводила там політику, спрямовану на зміцнення своїх позицій та впливу, для якої були характерними антиамериканська спрямованість, політика підтримки національно-визвольних рухів, опора на дружні режими.

Практичні задачі розвитку відносин спонукали Радянський Союз визначати межі регіону, виходячи здебільшого з географічних міркувань, а не з позиції спільності соціально-економічного устрою. В СРСР на офіційному рівні використовувався термін

«Близький та Середній Схід». Для Радянського Союзу така назва була логічною, адже цим терміном позначались території, розташовані вздовж його південних та південно-західних кордонів, де і перетинались інтереси двох наддержав. Радянська історіографія вважала «Близький Схід» узагальненою назвою країн, розташованих на межі Європи, Азії та Африки (Єгипет, Сирію, Судан, Ізраїль, Йорданію, Ліван, Ірак, Саудівську Аравію, Ємен (до об'єднання – Північний і Південний Ємен), Кувейт, Катар, Оман, Бахрейн, ОАЕ, Кіпр). Окремо використовувався термін «Середній Схід», до якого відносили Туреччину, Іран і Афганістан.

З 1991 року в Російській Федерації визнавали, що вона «далека від того, щоб проводити активну політику в регіоні арабського світу та на Близькому Сході» [346]. У Концепції зовнішньої політики Росії 2000 року і «Концепції національної безпеки Російської Федерації», затвердженій в новій редакції 10 січня 2000 року, вже не зустрічається термін «Близький та Середній Схід», натомість вживається «Близький Схід», до якого, зокрема, відносяться Перська затока та Північна Африка. Щодо країн «радянського Середнього Сходу», то в Концепції зовнішньої політики відзначається важливість подальшого розвитку відносин з Іраном, Афганістан згадується в контексті забезпечення безпеки південних кордонів Росії, а Пакистан пов'язується з Індією в контексті нерозповсюдження ядерної зброї [344].

Після розпаду СРСР Росія на певний період випала з регіону, однак вже через десятиліття повернулася. З самого початку XXI століття Москва нарощує свою присутність на Близькому Сході та намагається розширювати свій вплив в регіоні, втручання в справи якого є важливим інструментом у відновленні глобальних інтересів і статусу Російської Федерації [216].

Після приходу до влади Путіна Росія почала працювати над відновленням своїх позицій на Близькому Сході, вважаючи його своєю природною сферою впливу, а країни регіону – природними партнерами. У 2003-2004 роках, коли США втягнулися у війну з Іраком, Росія використала вікно можливостей і почала збільшувати свою присутність на Близькому Сході. Вона сформувала політику «універсального залучення», яка полягала у формуванні позитивних відносин з усіма акторами та забезпечуванні посередництва або арбітражу. Росія вловила тренд нормалізації

стосунків ряду арабських країн із Ізраїлем де-юре, друга хвиля якої, після Кемп-Девіду, почалася в 1990-х роках. Проводячи політику співпраці із Заходом, Росія також докладала зусиль для витіснення з регіону США, виступаючи їх альтернативою як медіатор, тож конкуренція за вплив на Близькому Сході відновилася [216 с.8]. До подій «Арабської весни» Росія здійснювала свою політику в регіоні доволі успішно, маневруючи між сторонами різних конфліктів, підтримувала високий рівень відносин із більшістю державами регіону, сунітськими та шіїтськими, прозахідними та антизахідними, арабськими та неарабськими, поміркованими та радикальними, Ізраїлем та Палестиною, отримуючи таким чином переваги в наданні посередницьких і арбітражних послуг. Росія співпрацювала із Заходом у боротьбі з радикальними ісламськими силами, допомагала із проведенням операцій в Іраку та Афганістані, впливала на Іран щодо його ядерної програми. Ця політика зміцнила позиції РФ в регіоні, однак з часом Москва вирішила, що партнерство з Заходом стримує її розвиток. До того ж вона сприйняла події «Арабської весни» як черговий сплеск заворушень, інспірованих Заходом для розширення свого впливу і заміни лояльних до неї режимів на прозахідні, проводячи для себе паралель з кольоровими революціями, що відбулися на пострадянському просторі, вважаючи, що США кидають виклик їхньому регіональному статусу [216 с.15]. Іншою небезпекою, з точки зору Москви, було посилення ісламістських рухів у випадку повалення регіональних режимів. Це могло безпосередньо вплинути на Росію, оскільки Північний Кавказ вже і так був доволі нестабільним і слабо контрольованим регіоном через ісламістські настрої населення [8, с. 3-11]. Тому РФ і вирішила перейти до більш активної зовнішньої політики в регіоні. Активізація політики РФ в регіоні знайшла відображення в проекті Путіна «Повернення Росії на Схід». Формування такої системної стратегії було обгрунтовано російськими дослідниками О. Воскресенським [331], С. Лузяниним [347], О. Ткаченком [365], в працях яких містився комплексний аналіз регіонального простору так званого «Великого Близького Сходу» (регіонального простору Близького та Середнього Сходу а також суміжних територій, об'єднаних спільними проблемами). В російській політології використовувалось і поняття «Розширений Близький Схід»,

під яким розумілась сукупність таких регіонів, як Середній Схід (Іран, Афганістан, Туреччина), «класичний» Близький Схід (Сирія, Ірак, Ізраїль, Палестинська Автономія, Йорданія, Ліван, Єгипет), країни субрегіону Перської затоки і район Магрибу [346].

Дослідженню зовнішньої політики Російської Федерації на Близькому Сході присвячено багато робіт, зокрема праці Інституту національних безпекових досліджень (INSS) [216], Університету національної оборони «Друг для всіх – друг для нікого: аналіз російської стратегії на Близькому Сході» [140], Інституту проблем безпеки «Повернення Росії на Близькій Схід: будівництво замків з піску» [90] Інституту досліджень національної безпеки «Росія в Сирії: між Іраном та Ізраїлем» [326], Інституту досліджень національної безпеки «Росія як стримуючий фактор ірано-ізраїльського протистояння в Сирії» [327], Інституту досліджень безпеки Європейського Союзу «Росія на Близькому Сході – від сплеску до трясовини?» [183], Центру досліджень нерозповсюдження Джеймса Мартіна «Рушії та характеристики посилення російського впливу в регіоні Близького Сходу. Наслідки діяльності Росії на Близькому Сході та в Північній Африці для стратегії та інтересів США» [81]. Російська федерація починає робити спроби відновити свої значно послаблені позиції в регіоні та збалансувати відповідну роль США, про що свідчило налагодження партнерства з Саудівською Аравією, ОАЄ та іншими членами РСАДПЗ, активне співробітництво з Іраном та Туреччиною, збройне втручання в Сирії. Це стає джерелом занепокоєння в американському істеблішменті та неодноразових закликів до Сполучених Штатів «повернутися» в близькосхідний регіон, оскільки “вакуум влади” створює можливість для Росії та Китаю грати там більшу роль. Як констатує значна частина дослідників, Росія (разом з Іраном) допомогла президенту Сирії Башару Асаду перемогти внутрішню опозицію в тривалій громадянській війні в Сирії, вона використала свою пряму військову участь після 2015 року, щоб продемонструвати нову зброю та рішучість. Наприклад, Єгипет підписав з Москвою угоду про постачання зброї на 3,5 мільярда доларів. РФ уклала угоди з Бахрейном, Кувейтом, Катаром, Саудівською Аравією та ОАЄ щодо інвестицій в економіку Росії. Москва також виявилася одним із найпотужніших зовнішніх гравців у Лівії. Російська

військово-морська діяльність у Східному Середземномор'ї стала розглядатися як загроза домінуванню США/НАТО в регіоні[313 с. 130]. Різні підходи США та Росії до ситуації в регіоні призводили до нових напружень та конфліктів, посилювали існуючі конфлікти через дії обох країн на Близькому Сході.

Під час президентства Дональда Трампа було помітно змінено підхід до взаємодії з регіоном. Трамп заявляв про намір скоротити присутність США в регіоні та переконував регіональних союзників, що вони мають взяти на себе більшу частину відповідальності за свою власну безпеку. Це призвело до того, що США зменшили свою військову присутність в Сирії та Іраку. Проте США продовжували підтримувати свої союзників, таких як Ізраїль та Саудівська Аравія, та використовували свої економічні і дипломатичні інструменти для сприяння своїм інтересам на Близькому Сході. Трамп також заявив про бажання зміцнити співпрацю з Росією у боротьбі з тероризмом, що викликало критику та обурення у деяких колах американського політичного співтовариства.

У той же час, Росія продовжувала активно просувати свої інтереси в регіоні, особливо чітко це прослідковується на прикладі сирійської кризи. Адже в останні десятиліття існування СРСР після "втрати" Єгипту саме Сирія була головним союзником Москви на Близькому Сході. Високий рівень відносин був поновлений із поверненням активної політики Росії на Близькому Сході. Москва всебічно підтримувала Сирію, відкидала звинувачення проти неї з приводу її участі у війні в Лівані, підтримки «Хезболли» та співпраці з Іраном, дискримінаційного характеру заповнення усіх гілок влади, коли релігійна група алавітів, до якої належить родина Асадів, займала абсолютну більшість посад та майже не допускала до влади інші релігійні групи, зокрема сунітів та придушувала етнічні меншини, зокрема курдів.

Конфлікт поступово розвивався від внутрішньодержавного протистояння влади та опозиції, до регіональної війни, в яку напряду або опосередковано були залучені майже всі держави Близького Сходу та впливові глобальні актори та яка значним чином впливала на регіональну та міжнародну безпеку. Першими в конфлікт втрутилися держави Близького Сходу. Іран підтримав режим Башара Асада та почав надавати військово-технічну, фінансову допомогу, проводити навчання для

сирійських поліцейських та військових та передислокував в країну загони «Кудс», підрозділу іранського Корпусу вартових ісламської революції, та «Хезболли» – ліванської шіїтської парамілітарної ісламістської організації, та інших бойовиків-шіїтів [104]. В свою чергу Саудівська Аравія, Катар, Туреччина підтримали опозицію, з цих країн та Афганістану і Пакистану в Сирію вже в лютому 2012 року вирушили бойовики-ісламісти, а уже навесні Саудівська Аравія та Катар почали офіційно надавати військово-технічну та фінансову підтримку поміркованій опозиції – «Вільній сирійській армії» (ВСА) [68]. Таким чином громадянська війна в Сирії стала продовженням проксі-війн між сунітськими державами та шіїтським Іраном, що підтримав уряд алавітів. Перше значне втручання США відбулося після того, як збройні сили Сирії, лояльні Башару Асаду, на початку червня 2013 року застосували хімічну зброю проти повстанців та цивільного населення. Тогочасний президент США Барак Обама вирішив розпочати поставки озброєння поміркованій опозиції, що не була пов'язана з ісламістами [2]. Москва вирішила підтримати режим Асада, який для РФ був останнім надійним союзником та головним оплотом присутності в арабському світі, що дозволяв мати РФ свій вплив на регіон, а згодом і безпосередньо втрутитися у війну [105; 251]. За поданням президента Путіна, Рада Федерації РФ 30 вересня 2015 року одногосно дозволила застосувати збройні сили РФ за кордоном, зокрема в Сирії. Того ж дня в ЗМІ з'явилася інформація про те, що в Сирію прибула російська військова техніка та особовий склад [218]. РФ почала залучати повітряні війська та флот для бомбардування та нанесення ракетних ударів по силах опозиції та ІДІЛ, задіяла сухопутні сили для допоміжних дій урядовим військам, патрулювання, навчання сирійських сил. Активно залучалися до бойових дій найманці ПВК Вагнер. Хоча Росія офіційно заявляла, що її війська перебувають в Сирії задля боротьби з терористами, зокрема ІДІЛ, значну кількість бойових дій вони проводили проти «Вільної сирійської армії» – поміркованої світської опозиції Асаду. Москва врятувала сирійський уряд від падіння і спричинила затягування та поглиблення кризи. Москва намагалася уникнути протистояння ще й з курдами, які контролювали північний схід країни і абсолютну більшість природних ресурсів, у тому числі нафтових родовищ, оскільки останніх

збройно підтримували США, а отже виникала загроза прямого зіткнення між двома державами. ІДІЛ на той час контролювала лише невеличкі анклави та втратила вплив в країні, уряд Асада - лише незначні частини сухопутних та морських кордонів із державами-сусідами, на півночі кордон фактично контролювала Туреччина, на півдні були присутні ізраїльські збройні сили. Втручання РФ затягнуло війну, врятувавши уряд Асада від падіння, і Росія причетна до значної частини смертей, кількість яких в цій війні становить, за різними оцінками від 503 тисяч до 615 тисяч, з них не менше 307 тисяч – це цивільне населення. Кількість біженців становила понад 6,7 мільйона біженців, більшість з яких тікали від війни в Туреччину, Ліван, Йорданію та Ірак, таким чином біженці складають майже дві третини із довоєнного населення Сирії (22,5 мільйона осіб). Найжорстокішими були російські авіаудари по Алеппо, які призвели до зриву мирних переговорів в Женеві, ініційованих США та ЄС [252]. Москва була безпосередньо відповідальна за 8 289 смертей цивільних осіб, із них понад 2000 дітей [66]. Паралельно Росія вела активну дипломатичну кампанію, накладаючи вето на резолюції Ради Безпеки ООН, які пропонували шляхи до припинення конфлікту. Зокрема РФ ветувала дві резолюції щодо перемир'я в Алеппо в 2016 році, блокувала транскордонні поставки допомоги з Туреччини та Іраку в грудні 2019 року, 6 резолюцій щодо застосування режимом Асада хімічної зброї і ще наклала вето на запровадження санкцій. Систематично блокуючи резолюції Ради Безпеки ООН, РФ захищала свої інтереси в регіоні та уряд Сирії від міжнародно-правової відповідальності. Китай теж підтримав Росію, використовуючи своє право вето в РБ ООН.

В березні 2016 року Москва заявила про виведення основної частини своїх військ в Сирії з огляду на розгром ІДІЛ і звільнення більшості території Сирії від терористів силами уряду Б.Асада, РФ та міжнародної антитерористичної коаліції. В наступні роки такі заяви неодноразово повторювалися, однак активність російської авіації не зменшувалася, оскільки ВПС РФ продовжили наносити удари по позиціях та мирних містах під контролем опозиційних Асаду сил [216]. На Близькому Сході Росія розширила свій вплив та військову присутність, прагнула показати США та Заходу загалом, що неможливо вирішувати справи в регіоні без її участі, отримала

важелі впливу на країни Європи через кризу мігрантів, змусила Вашингтон вести із нею діалог. Російська інтервенція перетворила Сирію на арену геополітичної боротьби між регіональними та глобальними акторами та посилила такі регіональні наслідки, як конфлікт між сунітами та шиїтами, покращивши позицію Ірану, що зміг сформувати свій «шиїтський півмісяць» Ірак-Сирія-Ліван, у відповідь на що посилюється сунітська вісь. Туреччина почала проводити активні бойові дії на території Сирії, а США відправили свої сили в країну, що згодом допомагали курдам в їх операціях проти ІДІЛ та іноді урядових військ і підрозділів ЗС РФ та ПВК «Вагнер», як наприклад при невдалому для росіян бою під Хішамом, в якому спроба росіян захопити нафтогазовий регіон під контролем курдів завершилася їх розгромом силами США, внаслідок чого РФ втратила кілька сотень солдатів та найманців загиблими та пораненими [108].

Росія активно розвивала співробітництво ще з однією авторитарною державою – ІРІ. Москву та Тегеран об'єднувало негативне ставлення до США та прагнення витіснити їх з регіону. Якщо в період нормалізації відносин із Заходом Москва використовувала свій вплив на Іран задля отримання вигоди у відносинах із США та європейськими країнами та підтримувала західні ініціативи щодо ядерної програми, водночас заробляючи на постачанні Ірану необхідних технологій, то після переобрання Путіна у 2012 році відносини Росії з Іраном вийшли на новий рівень стратегічного партнерства. Це було зумовлено глобальним прагненням Росії змінити міжнародний порядок, в якому домінували США та сформувати «багатополярний» світовий порядок, який би дозволив їй витіснити із регіонів, які становлять для неї інтерес, глобального гегемона – США. Іран починає посідати ключове місце в політиці Росії на Близькому Сході. Москва використовує Тегеран для балансування між Тель-Авівом та Ер-Ріядом, що вписується в рамку концепції балансу сил реалістичної школи теорії міжнародних відносин, яку відстоюють російські державні діячі. Балансування Москви між Тегераном та Тель-Авівом дуже яскраво демонструють зустрічі Путіна в вересні 2019 року, коли він менш ніж за тиждень зустрівся з Нетаньяху та Рухані і обом підтвердив свою прихильність добросусідським відносинам, оминаючи у виступах питання Сирії та ролі Ірану в

ній. У серпні 2016 року Росія почала використовувати іранську авіа базу Хамадан для ударів стратегічних бомбардувальників Ту-22 по Сирії [105].

Однією із найбільших загроз безпеці на Близькому Сході є іранська ядерна програма. Іран близький до створення ядерної зброї, по суті вже є пороговою державою внаслідок виходу США із ядерної угоди, оскільки Росія фактично підтримала Іран в розробці ядерної зброї. В рамках повернення на Близький Схід, що відбулося з приходом до влади Путіна, Москва відновила своє позиціонування як посередника у регіональних конфліктах, зокрема арабо-ізраїльського. Хоча зі вступом РФ у війну в Сирії простір для медіації дещо звужився, оскільки участь на боці режиму Асада не дозволяє їй перебувати «над конфліктом», проте декларована нею відсутність ідеологічної складової у підході до регіону дозволяла Росії здійснювати модерацію та співпрацювати із усіма акторами, навіть із ворожими між собою, декларуючи принципи рівновіддаленості та гнучкого партнерства. Основні напрями російської активності як посередника спрямовані на ізраїльсько-палестинське врегулювання та на несистемне вирішення конфліктних ситуацій, що виникали навколо війни в Сирії та через агресивні дії Ірану в регіоні. Бажання «вирішити ізраїльсько-палестинське питання» породжене прагненням підвищити свій статус в регіоні і здійснити те, що не вдалося США. Тим самим Росія прагне переконати країни регіону, що саме вона повинна стати головним медіатором та відвернути їх від співпраці із США. В арабо-ізраїльському конфлікті Росія публічно продовжує підтримку палестинців – позицію, яку успадкувала від СРСР, однак не надає їм ніякої реальної підтримки, лише періодично не надто сильно критикуючи Ізраїль. Після розколу між «ФАТХ» та «ХАМАС» в 2007 році і захоплення останнім влади в секторі Газа Росія стала єдиною немусульманською країною, яка його визнала. Позиція Росії щодо «ХАМАС» розходиться з офіційною позицією «четвірки» – переговорної платформи щодо палестинського питання, до якої, крім РФ, входять представники США, ЄС та ООН [217]. Москва докладала зусиль для врегулювання конфлікту між «ФАТХ» та «ХАМАС», виступаючи посередником [217]. Позиція Москви в «четвірці» врівноважувала підтримку Вашингтоном Ізраїлю

і переконувала палестинців, що їх інтереси будуть враховані на переговорах, відповідно вони не відкидали мирного шляху розв'язання цього складного питання.

Негативний вплив на ефективність російського посередництва у інших питаннях має той факт, що прагнення РФ брати участь у розв'язанні конфліктів по всьому Близькому Сходу є не засобом, а самоціллю для збільшення власного статусу. Росія не має чіткої регіональної стратегії, а будь-які «стратегічні» концепції або ініціативи, які Москва висуває для регіону, зокрема її Концепція колективної безпеки в Перській затоці, є ситуативними, декларативними і позбавлені змістовної глибини [81]. РФ не мала достатнього впливу в регіоні Перської затоки, хоча активно прагнула до цього, пропонуючи «експорт безпеки». Загострення відносин між Іраном та Саудівською Аравією було послаблене за посередництва КНР як держави, що має значний економічний вплив на обидві сторони. Росія також пропонувала свою «Концепцію колективної безпеки в Перській затоці», однак її фактично проігнорували [81 с. 16]. Росія намагалася посилити вплив на членів РСАДПЗ на основі просування ідеї «експорту безпеки», яка в тому числі полягала в можливості впливати на Іран. Під час знаходження при владі адміністрації Д.Трампа Саудівська Аравія, яка традиційно є імпортером американських озброєнь, висловила інтерес до співпраці з Росією. В 2017 році країни досягли попередньої угоди на суму 3,5 мільярда доларів щодо продажу систем ППО С-400 та важких вогнеметних систем ТОС-1А та передачі ліцензії на виробництво автоматів АК-103 в Саудівській Аравії. Однак в 2021 році Ер-Ріяд скасував контракт на користь купівлі американських систем ПРО ТНААД на суму 15 мільярдів доларів, вирішивши, що не варто ризикувати співробітництвом із США [81 с. 25]. В 2017 році Росія та ОАЕ підписали угоду про наміри щодо продажу винищувачів Су-35 і спільної розробки нового винищувача п'ятого покоління, однак ці наміри залишилися лише на папері. Такі ж непідкріплені практичними результатами угоди про військово-технічне співробітництво були підписані з Катаром та Бахрейном, з першим переговори про постачання винищувачів Су-35 теж закінчилися нічим. Країни Перської затоки, особливо після введення нових санкцій проти РФ, не поспішали ризикувати економічними та військово-технічними відносинами із Заходом [81 с. 34]. Навіть

основні імпортери російської зброї – Єгипет та Ірак, паралельно розвивають співробітництво із США. Росія ж не виставляє жодних попередніх вимог та обмежень та торгує з усіма, зокрема постачає зброю в зони конфліктів – Сирію, Ємен, державам-ревізіоністам, як Іран, закриває очі на передачу цієї зброї «Хезболлі». Держави Перської затоки в останні роки майже не співпрацюють із РФ в цій сфері, вирішивши, що не варто ризикувати партнерством із США, особливо після негативної реакції Вашингтону на рішення Туреччини придбати російські системи ППО С-400.

Росія зацікавлена в диверсифікації економічних зв'язків через санкції, запроваджені проти Росії Заходом. Основними економічними інтересами Росії в регіоні, окрім продажу зброї та експорту зернових, є будівництво атомних електростанцій та залучення інвестицій багатих монархій Перської затоки. З Єгиптом РФ налагодила позитивні економічні відносини, які навіть були схвалені адміністрацією Трампа. Росія намагається підтримувати високий рівень відносин із державами Перської затоки, щоб мати можливість домовлятися із ними щодо експортної політики. РФ необхідні високі ціни на нафту, аби втримувати свою економіку на плаву в умовах жорстких санкцій, а особливий вплив на ціноутворення має Саудівська Аравія. Росія не забула, що Саудівська Аравія зіграла важливу роль в колапсі Радянського Союзу, знизивши світові ціни на нафту і добивши економіку СРСР, яка залежала від надходження валюти від цього експорту. Москва використовує Іран для тиску на країни Перської затоки, в першу чергу Саудівську Аравію, яка сприймає Іран як основну загрозу своїй національній безпеці та регіональним інтересам, аби змушувати їх до згоди із російськими енергетичними інтересами. Таким чином відносини між Росією і Саудівською Аравією та іншими країнами Перської затоки були встановлені на основі спільних економічних інтересів, зокрема в сфері експорту енергоносіїв, можливостей РФ стримувати Іран, який загрожує регіональній безпеці та важливої ролі Ер-Ріяду в ОПЕК [216].

Прагнучи збільшити свій статус в регіоні, РФ намагалася вирішити палестинське питання, яке негативно впливає на регіональну безпеку, проте не досягла жодних результатів через відсутність важелів впливу на сторони конфлікту. Війна в Сирії

змістила увагу Росії в дипломатичній площині та водночас погіршила відносини Москви із сунітським державами. Цей фактор та відсутність значного впливу на монархії Перської затоки не дозволив РФ в повній мірі здійснювати регіональне посередництво між ними та Іраном і цю роль пізніше перебрала на себе КНР. На ефективність Москви як посередника також впливає те, що участь у вирішенні конфліктів для неї є не засобом, а самоціллю для збільшення власного статусу. Росія ж як експортер зброї зайняла певну нішу на Близькому Сході, проте доволі обмежену і не має можливості виходити на нові регіональні ринки, зокрема держав Перської затоки, оскільки програє конкуренцію якіснішій західній продукції. Основні імпортери російської зброї – Єгипет та Ірак, паралельно розвивають плідне співробітництво із США в цій сфері та вміло балансують між Москвою та Вашингтоном, дотримуючись вимог останнього щодо регіональної безпеки. Держави ж Перської затоки, які заробляють значні гроші на торгівлі із Заходом, не прагнуть ризикувати партнерством із США задля купівлі російських озброєнь. На ризик пішла Туреччина, придбавши російські системи ППО С-400, що погіршило її відносин із державами НАТО, та, в свою чергу, послабило регіональні позиції Анкари, погіршило регіональну безпеку і порушило баланс сил. Продажі Росією зброї державам-ревізіоністам, зокрема Ірану, та в активні зони конфліктів – Сирію та Ємен – має негативний вплив на стабільність в регіоні.

Таким чином, за президенства Д.Трампа суперництво між США та РФ відбувалось за декількома основними напрямками. Перший блок протиріч пов'язаний з проблемами регіональної безпеки – міжнародний тероризм, регіональні конфлікти, зокрема арабо-ізраїльський та палестино-ізраїльський як його суттєва складова; сирійська та іранська проблема; відносини з регіональними центрами сили.

Як зазначалось нами раніше, адміністрація Трампа значно посилила стосунки з Ізраїлем і підтримувала його у конфлікті з Палестинською автономією та іншими арабськими державами значно більше, ніж попередні адміністрації. Водночас, РФ продовжувала традиційну ще для радянської політики підтримку Палестини. США продовжували зберігати високий рівень військової, економічної та політичної

підтримки своїх союзників на Близькому Сході, таких як Ізраїль та Саудівська Аравія, а також допомагали зміцнювати стабільність у регіоні.

Ізраїль є одним з найбільш важливих союзників США на Близькому Сході, особливо за Трампа, тоді як РФ декларує підтримку арабських країн, включаючи Палестину, і не завжди підтримує ізраїльську позицію в конфлікті з палестинцями. Це створювало напруження та розбіжності між США та РФ відносно рішень, прийнятих щодо Близького Сходу. Відносини між США та Ізраїлем можна охарактеризувати як дуже тісні та стратегічні. США вважає Ізраїль своїм важливим союзником на Близькому Сході і надає йому значну військову, економічну та політичну підтримку. Обидві країни ділять багато спільних інтересів, зокрема у сферах боротьби з тероризмом, енергетики, технологій та інших. У свою чергу, відносини між Ізраїлем та Росією можна охарактеризувати як складні та багатовимірні. З одного боку, Росія є важливим гравцем на Близькому Сході і має вплив у деяких арабських країнах, що може забезпечувати їй певну роль у врегулюванні конфлікту між Ізраїлем та Палестинською автономією. З іншого боку, відносини між Ізраїлем та Росією були напружені, особливо після вторгнення Росії в Крим та її підтримки сепаратистських рухів на сході України. Крім того, РФ відкрито підтримувала Іран, який є головним супротивником Ізраїлю в регіоні.

США та Ізраїль мають довгострокову та тісну взаємодію, базуючись на політичних, економічних та військових відносинах. США є головним постачальником військової допомоги Ізраїлю, а також забезпечують йому політичну підтримку в ООН та інших міжнародних організаціях. Росія та Ізраїль також мають спільні, зокрема, у галузі енергетики та торгівлі, але їхні відносини не є такими тісними, як у випадку з США. Росія та Ізраїль підтримували різні сторони у конфлікті в Сирії, що спричиняло напруження в їхніх відносинах. У той же час, США знаходилися на боці Ізраїлю у цьому конфлікті, забезпечуючи йому військову допомогу та підтримку. Ізраїль та США виступали проти ядерної угоди з Іраном, вважаючи її загрозою для регіональної стабільності та безпеки, а Росія підтримувала угоду з Іраном та розглядала Іран як свого важливого партнера в регіоні.

Окрім питань безпеки, США та Росія мають різні підходи до взаємодії з Ізраїлем в інших сферах. Наприклад, в галузі економіки та торгівлі США є одним з найбільших торговельних партнерів Ізраїлю, а також активно інвестують в ізраїльські компанії. У 2019 році обсяг торгівлі між США та Ізраїлем склав більше 50 мільярдів доларів США. У той же час, Росія не є одним з основних торговельних партнерів Ізраїлю, і обсяг торгівлі між ними є значно меншим. Втім, російські компанії, такі як Газпром, активно працюють в Ізраїлі в галузі енергетики та газопостачання. Також, США та Ізраїль мають багато спільних наукових та технологічних проєктів, зокрема в галузі кібербезпеки, медицини, науки та техніки. У Росії відсутній такий рівень науково-технічної співпраці з Ізраїлем. Крім того, США та РФ мають різні підходи до рішення палестино-ізраїльського конфлікту. США за адміністрації Д.Трампа здійснювали дипломатичні зусилля для вирішення конфлікту між Ізраїлем та Палестинською автономією на боці Ізраїлю, тоді як Росія декларувала підтримку Палестини. Отже, взаємовідносини в трикутнику США-Росія- Ізраїль відрізняються в різних аспектах, таких як безпека, економіка, наука та технології.

В проблемі боротьби з міжнародним тероризмом США беруть на себе роль головного борця з тероризмом в світі та активно проводять військові операції в країнах Близького Сходу. Особливо актуальними було питання боротьби з ІДІЛ та аль-Каїдою. Москву в свою чергу звинувачують у фінансуванні терористичних організацій в Сирії та інших країнах.

Щодо конфлікту в Сирії, то США і РФ підтримували протилежні сторони в конфлікті. США підтримували опозицію, РФ - урядові сили. Це призводило до напруження відносин між державами та погіршення ситуації в регіоні.

В питанні ядерної угоди з Іраном в 2015 році США разом з іншими державами уклали ядерну угоду з Тегераном, яка мала на меті обмежити ядерні здатності країни. Однак, після приходу до влади президента Трампа, США вийшли з угоди, що спричинило наслідки, які вже були нами проаналізовані.

Другий блок пов'язаний з економічними проблемами і контролем за нафтовими ресурсами. США прагнули зберігати свій вплив на країни Близького Сходу, що мають значні нафтові ресурси. Це призводило до конфліктів з РФ, яка також має

інтерес до нафтових ресурсів в регіоні і активізувала контакти з нафтовими монархіями під гаслами “експорту безпеки”.

Отже, основним пунктом близькосхідної політики адміністрації Трампа у контексті суперництва з РФ виступала боротьба з впливом Москви у регіоні. США продовжували зберігати сильні позиції у регіоні та підтримувати своїх союзників для того, щоб запобігти поширенню російського впливу. Хоча США і РФ спрямовують зусилля на боротьбу з тероризмом, але вони роблять це з різних позицій та з різною метою. Росія має своїх союзників в регіоні, таких як Сирія та Іран, тоді як США підтримують ряд арабських країн, зокрема Саудівську Аравію та Катар. Конкурентний елемент у боротьбі з тероризмом на Близькому Сході між США та Росією полягав у боротьбі за вплив в регіоні. Обидві країни прагнули зайняти лідерські позиції в боротьбі з тероризмом та впливати на політичну ситуацію в країнах Близького Сходу. США та Росія зустрічалися із спільними викликами, пов'язаними з боротьбою з тероризмом на Близькому Сході. Деякі з цих викликів включали боротьбу з ІДІЛ та іншими терористичними організаціями. ІДІЛ продовжувала діяти на території Сирії та Іраку, а також здійснювати атаки в інших країнах регіону. Особливо проблема тероризму наростала у Сирії, де багато груп терористів контролювали певні території. Це призвело до росту військової присутності Росії та США в регіоні. США та Росія займали різні позиції стосовно боротьби з ІДІЛ та іншими терористичними групами, що призводило до непорозумінь та конфліктів. США зазвичай підтримували країни, що ділять їхні цінності та принципи (за винятком позиції Трампа щодо підтримки авторитарних режимів), тоді як Росія намагалася підтримувати своїх союзників, таких як Сирія та Іран. Це призводило до конфліктів між США та Росією в питаннях підтримки союзників та поширення впливу в регіоні.

США мають кілька союзників на Близькому Сході, включаючи Ізраїль, Саудівську Аравію, Єгипет, Йорданію, Кувейт. Вони мають дуже близькі відносини з Ізраїлем, що засновані на взаємній підтримці та співпраці в галузі безпеки та військових технологій. Вашингтон підтримує Саудівську Аравію як стратегічного союзника на Близькому Сході з багатьма військовими базами та спільними

управлінськими проектами, надає фінансову та військову допомогу Єгипту, а також співпрацює в боротьбі з тероризмом та в енергетичній сфері, підтримує Йорданію як союзника на Близькому Сході, надаючи фінансову допомогу та співпрацюючи в боротьбі з тероризмом. США мають добрі відносини з Кувейтом, який є стратегічним партнером в галузі безпеки та енергетики. Підтримка союзників США на Близькому Сході полягає в наданні фінансової та військової допомоги, співпраці в боротьбі з тероризмом та управлінських проектах, а також у забезпеченні енергетичної безпеки та стабільності в регіоні. Росія має кілька союзників на Близькому Сході, зокрема Сирію, Іран та Ірак. У випадку Сирії, Росія була ключовим союзником уряду Башара Асада, що забезпечувало їй доступ до території Сирії та її вплив на розвиток конфлікту в цій країні. Крім того, Росія надавала підтримку Ірану в економічній, військовій та політичній сферах. РФ також мала певний вплив на Ірак, хоча цей вплив не такий сильний, як на Сирію та Іран. У рамках своїх відносин з цими країнами, Росія надавала їм підтримку у вигляді військової допомоги, політичної підтримки та інвестицій. Конфлікт інтересів між США та Росією в підтримці своїх союзників полягав в тому, що вони підтримують різні сторони у конфліктах на Близькому Сході, які зазвичай мають протилежні цілі та інтереси. Наприклад, США підтримували Ізраїль та різні сирійські опозиційні групи, які борються з режимом президента Сирії Башара Асада, який, у свою чергу, отримує підтримку від РФ. Росія також підтримувала уряд Ірану, тоді як США ввели санкції проти Ірану та підтримували його противників, включаючи Саудівську Аравію та Ізраїль. Конфлікт інтересів між США та Росією стосувався не тільки підтримки союзників, а й розширення впливу та контролю над регіоном, а також доступу до його ресурсів.

США активно працювали над створенням та підтримкою міжнародних коаліцій для боротьби зі спільними загрозами, зокрема для боротьби з тероризмом, які включають країни з Близького Сходу та Північної Африки. Також США продовжували працювати над укріпленням військових зв'язків зі своїми союзниками в регіоні, такими як Ізраїль, Саудівська Аравія та Об'єднані Арабські Емірати.

Контроль над нафтовими ресурсами на Близькому Сході є важливою сферою суперництва між США та Росією. Обидві країни прагнули забезпечити свій вплив в регіоні та отримувати з експорту нафти та газу. Це стало особливо актуальним після відкриття шельфових родовищ нафти та газу в Середземному морі. Близький Схід є важливим регіоном для США з точки зору енергетичної безпеки, тому США продовжували сприяти стабільності на ринку нафти та газу в регіоні. США активно працювали над зменшенням своєї залежності від енергетичних постачальників з регіону Близького Сходу, а також намагалися сприяти розвитку альтернативних джерел енергії. Ізраїль є ключовим гравцем на ринку нафти та газу на Близькому Сході. США визнають важливість Ізраїлю для стабільності регіону та підтримують розвиток його нафтогазової промисловості. В 2020 році США підписали угоду про співпрацю з Ізраїлем у галузі енергетики, яка мала на меті забезпечити енергетичну безпеку обох країн та розвиток нафтогазової інфраструктури.

Росія також прагнула зберегти свій вплив в регіоні та збільшити свої прибутки від експорту нафти та газу. Російська компанія "Газпром" входить до складу учасників спільного проекту з Ізраїлем з експлуатації газового родовища "Левіафан". Однак, взаємовідносини між Росією та Ізраїлем не є безпроблемними, оскільки РФ зберігає дружні відносини зі своїми союзниками в регіоні, такими як Іран та Сирія, які є головними ворогами Ізраїлю. Отже, взаємовідносини США та Росії включали конкуренцію за контроль над нафтовими ресурсами та ринком нафти та газу на Близькому Сході.

Третій блок протиріч – це суперництво між США та Росією у сфері кібербезпеки на Близькому Сході. Однією з головних сфер конфлікту інтересів між США та Росією була кібербезпека на Близькому Сході. Щодо питання кібербезпеки, то терористичні групи можуть використовувати Інтернет для здійснення атак на цілі у регіоні та за його межами. США та Росія мали різні підходи до кібербезпеки та можуть зіткнутися з проблемами в області кібербезпеки в боротьбі з тероризмом на Близькому Сході. Обидві сторони вели активну кібервійну в регіоні з метою здобуття переваги над іншою стороною та захисту власних інтересів. США вважають кібербезпеку одним з найважливіших питань національної безпеки та

ведуть активну кібервійну на Близькому Сході. Американські кібератаки на цій території зазвичай спрямовані на терористичні групи, такі як ІДІЛ та їхніх прихильників, які використовують соціальні мережі та інші канали зв'язку для пропаганди та здійснення атак на цивільних мешканців. З іншого боку, Росія також здійснювала кібератаки на Близькому Сході, які часто були спрямовані проти опозиції та інших противників сирійського режиму, який підтримує Москва. Крім того, Росія використовувала кібератаки для збирання розвідувальної інформації про своїх конкурентів на ринку зброї та енергетики.

Питання кібербезпеки на Близькому Сході, зокрема в контексті американо-російських та американо-китайських відносин, стали предметом активного обговорення в науковому співтоваристві. Взаємодія США та Росії щодо кібербезпеки в регіоні Близького Сходу розглядається, зокрема, в роботі «Загроза кібербезпеки на Близькому Сході»[248]. Кібербезпека на Близькому Сході змінюється швидше, ніж в будь-якому іншому регіоні, а тому зростає ризик кібератак на важливі критичні інфраструктури, такі як нафтопроводи, електростанції та інші промислові об'єкти. У зв'язку з цим, США та Росія, в якості головних гравців у геополітичному регіоні, мають різні підходи до забезпечення кібербезпеки в регіоні" [248 с.3]. Зазначається, що "хоча Близький Схід може не перебувати на передньому плані кібервійни, він все ж є регіоном інтересу для державних та недержавних суб'єктів, які намагаються використовувати Інтернет з злочинною метою [248 с.3]. Тому увага акцентується на тому, що США вважають кібербезпеку одним з ключових питань у своїй національній безпеці та активно працюють над зміцненням своєї кіберінфраструктури та забезпеченням кібербезпеки своїх союзників в регіоні, таких як Ізраїль та Саудівська Аравія" [248 с. 10]. "Росія, з іншого боку, використовує кібероперації як частину своєї гібридної війни та інформаційної кампанії в регіоні. Російські хакери вважаються головними підозрюваними у кібератаках на країни Близького Сходу, включаючи Саудівську Аравію та Ізраїль" [248 с. 4]. З посиленням зв'язку між країнами світу зростає її важливість кібербезпеки, і Близький Схід не є винятком. Загроза кібератак зростає разом із розвитком цифрової інфраструктури регіону, особливо у сферах енергетики

та фінансів[248 с. 2]. Одним із найбільших викликів для кібербезпеки на Близькому Сході є обмежена коннективність регіону зі світом через багатофакторну проблему зі стійкістю мережі та відсутність співпраці між країнами в цій сфері [248 с.5]. В цілому, обмежений зв'язок Близького Сходу забезпечує певний рівень захисту від кібератак, однак ця ситуація швидко змінюється, оскільки регіон стає більш зв'язаним та залежним від цифрової інфраструктури [248 с. 2]. Регіон ймовірно стане все важливішою ареною для кібероперацій як державних, так і недержавних суб'єктів. Тому важливо, щоб країни регіону прийняли заходи для покращення своїх можливостей з кібербезпеки. Зазначається, що США та Росія брали участь у кіберопераціях на Близькому Сході, і обидві країни звинувачують одна одну в проведенні кібератак у регіоні [248]. США, Китай, Росія та Ізраїль мають значні кіберздібності та всі використовували їх на Близькому Сході різними способами. Для США регіон має стратегічне значення з причин енергетичної та національної безпеки і американська присутність у регіоні була постійною протягом десятиліть. Росія також бачить Близький Схід як регіон стратегічної важливості та працює над відновленням та встановленням союзів з ключовими гравцями, включаючи Іран та Сирію. Використання кіберзброї державними та недержавними акторами стало новою рисою конфліктів на Близькому Сході, що має серйозні наслідки для регіональної стабільності та безпеки. З огляду на зростаючу важливість кібербезпеки на Близькому Сході, США та інші країни повинні визнати, що кібератаки - це не просто новий вид загроз, а загроза, яка тісно пов'язана з традиційними проблемами безпеки. Створення ефективних партнерств та коаліцій є ключовим для забезпечення більш безпечного кіберпростору на Близькому Сході, і США має важливу роль у цьому процесі.

Четвертий блок протиріч, пов'язаний з взаємодією між США та РФ – це суперництво між США та Росією у гуманітарній сфері. Конфлікти та терористичні акти призводять до гуманітарних криз у країнах Близького Сходу. Гуманітарні кризи пов'язані з багатьма факторами, такими як війни, економічна нестабільність, політичні конфлікти та біженці. США та Росія зіткнулися з викликами стосовно надання гуманітарної допомоги та підтримки постраждалим і мали різні підходи до

вирішення проблеми. США, як правило, ставилися до криз на Близькому Сході з позиції гуманітарної допомоги. Вони активно надавали фінансову допомогу та матеріальну підтримку вразливим групам населення, таким як біженці та бездомні. З іншого боку, Росія зазвичай ставилася до криз на Близькому Сході з позиції політичних та військових інтересів. Вона активно втручалася в конфлікти на Близькому Сході, підтримуючи своїх союзників, таких як Сирія та Іран. Росія також активно протидіяла діям США та їх союзників на Близькому Сході, що ускладнювало спільні зусилля з вирішення криз.

Отже, хоча США за президентства Д.Трампа та Росія співпрацювали у боротьбі з міжнародним тероризмом та кризами на Близькому Сході, їх різні підходи ускладнювали спільні зусилля та не дозволяли досягти стабільності та безпеки в регіоні. За демократичної адміністрації Б.Обами США декларували продовження підтримки принципів демократії та прав людини в регіоні. Наприклад, вони підтримували боротьбу народу Сирії за свободу та демократію, а також висували вимоги щодо захисту прав жінок та меншин в країнах Близького Сходу. В той же час адміністрація Трампа активізувала співробітництво з авторитарними режимами, зокрема Саудівською Аравією.

Політика США на Близькому Сході за адміністрації Д.Трампа формувалась та реалізувалась під впливом суперництва з Росією, яке проявлялося в різних аспектах. Для США Близький Схід є важливою регіоном з погляду національної безпеки та геостратегічної ваги. США відстоювали власні інтереси та геополітичну позицію у регіоні шляхом підтримки союзників, протистояння тероризму та розповсюдженню ядерної зброї та забезпечення мирного врегулювання конфліктів. У свою чергу, Росія також мала свої інтереси на Близькому Сході, зокрема збереження свого впливу та стратегічних союзників у регіоні. Росія активно втручалася в конфлікти, що відбуваються на Близькому Сході, зокрема у війну в Сирії, і використовувала свої дипломатичні та військові ресурси для досягнення своїх цілей.

Різні підходи США та Росії до ситуації на Близькому Сході призводили до посилення існуючих конфліктів через дії обох країн в регіоні, до нових напружень та конфліктів.

Під час президентства Дональда Трампа США продовжували займати активну позицію на Близькому Сході, проте було помітно змінено підход до взаємодії з регіоном. Трамп заявляв про намір скоротити присутність США в регіоні та переконував союзників, що вони мають взяти на себе більшу частину відповідальності за свою власну безпеку. Це привело до того, що США зменшили свою військову присутність в Сирії та Іраку та більше уваги приділяли боротьбі з тероризмом та іншими формами загроз. Проте, США продовжували підтримувати свої союзників, таких як Ізраїль та Саудівська Аравія, та використовували свої економічні і дипломатичні інструменти для сприяння своїм інтересам на Близькому Сході. У той же час, Росія продовжувала підтримувати свої інтереси в регіоні, зокрема, підтримувала Сирію та Іран, що призвело до поглиблення суперництва між США та Росією на Близькому Сході. Крім того, Росія також використовувала свої кібервійськові здібності для впливу на ситуацію в регіоні та для здійснення розвідувальної діяльності.

Висновки до розділу 4

На підставі дослідження впливу зовнішніх факторів на формування та реалізацію близькосхідної політики США в контексті суперництва з КНР та РФ за адміністрації Д.Трампа нами були зроблені наступні висновки.

Китай виступав в якості “нового гравця” на Близькому Сході, який бросав виклик Сполученим Штатам в умовах послаблення інтересу Вашингтону до цього регіону. Пекін починає позиціонувати себе в якості одного з найважливіших центрів сучасного світоустрою, а одним з напрямів реалізації цієї мети стали відносини з країнами регіону. Потреба в диверсифікації джерел ресурсів, перш за все енергоносіїв, здійснювала вплив на географію інтересів китайської дипломатії і виступала найважливішою детермінантою зовнішньої політики КНР, що призводило до посилення значення близькосхідного регіону в системі її зовнішньополітичних пріоритетів. Активізація економічної політики КНР в регіоні призводить до активізації політичної складової і зіткнення з іншими державами, зокрема з США. Важливим засобом забезпечення зовнішньополітичних та зовнішньоекономічних

інтересів КНР стало створення альтернативи впливу інших геополітичних акторів, перш за все США, на основі використання можливостей китайської економіки. В той же час Пекін офіційно декларував неперешкоджання країнам, які вже мають в регіоні значний вплив – США, Росії, країнам ЄС. Що стосується Російської Федерації, то незважаючи на наявність у Китаю та Росії власних, багато в чому не співпадаючих інтересів на Близькому Сході, немає підстав для констатації наявності або припущення щодо можливості в майбутньому суперництва двох держав в даному регіоні як про процес, який може мати гострий чи неминучий характер.

В США активізацію політики Китаю на Близькому Сході розглядають як претензію на глобальне лідерство. Але Китай, на відміну від Сполучених Штатів, ще не визначає загальний напрям геополітичних процесів в цьому регіоні. Тому енергетична безпека Китаю багато в чому буде залежати від рівня співробітництва і взаєморозуміння між КНР та Сполученими Штатами. Політика США виступала в якості одного з головних зовнішньополітичних чинників формування і реалізації зовнішньополітичної стратегії КНР в цьому регіоні.

Ключовими питаннями американо-китайських відносин на Близькому Сході виступали як економічні проблеми, так і проблеми регіональної безпеки: міжнародний тероризм, нерозповсюдження ЗМЗ, арабо-ізраїльське врегулювання, сирійська та іранська проблема.

Система зовнішньополітичних та зовнішньоекономічних пріоритетів Китаю по відношенню до суб'єктів міжнародних відносин на Близькому Сході визначалася як економічним значенням того чи іншого актора, значенням торговельно-економічного співробітництва з ним Пекіну, так і ступенем його політичного впливу, місцем на геостратегічній мапі регіону. Для КНР такими країнами були Саудівська Аравія, Іран, ОАЄ, Кувейт. В Саудівській Аравії та Кувейті КНР стикається з жорсткою конкуренцією з боку США, в Ірані – з боку РФ. ІРІ є одним з пріоритетних стратегічних партнерів КНР на глобальному рівні. Завдяки своїй політиці “балансування та вибіркової підтримки сторін” Китай прагнув зберігати досить позитивні відносини як із Саудівською Аравією, так і з Іраном, що й дозволило йому виступити модератором в їх стосунках за адміністрації Байдена.

Під час свого перебування на посаді президента США Трамп зосереджувався на зниженні впливу Китаю в світі, зокрема в близькосхідному регіоні, проводив політику відкритої конфронтації з Пекіном. Він критикував китайську ініціативу "Один пояс, один шлях", стверджуючи, що Китай використовує цю ініціативу для зміцнення своїх політичних та економічних зв'язків з державами регіону та посилення своїх геополітичних позицій. В той же час можемо констатувати наявність певного рівня співробітництва та співпадіння інтересів США та КНР на Близькому Сході, зокрема в питанні боротьби з міжнародним тероризмом, підтримки авторитарних режимів, зокрема Саудівської Аравії.

Протиріччя проявлялись в питанні Ірану. Трамп критикував Китай за підтримку Ірану та заперечував ефективність спільного плану дій, заявляючи, що він не забезпечує достатньої гарантії того, що Іран не розробляє ядерну зброю. Китай продовжував співпрацювати з Іраном в енергетичній сфері, займаючи збалансовану позицію щодо іранської ядерної угоди, прагнув зберегти співпрацю з Іраном, але не втратити важливих партнерів на Заході. Пекін використовував свої економічні та політичні зв'язки з Іраном, щоб отримати переваги в конкуренції з США.

Важливим питанням американо-китайських відносин на Близькому Сході за часів президентства Дональда Трампа стала сирійська криза, хоча відносини між Китаєм та США з сирійської проблеми не були пріоритетними для американської зовнішньої політики. Різниця в підходах Китаю та США полягала у тому, що Китай виступав за мирне вирішення конфлікту та відмовлявся від використання сили, що на практиці відповідало інтересам РФ та Асада, тоді як Трамп вважав, що військове втручання є необхідним для розв'язання конфлікту. Трамп звинувачував Китай в постачанні зброї уряду Б. Асада, що сприяло ескалації конфлікту.

Позиції Трампа та Пекіну з приводу арабо-ізраїльського конфлікту можна розглядати як неспівпадаючі, що ґрунтувалося їх різними політичними, економічними та геополітичними інтересами. Д.Трамп акцентував увагу на підтримці Ізраїлю та його права на існування, у той час як Китай робив акцент на підтримку Палестини та її права на створення власної держави. Д.Трамп розглядав Ізраїль як стратегічного союзника на Близькому Сході, що допомагало зберігати

вплив США в регіоні. Китай же розглядав Палестину як можливого партнера у своїй ініціативі "Один пояс, один шлях", яка має на меті розширити китайський вплив у різних частинах світу.

Відносини між Китаєм та США в період президенства Д.Трампа були складними та напруженими. Обидві країни мали різні погляди на багато питань, включаючи міжнародну безпеку, торгівлю та права людини, регіональні конфлікти, зокрема арабо-ізраїльський конфлікт та сирійську кризу, з проблеми ядерної угоди з Іраном. Проте, Китай та США також співпрацювали у деяких сферах, таких як підтримання регіональної безпеки та боротьба з міжнародним тероризмом.

Політика США на Близькому Сході за адміністрації Д.Трампа формувалась та реалізувалась під впливом суперництва з Росією, яке проявлялося в різних аспектах. Росія проводила політику універсального залучення, яка полягала у формуванні позитивних відносин з усіма акторами та забезпечуванні посередництва або арбітражу. Росія докладала зусиль для витіснення з регіону США, намагалася використати кожен можливість послабити їх вплив, виступаючи їх альтернативою як медіатор, тож конкуренція за вплив на Близькому Сході відновилася.

Зменшення уваги до цього регіону з боку США, що стало особливо помітним в період президенства Трампа, надало можливість для Росії та Китаю грати більшу роль в регіоні. Трамп заявляв про намір скоротити присутність США в регіоні та переконував союзників, що вони мають взяти на себе більшу частину відповідальності за свою власну безпеку, заявляв про бажання зміцнити співпрацю з Росією, зокрема у боротьбі з тероризмом.

За президенства Д.Трампа суперництво між США та РФ відбувалось за декількома основними напрямками. Перший блок протиріч пов'язаний з проблемами регіональної безпеки – міжнародний тероризм, регіональні конфлікти, зокрема арабо-ізраїльський та палестино-ізраїльський як його суттєва складова; сирійська та іранська проблема; відносини з регіональними центрами сили.

Ізраїль є одним з найбільш важливих союзників США на Близькому Сході, особливо за Трампа, тоді як РФ декларує підтримку арабських країн, включаючи Палестину, і не завжди підтримує ізраїльську позицію в конфлікті з палестинцями.

рф в свою чергу звинувачують у фінансуванні терористичних організацій в Сирії та інших країнах.

Щодо конфлікту в Сирії, то США і рф підтримували протилежні сторони в конфлікті: США - опозицію, рф - урядові сили.

Хоча США і рф спрямовують зусилля на боротьбу з тероризмом, але вони роблять це з різних позицій та з різною метою. США зазвичай використовує військову силу для боротьби з тероризмом на Близькому Сході, у той час як росія частіше виступає як політичний посередник та зосереджується на розвитку дипломатичних відносин з країнами регіону. Крім того, росія має своїх союзників в регіоні, таких як Сирія та Іран, тоді як США підтримує ряд арабських країн, зокрема Саудівську Аравію та Катар. Існує конкурентний елемент у боротьбі з тероризмом на Близькому Сході між США та Росією. Це пов'язано з їх бажанням зберегти свої зони впливу в регіоні та підтримувати свої інтереси. Конкурентний елемент у боротьбі з тероризмом на Близькому Сході між США та росією полягав у боротьбі за вплив та владу в регіоні. Обидві країни прагнули зайняти лідерську позицію в боротьбі з тероризмом та впливати на політичну ситуацію в країнах Близького Сходу. США та росія займають різні позиції стосовно боротьби з ІДІЛ та іншими терористичними групами, що призводило до непорозумінь та конфліктів. США зазвичай підтримували країни, що ділять їхні цінності та принципи (за винятком позиції Трампа щодо підтримки авторитарних режимів), тоді як росія намагається підтримувати своїх союзників, таких як Сирія та Іран.

Конфлікт інтересів між США та росією в підтримці своїх союзників полягав в тому, що вони підтримують різні сторони у конфліктах на Близькому Сході, які зазвичай мають протилежні цілі та інтереси. Конфлікт інтересів між США та росією стосувався не тільки підтримки союзників, а й розширення впливу та контролю над регіоном, а також доступу до його ресурсів.

Другий блок пов'язаний з економічними проблемами і контролем за нафтовими ресурсами. США прагнули зберігати свій вплив на країни Близького Сходу, що мають значні нафтові ресурси. Це призводило до конфліктів з РФ, яка також має інтерес до нафтових ресурсів в регіоні і активізувала контакти з нафтовими

монархіями під гаслами “експорту безпеки”. Взаємовідносини США та Росії включають конкуренцію за контроль над нафтовими ресурсами та ринком нафти та газу на Близькому Сході.

Третій блок протиріч – це суперництво та конфлікт інтересів між США та Росією у сфері кібербезпеки на Близькому Сході. Обидві сторони вели активну кібервійну в регіоні з метою здобуття переваги над іншою стороною та захисту власних інтересів.

Четвертий блок протиріч, пов'язаний з взаємодією між США та РФ – це суперництво між США та Росією у гуманітарній сфері. США та Росія зіткнулися з викликами стосовно надання гуманітарної допомоги та підтримки постраждалим і мали різні підходи до вирішення проблеми. США, як правило, ставилися до криз на Близькому Сході з позиції допомоги та гуманітарної допомоги. Росія зазвичай ставилася до криз на Близькому Сході з позиції політичних та військових інтересів. Росія також активно протидіяла діям США та їх союзників на Близькому Сході, що ускладнювало спільні зусилля з вирішення криз.

Під час президентства Дональда Трампа було помітно змінено підход до взаємодії з регіоном. Трамп заявляв про намір скоротити присутність США в регіоні та переконував союзників, що вони мають взяти на себе більшу частину відповідальності за свою власну безпеку. Це привело до того, що США зменшили свою військову присутність в Сирії та Іраку. Проте, США продовжували підтримувати свої союзників, таких як Ізраїль та Саудівська Аравія, та використовували свої економічні і дипломатичні інструменти для сприяння своїм інтересам на Близькому Сході.

У той же час, Росія продовжувала підтримувати свої інтереси в регіоні, зокрема, підтримувала Сирію та Іран, що призвело до поглиблення суперництва між США та Росією на Близькому Сході. Крім того, Росія також використовувала свої кібервійськові здібності для впливу на ситуацію в регіоні та для здійснення розвідувальної діяльності.

Трамп заявляв про бажання зміцнення співпраці з Росією у боротьбі з тероризмом, що викликало критику та обурення у деяких колах американського політичного співтовариства.

У результаті, близькосхідна політика Трампа характеризувалась непослідовністю, під час його президентства російський вплив на Близькому Сході зростає, що стало наслідком його м'якої позиції щодо Росії та невизначеності відносин з країнами регіону.

Після приходу до влади президента Байдена відбулася зміна підходів до близькосхідної політики США. Байден заявляє про бажання підтримки демократії та прав людини у регіоні, а також про зміцнення співпраці з партнерами, такими як Ізраїль та Саудівська Аравія, але з більшою увагою до діалогу та компромісів. Він також займає більш жорстку позицію щодо Росії, відновлює співпрацю зі своїми європейськими союзниками.

ВИСНОВКИ

У дисертаційній роботі здійснено теоретичне узагальнення і подано політологічне бачення характерних рис, особливостей, пріоритетів, основних напрямів та механізмів реалізації політики США на Близькому Сході за президентства Д.Трампа та дана оцінка її впливу на розвиток глобальних і регіональних міжнародних відносин.

1. Аналіз зовнішньої політики США, зокрема на Близькому Сході, здійснюється представниками всіх основних наукових шкіл дослідження міжнародних відносин: політичного реалізму як стримуюче-балансуючого бачення міжнародно-політичної реальності; політичного ідеалізму як проекційно-перетворюючого бачення міжнародно-політичної реальності; модернізму, в якому міжнародно-політична реальність виступає як джерело політичних технологій; формалізму як форми комбінування уявлень про міжнародні відносини. В рамках теоретико-методологічної сфери міжнародно-політичної науки виокремлюється мікроформалізм зовнішньої політики як проекції назовні, в міжнародне середовище, владно-силового потенціалу США і як їх взаємодія цієї держави з близькосхідним міжнародним середовищем; мезоформалізм міжнародної взаємодії, який передбачає дослідження форм взаємодії США з державами регіону та макроформалізм як найбільш цілісний погляд на близькосхідну політику США та її вплив на глобальну міжнародно-політичну ситуацію.

На основі узагальнення концептуально-теоретичних підходів до формування та реалізації близькосхідної політики США з'ясовано, що близькосхідна політика адміністрації Д.Трампа спиралась на теоретичні засади школи політичного реалізму. Реалістичний підхід допомагає зрозуміти, як США за адміністрації Д.Трампа діяли на міжнародній арені, зокрема на Близькому Сході і як ця політика відображала їхні національні інтереси. Конструктивістський підхід дозволяє визначити вплив історичних подій на формування соціального контексту зовнішньої політики США та країн Близького Сходу. Цивілізаційний підхід надає можливості визначити вплив традиційних цінностей як на особливості зовнішньої політики Сполучених Штатів, так і на країни Близького Сходу та проаналізувати характер соціокультурної

взаємодії в рамках реалізації політики США в регіоні. Використання геополітичного підходу обумовлювалося необхідністю визначення особливостей впливу на зовнішню політику США факторів залежності від внутрішнього та зовнішнього середовища. Історико-порівняльний метод використовується у формі аналізу генези відносин США з країнами близькосхідного регіону. Компаративний аналіз застосовується як для аналізу близькосхідної політики адміністрації Д.Трампа в контексті американських електоральних процесів, так і для виявлення спільного та відмінного в позиціях держав регіону щодо США з метою ідентифікації впливу наведеної диференціації на відносини з ними Вашингтону. Порівняльно-критичний аналіз надає змогу визначити перспективи подальшого розвитку відносин США з країнами близькосхідного регіону.

Схема аналізу близькосхідної політики США за президентства Д.Трампа передбачає врахування декількох рівнів: рівня осіб, що приймають рішення як творці політики (в нашому випадку мова йде про дослідження особистості Д.Трампа в порівнянні з Дж.Картером, Р. Рейганом, Бушем-старшим, Б.Клінтоном, Бушем-молодшим, Б.Обамою та Дж.Байденом) ; рівні внутрішньополітичних факторів, або рівні держав; на рівні глобальної міжнародної системи. Критичний підхід надає можливості визначити рівень відповідності реальної політики задекларованим цілям і принципам.

2. Базова мета зовнішньої політики США за всіх американських адміністрацій залишалася двоєдиною: утвердження свободи в світовому вимірі та забезпечення якомога сприятливих умов для розвитку американської економіки. Відтак, політика була покликана забезпечити реалізацію цієї цільової парадигми. Демократи та республіканці, ізоляціоністи та інтервенціоністи, прагматики та ідеалісти в політичному спектрі США, за всіх розбіжностей між ними, в цілому сходяться в оцінках ситуації за межами своєї держави. Вони вважали, що мають беззастережне право самостійно визначати, яка саме держава може бути віднесена до категорії „ворогів”. Постулат щодо ролі Сполучених Штатів у світі як „носія свободи”, закладений відразу після Другої світової війни, мало в чому змінився, оскільки глобальне лідерство подається як обумовлене потребою світу лідерство США заради

безпеки та миру.

Політика адміністрації Д. Трампа на Близькому Сході характеризувалась зменшенням залучення до справ регіону з одночасним збереженням співпраці з традиційними союзниками (Ізраїлем), зміцненням відносин з авторитарними режимами (Саудівська Аравія), збільшенням уваги до арабо-ізраїльського врегулювання (Авраамові угоди), посиленням напруги з Іраном і продовженням боротьби з тероризмом.

Трансформація місця та ролі регіону Близького Сходу в глобальній стратегії Сполучених Штатів відображає ширшу зміну глобального балансу сил. Піднесення Китаю та інших держав призвело до переоцінки глобальних пріоритетів Сполучених Штатів. Проте Близький Схід залишився для них важливим регіоном, і Сполучені Штати продовжуватимуть проводити там активну політику в осяжному майбутньому. Незважаючи на зменшення ролі Близького Сходу в глобальній стратегії США, він залишається важливим через його стратегічне розташування та триваючі конфлікти.

3. Реалістичний підхід концентрує увагу на необхідності захисту США своїх національних інтересів. На Близькому Сході національні інтереси США полягали в збереження свого геополітичного впливу та контролю над стратегічно важливими територіями; забезпеченні доступу до енергетичних ресурсів; протидії загрози міжнародного тероризму; захисті своїх союзників, в першу чергу Ізраїля; протидії розповсюдженню ЗМЗ. З цією метою США здійснювали військові операції, сприяли формуванню союзів та партнерських відносин з країнами регіону, а також застосовували економічні санкції та інші інструменти зовнішньої політики.

Для реалізації своїх інтересів адміністрація Трампа використовувала відповідний інструментарій, який включав до себе політичні, військово-політичні, економічні, інформаційні, культурні та інші методи впливу. США активно працювали над створенням та підтримкою міжнародних коаліцій для боротьби зі спільними загрозами, зокрема для боротьби з тероризмом, які включали і країни Близького Сходу та Північної Африки. США продовжували працювати над укріпленням зв'язків зі своїми союзниками в регіоні, такими як Ізраїль, Саудівська

Аравія та Об'єднані Арабські Емірати, використовуючи механізм стратегічного партнерства. США прагнули використовувати різні засоби тиску на Іран у зв'язку з його ядерною програмою та підтримкою тероризму. Вони ввели санкції проти цієї країни та сприяли створенню міжнародної коаліції для забезпечення виконання угоди про ядерну програму, а потім вийшли з угоди.

США виступали ініціатором та сприяли мирному врегулюванню конфліктів у регіоні, таких як конфлікт між Ізраїлем та Палестинською автономією, нормалізація відносин Ізраїлю з арабськими країнами, конфлікт в Сирії тощо.

Одним з найбільш значних успіхів Трампа на Близькому Сході було укладання угод про нормалізацію відносин між Ізраїлем та кількома арабськими державами, зокрема з Об'єднаними Арабськими Еміратами, Бахрейном та Суданом (Авраамові угоди). Ці угоди були значним кроком до миру в регіоні та змінили традиційну геополітичну карту Близького Сходу.

Трамп ввів санкції проти Ірану, з яким він пішов на конфронтацію. Він прийняв рішення про визнання Єрусалиму столицею Ізраїлю та перенесення посольства США з Тель-Авіва до Єрусалиму, що спричинило значні протести в регіоні.

Однак багато аналітиків вважають, що політика Трампа на Близькому Сході була більш спрямована на реалізацію його власних електоральних інтересів, порівняно з його попередниками. Наприклад, його відмова від ядерної угоди з Іраном була зустрінута гострою критикою від західних союзників, які вважали цю угоду ключовим кроком до зменшення ядерної загрози в регіоні.

Трамп також здійснив виведення американських військових з Сирії, що спричинило значну невпевненість у союзників та викликало критику. Трамп вирішив зменшити фінансування палестинських організацій, що викликало обурення серед палестинців.

Президенти США у своїй практиці поєднують елементи кількох стратегій. Так, президент Д.Трамп у своїй політиці віддавав перевагу гібридній стратегії з елементами скорочення з метою зменшення витрат США у міжнародній сфері; стримування, створення противаг навколо опонента ; «зміни режиму» - повалення ворожого уряду; взаємного обміну поступками; «замирення» - односторонніх

поступок задля угамування агресивних намірів опонента; «віддаленого балансування» - для запобігання домінуванню іншої країни; «невтручання» як уникнення забов'язань.

В межах “стратегії скорочення” Д.Трампа зосередився на розвитку національних інтересів і скороченні витрат США у міжнародній сфері, намагаючись зменшити американську присутність на Близькому Сході, зокрема знизивши кількість військових в Афганістані та Іраку, проте, залишаючи там певну кількість військових для забезпечення стабільності та безпеки. Свідченням цього стало і його рішення про вивід американських військ з Сирії в грудні 2018 року.

В межах “стратегії стримування”, яка передбачала створення геополітичних противаг навколо опонента та “стратегії віддаленого балансування” – запобігання домінуванню будь-якої іншої країни розбудовувались відносини США з ІРІ та зовнірегіональними державами, які прагнули посилити свої позиції на Близькому Сході – КНР та РФ.

Стратегія “причетності як торгування”, яка передбачала взаємний обмін поступками, використовувалась як у розбудові відносин з авторитарними режимами в близькосхідному регіоні, зокрема з Саудівською Аравією, так і у його посередництві у нормалізації відносин між арабськими країнами та Ізраїлем (Авраамські угоди). Щодо позиції адміністрації Трампа з проблеми палестино-ізраїльського врегулювання, то план Трампа з самого початку був приречений на невдачу внаслідок неспівпадіння позиції сторін та явній односторонній підтримці Ізраїлю з боку США і тому включав до себе елементи скорочення - урізання фінансової допомоги Палестинській автономії та невтручання. На відміну від попередньої адміністрації Б.Обами, за президентства Д.Трампа менш активно використовувались стратегії “причетності як інтеграції”, тобто заохочення лібералізації режимів регіону (за винятком Ірану) та “стратегії замирення” – односторонніх поступок задля угамування агресивних намірів опонента. Елементи стратегії “зміну режиму” використовувались в політиці адміністрації Трампа щодо Ірану.

4. На основі порівняльного аналізу політики демократичних та

республіканських адміністрацій США на Близькому Сході в XXI столітті визначено особливості, основні напрями та пріоритети близькосхідної політики адміністрації Дональда Трампа, надано оцінку її результатів для регіону і для світу в цілому, проаналізовано, як ці проблеми трактуються в експертно-академічному співтоваристві.

Під час президентства Дональда Трампа відбулись певні зміни в системі пріоритетів США в двосторонніх відносинах з країнами Близького Сходу у порівнянні з попередніми адміністраціями. Система зовнішньополітичних пріоритетів США по відношенню до суб'єктів міжнародних відносин на Близькому Сході визначалась з врахуванням глобальних, регіональних та внутрішньополітичних факторів. В умовах біполярної Ялтинсько-Потсдамської системи головними факторами глобального характеру був поділ регіону на дві сфери впливу і послаблення традиційних колоніальних держав. Додатковим фактором стає фактор внутрішній – як в контексті підтримки Ізраїлю як головного союзника на Близькому Сході, що пояснювалось в тому числі внутрішньополітичною ситуацією в США і трансформацією зовнішньої та внутрішньої політики окремих країн регіону внаслідок внутрішньополітичних змін. Регіональні пріоритети США визначаються і місцем близькосхідних суб'єктів міжнародних відносин на геополітичній мапі регіону, ступенем їх політичного та економічного впливу. Адміністрація Б.Обами в межах “політики демократизації”, на відміну від традиційної опори на “консервативні режими” підтримала події “Арабської весни”, але не змогла передбачити їх наслідки. Послаблення традиційних арабських політичних центрів сили внаслідок “Арабської весни” привело до посилення впливу інших держав, зокрема Саудівської Аравії та інших арабських монархій Перської затоки. США мали кілька союзників на Близькому Сході, включаючи Ізраїль, Саудівську Аравію, Єгипет, Йорданію, Кувейт. Вони мають дуже близькі відносини з Ізраїлем, що засновані на взаємній підтримці та співпраці в галузі безпеки та військових технологій. Вашингтон підтримує Саудівську Аравію як стратегічного союзника на Близькому Сході, надає фінансову та військову допомогу Єгипту, а також співпрацює в боротьбі з тероризмом та в

енергетичній сфері, підтримує Йорданію як союзника на Близькому Сході, надаючи фінансову допомогу та співпрацюючи в боротьбі з тероризмом. США мають добрі відносини з Кувейтом, який є стратегічним партнером в галузі безпеки та енергетики. Підтримка союзників США на Близькому Сході полягає в наданні фінансової та військової допомоги, співпраці в боротьбі з тероризмом та управлінських проектах, а також у забезпеченні енергетичної безпеки та стабільності в регіоні. Щодо специфіки позиції Трампа в розбудові системи двосторонніх відносин з країнами регіону, потрібно зазначити, що він явно мав прихильність до авторитарних лідерів на Близькому Сході

Головні зміни в близькосхідній політиці США за адміністрації Д.Трампа полягали в наступному. По-перше, це зменшення залученості США до справ регіону. За адміністрації Д.Трампа США скоротили свої військові зусилля на Близькому Сході та зменшили кількість військових операцій. Трамп обіцяв припинити "безкінечні війни" та зробити США менш залежними від нафти з Близького Сходу. Трамп прагнув згорнути військові зобов'язання США в регіоні, зокрема після успіхів міжнародної коаліції в боротьбі з ІДІЛ. Але він залишив посаду разом із збройними силами США — хоча й у зменшеній кількості — у тих самих місцях, де вони були у 2016 році. По-друге, це зміцнення відносин з Ізраїлем. Трамп і його радники вважали Ізраїль єдиним надійним союзником у регіоні, і тому адміністрація сформувала політику США в безпрецедентному ступені відповідно до інтересів правлячої партії Ізраїлю. Альянс США та Ізраїлю процвітав, і було досягнуто прогресу в ізраїльсько-арабських державних відносинах; але глибинний палестино-ізраїльський конфлікт загострювався. По-третє, це збільшення уваги до арабо-ізраїльського конфлікту. Трамп був першим президентом США, хто визнав Єрусалим столицею Ізраїлю та переніс посольство США з Тель-Авіва до Єрусалиму. Він також представив план врегулювання конфлікту між Ізраїлем та Палестинською Автономією. За посередництва США були нормалізовані відносини Ізраїлю з рядом арабських країн ("Авраамові угоди). По четверте, це підвищення напруги з Іраном. Д.Трамп ввів нові санкції проти Ірану та вивів США з ядерної угоди з Іраном, яку уклали попередня адміністрація Обами. Він і його прихильники вірили, що після

виходу з іранської ядерної угоди Америка та її союзники матимуть більш вільні руки для стримування ядерних амбіцій Ірану. Однак ядерна програма Ірану відновилася після виходу США в 2018 році, і масштабні економічні санкції, запроваджені адміністрацією, не змінили політику Ірану. Він також санкціонував вбивство високопоставленого іранського генерала Касема Сулеймані, що призвело до загострення напруги між США та Іраном. По-п'яте, це зміцнення відносин з авторитарними режимами на Близькому Сході, зокрема з Саудівською Аравією. Д.Трамп розглядав Саудівську Аравію та її лідера Мухаммеда бін Салмана як важливого партнера США. Трамп вважав, що це сприятиме стабільності в регіоні та зменшить вплив Ірану, який визначався ним як головний ворог США на Близькому Сході. Д.Трамп підтримував Саудівську Аравію під час втручання її військ у Ємені, незважаючи на критику за такі дії з боку громадськості та політичних опонентів.

5. Тривалий час двома найважливішими регіональними проблемами та структурними детермінантами міжнародних відносин на Близькому Сході були арабо-ізраїльський конфлікт і палестинська проблема, однак згодом обидва відійшли на другий план для держав регіону та зовнірешіональних акторів оскільки зникло блокове протистояння СРСР та США. Регіональні проблеми змінилися, оскільки Близький Схід від блокового протистояння перейшов до множинних двосторонніх та багатосторонніх міжнародних інтернаціоналізованих конфліктів, які є значно важливішими та загрозовішими для національної безпеки. В регіоні складно сформувавши єдину чітку структуру протистояння через значну кількість конфліктів та відсутність чітких союзів. Така модель розвитку регіону не дозволяє існувати єдиній постійній безпековій структурі, існує лише хитка система балансів та противаг, в якій відносини з опонентами набувають формату інструменту сек'юритизації регіону в цілому та своєї власної – таким підходом керуються і арабські держави у своїй співпраці з Ізраїлем. Ці відносини виконують роль своєрідного інституту в структуруванні Близького Сходу та є легітимним елементом посилення акторами своєї структурної сили, тому Ізраїль став невід'ємною частиною регіональної системи безпеки.

6. Дослідження впливу зовнішніх факторів на формування та реалізацію

близькосхідної політики США за адміністрації Д.Трампа в контексті суперництва з КНР та РФ показало, що Близький Схід для КНР виступав в якості одного з найважливіших векторів реалізації статусу “відповідальної глобальної держави”, а “повернення” РФ на Близький Схід розглядалось нею в якості важливого інструменту відновлення її глобальних інтересів і статусу.

Посилення геополітичних і гео економічних інтересів КНР на Близькому Сході стає одним з найбільш помітних геополітичних трендів. Активізація економічної політики КНР в регіоні призводить до активізації політичної складової і до зіткнення з іншими державами, зокрема з США. Китай виступав в якості “нового гравця” на Близькому Сході, який бросав виклик Сполученим Штатам в умовах послаблення інтересу Вашингтону до цього регіону. Завдяки своїй політиці “балансування та вибіркової підтримки сторін” Китай прагнув зберігати позитивні відносини як із Саудівською Аравією, так і з Іраном, що й дозволило йому пізніше за адміністрації Дж.Байдена виступити модератором в їх стосунках.

Під час свого перебування на посаді президента Трамп зосереджувався на зниженні впливу Китаю в світі, зокрема в близькосхідному регіоні, проводив політику відкритої конфронтації з Пекіном. Відносини між Китаєм та США в період президенства Д.Трампа були складними та напруженими. Обидві країни мали різні погляди на багато питань, включаючи міжнародну безпеку, регіональні конфлікти, зокрема арабо-ізраїльський конфлікт та сирійську кризу, з проблеми ядерної угоди з Іраном, торгівлю та права людини. Проте, Китай та США також співпрацювали у деяких сферах, таких як підтримання регіональної безпеки та боротьба з міжнародним тероризмом. В питаннях боротьби з міжнародним тероризмом, підтримки авторитарних режимів, зокрема Саудівської Аравії, можемо констатувати наявність певного рівня співробітництва та співпадіння інтересів США та КНР. Протиріччя проявлялись щодо іранської та сирійської проблеми. Пекін використовував свої економічні та політичні зв'язки з Іраном, щоб отримати переваги в конкуренції з США. Відносини між Китаєм та Іраном стали ще більш тісними після того, як США вийшли з JCPOA в 2018 році та ввели санкції проти Ірану. Позиції Вашингтону та Пекіну з приводу арабо-ізраїльського та сирійського

конфліктів були неспівпадаючі, що визначалося їх різними політичними, економічними та геополітичними інтересами.

Втручання в справи близькосхідного регіону стало важливим інструментом у відновленні глобальних інтересів і статусу Російської Федерації в рамках проекту “повернення на Схід”. Росія прагнула повернутись до часів біполярного протистояння на Близькому Сході, докладала зусиль для витіснення з регіону США, намагалася використати кожен можливість послабити їх вплив, виступаючи їх альтернативою як медіатор в контексті політики універсального залучення, яка полягала у формуванні позитивних відносин з усіма акторами та забезпечуванні посередництва або арбітражу, тож конкуренція за вплив на Близькому Сході відновилася.

На відміну від політики щодо Китаю, де Трамп зосереджувався на зниженні впливу Китаю і проводив політику відкритої конфронтації з Пекіном, щодо Росії він заявляв про бажання зміцнення співпраці з нею в регіоні, зокрема у боротьбі з тероризмом. Одночасно Трамп висловлював наміри скоротити присутність США в регіоні та переконував регіональних союзників, що вони мають взяти на себе більшу частину відповідальності за свою власну безпеку, що сприяло їх зближенню з Росією. Адміністрація Трампа помітно змінила підхід до взаємодії з регіоном та недостатньо протидіяла посиленню впливу РФ. Зменшення уваги до близькосхідного регіону з боку США надало можливість для Росії та Китаю грати там більш активну роль. Російський вплив на Близькому Сході зростає, що стало наслідком м'якої позиції Трампа щодо Росії та невизначеності відносин з країнами регіону.

7. Результати політики Дональда Трампа на Близькому Сході можуть бути оцінені по-різному залежно від конкретних критеріїв, що використовуються. Однак загалом можна сказати, що політика Трампа на Близькому Сході була більш агресивною та екстремальною порівняно з його попередниками, та вона привела до суттєвих змін в регіоні. З точки зору більшої частини експертно-академічного співтовариства, Д.Трамп залишив позаду більш небезпечний Близький Схід, у набагато гіршому стані, ніж той, який він успадкував.

Основні негативні наслідки близькосхідної політики Дональда Трампа для регіону і світу в цілому зводяться до наступного: непередбачуваність та несистемність політики Трампа на Близькому Сході призводила до дестабілізації регіональної міжнародно-політичної ситуації; зниження підтримки демократії та прав людини в регіоні, підтримка авторитарних режимів, зокрема Саудівської Аравії, та авторитарних лідерів, які були пов'язані з порушеннями прав людини; нехтування міжнародними угодами і домовленостями, які вважалися ключовими для стабільності і безпеки на Близькому Сході; вихід США з ядерної угоди з Іраном призвів до погіршення американо-іранських відносин та загострення ситуації на Близькому Сході; віддалення перспективи досягнення миру між палестинцями та Ізраїлем, зокрема через перенесення посольства США в Єрусалим; " Угода сторіччя" не вирішувала корінних проблем конфлікту, таких як проблема біженців, статус Єрусалиму і сектору Газа, та відкривала шлях до нових конфліктів; у своїй політиці в Сирії Трамп зосередився на боротьбі з ІДІЛ, залишаючи осторонь інші проблеми, такі як гуманітарна криза та військові дії турецької армії проти курдських сил.

До позитивних аспектів політики Трампа на Близькому Сході слід віднести: успіхи у боротьбі з міжнародним тероризмом; укладення Авраамових мирних угод між Ізраїлем та арабськими країнами, що позитивно вплинуло на стабільність регіону; збільшення тиску на Іран, зокрема шляхом виведення США з ядерної угоди з Іраном.

Політику США на Близькому Сході за президентства Трампа найкраще можна охарактеризувати як тактичні маневри та стратегічну неузгодженість. Він рекламував свою майстерність укладення угод, але більшість угод, які він пропагував, або ніколи не реалізувалися, або передбачали односторонні поступки без помітної віддачі для Сполучених Штатів. Трамп відмовився від ортодоксальності на Близькому Сході, обираючи політичні шляхи, які здебільшого ускладнювали, а не сприяли забезпеченню інтересів США. Політика Трампа залишила Близький Схід у гіршому стані, ніж той, який він успадкував, оскільки неортодоксальність його політики створила велику невизначеність.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Abbas: Trump is a dog and the son of a dog, I won't become a traitor. (2020). *The Jerusalem Post*. Retrieved from <https://www.jpost.com/Arab-Israeli-Conflict/Abbas-Trump-is-a-dog-and-son-of-a-dog-I-wont-become-a-traitor-615572>. Accessed October 28, 2022.
2. Adam, E., Julian, E. (2021). U.S. Stepping Up 'Military Support' to Syrian Rebels. *Voanews*. 2021. Retrieved from <https://www.voanews.com/a/eu-russian-action-in-syria-a-game-changer/3002130.html>. Accessed April 15, 2019.
3. Adams, P. (2020). After Trump, what will Biden do about Iran? *BBC News*. Retrieved from <https://www.bbc.com/news/world-middle-east-54958361> Accessed May 06, 2020.
4. Adebahr, C. (2017). When Domestic Politics Trumps Foreign Policy: The United States and the Iran Nuclear Deal. *Global Policy. Carnegie Europe*. Retrieved from <https://carnegieeurope.eu/2017/09/29/when-domestic-politics-trumps-foreign-policy-united-states-and-iran-nuclear-deal-pub-74642>. Accessed March 06, 2021.
5. Administration Declaring That It Recognizes Jerusalem as the Capital of Israel and It will Move Its Embassy in Israel to Jerusalem. Press Release Regarding the Statement of the US. (2017). No: 378. Retrieved from https://www.mfa.gov.tr/no_-378_-abd-yonetiminin-kudusu-israilin-baskenti-olarak-tanidigi-ve-israildeki-buyukelciligini-kuduse-tasiyacagi-yonundeki-beyanati-hk_en.en.mfa. Accessed 20 June, 2022.
6. Aftandilian, G. (2019). Trump's mixed messages on the Middle East. *Al Jazeera*. Retrieved from <https://www.aljazeera.com/opinions/2019/2/7/trumps-mixed-messages-on-the-middle-east>. Accessed December 19, 2022.
7. Ahmadian, H. (2018). Iran and Saudi Arabia in the Age of Trump. *Survival Journal*. №60(2). С. 133–150, с.147.
8. Ahmed, S., Badawi, A. (2019). US-China Trade War: What It Means for Middle East Economies. *Carnegie Endowment for International Peace*. Retrieved from <https://carnegieendowment.org/2019/07/16/us-china-trade-war-what-it-means-for-middle-east-economies-pub-79495> Accessed November 20, 2021.

9. Ajami, F. (1981). *The Arab Predicament: Arab political thought and practice since 1967*. Cambridge: Cambridge University Press. 300 p.
10. Akbarzadeh, S. Obama and the US policy change on Iran. *Global Change, Peace & Security*. 2009. №21(3). C. 397–401, c. 398 -401.
11. Akil, S., Shaar, K. (2021). The red dragon in the land of Jasmine: an overview of China's role in the Syrian Conflict. *Operations & Policy center*. Retrieved from <https://opc.center/an-overview-of-chinas-role-in-the-syrian-conflict/> Accessed 23 January, 2021.
12. Al Jazeera. (Karap). Retrieved from <https://www.aljazeera.com/news> . Accessed 12 August, 2020.
13. Al-Barasneh, A., Khatib, K. (2019). The US policy of containing Iran – from Obama to Trump 2009–2018. *Global Affairs*. №5. C. 369–387.
14. Al-Khalidi, S. (2017). Jordan's king warns Trump over moving U.S. embassy to Jerusalem: palace. *Reuters*. Retrieved from <https://www.reuters.com/article/us-usa-jerusalem-jordan/jordans-king-warns-trump-over-moving-u-s-embassy-to-jerusalem-palace-idUSKBN1DZ2L7> . Accessed November 09, 2019.
15. Al-Sharif, O. (2021). Iran-China accord ushers in major geopolitical shift. *Arab news*. Retrieved from <https://arab.news/64zsr> . Accessed October 10, 2021.
16. Alenezi, D. (2020). US rebalance strategy to Asia and US-China rivalry in South China Sea from the perspective of the offensive realism. *Emerald insight*. Doi: <https://www.emerald.com/insight/content/doi/10.1108/REPS-10-2019-0132/full/html>. Accessed September 10, 2023.
17. Alghashian, A. (2023). Israeli strategies to preserve and expand the Abraham Accords. *The Arab Gulf Institute in Washington*. Retrieved from <https://agsiw.org/israeli-strategies-to-preserve-and-expand-the-abraham-accords/> . Accessed July 24, 2019.
18. Alli, Y. (2017). Jordan ‘humiliated’ by Trump’s decision on Jerusalem. *AlJazeera*. Retrieved from <https://www.aljazeera.com/news/2017/12/6/jordan-humiliated-by-trumps-decision-on-jerusalem> . Accessed February 12, 2021.
19. Allison, G., Arnold, A., Bunn, M. (2017). The Iran Nuclear Deal. *Belfer Center for Science and International Affairs*. Retrieved from

<https://www.belfercenter.org/sites/default/files/files/publication/IranDealGuide2017.pdf> .

Accessed October 11, 2019.

20. Andersen, L. (2019). China, the Middle East, and the reshaping of world order – the case of Iran. *Danish Institute for International Studies*. Retrieved from <https://www.econstor.eu/bitstream/10419/227722/1/1686323123.pdf> . Accessed August 10, 2019.

21. Arab FMs rejects Trump's Israeli-Palestinian plan. (2020). *DW News*. Retrieved from <https://www.dw.com/en/arab-league-rejects-trumps-israeli-palestinian-peace-plan/a-52225651>. Accessed August 12, 2020.

22. Arab News. (Саудівська Аравія). Retrieved from <https://www.arabnews.com/> . Accessed May 04, 2021.

23. Australia, India, Japan, and US take thinly veiled swipe at China. (2023). *The guardian*. Retrieved from <https://www.theguardian.com/world/2023/may/20/australia-india-japan-and-us-take-thinly-veiled-swipe-at-china>. Accessed October 01, 2019.

24. Barkey, H. (2020). UAE-Israel Agreement is`nt only about Iran. There`s also Turkey. *Timesnownews*. Retrieved from <https://www.timesnownews.com/columns/article/uae-israel-agreement-isn-t-only-about-iran-there-s-also-turkey/652455> . Accessed April 23, 2019.

25. Barnes, J., Barron, R. (2018). Trump Policy in the Middle East: Iran. *Baker Institute*. Retrieved from <https://www.bakerinstitute.org/research/trump-policy-middle-east-iran>. Accessed September 12, 2019.

26. Barnett, M. (1998). Dialogues in Arab politics: Negotiations in regional order. *New York: Columbia University Press*. 376 p.

27. Bassam, L., McDowall, A. (2017). Harsh Hezbollah words aim to draw `red lines` for Trump: source. *Reuters*. Retrieved from <https://www.reuters.com/article/us-mideast-crisis-lebanon-hezbollah-idUSKBN15W2G5> . Accessed August 03, 2020.

28. Beauchamp, Z. (2018). 2 Winners And 5 Losers From Trump`s Iran Deal Withdrawal. *Vox.com*. Retrieved from <https://www.vox.com/world/2018/5/8/17329052/iran-nuclear-deal-trump-winners-losers> . Accessed August 12, 2020.

29. Beauchamp, Z. (2018). Trump's withdrawal from the Iran nuclear deal, explained. *Vox.com*. Retrieved from <https://www.vox.com/world/2018/5/8/17328520/iran-nuclear-deal-trump-withdraw> Accessed October 24, 2019.

30. Berman, H. (2009). Myths, Illusions, and Peace: Finding a New Direction for America in the Middle East. *Washington Institute for Near East Policy Watch*. № 1539. P. 83-95

31. Bermant, A. (2023). The Abraham Accords: a gamechanger for the region and Europe's role in it? *Czech journal of international relation*. Retrieved from <https://www.iir.cz/en/the-abraham-accords-a-gamechanger-for-the-region-and-europe-s-role-in-it-1>. Accessed August 02, 2022.

32. Biden steps up "Buy American" program. (2021). *The Guardian*. Retrieved from: <https://guardian.ng/news/biden-steps-up-buy-american-program/> . Accessed January 30, 2022.

33. Biden takes first military action with Syria strike on Iran-backed militias. (2021). *BBC News*. Retrieved from <https://www.bbc.com/news/world-middle-east-56205056> . Accessed May 23, 2022.

34. Biden's Syria Strikes Show How He'll Use US Power: QuickTake. (2020). *Bloomberg*. Retrieved from <https://www.bloomberg.com/news/articles/2021-02-26/biden-s-syria-strikes-show-how-he-ll-use-u-s-power-quicktake>. Accessed August 14, 2021.

35. Biden's Middle East policy not much different than Trump: expert. (2023). *Al Jazeera*. Retrieved from <https://www.aljazeera.com/news/2023/5/4/bidens-middle-east-policy-not-much-different-than-trump-expert>. Accessed November 02, 2019.

36. Bilgin, P. (1998). *Inventing Middle East? The Making of Regions through Security Discourses*. The fourth Nordic Conference on Middle Eastern Studies: The Middle East in Globalizing World. Oslo, 13-16 August. 168 p.

37. Boaventura de Sousa, S. (2018). The end of the cognitive empire : the coming of age of epistemologies of the South. *Duke University Press*.

38. Bown, C. (2022). China bought none of the extra \$200 billion of US exports in Trump's trade deal. *Peterson Institute for International Economics*. Retrieved from

<https://www.piie.com/blogs/realtime-economic-issues-watch/>. Accessed December 29, 2022.

39. Bromley, S. (1994). Rethinking Middle East politics. *Cambridge: Polity Press*. P.200.

40. Brzezinski, Z. (1998). The Grand Chessboard: American Primacy and Its Geostrategic Imperatives. *Basic Books*. P. 240.

41. Buzan B., Little, R. (2000). International systems in world history. Remaking the Study of International relations. *Oxford University Press*. 452 p.

42. C-SPAN. (2021). House Foreign Affairs Committee Hearing on Biden Administration Foreign Policy Priorities. Retrieved from <https://www.c-span.org/video/?509633-1%2Fhouse-foreign-affairs-committee-hearing-biden-administration-foreign-policy-priorities>. Accessed January 29, 2022.

43. Cai, J., Ju, J., & Liu, X. (2021). Trade diversion and the initiation of trade war: Evidence from the U.S.-China trade conflict. *World Development*. P. 140.

44. Calvert, P. (1994). The international politics of Latin America. *Manchester: Manchester University Press*. P. 261.

45. Economist. (2019). Can think-tanks survive a post-fact world? Retrieved from <http://surl.li/mdsps>. Accessed January 19, 2020.

46. Cheban, O. (2021). Experience of the Nuclear Negotiations with Iran in 2013-2015: Lessons for Joe Biden's Administration. *Gumanitarni Vizii*. №7(2). C. 16–21.

47. China and the challenge to global order. (2022). *Brookings*. Retrieved from <https://www.brookings.edu/articles/china-and-the-challenge-to-global-order/>. Accessed December 29, 2022.

48. China will continue efforts to revive Iran nuclear deal. (2023) *Financial tribune*. Retrieved from <https://financialtribune.com/articles/national/119054/china-will-continue-efforts-to-revive-iran-nuclear-deal> . Accessed January 10, 2023.

49. Chubin, S., Zabih, S. (1974). The foreign relations of Iran. *London: University of California Press*. P. 354.

50. Clapham, C. (1996). Africa and the international system: the politics of state survival. *Cambridge: Cambridge University Press*. P. 343.

51. Clawsin, S. (2003). Middle East. Assessing US-EU Relations after Iraq. *Paris: Institute for Security Studies*. P. 145-174.
52. Clawson, P., Taketh, R. (2009). The Iranian Opposition, the Nuclear Issue, and the West. *Washington Institute for Near East Policy Watch*. № 1622. P. 14-28.
53. Clawson, P. (2003). US and European Priorities in the Middle East. Shift or Rift: Assessing US-EU Relations after Iraq. *Paris: Institute for Security Studies*. P. 145-174.
54. Clement, H., Springborg, R. (2001). Globalization and the politics of development in the Middle East. *Cambridge University Press*. P. 358.
55. Cleveland, W. (2000). A history of the Modern Middle East. *CO: Westview Press*. P. 609.
56. Cockburn, P. (2017). The age of Jihad. Islamic State and the Great War for the Middle East. *VERSO*. London - New York. P. 473.
57. Cohen, S. (2009). Beyond America's Grasp: A Century of Failed Diplomacy in the Middle East. *Farrar, Straus and Glroux*. P. 304.
58. Collinson, S., Hu, C. (2019). Four ways to think about Trump`s Trump's Syria decision. *CNN world*. Retrieved from <https://edition.cnn.com/2019/10/10/world/syria-turkey-trump-meanwhile-oct-10-intl/index.html> . Accessed January 13, 2020.
59. Combating BDS Act of 2019. H.R.336, 116th Congress. Retrieved from <https://www.congress.gov/bill/116th-congress/house-bill/336/text> . Accessed January 10, 2021.
60. Congressional Research Service Report. (2021). Congress and the Middle East, 2011-2020: Selected Case Studies. Retrieved from <https://crsreports.congress.gov/product/pdf/R/R46796> . Accessed March 15, 2022.
61. Congressional Research Service Report. (2021). Iran`s Foreign and Defense Policies. Retrieved from <https://fas.org/sgp/crs/mideast/R44017.pdf> .
62. Cordesman, A. (2018). Iran and the May 12th Deadline: Finding Winning Compromises. *CSIS*. Retrieved from <https://www.csis.org/analysis/iran-and-may-12th-deadline-finding-winning-compromises>.

63. Coxhead, I. (2022). US-China Trade Tensions in the Asia-Pacific Region: Implications for ASEAN. *Asian Economic Papers*. 21(1). Doi: https://doi.org/10.1162/asep_a_00811 .
64. Сайт Уряду Бахреїну. Retrived from <https://www.bna.bh/en/MinistryofForeignAffairs/News/BahrainIsraelstatementonpeaceprocess.aspx?cms=q8FmFJgiscL2fwIzON1%2bD%2b3LDqzlGnEmYu5C2u5v5dA%3d> .
65. Сайт Уряду Ізраїлю. Retrived from https://www.gov.il/en/departments/ministry_of_foreign_affairs/govil-landing-page.
66. Danika, N. (2020). Moscow's War in Syria, *The Punishment Campaign : Center for Strategic and International Studies*. Retrived from <https://www.jstor.org/stable/resrep24835.7> .
67. Davison, R. (1960). Where Is The Middle East? *Foreign Affairs*. Vol.38, №4. P.657-668.
68. DeYoung, K., Dadouch, S. Trump administration imposes sanctions on Syria's Assad, his family and close associates. *The Washington*. Retrived from <http://surl.li/khwvr>.
69. Diamond, J. (2017). Trump`s evolution on Syria didn`t happen overnight. CNN. Retrived from <https://edition.cnn.com/2017/04/07/politics/donald-trump-syria-evolution/index.html> . Accessed October 12, 2020.
70. Diamond, J., Gaoutte N. White House: Jerusalem embassy move a 'recognition of reality'. 2017. Retrived from <https://edition.cnn.com/2017/12/05/politics/trump-abbas-us-embassy-jerusalem/index.html> . Accessed March 30, 2019.
71. Djalili, R., Moyen-Orient, K. (2000). Caucase et Asie centrale: des concepts géopolitiques à construire et à reconstruire? *Central Asian Survey*. №19(1). P.119 – 127.
72. Dombrowski, P., Reich, S. (2017). Does Donald Trump have a grand strategy? *The Royal Institute of International Affairs*. Retrived from https://www.chathamhouse.org/sites/default/files/publications/ia/INTA93_5_01_DombrowskiReich_0.pdf .
73. Donald Trump plans to pull American troops out of Syria. (2018). *The economist*. Retrived from <http://surl.li/khuoj>.

74. Donald Trump's evolving stance on Syria. (2017). *CNN*. Retrived from <https://www.cnn.com/2017/04/07/politics/donald-trump-syria-evolving-stance/index.html> .

75. Donald Trump's foreign policy speech: Full transcript. *The New York Times*. (2016). Retrived from <https://www.nytimes.com/2016/04/28/us/politics/transcript-trump-foreign-policy.html> . Accessed 14 October, 2019.

76. Doroshko, M. (2021). Ukrainian-Polish century-long cooperation agreement to strategic partnership of the two states. *Актуальні проблеми міжнародних відносин: Збірник наукових праць*. Вип. 146. С.4-13.

77. Doroshko, M. (2019). Awakening of non-titular nations as a factor of the breakup of empires (on the example of the Habsburg monarchy). *Skhidnoievropeiskyi Istorychnyi Visnyk*. Вип. 13. С. 104-113.

78. Doroshko, M., **Tsyryfa I. (2021)**. Russian strategic culture: why the past matters introduction. *Przeglad Strategiczny*. № 14. P. 147-163.

79. Doroshko M., Matviyenko, V. (2021). Warsaw Treaty of 1920 between Ukraine and Poland: History of Signing and Lessons for Today. *Skhidnoievropeiskyi Istorychnyi Visnyk*. Вип. 19. С. 122-135.

80. Drezner, D., Krebs, R, Schweller, R. (2020). The End of Grand Strategy: America Must Think Small. *Foreign affairs*. Retrived from <https://www.foreignaffairs.com/articles/world/2020-04-13/end-grand-strategy> .

81. Drivers and Characteristics of Russian Influence-building in the Mena Region. (2021). Implications of Russia's Activities in the Middle East and North Africa Region for U.S. *Strategy and Interests: James Martin Center for Nonproliferation Studies*. Retrived from https://nonproliferation.org/wp-content/uploads/2021/12/op541221_implications_russia.pdf

82. Eisenstadt, M. (2009). "How This Ends": Iraq's Uncertain Path toward National Reconciliation. *Washington Institute for Near East Policy*. № 1553. P. 33-41.

83. El-Khalfi, M. (2020). Agreement on the Joint Comprehensive Plan Of Action (JCPOA) between Iran and the United States. *Journal Pembaharuan Hukum*. P. 185-187.

84. El-Khawas, A. (2011). Obama's Engagement Strategy with Iran: Limited Results. *Mediterranean Quarterly*. №22. С. 93–113.

85. Esfandiary, D., Tabatabai, A. (2015). Iran's ISIS policy. *International Affairs*. №91(1). P. 1–15.
86. European Union. Retrieved from https://www.eeas.europa.eu/_en
87. Fabian, J., Capaccio A. (2021). Biden's Pentagon defends Syria strikes questioned by democrats. *Bloomberg*. Retrieved from <https://www.bloomberg.com/news/articles/2021-02-26/u-s-carries-out-airstrike-on-iran-backed-militia-in-syria> .
88. Federico-O'Murchú, S. (2020). Read the full statement by the US, Israel and UAE on normalizing Israel-UAE relations. *CNN*. Retrieved from <https://edition.cnn.com/2020/08/13/middleeast/mideast-trump-full-statement-uae-israel-intl/index.html> .
89. Feierstein, G., Guzansky, Y. (2022). Two Years On: What is the State of the Abraham Accords? Middle East Institute. Retrieved from <https://www.mei.edu/publications/two-years-what-state-abraham-accords>.
90. Florence, G., Nicu, P. (2018). Russia's return to the Middle East: building sandcastles. *European Union Institute for Security Studies*. Retrieved from
91. FM Cohen on official visit to Hungary. (2023). *Gov.il*. Retrieved from <https://www.gov.il/en/departments/news/fm-cohen-s-visit-to-hungary> .
92. Foreign Ministry Spokesperson Hua Chunying's Regular Press Conference on December. (2017). *Embassy of the people's republic of China in the republic of Poland*. Retrieved from http://np.china-embassy.gov.cn/eng/fyrth/201712/t20171218_1595548.htm.
93. Full Committee Hearings to Examine the Expected Nomination of Anthony J. Blinken to be Secretary of State. (2021). *U.S. Senate Committee on Foreign Relations*. Retrieved from <https://www.foreign.senate.gov/hearings/nominations-011921> .
94. Foreign Relations Committee. Hearing on Pending Nominations. (2021). *U.S. Senate Committee on Foreign Relations*. Retrieved from <https://www.foreign.senate.gov/hearings/nominations-030321>.

95. Foreign Relations of the United States: 1964-1968, Volume XXI. (2000). Near East Region. Department of State. Washington, DC. Retrieved from <https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1964-68v21>.
96. Frantzman, S. (2022). The Wars of Donald Trump: Dispatches from the Syria and Iraq Frontlines. P. 496.
97. Freeman, B. (2020). Think Tanks during Donald Trump`s Presidency *The Center for International Policy*. P. 210
98. Friedrichs, M., Tama, J. (2022). Polarization and US foreign policy: key debates and new findings. *International Politics*. №59. C. 767–785.
99. Fukuyama, F. (1992). The End of History and the Last Man. *Free Press*. P. 432.
100. Fukuyama F. (1989). The End of History?Center for the National Interes. No. 16. P. 18.
101. Full text of the Abraham Accords and agreements between Israel and the United Arab Emirates/Bahrain. (2020). *CNN politics*. Retrieved from <https://edition.cnn.com/2020/09/15/politics/israel-uae-abraham-accords-documents/index.html> .
102. Gallagher, N. (2020). Iranian Public Opinion Highlights Need to Redouble Efforts to Save the JCPOA. *European Leadership Network Commentary*. Retrieved from <https://www.europeanleadershipnetwork.org/commentary/iranian-public-opinion-highlights-need-to-redouble-efforts-to-save-the-jcpoa>. Accessed July 23, 2020.
103. Gause, F. (2019). Should We Stay or Should we Go? The United States and the Middle East. *Survival Journal*. №61(5). P. 7–24.
104. Geneive, A. (2011). How Iran Keeps Assad in Power in Syria. Retrieved from <https://www.foreignaffairs.com/articles/iran/2011-08-25/how-iran-keeps-assad-power-syria> .
105. Geranmayeh, E. (2020). A pragmatic partnership: Why China and Iran try to collaborate. European council on foreign relations. Retrieved from https://ecfr.eu/article/commentary_a_pragmatic_partnership_why_china_and_iran_try_to_collaborate/ .
106. Geranmayeh, E., Kadri, L. (2016). The new power couple: Russia and Iran in the Middle East: European council on foreignh relation. P. 16.

107. Gerges, F. (1991). The study of Middle East international relations: a critique. *British Journal of Middle Eastern studies*. Vol. 18, no. 2.
108. Gibbons-Neff, T. (2018). How a 4-Hour Battle Between Russian Mercenaries and U.S. *Commandos Unfolded in Syria: The New York Times*. Retrieved from <https://www.nytimes.com/2018/05/24/world/middleeast/american-commandos-russian-mercenaries-syria.html>. Accessed from October 18, 2019.
109. Gilboa, E. (2020). Trump: The most Pro-Israel President in American History. Clingendael Institute. Retrieved from <https://spectator.clingendael.org/en/publication/trump-most-pro-israel-president-american-history> . Accessed from March 28, 2021.
110. Gray, J. (2007). Apocalyptic religion and the death of utopia. *Farrar, Straus and Giroux*. London. P. 256.
111. Greenslade, R. (2017). US missile strike in Syria: morally right but done for the wrong reasons?. *The Guardian*. Retrieved from <https://www.theguardian.com/media/greenslade/2017/apr/09/us-trump-missile-strike-syria-morally-right-wrong-reasons-roy-greenslade-media> .
112. Gulf News (Об'єднані Арабські Емірати). Retrieved from <https://gulfnews.com/world/mena/>
113. Haass, R., Indyk M. (2009). Beyond Iraq. A New U.S. Strategy for the Middle East. *Foreign Affairs*. Vol. 88. № 1. P. 18-25.
114. Halliday, F. (1990). Revolution and foreign policy. *Cambridge: Cambridge University Press*. P. 318.
115. Halliday, F. (2017). The Middle East in International Relations. Power, Politics, and Ideology. *Cambridge University Press*. 374 p.
116. Hamas slams Trump plan as 'Israeli conspiracy' as Palestinians riot in West Bank. (2020). *Times of Israel*. Retrieved from <https://www.timesofisrael.com/hamas-slams-trump-plan-as-israeli-conspiracy-as-palestinians-riot-in-west-bank/> .
117. Harb, A. (2021). A year in, Biden`s Middle East policy brings little change. *Al Jazeera*. Retrieved from <https://www.aljazeera.com/news/2021/12/31/a-year-in-biden-middle-east-policy-brings-little-change> .

118. Harrissi, M. (2020). UAE Normalization deal puts Israel's economic reach on Iran's doorstep. *The times of Israel*. Retrieved from <https://www.timesofisrael.com/uae-normalization-deal-puts-israels-economic-reach-on-irans-doorstep/>.
119. Hassan, Z., Yerkes, S., Farouk, Y., Dunne, M., Muasher, M., Fakir, I., Bindi, F., Walles, J. (2019). Trump's Middle East Peace Plan is in the works. What does the region think? *Carnegie Endowment for international peace*. Retrieved from <https://carnegieendowment.org/2019/06/24/trump-s-middle-east-peace-plan-is-in-works.-what-does-region-think-pub-79365>.
120. Heinlein, P. Trump Recognizes Jerusalem as Israeli Capital, Announces Embassy Relocation. Middle East, 2017. Retrieved from <https://www.voanews.com/a/tillerson-believes-mideast-peace-still-possible-/4151684.html>.
121. Hemenway, D. Chinese strategic engagement with Assad's Syria. *SyriaSource*. Retrieved from <https://www.atlanticcouncil.org/blogs/syriasource/chinese-strategic-engagement-with-assad-s-syria/>.
122. Heydarian, R. (2021). China's Syria policy: More than just non-intervention. *The Interpreter*. Lowy Institute.
123. Hinnebusch, R., Ehteshami, A. (2014). The foreign politics of Middle Eastern states. Retrieved from <https://www.rienner.com/uploads/53924248e6ec6.pdf>.
124. Hobden, S., Hobson, J. (2002). For an international sociology. *Cambridge: Cambridge University Press*.
125. Holland, S. (2020). Israel, UAE to normalize relations in shift in Mideast politics; West Bank annexations on hold. *Reuters*. Retrieved from <http://surl.li/mdxcy>.
126. Holland, S. (2020). With Trump's help, Israel and the United Arab Emirates reach historic deal to normalize relations. *Reuters*. Retrieved from <http://surl.li/kqyli>.
127. Holmes, O. (2020). UAE, Bahrain and Israel sign historic accords at White House. *The Guardian*. Retrieved from <https://www.theguardian.com/world/2020/sep/15/uae-bahrain-and-israel-sign-historic-accords-at-white-house-event-formal-relations-trump-netanyahu>.

128. Hopf, T. (1999). *Social Construction of International Politics: Identities and Foreign Policies*. Ithaca: Cornell University Press. P. 299.
129. How Trump changed U.S. policy on Syria. (2020). *Axios*. Retrieved from <https://www.axios.com/trump-syria-policy-changes-a4f24cc4-4a4e-4a19-94d5-90ad99b45cb3.html> .
130. Huang, Y., Lin, C., Liu, S., Tang, H. (2021). Trade Networks and Firm Value: Evidence from the U.S.-China Trade War. *Journal of Financial Economics*. 140(3). P. 837-860. Retrieved from http://www.hwtang.com/uploads/3/0/7/2/3072318/jie_resubmitted_-_huang_lin_liu_tang.pdf .
131. Huntington, S. (2011). *The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order*. Simon & Schuster. P. 368.
132. Hurst, S. (2012). Obama and Iran. *International Politics*. №49(5). P. 545–567.
133. Igwe, I. (2020). Netanyahu Hails Trump's Plan as 'Historic Day' for Israel. *Channels TV*. Retrieved from <https://www.channelstv.com/2020/01/28/netanyahu-hails-trumps-plan-as-historic-day-for-israel/> .
134. Iran calls Trump ‘feeble-minded’ for moving US embassy to Jerusalem. (2018). *The times of Israel*. Retrieved from <https://www.timesofisrael.com/iran-calls-trump-feeble-minded-for-moving-us-embassy-to-jerusalem/> .
135. Iran president slams US recognition of Jerusalem as capital. (2018). *Fox news*. Retrieved from <https://www.foxnews.com/world/iran-president-slams-us-recognition-of-jerusalem-as-capital> .
136. Iranians rally against Trump's Jerusalem move, burn U.S. flags: TV. (2017). *Reuters*. Retrieved from <https://www.reuters.com/article/us-usa-trump-israel-iran-idUSKBN1E219R> .
137. Israel, UAE and Bahrain sign US-brokered normalisation deals. (2020). *Aljazeera*. Retrieved from <https://www.aljazeera.com/news/2020/9/15/israel-uae-and-bahrain-sign-us-brokered-normalisation-deals> .

138. Jahanbegloo, R. (2009). The Obama Administration and Iran: Towards a Constructive Dialogue. *The Centre for International Governance Innovation Working Paper Series*. №43. P. 25.
139. Jalal al-`Azm, S. (1981). Orientalism and orientalism in reverse. *Khamsin*. No. 8.
140. Jason, H., Rosemarie, W., Jason, W. (2021). A Friend to All is a Friend to None: Analysis of Russian Strategy in the Middle East: Institute for National Strategic Security. *National Defense University*. Retrieved from <https://www.jstor.org/stable/27008978>
141. Jeffrey, J., Goldenberg, I. (2020). Syria's Endless Conflict: Trump's withdrawal and the U.S. Policy Vacuum. *Foreign Affairs*. Retrieved from <https://www.foreignaffairs.com/articles/syria/2020-01-22/syrias-endless-conflict> .
142. Joe Biden's foreign policy: reset or third Obama term? (2021). *The Guardian*. Retrieved from <https://www.theguardian.com/us-news/2021/jan/25/joe-biden-foreign-policy-reset-or-third-obama-term> .
143. Jones, B. (2021). The challenge of China`s rising power on the Seas. *The Wall Street Journal*. Retrieved from <https://www.wsj.com/articles/the-challenge-of-chinas-rising-power-on-the-seas-11631808521> .
144. Kaplan, R. (2013). The Revenge of Geography: What the Map Tells Us About Coming Conflicts and the Battle Against Fate. *Random House Trade Paperbacks*. P. 448.
145. Karen, D., Liz, S. (2012). Syrian rebels get influx of arms with gulf neighbors' money, U.S. coordination. Retrieved from <http://surl.li/mdxfd>. Accessed May 01, 2020.
146. Katz, M. (1997). Revolution and Revolutionary waves. *London: Macmillian*. P. 171.
147. Katzenstein, P. (1996). The Culture of National Security: Norms and Identity in World Politics. *Columbia University Press*. P. 560.
148. Katzman, K., Kerr, P. (2018). Iran Nuclear Agreement and U.S. Exit. *Congressional Research Service*. Retrieved from <https://fas.org/sgp/crs/nuke/R43333.pdf> .

149. Kaviani, A. (2020). Iran's Partnership with China is a Sign of the Changing World Order. *Foreign Policy*. 2020.
150. Keiswetter, A. (2018). Trump's national security strategy: implications for the Middle East. *MEI*. Retrieved from <https://www.mei.edu/publications/trumps-national-security-strategy-implications-middle-east> .
151. Kepel, G. (2004). The War for Muslim Minds. *Cambridge: Harvard University Press*. P. 292.
152. Kerr, M. (1971). The Arab Cold War. Third edition. Oxford: Oxford University Press. P. 238.
153. Khan, A., Zaman, N. (2018). Trump Policy Towards Iran: Challenges And Implications. *Pakistan Journal of Humanities & Social Sciences Research*. №1. P. 65–79.
154. Khidhir, Z. (2021). US Foreign Policy Goals in the Middle East between 2011 and 2021. *Foreign Policy Review*. №14(3). P. 164–182.
155. Klein, D. (2023). Oman, once thought to be next Abraham Accords signer, criminalizes ties with Israel. *The times of Israel*. Retrieved from <https://www.timesofisrael.com/oman-once-thought-to-be-next-abraham-accords-signer-criminalizes-ties-with-israel/> .
156. Knights, M. (2009). Iraq Withdrawal Deadline: Subtle Shift in U.S. Mission. *Washington Institute for Near East Policy Watch*.. № 1544. P. 52-59.
157. Koppes, C. (1976). Captain Mahan, General Gordon, and the Origins of the Term Middle East. *Middle Eastern Studies*. №12. P.95-98.
158. Kroenig, M. (2018). The Logic of American Nuclear Strategy. Why strategic superiority matters. *Oxford University Press*. P. 280.
159. Kurds announce Daesh losses in east Syria with US, Russia help. (2020). *Arab news*. Retrieved from <https://www.arabnews.com/node/1203136/middle-east> .
160. Kuwait urges world to recognize Palestine as an independent state. (2018). *Kuwait times*. Retrieved from <https://www.kuwaittimes.com/kuwait-urges-world-to-recognize-palestine-as-an-independent-state/>
161. League of Arab States. Official Website. Retrieved from <https://www.arableagueonline.org> .

162. Lee, D., Seitzhan, G. (2017). Latest Astana process talks establish de-escalation zones in war-torn Syria. *The Astana times*. Retrieved from <https://astanatimes.com/2017/05/latest-astana-process-talks-establish-de-escalation-zones-in-war-torn-syria/>.
163. Lenczowski, G. (1980). *The Middle East in World Affairs*. Fourth editions. Ithaca: Cornell University Press. P. 120.
164. Lewis, B. (2003). *What Went Wrong?: The Clash between Islam and Modernity in the Middle East*. New York: Perennial Press. 208 p.
165. Lynch, M. *The new Arab wars. Uprisings and anarchy in the Middle East*. Public Affairs. New York. 2016. P. 284.
166. Maluk, W., Doroshko, M. (2022). Historia – płaszczyzna wpływu w relacjach rosyjsko-ukraińskich w latach 2014-2022. *Rocznik Instytutu Europy Środkowo-Wschodnie*. № 4 (20). P. 133-176.
167. M., Doroshko. (2022). Rosja kontra Ukraina: front historyczny. *Wschód Europy. Studia humanistyczno-społeczne*. Vol.8. № 2. P. 141-153.
168. Macoron, J. (2017). Trump's `real estate` approach to safe zones in Syria. *Al Jazeera*. Retrieved from <https://www.aljazeera.com/opinions/2017/1/31/trumps-real-estate-approach-to-safe-zones-in-syria> .
169. Makovsky, D. (2009). *Beyond Settlements: U.S. Policy Options Going Forward*. Washington Institute for Near East Policy Watch. № 1579. P. 38-50.
170. Makovsky, D. (2009). *No Expansion vs. Freeze: Obama's Dilemma over Israeli Settlements*. Washington Institute for Near East Policy Watch. № 1564. P. 66-74.
171. Malkawi, B. (2023). Here`s how China is responding to US sanctions – with blocking laws and other countermeasures. *The conversation*. Retrieved from <http://surl.li/khsmu> .
172. Mazarr, M. (1990). *Light Forces & the Future of U.S. Military Strategy*. Brassey's Inc. P.180.
173. Mazarr, M. (1989). *Missile Defenses and Asian-Pacific Security*. St. Martin's Press. P. 226.

174. Mearsheimer, J. (2019). The great delusion: liberal dreams and international realities (Henry L. Stimson lectures). P. 328.
175. Mehdi, S. (2021). Analysis – Is Biden following Trump’s path on Iran. Anadolu Agency. Retrieved from <https://www.aa.com.tr/en/analysis/analysis-is-biden-following-trumps-path-on-iran/2164167> . Accessed December 12, 2023.
176. Ministry of foreign affairs of Saudi Arabia. *Ministry of foreign affairs*. Retrieved from <https://www.mofa.gov.sa/en/Pages/default.aspx> .
177. Mousavian, S. (2020). A New Structure for Security, Peace and Cooperation in the Persian Gulf. London: Rowman & Littlefield Publ.P. 192.
178. Murray, D. (2010). The carcass of dead policies: lessons for Obama in dealing with Iran. *Contemporary Politics*. №16. P. 209–223.
179. Myers, Z., Dorn, W. (2022). UN Peacekeeping Missions in the Middle East: A twenty-first Century Review. *International Peacekeeping*. №29. P. 1–23.
180. Nasr, V. (2019). Trump’s Iran strategy is helping China. *The Atlantic*. Retrieved from <https://www.theatlantic.com/ideas/archive/2019/07/trumps-iran-strategy-helping-china/593764/> .
181. Nephew, R. (2018). Trump and the End of the Iran Deal: Oil Market Implications. *Center on Global Energy Policy*. Retrieved from <http://energypolicy.columbia.edu/sites/default/files/pictures/CGEPTTrumpEndIranDealOilImplications218.pdf> .
182. Netanyahu hails Trump's Jerusalem declaration as historic. (2017). *Jerusalem (AFP)*. Retrieved from <https://www.france24.com/en/20171206-netanyahu-hails-trumps-jerusalem-declaration-historic> .
183. Nicu, P., Secieru, S. (2018). Russia in the Middle East – from surge to quagmire?. *European Union Institute for Security Studies*. Retrieved from <https://www.jstor.org/stable/resrep21138.16> .
184. Obama on Syria. (2013). *The New York Times*. Retrieved from <https://www.nytimes.com/video/us/politics/100000002441396/obama-on-syria.html> .
185. Obama’s remark on Syria. (2013). *The New York Times*. Retrieved from <https://www.nytimes.com/2013/09/11/world/middleeast/obamas-remarks-on-syria.html> .

186. Oil tanker attacks in the Strait of Hormuz requires an ‘international response,’ US envoy to Iran says. (2019). Retrieved from <https://www.cnbc.com/2019/06/22/oil-tanker-attacks-in-the-strait-of-hormuz-requires-an-international-response-us-envoy-to-iran-says.html>.
187. Oman welcomes Bahrain-Israel normalization decision. (2020). *Reuters Staff*. Retrieved from <https://www.reuters.com/article/uk-israel-gulf-usa-oman-bahrain-idUKKBN26407G>.
188. Офіційний сайт Агентства з інформації про енергетику США. (2020). Retrieved from <https://www.eia.gov/dnav/pet/hist/LeafHandler.ashx?n=PET&s=MCRIMUSCA2&f=A>.
189. Pack, J. (2020). The Israel-UAE deal won't bring peace, but it will prolong the war in Lybia. *FP*. Retrieved from <https://foreignpolicy.com/2020/08/21/the-israel-uae-deal-wont-bring-peace-but-it-will-prolong-the-war-in-libya/>.
190. Pack, J. (2019). When it comes to Ukraine, Trump's alleged misdeeds go beyond quid pro quos. *The Washington Post*. Retrieved from <https://www.washingtonpost.com/outlook/2019/11/25/when-it-comes-ukraine-trumps-alleged-misdeeds-go-beyond-quid-pro-quos/>.
191. Pakistan calls for Palestine with Jerusalem its capital. (2020). *AA*. Retrieved from <https://www.aa.com.tr/en/asia-pacific/pakistan-calls-for-palestine-with-jerusalem-its-capital/1718445>.
192. Pakistan Condemns Trump's Move To Recognise Jerusalem As Israel's Capital. (2017). *NDTV*. Retrieved from <https://www.ndtv.com/world-news/pakistan-condemns-trumps-move-to-recognise-jerusalem-as-israels-capital-1784966>.
193. Perwita, A., Razak, M. (2020). U.S. Foreign Policy Towards Iranian Nuclear Threat from Bill Clinton to Donald Trump Administration. *Insignia Journal of International Relations*. №7(1). P. 17–44.
194. Pipchenko, N. Public discourse in the European neighbour states of Ukraine concerning the Russian invasion. *Actual Problems of International Relations*. Vol 154. No 1. P. 34-52.

195. Pipchenko, N., Makarenko, I., Ryzhkov, M., Zaitseva, M. (2021). The policy of European and Euro-Atlantic integration as a key factor for Ukraine's transformation. *European Spatial Research and Policy*. 28(1). P. 265-285.
196. Pipchenko, N. (2002). Transformation of China's foreign policy communication tools. *Zagadki chinskiego sukcesu*. Redaktor naukowy: prof, dr hab. Wojciech Pomykalo; Warszawa: Wyższa Szkoła Menedżerska w Warszawie, Europejsko-Chiński Instytut Naukowo-Edukacyjny, P. 81-94.
197. Podeh, E. (2020). Trump's Middle East legacy: the good, the bad and ugly - opinion. *The Jerusalem Post*. Retrieved from <https://www.jpost.com/opinion/trumps-middle-east-legacy-the-good-the-bad-and-the-ugly-opinion-650738> .
198. Pollack, K. (2004). *Arabs at War: Military Effectiveness, 1948-1991* (Studies in War, Society, and the Militar). Bison Books. P. 717.
199. Pollock, D. (2009). New "Arab Street" Polls: United States Gaining Ground, Iran Losing. Washington Institute for Near East Policy Watch. № 1549. P. 94-108.
200. Potential Saudi normalization raises questions about the PA. (2020). *JNS*. Retrieved from <https://www.jns.org/abraham-accords/palestinian-authority/23/8/9/309210/>.
201. Rabbi, A. (2019). The truth about the BDS movement. *The Hill*. Retrieved from <https://thehill.com/opinion/international/454958-the-truth-about-the-bds-movement/> .
202. Rad, A., Mortazavi, N. (2021). President Biden must follow the advice of candidate Biden on Iran. *Foreign Policy*. Retrieved from <https://foreignpolicy.com/2021/03/10/president-biden-must-follow-the-advice-of-candidate-biden-on-iran/> .
203. Ramasamy, P. (2005). Labour and Globalization: Towards a New Internationalism?. *Labour, Capital and Society. Travail, capital et société* Vol. 38. No. 1/2. Special Issue. P. 4-35.
204. Resolution 478 (1980) adopted by the Security Council at its 2245th meeting, on 20 August 1980. UN Security Council (35th year: 1980). Retrieved from [https://digitallibrary.un.org/record/25618,https://undocs.org/S/RES/478\(1980\)](https://digitallibrary.un.org/record/25618,https://undocs.org/S/RES/478(1980)).

205. Robinson, G. (2023). What is the Iran nuclear deal? *Council on foreign relations*. Retrieved from <https://www.cfr.org/backgrounder/what-iran-nuclear-deal> .
206. Robinson, G. (2018). What is Trump's Real Policy in Syria? *Middle East Eye*. Retrieved from <https://studies.aljazeera.net/en/reports/2018/05/trumps-real-policy-syria-180521083536704.html> .
207. Rogers, J., Sun, B., Webster, C. (2021). US-China Tensions. *VoxChina*. Retrieved from <http://www.voxchina.org/show-3-227.html> .
208. Rogin, J. (2017). Trump could cause the death of think-tanks as we know them. *The Washington Post*. Retrieved from <http://surl.li/mdyfx> .
209. Rogin, J. (2022). Biden doesn't want to change China. He wants to beat it. *The Washington Post*. Retrieved from <https://www.washingtonpost.com/opinions/2022/02/10/biden-china-strategy-competition/> .
210. Ross, D. (2020). How Biden's Iran Policy Can Have a Chance to Succeed. *The Washington Institute for Near East Policy*. Retrieved from <https://www.washingtoninstitute.org/pdf/view/16398/en> .
211. Ross, D. (2022). The Abraham Accords and the changing shape of the Middle East. *The Washington institute for Near East policy*. Retrieved from <https://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/abraham-accords-and-changing-shape-middle-east> .
212. Rothkopf, D. (2015). Obama's pivot to Iran. *Foreign Policy*. Retrieved from <https://foreignpolicy.com/2015/01/29/obamas-pivot-to-iran/> .
213. Rubin, B. (2007). How the Arab Regimes Defeated the Liberalization Challenge. *The Middle East Review of International Affairs*. № 3. P. 72-90.
214. Rubin, B. (2009). Obama's Cairo Speech and the Israeli-Palestinian Conflict: Good Intentions Plus Misunderstanding Equals Failure. *The Rubin Report*. Retrieved from www.rubinreports.blogspot.com/2009/06/obamas-cairo-speech-and-israel.html .
215. Rubin, B. (2010). Prime Minister Netanyahu's Speech on the Gaza Flotilla Issue. *The Rubin Report*. Retrieved from <http://rubinreports.blogspot.com/2010/06/prime-minister-netanyahus-speech-on.html> .

216. Russia and the Middle East : Institute for National Security Studies (2013). P. 31. Retrieved from <https://www.jstor.org/stable/resrep08971.622> .
217. Russia and the Political Process. Russia and the Middle East: Policy Challenges. (2013). *Institute for National Security Studies*. Retrieved from <https://www.jstor.org/stable/resrep08971.7> , P. 52.
218. Russia carries out first air strikes in Syria. (2018). *Al Jazeera*. Retrieved from <https://www.aljazeera.com/news/2015/9/30/russia-carries-out-first-air-strikes-in-syria> .
219. Rzhevskaya, N., Moroz, A. (2022). In search of effective scenarios for peacekeeping operations for UN and NATO. Access to Justice in Eastern Europe. Issue 3. P. 87-106. DOI: 10.33327/AJEE-18-5.3-n000319
220. Rzhevskaya, N. (2022). From the war in Ukraine to the future without wars. In Depth Bimonthly (Electronic Newsletter Cyprus Center for European and International Affairs (CCEIA) University of Nicosia. Vol. 19. Is. 3 pp. 5-7.
221. Rzhevskaya, N., Feshchenko, A. (2022). The peculiarities of Space State Information Policy Language-Culture - Politics. International Journal, Chelm. Vol.1. pp.247-264.
222. Rzhevskaya, N., Borotkanych, N. (2022). International experience in conflict resolution: US-China conflict of interests. Revista Científica General José María Córdova (Colombian Journal of Military and Strategic Studies) Bogotá D.C., Colombia, 20. Retrieved from <https://revistacientificaesmic.com/index.php/esmic/article/view/897>
223. Richards, A. (2006). Long-Term Sources of Instability in the Middle East. Critical Issues Facing the Middle East. Security, Politics and Economics. *New York : Palgrave Macmillan*. P. 13-37.
224. Said, E. Orientalism. *New York: Pantheon Books*. 1978.P. 210.
225. Satloff, R. (2009). President Obama Speaks to the World's Muslims: An Early Assessment. Washington Institute for Near East Policy Watch. № 1524. P. 2-15.
226. Satloff, R. (2009). Stuck in Neutral? Diagnosing the Impasse in the Middle East Peace Process. *Washington Institute for Near East Policy Watch*. № 1601. P. 71-80.

227. Saudi King stresses Kingdom's keenness on Arab and Islamic Unity. (2021). *The peninsula*. Retrieved from <https://thepeninsulaqatar.com/article/25/09/2015/Saudi-King-stresses-Kingdom-s-keenness-on-Arab-and-Islamic-Unity> .
228. Schulze, R. (2000). *A modern history of the Islamic World*. London: Tauris. P. 364.
229. Seligman, L. (2018). Trump's post-ISIS retreat leaves Syria vulnerable to Russia and Iran. *Foreign Policy*. Retrieved from <https://foreignpolicy.com/2018/08/07/trumps-post-isis-retreat-leaves-syria-vulnerable-to-russia-and-iran/> .
230. Sen, A. (2018). *A brief History of Sanctions on Iran*. Atlantic Council. Retrieved from <https://www.atlanticcouncil.org/blogs/new-atlanticist/a-brief-history-of-sanctions-on-iran/> .
231. Shairee, M. (2017). Explaining India's UN Vote on Jerusalem. *The diplomat*. Retrieved from <https://thediplomat.com/2017/12/explaining-indias-un-vote-on-jerusalem/> .
232. Shams, G. (2020). *The U.S. Presidential Election and the Impact of a Biden Administration on U.S. Foreign Policy in the Middle East*. Gulf Research Center. Retrieved from <https://www.grc.net/documents/601b9ae4784eeU.SPresidentialElection.pdf> .
233. Shapiro, D. (2022). Biden's big chance to build a new coalition in the Middle East. *Atlantic Council*. Retrieved from <https://www.atlanticcouncil.org/blogs/new-atlanticist/bidens-big-chance-to-build-a-new-coalition-in-the-middle-east/> .
234. Sharabi, H. (1988). *Neopatriarchy: a theory of distorted change in Arab Society*. Oxford: Oxford University Press. P. 196.
235. Sharp, J. (2005). *The Broader Middle East and North Africa Initiative: An Overview*. CRS Report #RS22053. 121 p.
236. Shayegan, D. (1992). *Cultural schizophrenia: Islamic societies confronting the West*. London: Saqi. P. 230.
237. Shear, M. (2017). US Missile attack on Syria: What we know and don't know. *The New York Times*. Retrieved from

<https://www.nytimes.com/2017/04/07/us/politics/what-we-know-and-dont-know-about-the-syria-airstrikes.html> .

238. Shumilin, O. (2023). China to participate in Saudi Arabia meeting on Ukraine`s peace plan, Russia was not invited. *Participate*.

239. Simon, S. Can the Right War Be Won? Defining American Interests in Afghanistan. *Foreign Affairs*. Vol. 88. № 4. P. 24-33.

240. Singh, M. (2021). Biden`s Iran Dilemma. *The Washington Institute for Near East Policy*. Retrieved from <https://www.washingtoninstitute.org/pdf/view/16517/en> .

241. Singh, M. (2020). Joe Biden says `this is not a third Obama term` in first sit-down interview. *The Guardian*. Retrieved from <https://www.theguardian.com/us-news/2020/nov/24/joe-biden-nbc-interview-presidency> .

242. Skocpol, T. Ed. Vision and method in historical sociology. *Cambridge: Cambridge University Press*. 1984. P. 1-21.

243. Smith, D. (2018). The making and unmaking of Syria strategy under Trump. *The century foundation*. Retrieved from <https://tcf.org/content/report/making-unmaking-syria-strategy-trump/> .

244. Smith, S., Baylis, J. (2001). The globalization of world politics:an introduction to international relations. *Oxford: Oxford University Press*. Part II.

245. Smith, S., Booth, K., Zalewski, M. The future of international relations. Fears and Hope. *International Theory: Positivism and Beyond*. *Cambridge: Cambridge University Press*. 1996.

246. Sofuoglu, M. (2014). Will Trump's peace plan compel Palestinians to start another intifada? *TRT World*. Retrieved from <https://www.trtworld.com/magazine/will-trump-s-peace-plan-compel-palestinians-to-start-another-intifada-33353> .

247. Sollich, R. (2020). Trump risking war in the Middle East. *Deutsche Welle*. Retrieved from <https://www.dw.com/en/opinion-trump-risking-war-in-the-middle-east/a-51881982> .

248. Strengthening America`s security in the Middle East Act of 2019. Retrieved from <https://www.congress.gov/bill/116th-congress/house-bill/336/text> .

249. Sustaining U.S. (2012). *Global Leadership: Priorities for 21 Century Defense*. Retrieved from http://www.defense.gov/news/Defense_Strategic_Guidance.pdf .
250. Syria and Iran: Middle Powers in a Penetrated Regional System. (1997). *London: Routledge*. P. 248.
251. Syria : Global Centre for the Responsibility to Protect. (2022). Revived from <https://www.globalr2p.org/countries/syria/> .
252. Syria emergency: UN Refugee Agency. Retrieved from <https://www.unhcr.org/syria-emergency.html> .
253. Syria Regional Refugee Response: The Operational Data Portal. Retrieved from <https://data.unhcr.org/en/situations/syria> .
254. Syria war: US launches missile strikes in response to `chemical attack`. (2017). *BBC News*. Retrieved from <https://www.bbc.com/news/world-us-canada-39523654> .
255. Syria: Biden says strike in Syria was warning to Iran. (2019). *BBC News*. Retrieved from <https://www.bbc.com/news/world-middle-east-56161420> .
256. Syria: What has happened since the conflict began?. (2021). *BBC News*. Retrieved from <https://www.bbc.com/news/world-middle-east-35806229> .
257. Syria. Global centre for the responsibility to protect. (2022). Retrieved from <https://web.archive.org/web/20230128063728/https://www.globalr2p.org/countries/syria/> .
258. Syria's Endless Conflict: Trump's withdrawal and the U.S. Policy Vacuum". (2020). *Foreign Affairs*. Retrieved from <https://www.foreignaffairs.com/articles/syria/2020-01-22/syrias-endless-conflict> .
259. Syrian Arab Republic. Ministry of foreign affairs and expatriates. (2021). Retrieved from <http://mofaex.gov.sy/index.php?page=topic&show=19458> .
260. Tang, J., Pan, R. (2022). Adjustments and Constraints: Biden Administration's Iran Policy. *Asian Journal of Middle Eastern and Islamic Studies*. №16(2). P. 189–208.
261. Tartir, A. (2020). Discord around the Abraham Accords. Three questions to Dr. Alaa Tartir. *Institute Montaigne*. Retrieved from <https://www.institutmontaigne.org/en/expressions/discord-around-abraham-accords> .

262. The National (Об'єднані Арабські Емірати). (2020). Retrieved from <https://www.thenational.ae/world/mena/>
263. The President of the Republic Rejects the United States' Recognition of Jerusalem as the Capital of Israel. (2017). Iraqi presidency. Retrieved from <https://www.presidency.iq/EN/Details.aspx?id=532> .
264. The U.S. strike on Syria: What we know". (2017). *CNN*. Retrieved from <https://www.cnn.com/2017/04/06/politics/us-syria-strike-what-we-know/index.html>
265. The White House. (2021). Remarks by President Biden in Address to a Joint Session of Congress. Retrieved from <https://www.whitehouse.gov/briefing-room/speeches-remarks/2021/04/29/remarks-by-president-biden-in-address-to-a-joint-session-of-congress/> .
266. The White House. (2021). Remarks by President Biden on America's Place in the World. Retrieved from <https://www.whitehouse.gov/briefing-room/speeches-remarks/2021/02/04/remarks-by-president-biden-on-americas-place-in-the-world/> .
267. Thiem claims U.S. Open title after thrilling fightback. (2020). *Reuters*. Retrieved from <https://www.reuters.com/article/us-israel-emirates-bahrain-trump-israel/israel-gulf-states-sign-historic-diplomatic-pacts-at-white-house-ceremony-idUSKBN26500M> .
268. Thompson, J. (2018). Trump's Middle East policy. *CSS. Analyses in security policy*. No 233.
269. Toosi, N. (2020). Koch showers millions on think tanks to push a restrained foreign policy. *Politico*. Reviewed from <https://www.politico.com/news/2020/02/13/charles-koch-grants-foreign-policy-think-tanks-114898> .
270. Trump Abandons Iran Nuclear Deal He Long Scorned. (2018). Retrieved from <https://www.nytimes.com/2018/05/08/world/middleeast/trump-iran-nuclear-deal.html> .
271. Trump Administration Embraces Heritage Foundation Policy Recommendation. (2018). Heritage Foundation. Reviewed from <https://www.heritage.org/impact/trump-administration-embraces-heritage-foundation-policy-recommendations> .

272. Trump vows to end US role in Syrian war. (2016). *BBC News*. Retrieved from <https://www.bbc.com/news/world-us-canada-35908203>
273. Trump's policy on Syria. (2019). *Al Jazeera*. Retrieved from <https://www.aljazeera.com/news/2019/10/18/trumps-policy-on-syria>
274. Trump's Strike on Syria: What We Know. (2017). *The New York Times*. Retrieved from <https://www.nytimes.com/2017/04/06/world/middleeast/trump-syria-strike.html>.
275. Trump's Syria decision reflects his strategic ignorance. (2019). *CNN*. Retrieved from <https://www.cnn.com/2019/10/13/opinions/trump-syria-decision-strategic-ignorance-kirby/index.html> .
276. Trump's Syria missile strike was a gamble that could have gone wrong. (2017). *The Guardian*. Retrieved from <https://www.theguardian.com/world/2017/apr/07/trumps-syria-missile-strike-gamble-that-could-have-gone-wrong> .
277. Trump's Recognition of Jerusalem as Israel's Capital: Background and Ramifications. (2017). *Aljazeera centre for studies*. Retrieved from https://studies.aljazeera.net/sites/default/files/articles/documents/2019-11/4b95a54c599a4155987f7af1b3999244_100.pdf .
278. Trump's Syria Policy: Sow Chaos, Retreat, and Repeat. (2019). *Foreign Policy*. Retrieved from <https://foreignpolicy.com/2019/10/14/trump-syria-policy-chaos-retreat-repeat/> .
279. Turkey, Russia and Iran meet to discuss Syria. (2017). *Al Jazeera*. Retrieved from <https://www.aljazeera.com/news/2017/11/19/turkey-russia-and-iran-meet-to-discuss-syria> .
280. Two Years On: What is the State of the Abraham Accords? (2021). *Middle East Institute*. Retrieved from <https://www.mei.edu/publications/two-years-what-state-abraham-accords> .
281. U.S. Census Bureau. U.S. International Trade in Goods and Services. (2022). Retrieved from <https://www.census.gov/foreign-trade/balance/c5700.html> .

282. U.S. Department of State. *After the Deal: A New Iran Strategy*. (2018). Retrieved from <https://2017-2021.state.gov/after-the-deal-a-new-iran-strategy/index.html>.
283. U.S.'s Blinken: 'The path to diplomacy is open right now' with Iran. 2021. *Reuters*. Retrieved from <https://www.reuters.com/article/uk-usa-iran-nuclear-idUSKBN2AG2LR>.
284. Udum, S. Fix It Or Nix It? An Analysis of the Trump Administration's Policy on the Iran Nuclear Deal (JCPOA). (2018). *Turkish Studies*. P. 215-225.
285. Ukraine crisis: Transcript of leaked Nuland-Pyatt call. (2014). *BBC news*. Retrieved from <https://www.bbc.com/news/world-europe-26079957>.
286. Ulrichsen, K. (2018). The Gulf states in international political economy. Retrieved from <http://surl.li/mdzej>. Accessed March 21, 2020.
287. UN News. (2021). Sanctions are 'US way of war, Iranian President at UN. Retrieved from <https://news.un.org/en/story/2021/09/1100572>.
288. UNCTAD. (2021). World Investment Report. Retrieved from https://unctad.org/system/files/official-document/wir2021_en.pdf.
289. UPDATE 1-Iraq opposed to U.S. recognition of Jerusalem as Israeli capital. (2017). *Reuters*. Retrieved from <https://www.reuters.com/article/usa-trump-israel-iraq-idUKL8N1O55PL>.
290. US Congress. Comprehensive Iran Sanctions, Accountability, And Divestment Act Of 2010. Comprehensive Iran Sanctions, Accountability, And Divestment. Retrieved from <https://www.congress.gov/111/plaws/publ195/PLAW-111publ195.pdf>.
291. US Congress. Iran and Libya Sanctions Act of 1996. H.R.3107 - Iran and Libya Sanctions Act of 1996. Retrieved from <https://www.congress.gov/bill/104th-congress/house-bill/3107>.
292. US launches missile strikes in Syria. (2017). *BBC News*. Retrieved from <https://www.bbc.com/news/world-us-canada-39523654>.
293. Usher, B. Syria war: How Idlib may be changing Trump's strategy. (2018). *BBC News*. Retrieved from <https://www.bbc.com/news/world-middle-east-45444088>.
294. Vakil, S., Quilliam, N. (2019). Getting to a New Iran Deal, A guide for Trump, Washington, Teheran, Europe and the Middle East. The Royal Institute of

International Affairs. Retrieved from <https://www.chathamhouse.org/2019/10/getting-new-iran-deal>.

295. Walt, S. (2018). The Hell of Good Intentions: America's Foreign Policy Elite and the Decline of U.S. Primacy. *Farrar, Straus and Giroux*. Illustrated edition. P. 400.

296. Walt, S. (2017). Trump's Syria strategy: More chaos, not more change. *Foreign Policy*. P. 23.

297. Waltz, K. (2018). Man the state and war: a theoretical analysis. *Columbia university press*. P. 240.

298. Wang, B., Hu, D. (2022). The Establishment of Biden Administration's Iranian Nuclear Policy: Motivation, Content and Prospects. *Asian Journal of Middle Eastern and Islamic Studies*. №1. P. 1–14.

299. Wang, Y. (2021). Expounds on China's Position on Palestine-Israel Conflict. Embassy of the people's republic of China in the republic of Poland. Retrieved from http://pl.china-embassy.gov.cn/pol/zgyw/202105/t20210517_9026372.htm.

300. Wendt, A. (1999). *Social Theory of International Politics*. Cambridge: Cambridge University Press. P. 32.

301. What Does President Trump's Decision on Jerusalem Mean for Israeli-Palestinian Peace? (2017). United States institute of peace. Making peace possible. Retrieved from <https://www.usip.org/publications/2017/12/what-does-president-trumps-decision-jerusalem-mean-israeli-palestinian-peace>.

302. What is Trump's real policy in Syria. (2018). *Aljazeera*. Retrieved from <https://studies.aljazeera.net/en/reports/2018/05/trumps-real-policy-syria-180521083536704.html>.

303. White House. (2018). Statement by the President on the Iran Nuclear Deal. Retrieved from <https://trumpwhitehouse.archives.gov/briefings-statements/statement-president-iran-nuclear-deal/>.

304. White House. (2018). Statement press secretary regarding presidents working dinner China. Retrieved from <https://trumpwhitehouse.archives.gov/briefings-statements/statement-press-secretary-regarding-presidents-working-dinner-china/>.

305. White house. Retrieved from <https://www.whitehouse.gov>.

306. Whitezel, S. (2021). The China-Iran relationship and U.S. policy. Brookings Institution. P. 210.
307. Why has the Syrian war lasted 12 years. (2023). *BBC News*. Retrieved from <https://www.bbc.com/news/world-middle-east-35806229>.
308. Why the China-US contest is entering a new and more dangerous phase. (2023). *The economist*. Retrieved from <http://surl.li/ksnih>.
309. Wiliham, H. Turkish Foreign Policy. (2000). London: Frank Cass.
310. Wittes, T. (2021). What to do – and what not to do – in the Middle East. Brookings Report. Retrieved from <https://www.brookings.edu/research/what-to-do-and-what-not-to-do-in-the-middle-east/>.
311. Wolff, M.(2018). Fire and fury: Inside the Trump White House. *Macmillan USA; 1st edition. USA*. P. 338.
312. Woodward, B. (2018). Fear: Trump in the White House. *Simon & Schuster*. New York. P. 357.
313. Woodward, B. (2020). Rage. *Simon & Schuster*. New York. P. 230.
314. Xi Jinping holds talks with Iranian president Ebrahim Raisi. China embassy. Retrieved from <http://surl.li/khtoj>.
315. Xu, X., Chu, S. (2020). US-China trade war and the role of global value chains. *China Economic Journal*. 13(1). P. 47-68.
316. Yadlin, A. (2020). The Trump Plan: What's Next? *INSS Insight*. № 1254.
317. Yahuda, M. (1996). The international politics of the Asia-Pacific 1945-1995. London: Routledge. P. 230.
318. Yaphe, J. (2006). Iraq and the New Regional Security Dynamic. Critical Issues Facing the Middle East. Security, Politics and Economics. New York: Palgrave Macmillan P. 179-199.
319. Yapp, M. (1991). The Near East since the First World War. London: Longmans. P. 231.
320. Yu, L. (2018). The US-China trade war: winners and losers. *World Economic Forum*. P. 129.

321. Zhang, Y. (2017). China's Iran Policy: Economic, Strategic, and Nuclear. *The Washington Quarterly*. 40(4). P. 115-133.
322. Zion, I., Winer, S. (2016). Netanyahu hails Donald Trump as a 'true friend' of Israel. *The times of Israel*. Retrieved from <https://www.timesofisrael.com/netanyahu-hails-trump-as-a-true-friend-of-israel/>.
323. Zisser, E. (2006). What does the Future Hold for Syria? *The Middle East Review of International Affairs*. № 2. P. 68-80.
324. Zuhur, S. (2005). The Middle East: Politics, History, and Neonationalism. *Xlibris, Corp*. P. 558.
325. Zulafgar, A., Muhammas, I. (2020). China-Iran relations: emerging challenges for United States of America in the Middle East. *A referred & peer-reviewed quarterly research journal*. Retrieved from <http://surl.li/khpoz>.
326. Zvi, M., Udi, D., Sima, S. (2017). Russia in Syria: Between Iran and Israel. *Institute for National Security Studies*. Retrieved from <https://www.jstor.org/stable/resrep08685>.
327. Zvi, M., Vera, M., Udi, D. (2018). Russia as Restraining Factor in the Iranian-Israeli Confrontation in Syria Institute for National Security Studies. Retrieved from <https://www.jstor.org/stable/resrep19396>.
328. Аро, Ж. Все залежить від Трампа. Що показало виведення військ США з Сирії. *New voice*. Retrieved from <https://nv.ua/ukr/opinion/vse-zavisit-ot-trampa-hto-pokazal-vyvod-voysk-ssha-iz-sirii-50050904.html>. Дата звернення 5 Січня, 2022.
329. Близький Схід: міжнародна безпека, регіональні відносини та перспективи для України: Монографія. Рада нац.безпеки і оборони України (2008). Нац. ін-т пробл. міжнар. Безпеки; Відп. редактор Б.О.Парахонський. ПЦ «Фоліант». 591 с.
330. В Оманській затоці невідомі атакували два танкери. Retrieved from <https://www.radiosvoboda.org/a/news-tankery-napad-omanska-zatoka/29997339.html>. Дата звернення 8 Жовтня, 2020.
331. Воскресенский, А.(2006). "Большая Восточная Азия". Мировая политика и энергетическая безопасность. *ЛЕНАНД*. 128 с.

332. Восток/Запад: Региональные подсистемы и региональные проблемы международных отношений. (2002). Учебное пособие под ред. А.Д.Воскресенского. МГИМО. 528 с.
333. Дорошко, М. (2019). Політика Європейського Союзу на пострадянському просторі Центральної Азії: теоретичні і прикладні аспекти. Вісник Київського університету. Міжнародні відносини. Вип. 50. С. 5-12.
334. Дорошко, М. (2020). Релігійний чинник в гібридній війні Росії проти України. Вісник Київського національного університету. Міжнародні відносини. № 51. С. 5-11.
335. Дорошко, М. (2017). Особливості суспільно-політичної модернізації країн пострадянського простору: монографія. К.: ДУ «Інститут всесвітньої історії НАН України». 286 с.
336. Дорошко, М. (2019). Участь України в реалізації проєкту Міжмор'я як чинник підвищення її геополітичного статусу. Вісник Київського національного університету. Міжнародні відносини. № 49. С. 5-8.
337. Дорошко, М. (2020). Імперія Габсбургів, притулок, або «тюрма народів». Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Історія. № 1 (42). С. 146-160.
338. Дорошко М.С. (2020). Українсько-польська союзницька угода 1920 року та її наслідки. Україна дипломатична. Випуск XXI. С. 61-75.
339. Єленський, В. (2013). Велике повернення: релігія у глобальній політиці та міжнародних відносинах кінця ХХ- початку ХХІ століття. Львів: Видавництво Українського католицького університету. 504 с.
340. Исламское государство: Армия террора. Майкл Вайс, Хасан Хасан (2016). Пер. с англ. - М.: Альпина нон-фикшн. 346 с.
341. Кіссінджер, Г. (2017). Світовий порядок. Роздуми про характер націй в історичному контексті. Пер. з англ. Н. Коваль. Київ: Наш формат. 320 с.
342. Кобзар, Ю. (2023). Китай будує бази для свого флоту в Африці та Азії. *Уніан*. Retrieved from <https://www.unian.ua/world/kitay-buduye-bazi-dlya-svogo-flotu-v-africi-ta-aziji-analitiki-12342645.html> .

343. Коментар МЗС України щодо загострення безпекової ситуації на Близькому Сході. <https://mfa.gov.ua/news/komentar-mzs-ukrayini-shchodo-zagostrennya-bezpekovoyi-situaciyi-na-blizkomu-shodi> .
344. Концепция внешней политики Российской Федерации. <http://www.in.mid.ru/ns-osndoc.nsf/0e9272befa34209743256c630042d1aa/fd86620b371b0cf7432569fb004872a7?OpenDocument> .
345. Коппель, О. (2017). Міжнародні системи як об'єкт наукового дослідження в контексті парадигмальної еволюції науки. *S.p.a.s.e.* С.18-23.
346. Косач, Г., Мелкумян, Е. (2002). Ближний Восток в российской внешней политике. *Мировая экономика и международные отношения.* №9. с.37-41.
347. Лузянин, С. (2007). Восточная политика Владимира Путина. Возвращение России на «Большой Восток» (2004-2008 гг.). *АСТ: Восток-Запад.* 447 с.
348. Меламедов, Г., Епштейн, А. (2008). Дипломатическая битва за Иерусалим. *Закулисная история.* Гешарим. Иерусалим. С. 414.
349. Міжнародна інформація: терміни і коментарі. Навчальний посібник / Макаренко Є.А., Рижков М.М., Кучмій О.П., Фролова О.М.// Вид. 2-ге, доповн. та переробл. – К.: Центр вільної преси, 2016. – 518 с.
350. На сьогодні не йде мова про перенесення посольства України до Єрусалима – посол. (2019). *Радіо свобода.* <https://www.radiosvoboda.org/a/news-posolstvo-ukrainy-v-jerusalymi/30119786.html> .
351. Особливості Європейського Союзу як міжнародного актора: сучасний науковий дискурс // Перспективи розвитку політики ЄС: глобальні та регіональні виміри / Під заг. ред. Брусиловської О. І., Ковалю І. М. Одеса: ОНУ, 2019. С. 7 – 19.
352. Офіційний сайт Білого дому. Взято з <https://www.whitehouse.gov> Дата звернення 6 Лютого, 2023.
353. Офіційний сайт уряду Ізраїлю. Взято з <https://mfa.gov.il/MFA/PressRoom/2020/Pages/Joint-Statement-on-normalization-of-relations-between-Israel-and-Sudan-23-Oct-2020.aspx> . Дата звернення 10 Жовтня, 2022.

354. Офіційний сайт уряду Об'єднаних Арабських Еміратів. Взято з <https://www.mofa.gov.ae> . Дата звернення 6 Лютого, 2023.
355. Офіційний сайт уряду Судану. Взято з https://www.sudan.gov.sd/index.php/en/home/news_details/2040 Дата звернення 8 Жовтня, 2022.
356. Ради Співробітництва арабських держав Перської затоки (РСАДПЗ). Взято з <https://www.gcc-sg.org/ar-sa/Pages/default.aspx> . Дата звернення 6 Лютого, 2022.
357. Ржевська, Н. (2020). Модель реінтеграції окупованих територій Донбасу в контексті світової практики. *Політікус*. Науковий журнал. № 2. С.155-162.
358. Ржевська, Н.(2018). Стратегічні прогнози щодо перспектив стратегічного партнерства для України. Актуальні проблеми міжнародних відносин: Зб. наук. праць. КНУ імені Тараса Шевченка. Вип.137. С. 4-12.
359. Ржевська, Н. (2018). Стратегічні прогнози щодо перспектив стратегічного партнерства для України. Актуальні проблеми міжнародних відносин: Зб. наук. праць. КНУ імені Тараса Шевченка. Вип.137. С.4-12.
360. Рижков, М. Доктринальний вимір стратегій зовнішньої політики США: від стримування до глобальної демократизації : дис. .док. політ. наук : 23.00.04 / Рижков Микола Миколайович. К., 2007. 401 с.
361. Сайт ООН. <https://www.un.org/en/sections/un-charter/chapter-iii/index.html> .
362. Сатпаєв, М. (2020). Трамп представив план миру на Близькому Сході: Палестина обурена. Український інтерес. <https://uain.press/news/tramp-predstavyyv-plan-myru-na-blyzkomu-shodi-palestyna-oburena-1161983> . Дата звернення 12 Листопада, 2021.
363. Становлення зовнішньополітичної ідентичності держави в рамках сучасної системи міжнародних відносин: теоретичний аспект. Науковий вісник Дипломатичної академії України. – Серія «Політичні науки». Вип. 21. Зовнішня політика і дипломатія: традиції, тренди, досвід. Київ: ДАУ при МЗС України, 2014. Ч. II. С. 97-104.

364. Судан підписав угоду про нормалізацію відносин з Ізраїлем. (2021). *Укрінформ*. <https://www.ukrinform.ua/rubric-world/3167168-sudan-pidpisav-ugodu-pro-normalizaciu-vidnosin-z-izrailem.html>.
365. Ткаченко, А. (2007). Большой Ближний Восток: реформы и проблемы безопасности. Ближний Восток и современность. С. 12-18.
366. Толстов С. (2017). Санкційний поріг президента США Трампа. *Зовнішні справи*. Вип. 8. С. 6-8.
367. Торговельна війна між США та Китаєм: які країни отримують вигоду. (2019). *Adastra*. <https://adastra.org.ua/blog/torgovelnna-vijna-mizh-ssha-ta-kitayem-yaki-krayini-otrimuyut-vigodu>.
368. Трамп називає це "угодою століття", а арабські країни жорстоко критикують: як США планують владнати конфлікт між Ізраїлем та Палестиною. (2020). *ТСН*. <https://tsn.ua/svit/tramp-nazivaye-ce-ugodoyu-stolittya-a-arabski-krayini-zhorstko-kritikuyut-yak-ssha-planuyut-virishiti-konflikt-mizh-izrayilem-ta-palestinou-1483548.html>.
369. Трамп представив план врегулювання конфлікту між Ізраїлем і Палестиною. (2020). *Укрінформ*. <https://www.ukrinform.ua/rubric-world/2864901-tramp-predstaviv-plan-vreguluvanna-konfliktu-miz-izrailem-i-palestinou.html>.
370. Трамп у Китаї похвалив Сі Цзіньпіна. (2017). *BBC news Україна*. <https://www.bbc.com/ukrainian/news-41932707>.
371. У США оприлюднили план стратегічного нагляду за допомогою для України. (2023). *Європейська правда*. Взято з <https://www.epravda.com.ua/news/2023/01/20/696163/>. Дата звернення 25 Січня, 2023.
372. Укази Президента України №894/2001 від 24.09.2001, №136/2003 від 18.02.2003. Взято з <http://www.president.gov.ua/officdocuments/officdecrees/82565669.html>. Дата звернення 05 Лютого, 2020.
373. Україна виступає за повне дотримання міжнародних норм щодо статусу Єрусалима. (2017). *Прямий*. Взято з <https://prm.ua/mzs-ukrayini-2/>. Дата звернення 26 Жовтня, 2020.

374. Хто виграв та програв від Авраамської угоди. (2020). *Zn.ua*. Взято з <https://zn.ua/ukr/WORLD/khto-vihrav-i-prohrav-vid-avraamskoho-mirnoho-dohovoru-the-atlantic.html> . Дата звернення 24 Червня, 2020.

375. Цирфа, Ю. (2021). Baltic – Black Sea Area as a Geopolitical Reality: Does It Exist? *Środkowoeuropejskie Studia Polityczne*. No. 1. P. 10

376. Цирфа, Ю. (2023). Political Commentary on World Hunger Triggered by War in Ukraine. *International Journal of Environmental Studies*. Vol. 80, Issue 2. P. 259-266.

377. Цирфа, Ю. (2022). Understanding Colombia – Ukraine Relations: Modern Developments and a Global Perspective. *Journal of Community Positive Practices*. Issue SI. P. 141-162.

378. Цирфа, Ю. (2020). Внешнеполитическая идентичность государства: влияние идеологических и исторических нарративов. *Научные вести: Международный научный журнал*. № 8 (25). С. 75-84.

379. Цирфа, Ю. (2020). ЗМІ та розмивання зовнішньополітичних ідентичностей: наявні впливи. *Актуальні питання суспільних наук: наукові дискусії: матеріали Міжн. науково-практ. Конф. К.: ГО «Київська наукова суспільнознавча організація»*. С. 71-74.

380. Цирфа, Ю. (2019). Зовнішньополітична ідентичність держави в контексті етнонаціональної стабілізації соціуму. *Evropský politický a právní diskurz*. Vol. 6, Issue 6. P. 71-76.

381. Цирфа, Ю. (2019). Зовнішньополітична ідентичність держави: сутність впливів глобалізаційних змін. *Проблеми та перспективи сучасної науки та освіти: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції*. Львів: Львівський науковий форум. Ч. I. С. 62-63.

382. Цирфа, Ю. (2019). Проблеми та перспективи сучасної науки та освіти: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції Львів: Львівський науковий форум. Ч. I. С. 62-63.

383. Шевчук, О. (2022). «Тайванська проблема» в контексті дестабілізації системи міжнародних відносин російсько-українською війною. *Acta De Historia & Politica: Saeculum XXI*, (04), 47-53.
384. Шевчук, О. (2020). COVID – 19 як інструмент гібридного впливу РФ на європейську систему міжнародних відносин. *Politicus*. № 2. С. 56 – 82
385. Шевчук, О. (2020). Informational and Psychological Influence on Student Youth in the Conditions of the Information-Psychological War. *Journal of Educational and Social Research*. № 10(1). P. 56-61.
386. Шевчук, О. (2022). Ukraine's security and Pakistan's security: mechanisms to overcome threats. *Cuestiones Políticas Vol. 40 Núm. 75*. 581-602.
387. Шевчук, О. (2018). Американсько-китайські відносини у контексті реалізації зовнішньополітичної стратегії адміністрації Д. Трампа. Актуальні питання гуманітарних наук: міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету ім. І. Франка. – Дрогобич: Видавничий дім «Гельветика». Вип. 19, Том. 1. С. 28 – 33.
388. Шевчук, О. (2022). Американсько-польські відносини в стратегії НАТО. *Acta De Historia & Politica: Saeculum XXI*, (03), 54-61.
389. Шевчук, О. (2023). Американсько-польські відносини: стабільність євроатлантичної спільноти у фокусі НАТО. *Acta De Historia & Politica: Saeculum XXI*. С. 16-25.
390. Шевчук О. (2023). Гуманітарна місія “Джойнт” в Угорщині (1914-1921 роки). Емінак: науковий щоквартальник. (1(41), С.116-133.
391. Шевчук, О. (2020). Індиферентність політичних технологій: структурний і функціональний виміри. *Актуальні проблеми політики*. Вип. 66. С. 11 – 16.
392. Шевчук, О. (2018). КНР у системі зовнішньополітичних пріоритетів США після президентських виборів 2016 року. *Політологічний вісник : збірник наукових праць / голов. ред. В.Ф. Цвих; Київський національний університет імені Тараса Шевченка*. К.: ТОВ «Вадекс». Вип. 81. С. 75 – 82.
393. Шевчук, О. (2023). Позиція та дії КНР щодо російсько-української війни. *Acta De Historia & Politica: Saeculum XXI*. С. 7-14.

394. Шевчук, О. (2021). Політична маніпуляція: поняття, концепції, механізми реалізації // Актуальні проблеми політики. Вип. 68. С. 83 – 89.
395. Шевчук, О. (2020). Індиферентність політичних технологій: структурний і функціональний виміри. Актуальні проблеми політики. Вип. 66. С. 11 – 16.
396. Якубовський, С., Родіонова, Т. Торговельне протистояння США та Китаю: причини та наслідки. *IRECST*. DOI: 10.26565/2310H9513H2020H11H04.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ***Статті у наукових фахових виданнях України:***

1. Пархомчук А. (2023). Здобутки і прорахунки близькосхідної політики адміністрації Д. Трампа. *Регіональні студії*. N 34. С. 163-169. DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6170/2023.34.28>.
2. Пархомчук А., Коппель О. (2019). Геостратегічна трансформація Близького Сходу крізь призму інтересів України. *Регіональні студії*. Вип. 17. С. 61-66. DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6170/2019.17.12>.
3. Пархомчук А. (2021). Вплив політики США на структурні параметри Близькосхідної регіональної системи. *Політикус*. Вип. 1. С. 115-120. DOI <https://doi.org/10.24195/2414-9616.2021-1.17>.
4. Пархомчук, А. (2023). Близькосхідний вимір американо-китайських відносин за президентства Д. Трампа. *Moderní aspekty vědy: XXIX. Díl mezinárodní kolektivní monografie*. Mezinárodní Ekonomický Institut s.r.o.. Česká republika: Mezinárodní Ekonomický Institut s.r.o., str. 602.

Праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

5. Пархомчук, А., Коппель, О. (2023). Проблеми арабо-ізраїльського врегулювання в політиці США за адміністрації Д. Трампа. *The 1 International Scientific and Practical Conference «Modern methods for the development of science»*, January 09–11, Haifa, Israel. 388 p.
6. Пархомчук, А., Коппель, О. (2018). Цивілізаційна парадигма формування зовнішньополітичної ідентичності України. *Science and society. Proceedings of the 5th International conference*. Accent Graphics Communications & Publishing. Hamilton, Canada. (June 15, 2018) 1528 p.
7. Пархомчук, А. (2019). Інформаційна стратегія США на Близькому Сході. *International relations, part “Political sciences”*. Вип. 21. Київ.

8. Пархомчук А. (2020). Зовнішні чинники трансформації близькосхідного регіону. *Міжнародна науково-практична конференція "Людське співтовариство: актуальні питання наукових досліджень"*. Дніпро.
9. Пархомчук А. (2020). Позиція адміністрації Д. Трампа з проблеми арабо-ізраїльського врегулювання. *Матеріали міжнародної науково-практичної конференції студентів, аспірантів та молодих вчених «Шевченківська весна»*. Київ. Частина II. С. 54-58. URL: <http://www.iir.edu.ua/uploads/files/ШВ-2020%20Ч2.pdf>
10. Пархомчук, А., Коппель, О., Пархомчук, О. (2021). Глобалізація як мегатренд світової політики. *Scientific Collection «InterConf»*, (93): with the Proceedings of the 3rd International Scientific and Practical Conference «Scientific Trends and Trends in The Context of Globalization» (December 21-22, 2021). Umeå, Sweden: Mondial. – 46 p.